EROL TOY

BADE HARAB 1

OBADAN ULUSA

Cumhuriyet Kitapları

EROL TOY

BADE HARAB 1

OBADAN ULUSA

Geçmişin İzi Geleceğin Özü

Cumhuriyet Kitapları

Roman

3. BASKI

EROL TOY

BADE HARAB I

OBADAN ULUSA

Geçmişin İzi Geleceğin Özü

Cumhuriyet Kitapları

YAYIN KURULU
Doğan HIZLAN (Başkan), Turhan GÜNAY (Başkan Yardımcısı), Ataol BEHRAMOĞLU, Celal ÜSTER, Deniz KAVUKÇUOĞLU, Deniz SOM, Egemen BERKÖZ, Erdal ATABEK, Fazilet KUZA

YAYIN YÖNETMENİ
Zeynep ATAYMAN

GÖRSEL YÖNETMEN
Haydar BEY

GRAFİK TASARIM
Ahmet SUNGUR, Müge KAYGUSUZ

DİZGİ/SAYFA DÜZENİ
Serpil ÜNAY

BASKI/CİLT
YAZIN BASIN YAYIN MATBAACILIK TRZ.TİC.LTD.ŞTİ.
Çiftehavuzlar Caddesi Maltepe Mahallesi Prestij İş Merkezi
No:27/806 Kat:9 Zeytinburnu / İstanbul
0212 565 01 22 – 0212 565 02 55 Sertifika No: 12028

DAĞITIM
Cumhuriyet Kitapları

3. Baskı: Mayıs 2011

Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.
Prof. Nurettin Mazhar Öktel Sk.
No:2 34381 Şişli - İstanbul
Tel : (0212) 343 72 74
Faks: (0212) 343 72 65
ckk@cumhuriyet.com.tr
www.kitap.cumhuriyeti.com.tr

Yayın Hakları Cumhuriyet Kitapları'na aittir.
Tanıtım amacı dışında izinsiz alıntı yapılamaz.

Free Toy

Obadiah Shaw

BİRİNCİ KİTAP

Obadan Ulusa
Geçmişin İzi, Geleceğin Özü

BİR

İbni Bibi, alacakaranlığa karşın ivecendi.

Sabah namazını has mescitte kılmanın taze tezliğiyle hazine dairesine erişti.

Sağa sola bakınma fırsatı bulamadı.

Koruma uyarılmış olmalı. Onu ilk görüyordu. Yine de saygıyla dikildi. Neredeyse hiç kıpırdamadan mızrağına el değiştirtti. Boşalan sağ elini, geriye uzattı. Alışkın el, meşalenin yanındaki nişe uzandı. Aldığı çerağı tutuşturdu, İbni Bibi'ye uzattı. Ağır demir anahtarı belinden çıkardı. Telaşsız bir ustalıkla çift başlı kartal tuğralı kilit aynasına yerleştirdi. Yay şakırtısı kubbelerde yansımadan tunç kapıyı ardına kadar açtı.

Mermer sofada, gölgelerini uzata uzata, önlü arkalı yürüdüler. Beş altı adım sonra sim bezekli, sedef kakmalı, nergis oymalı kalın ceviz kapının önünde durdular. Korucu belirsiz bir el devinimiyle kapıyı araladı. Hafifçe kepenge yaslanarak Bibi'ye yol verdi. Ardı ardına kitaplığa girdiler.

Çerağın cılız ışığı, çevreyi renk cümbüşüne dönüştürmeye yetti. Bibi boş elini kamaşan gözlerini ovuştururken yakaladı. Şaşkınlığına şaşarak gülümsedi. "Devlet nice erimli yüce Rabbim," düşüncesiyle bakınırken; "Kilitlediği biliyi dahi yaldızlamaya üşenmiyor," çağrışımıyla tamamladı.

Dört duvar da yerden tavana telkâri raflarla örtülmüş... Her bir boy bir ayrı konuya ayrılmış... Her bir rafa, İslam ve kâfir ülkeleri-

nin hazinelerinden derilmiş tefsirler.. divanlar.. risaleler dizilmiş... Her biri değerli taşlarla donanmış ciltlerle kaplıydı. Her bir cilt olağanüstü bir ustalık başyapıtı olarak göz alıyor.. kişi hangisine bakacağını şaşırıyordu. Oğlak derisinin sepicisinin pek yaman bir Ahi.. şemsesi zincireği, tığı ve salbeğiyle tabağının pek bir usta.. sırtlarında ışılayan varakları, bezekçilerinin pek bir hünerbaz... Kûfisi, Reyhanisi ve siyakatı hattatlarının birer bilgin.. şirazesi dudağı, sertabıyla mıklebi ciltçilerinin ustalığın son basamağına erişmiş birer sanatçı olduğunu ilk bakışın bile gözüne sokuveriyordu.

Birine elini uzatırken kalakaldı.

Koruma, elindeki anahtarı sessizce ona aktardı. Tam karşıya ilerleyerek göstere göstere elini kitap raflarından birinin arasına soktu. Biraz gerileyince ağır ağır bir kapı daha açıldı. Eşikte yanlamasına durarak Bibi'ye yol verdikten sonra;

— Ara verdiğinizde kapıları kapatmayı unutmayınız, deyip gitti.

Bibi, keskin gözlerinde beğeni ışıltılarıyla, geniş odanın alacakaranlığına girdi. Kapıyı kapatırken çevreyi taradı. Tavandan sarkan billûr avizesine, bilek kalınlığında mumlar.. dört bir yana açılmış nişlerine gümüş kabzalı çerağlar.. altın çevrenli, sedef kakmalı, abanoz rahlesinin iki başındaki sedef kakmalı şimşir sehpalara kandiller yerleştirilmiş... Köşe kandilliğinde fitili kısık bir ışık kaynağı bırakılmıştı. Genzinde buğulanan ağaç, kehribar, mercan, deri, is ve kâğıt kokusunu sindire sindire onu aldı. Fitilini iyice uzattı. Eğe büke, çerağlarla kandillerin tamamını yaktı. Oda, içine güneş düşmüş gibi aydınlanıverdi.

Duvar diplerine dizelenmiş yekpare fildişi, servi, demir, şirmahi, dendemmahi, kehribar, kırmızı mercan, od ve ceviz sandıkları saymaktan ürktü.

"Bunca yükü, zayıf omuzlarım nasıl kaldırır," kaygısı içini sızlattı. "Madem yükümlendik, eli mahkûm kaldıracak," kararıyla dikildi. Avizenin zincirini salarak kendi boyuna ayarladı. Mumları tutuşturdu.

Avizeyi tavana çekti. Çengeli zincirine taktı. Bir süre sandıkları gözledi. "Devlet yazışmaları bunlara istiflenmiş olmalı," varsayımıyla duraksadı. "Birinden başlamalı," diye hafif sağa döndü. Üç adımda kapının hemen yanındaki sandığın başına vardı. Kapağını açtı. Yanılmamıştı. Ağzına kadar altın saçaklı ipek şeritlerle bağlanmış deri yazmalarla doluydu. En üstteki en kalın dürümü aldı. Şeridini çözdü. İç içe sarılmış beş yazmaydı. Öncelikle her birinin sol alt köşesindeki mühre baktı. Rey kadısı Ebu Sa'di Sait adını görür görmez; "Hiç duymadım, kim ola?" yanıtsız sorusuyla ivecen dürüyordu ki, satırlardan birinde Halife ve Seyyide sözcükleri gözüne battı.

Dürümü yeniden açtı. Başlangıçtaki geleneksel güzellemeleri hemen atladı.

"Buyruğunuz üzere, dönürcünüz olarak Bağdat'a ulaştık," tümcesiyle dizüstü çöktü. Yazmayı ışığa tutarak büyük bir merakla okumaya başladı;

"Tanrı ondan razı olsun!.. Vezir Darest hazretleri, bizi hiç bekletmedi. Derhal önümüze düştü. Alışılmış teşrifatı unutarak, Halifeyi rûyi zemin, Kaim bi-Emrillâh hazretlerinin katına çıkmamızı sağladı.

Bağdat ûlemâ, ümerâ ve ukalasının tamamı mâbeyinde... Yüce tahtın iki yanına dizilmiş... Âdeta bizcileyin kengeş kurmuş gibiydiler," sözcükleriyle irkildi.

"Hilafet ve Saltanatta kengeş mi olur?" sorusuyla; "Gibi diyor zaten!.. Meşveret divanı olmalı," yanıtı aynı anda aklından geçince okumayı sürdürdü;

"Yüce Halife bizi, incelikle karşıladı. Yer öpmeye komadan;

— Hoş safa getirdiniz, hayırlara vesile olur inşaallah!.. hoşluğuyla ayakucunda yer gösterip kutlu elleriyle oturmamızı buyurdular.

İlkin selam, sevgi, saygı ve bağlılığınızı belirttik. Ardından son fethettiğiniz yerleri, ganimet paylarının hazinelerine aktarıldığını bildirdik. Pek bir hoşnutlukla dinlediklerini görünce; yeri cennet olsun, soylu eşiniz Altuncan Hatun'un son isteğini, dikkat ve nezaketle katlarına sunduk.

Kutsal yüzlerinin ekşimesini.. ışılayan kutlu gözlerinin matlaşmasını hayra yorduk. Nikâh gerçekleştiğinde yüce hatunun Irak'taki bütün varlığını Seyyide Şerife Sultan hazretlerine bıraktıklarını anlatmaya durduk.

Sözümüzü son derece yumuşak bir deviniyle keserek;

— Seyyide dokuz, Tuğrul beyse yetmiş yaşında, buyurmazlar mı?

Başımızdan aşağı kaynar sular döküldü. Yüreğimiz daraldı. Yüce Halifemizin olmazıyla, soylu beyimizin isteği arasına şallak mallak sıkışıp kaldık.

Yükümlendiğimiz hayır, daha başında şerre dönüyordu. Yal veren el ısırılmaz bilinir. Kazandığı onuru bilmeme anlayışsızlığı ondan farksız. Tutumuna gücenmiş olmalıyız. O unutkan belleği tazelemek zorunluluğuyla olacak;

— Kutlu Ayşe anamız radyallahu anh, yüceler yücesi peygamberimiz efendimiz sallâllahu aleyhi vesellem efendimizle evlendiklerinde, altı yaşında değil miydiler? denmese, elçilik onuru zedelenir, yüce kişiliğiniz yara alırdı.

Bu karşılığı yakışıksız bulmuş olmalılar.

Öfkeyi azara sindirme çabası seslerinin tarazından taşarak;

— Peygamberimiz sallallahu aleyhi vesellem atamız ve efendimiz, yüceler yücesi, kimse bilmez nicesi, âlemlerin Rabbinin elçisiydiler. Ayşe radyallahu anh anamız, İslam nuruyla ilk aydınlanan... Halife-i raşidinin ilki, Ebubekir-isıddıkın kızı idiler. Biri yüce Tanrı'nın.. diğeri eshab-ı kirâmın seçtiği, ayrıcalıklı, üstün ve pek kutlu kişilerdi. Her kişi bilir ki, onların arasındaki her iş, yüce Allah'ın emir ve izinleriyle görülür.. rağbet ve rahmetiyle sonuçlanır, buyurunca;

— Soylu hatunumuzun isteğinde, Tuğrul Beyimizin dileğinde yüce Tanrı'nın emir ve iznine aykırı ne var? demekten kendimizi alamadık.

— Yüce Allah'ın emir ve nehyiyle, kulun istem ve dileğini karıştırmak da, karşılaştırmak da hem doğru.. hem hoş değil, buyurmakla yetinmediler. Elçilik yükümü, akıllı bir aynaya benzemese yi-

nelenemeyecek söylevleri özetle; Abbasoğulları evrenin en kutsal varlıkları olarak, dünyayı onurlandırırlarmış!.. Her iki dünya saltanatı onların soyuna bağışlanmışmış!.. Onlara gereğince kulluk eden mutluluğa erer.. etmeyen pek bir büyük azaba uğrarmış!.. Her ne kadar size hilat giydirmiş.. berat ve menşur bağışlamış.. adınıza hutbe okutma izni verip; "İki cihan sultanı... Tanrı'nın âsi kullarına kamçısı, İslamın kutsal gazasının kılıcı," ilan etmişlerse de... Siz çapulunu ustalıkla gazanın kutsal bohçasına sarma becerisinde bir boy beyinden başka biri değilmişsiniz. Ve Abbasoğulları, Hilafetin başından beri, eşiti olmayana kız vermemiş.. Veremezmiş!.. Bunun en açık örneği de atası Harun Reşit ile Ebu Cafer Bermeki imiş! .. gibi gözdağı hevesine kalkışmasaydılar.. yutkunup kös kös geri dönmeyi içimize sindirir.. gerekenin gereğince tarafınızdan yapılmak üzere görevden bağışlanmamızı dilerdik.

Ama yüce Halife, kendi fikriyle sesinin şehvetine kapılmışlardı.

Ulu Oğuz Kurultayının, han diktiği birinin asla küçümsenip horlanamayacağını öğrenmeden aymayacaklardı. Çaresiz hanımızı temsilin gücünü göstermek zorunda kaldık. Önce iyice alttan alarak;

— Sevda başa gelende, tanrı kulu eşitler, savıyla yüreklerini yumuşatmayı denedik. Gözlerinde gevşeme nurunun zerresi belirmeyince; saltanatını ayakta tutmak için, dünyanın dört yönüne ettiğiniz seferler.. ayağı dibine serdiğiniz ganimetler.. hizmetine koşturduğunuz tutsaklar.. korunmasına saçtığınız hazineler gözlerimizin önünde canlandı. Hiçbir biçimde hak edilmeyen ucuzlamayı yanına bırakırsak, Oğuz yasasına aykırı düşecek, güveninize yaraşmayacaktık. Madem yeri gelmişti. Dilimizin uçkurunu çözmeliydik. Çözdük ve hemen;

— Üstelik ataları Brahman olan Ebu Cafer'in soykütüğü Sâsânilere kadar çıkarılabilir, dediğimiz an, nur yüzleri kandil isine çevrildi. Lakin sözü orada bırakamadık; — O bir yana, diye, biz nasılsa bir elçiyiz... Beyimiz ya da yüce divan noksanımızı tamamlar, hatamızı düzeltir güveniyle sürdürdük; — Halife hazretlerinin süt-

kardeşi idi. Aynı günlerde doğduklarından birlikte büyüdüler. Birlikte oynadılar... Birlikte öğrenim gördüler... Ava yan yana, gazaya sırt sırta çıktılar. Devleti yıllarca ortak yönettiler. Yaranı.. iyşü işrette üleşi, zulüm ve adalette paydaşı.. veziriydiler, diye sözün sonuna yer açmak istedik. Ama Halife efendimiz;

— Veziriydi, evet!.. Ama kuluydu, eşiti değil, diye hevesimizi kursağımıza tıkıverdiler.

Artık ok yaydan çıkmış... Halife hazretleri, dolaylı da olsa, fırsatı ele geçirmiş.. gözümüzün içine baka baka sizi küçümsemeyi sürdürmüştü..

Selçuklunun pek çok kurban pahasına artan gücüyle, Hilafetin hak ettiğinden çok fazla bağışınıza bağlı onurunun çatışması kaçınılmazdı.

O an orada gerekeni demezsek, katınıza varamazdık. İrkilmesine de öfkesine de aldırmadan soruyu ayak ucuna saçıverdik;

— Kulu Cafer'in, soylu kız kardeşiyle cimâsını hoşgörmek, buyurduğunuz eşitsizliğe uygun mu oluyor? — deyince, kutsal yüzleri alaz kızılına dönüştü. Doğru, eğriyi nasıl da can evinden vuruyor. Öyle öfkelendiler ki, aczin art düşüncesi, tartısız fışkırıverdi.

— Abbase önceki Halifenin kızı, sonrakinin kardeşiydi. Tanrı'nın sevgi, bağış ve ödül önceliğini doğumla kazanmıştı. Töredir ki, efendinin kuluyla tuttuğu iş, hakkı değilse eğlencesidir. Çünkü kulun varlığı efendisine aittir. Yeri gelir iş, yeri gelir aş, yeri gelir aşk buyurur. Ve neyi buyurursa, kulu için hayrı buyurur. İşlemek ödev. Lakin nikâh kâlûbeladan beri, ancak eşite düşer. Kulun efendisiyle nikâhı caiz değil!.. Olmadığı, cennetmekân atamız tarafından ne de güzel kanıtlanmış!.. dediklerinde gözlerinin şavkını kim görse, yılgıya kapılırdı. İyi ki sizin elçinizdik. Aldırmadık!.. O sürdürdü;

— Süt kardeşi, yaranı, hatta size göre ortağı... Öz be öz kız kardeşinin âşığı ve mührünü taşıyan veziri Cafer, haddini aşınca durak samamış... O işret sofrasının başında.. kardeşi Abbase, karısı Zubeyde, has ozanı Ebu Nuras.. şarkıcısı Cemile.. fasıl heyetiyle cariye, gulam

ve köçeklerin gözleri önünde celladı Mesrur'a teslim eyleyivermiş, deyince kelamına dayanamadık;

— A sultanım, diye bu kez de, sözü ağzına biz tıktık. Tuğrul Bey, Halife kulu bir vezir değil!.. Selçuklu kurultayının seçtiği... O seçimin dine uygunluğunu onaylayan tuğ, davul ve beratınız üzere, doğu ve batı dünyalarının hakanıdır, bir... İltizam ve iktâlarınızın, ödenek, ücret ve ganimet payınızın bağışçısıdır, iki... Galiba soyluluk hesabında hem bu kesin gerçeği... Hem Selçuklu bilinse de, beyi olduğu Kınık boyu soy kütüğünün Hazreti İbrahim'den bile çok önce Oğuz Han'a dayandığını unuttunuz, üç, deyip duramadık; — Duruma bir de bu yakadan bakarsak, o çapulunu gazanın kutsal bohçasına saran boy beyi, sizin efendiniz olur!.. Ve kendiniz buyurdunuz, efendisine hizmet, kulun onurudur. Bu sözleriniz aynen aktarıldığında korkarım iş yine olacağına varır... Ama, yüce katınızın başına bir iş gelir. Ve de kutlu kızınız Seyyide Şerife hazretleri, soylu Altuncan Hatun'un başlık diye bıraktığı Bizans hazinesiyle yarışır varlıktan yoksun kalır.

"Dinsizin hakkından imansız gelir" ne doğru bir söz. Yüce Halifenin kutsal suratları daha lafı bitirmeden balmumu benzeri sarardı.

Belli ki böyle bir yanıtı düşlerinde görseler karabasanla uyanacaklardı.

Türkmen eşitliğinden habersiz olduklarından, tez toparlandılar. Ve alışılmış saltanat üstünlüğünü elden bırakmamak için büsbütün üstelediler;

— Ganimet payıyla ödenek, kulun efendisine borcudur. Miras ölümün hakkı. Vasiyetin ifası da, borcun ödenmesi de kutsal bir ödev... Bir ibadettir. Böylesi bir hakkın teslimi için, canparemizin rüşvet peyi sayılmasına katlanılır mı? deyince;

— Çok doğru buyurdunuz, başlangıcıyla elçiliğin gereğini işlemeyi sürdürdük; — Ödev vardır işlendiğinde kula.. ödev vardır efendiye onur katar. Hangisi, hangisine, hangi zamanda, hangi hayır ya da şerri katar? Kul kimdir, efendi kim? Eşitliğin ölçütü ne?

Bulup çıkarmadadır kemal. Anlaşılan yüce katınız, bu soruların yanıtını düşünmeye zaman ve fırsat bulamamış. Ancak bizim de tezelden gönderenin yüce kapısına varıp durumu olduğu gibi bildirmemiz gerekiyor. Görülen gördüğümüzse, bu düş hayra yorulmayacak. Ne var ki, bundan ötesi elçiye zeval, deyip devindik.

"Görücülük armağanla kutlanır," buyurmuştunuz.

Buyruğunuzun edimi keseyi ilk kez kuşağımızdan çıkarıp boşalttık.

Sâsâni hakanlarından yericennetolsun, soylu hatununuzun atalarına.. onlardan da kendilerine geçen fındık tombulu Hint elmaslarından akarsu.. ve üzüm irisi inci gerdanlık birer güneş benzeri ortalığı aydınlattı. Geçmiş ahiler hünerinin ışıltısıyla, varlığınızın görkemi, Halife hazretleriyle Bağdat büyüklerinin.. hatta ilk kez gördüğümüzden bizim dahi, gözlerimizi beğeni, hayret ve şaşkınlık deperiyle fincan misali açtı. Yüzgörümlüğünün hepsinin alın çizgilerinde, ışıl ışıl balkıdığı bakmadan görülüyordu. Belli ki Halife Hazretleri pek bir etkilenmişlerdi. İşaret parmağı Hilafet mührünü taşıyan kutlu sağ ellerini, bir alacağı tahsil eder gibi uzattılar.

Biz de bunu bekliyorduk.

Peygamber mührü taşıyan ele, kupkuru bir öpücük kondurduk. Aynı anda göz kamaştıran görümlüğü, kesesine derip ivecen kuşağımıza soktuk... Kalktığımız gibi Hilafet katını terk eyledik.

Oyalanmadan katırımıza binmiş, bir an önce size ulaşmak için atlanmaya Samarra'ya yönelmiştik. Bağdat fâkihi İbni Yusuf'la, Kadıyı Kuzat Habibül Maverdi, kan ter içinde, soluk soluğa yarı yolda yettiler.

İbni Yusuf, selamsız ön alıp katırımızın yularını tuttu.

O bilgeler bilgesine tepeden bakmayı ayıpsadığımızdan derhal inmek zorunda kaldık. Yakından tanıdığınız Maverdi'nin evi az ötede, Dicle kıyısındaymış. Hayvanı o yöne çekince, ister istemez o saygın kişileri izledik.

Kızevi, her ne kadar nazevi olsa da, özverili telaşlarıyla sevecen

tutumlarından anladık ki... Bağdat öfkenizden kaygılanmış. İvecen bir kalkışmayı önleme telaşına kapılmış. Amacınız bağcı döğmek değil, üzüm yemekti. Nazlanamazdık.

Yalıya varır varmaz sofra düzüldü.

Yol teri tenimizde... Kara yatırılmış şerbet tasları elimizdeyken, sözü açan İbni Yusuf, varsayımımızı doğruladı.

Azbiraz sabreylersem işin yola gireceği bilgisiyle yetinmeyip büyük bir içtenlikle ardımdan olanı anlatmaya giriştiler.

Güvenilir kişilerin içten dileğiyle, derhal yola çıkmaktan vazgeçtik.

Anlattıklarına göre; biz öyle çıkıp gidende, işin rengi değişmiş.

Yüce Halife, kutsal gözlerini büzülüp kalmış vezir, ümera, ulema ve ukala üzerinde uzun uzun gezdirmiş. Ama hiçbir gözle rastlaşamamış. Hepsi uzun bir süre şaşkın ve suskun oturup kalmışlar.

Sonunda Halife hazretleri, diklenişimizle uğradıkları bozgunun ilanı gibi;

— Tuğrul Bey'in elçisini kızdırdık galiba, buyurmuşlar!..

Kadı Maverdi, hiç kimseye fırsat vermemiş;

— Öyle olduğu kesin efendimiz, diye atılmış. — Anımsarsanız, İsa'dan 1040 yıl sonra... Bundan on dokuz yıl önceki Selçuk kurultayı bitiminde yüce katınıza başvurmuşlardı, dediği an mektupçu göz açıp kapayana, dilekçemizi bulup getirmiş. Halife hazretleri;

— Şunu bir daha duyalım, deyince de baştan sona okumuş.

Dilekçeyi ben yazdığım için bugün gibi aklımda; "Biz Selçuk oğulları, her zaman Abbasi Hilafetine bağlı ve yandaş.. bütün Farz ve sünnetlere uyan bir kitle idik. Uzun süre bu inançla gaza ve cihat yolunda savaştık. Bizim İsrail Arslan adlı bir başımız, öncümüz ve amcamız vardı. Gazne egemeni Yeminüddevle Mahmut onu, bir cürüm ve cinayeti olmaksızın hileyle yakaladı. Hindistan'ın Kalincar Kalesi'ne kapattı. Ve orada ölünceye kadar yedi yıl zincire vurdu. Boyumuzdan daha pek çoğunu da onun gibi tutsakladı. Mahmut ölünce yerine oğlu Mesut geçti. Toy düğün, av ve işretten başını

kaldırıp devlet işlerine bakmıyor.. sefahetini sürdürmek için de, bütün uyruklarına zulmediyordu. Sonuçta Horasan halkı oybirliğiyle kendilerini korumamızı istedi. Mesut üstümüze defalarca büyük emirler komutasında, büyük ordular gönderdi. Aramızda pek çok saldırı ve savunma, yengi ve yenilgi gerçekleşti. Son kez de, bizzat kendi çok büyük bir ordunun başında üzerimize yürüdü. Tanrı'nın yardımı, Hazreti Peygamberin desteği, erenlerin duasıyla Dandanakan ovasındaki savaşta yengi bizde kaldı. Sancağı baş aşağı gelen Mesut, taht ve devleti bize terk eyleyerek kaçtı. Bu kutsal bağışa şükür, görkemli yengiye hamdetmek üzere, halk arasında adalet ve insafı yaydık. Haksızlık ve görgüsüzlük yolunda kenara çekildik. Bunun İslam din ve yasası gereğince Halifenin fermanıyla sürmesini istiyoruz," demiştik... Ulu Maverdi, dinleyenleri bir kez daha sevindiren dilekçemizin okunması biter bitmez kaldığı yerden sürdürmüş;

— Yüce kişiliğiniz de yanıt ve onayınızı, bendenize emanet etmiştiniz.

— Çok iyi bir iş becermiş, yıkılmaz bir dostluk sağlamıştın, demiş halife. Ve bizi kastederek; — Ama bu hödük, herbir şeyi berbat etti, buyurmuş. Maverdi bilge, fırsat ele gelende, hiç sözünü sakınmaz. Hemen;

— Elçiniz sıfatıyla vardığımda tanık olmuştum, dedikten sonra; — Rey Kadısı Sait Bey, ince fikirli, doğrudan ve haktan şaşmaz, herbir sözcüğünü sarraf terazisinde tartan bir bilgin... Tuğrul Beyce çok değer verilen bir kadıydı. Sözlerimin kanıtı da gördüğümüz gibi ortada. En azından bir vezirin göreceği ödevi yükümlenmiş. Katınızda uğradığı hüsran, beyine ulaştığında neler olabileceğinin ipuçlarını gösterdi. Rey'e vardığında aramızda geçenleri aynen anlatacağı kesin. Bu da beyini öfkelendirirse korkarım başımıza beteri gelir, deyip susunca, Halife;

— Sence o beter ne olabilir? diye sormadan edememiş;

— Tuğrul Bey bir ucu Tibet, diğeri Kaf.. bir yanı Umman, bir

yanı Şam bir ülke.. kimbilir kaç kere kaç yüzbin insanı yöneten Büyük Selçuklu devletinin hakanıdır. Ülkeler almış, devletler yıkmış.. çok can yakmış.. çok kan akıtmış.. çok insanı da, yoksullukla yoksunluktan varlık ve esenliğe kavuşturmuş.. kutsal dinimizle, yüce diyanetinizi mutluluk yüzyılının saygısına eriştirmiş bir mücahittir. Her yaptığı, her zaman herkesin gözü önünde gerçekleşen can alıp verme.. çapul vurma, yağma etme, talan sürme, tutsakla tutmalık derme olduğundan apaçık. Herkesin yaşaya göre anlayıp bileceği şeyler, der demez;

— Merakımız beteri dediğin niyetine, buyurmuşlar.

Galiba bilgenin beklediği de buymuş;

— Elçinizken bendeniz de merak etmiştim, demiş hemen.

— Beyin niyetinin nasıl anlaşılacağını sorduğumda tanıdığım yakınları ağız birliğiyle; "Niyetini, ağabeyi Çağrı dışında, sakalının teli bilse koparıp yakar," demekte duraksamadılar. Bu yüzden ne olacağını ne bilim, ne yorum kestirebilir. Gözünüz gördü, kulağınız işitti. Gençlik yıllarımızdan dinde derin, bilimde ulu, tutum ve davranışta özgeçi ölçüsünde inceliğini bildiğim.. elçiliğimde adaletini gözlerimle gördüğüm elçisi.. kesin sonuç amacıyla gelmese, yüce katınızda, kutsal yüzünüze karşı asla böyle davranmazdı. Onun bu katı tutumuyla, Tuğrul Bey'in kutsal ve koşullu vasiyeti öne sürmesi, beteri konusunda bir fikir vermiyor. Ama pek çok anlam taşıyor, deyince yüce Halife;

— Ne gibi? sorusuyla sözünü kesmeden duramamış.

Bunun üzerine Kadı Maverdi, daha bir rahatlamış;

— İlki, çok önemli. Eğer vasiyet soylu Altuncan Hatun'un ağzından çıktıysa; Selçuklu egemenliğinin ardındaki dehanın kimliği ona aittir.

— Saçı uzun aklı kısanın dehasından n'olur? diye atılmış Halife.

— Buyurduğunuz bize göre öyle, demiş Maverdi. — Onlarda kadının aklı da, saçı da tıpkı erkeklerinki gibi uzundur.

— Olası mı?

— Beşiktekiyle, eşiktekini dahi kişi sayarsanız, yaşlı genç.. kız kızan ayrımı olmaz. Olmayanda kadın da erkek gibi dernekte oy.. kengeşte söz.. divanda post sahibi olur. Bacı, beyçe, ece sıfatıyla, heryerde, herkesle başabaş tartışır. Her cenkte eriyle yarışır... Savaşta çarpışma, barışta tartışma kişiyi olgunlaştırır. Eri avradı düşüncede kırk tilkiye karıştırır. Bizde kadın anadır, avrattır... Onların sevdasında eş, savaşında yoldaştır. Bu yüzden devlet için erin de, avradın da oyu bir ve aynı değerdedir.

— Mümkün değil!.. buyurmuş Halife hazretleri: — Tanrı buyruğuna göre kadın yarıdır. Mirasta ikiye bir, tanıklıkta bire iki... Tanrı'nın yarım kıldığına eşitlik haram!..

— Onlarda değil efendimiz!..

— Öyleyse İslam değiller.

— Yüce mevlam bu hükme ne der, bilemem. Onlar, Tanrı katında tüm kullar eşit değil mi, derler. Eşitse, kulun eri avradı, hayvanı haşatı olur mu? sorusuna, olmazdan gayrı yanıt var mı? Madem kul eşit, nimet gerektiğince.. yüküm yapabildiğince paylaşılmalıdır demekteler. Âyet-i kerime de öyle buyurmaz mı? O zaman kestirip atarlar... Kul eşit... Rızk eşit... Sevap günah bütün varlıklar için... Öyleyse ayırım niçin? Kelam böyle kurulunca, hak vermemek mümkün mü? Bu yüzden olsa gerek, Türkmen devleti, her daim bütün bir toplumun onayını taşır.

— Kul devlet işinden ne anlarmış ki, onaylaya?

— Kul teslimiyetinden anlamaz belki!.. Kişi anlıyor ki, oy sahibi!..

— Allah Allah!.. Bu ne acayip bir iş?

— Takdir buyurursunuz ki, devletin süreğini bir yüceler yücesi hak.. bir de karınca ordusuna benzeyen halk sağlar.

— Bunu bilmeyen var mı?

— Bilinenden yola çıkarsak, bilinmeyeni çözeriz.

— Nerdeyse bir hatunun ölümüne sevineceğiz!..

— Sözüm vasiyet varsa, idi. Yok da, Tuğrul Bey dileğini, hem sizi incitmemek.. hem bütün diğer devletlerin saygısı eprimesin diye, kutsal bir örtüye sarıyorsa, deha onda. Çünkü bu davranış salt güçlü değil, ancak büyük devlet adamlarına has bir inceliktir.

— Karşımızda böyle biri mi var diyorsunuz?

— Sanırım efendimiz!..

— Nerden belli?

— Oğuz'da, Oğuz'dan beri töredir. Türkmen devleti kurulur kurulmaz doğu ve batı diye ikiye bölünür. Han doğuya yerleşir. Yabgu kardeş ya da oğul batıya... Ancak bu bölünme asla ayrı iki devlete dönüşmez. Her birim, tek bir devletin iki özerk ülkesi gibi yönetilir. Han, hakan ya da kağan... Yüce divan ve ordu devletin en büyük yetkilisi olarak doğu başkentte oturur. Her biri seçilmiş üyelerden oluşan Yüce Divan'ın başkanıdır, sözüyle birlikte vezir Darest;

— Tıpkı yüce efendimiz gibi, örneğiyle sözü kapmak istemiş. Ama Maverdi fırsat vermemiş.

— Belki bize çok tuhaf görünür ama, kadınların seçilmiş ecesi defterdar olur. Ve han, hakan, kağan bir nice etkin olsa, onun olurunu almadan bir dirhem harcayamaz.

— İnanılası gibi değil!..

— Ama gerçek, diye sürdürmüş Maverdi; — Bunların töresine göre Kurultay, Çağrı'yı han dikmeliydi. Hem kardeşlerin en büyüğüydü... Hem Dandanakan'da Gazneli Mesut'u bozduğundan beri, doğunun tek egemeni. Oysa denildiğine göre Çağrı'nın diretmesiyle, ortanca kardeş Tuğrul, hem batı egemeni.. hem amcası Musa sağ ve yabgu iken ilk kez han dikildi.

— Demek ki Tuğrul'un yeteneğini önce ağabeyi ve amcası sezmiş. Ne var bunda?

İbni Yusuf dayanamamış;

— Şu var efendimiz, eğer Tuğrul yeteneğini, büyük bir savaşçı olan ağabeyine ve dedesi zamanında yabgu seçilen amcasına kabûl ettirdiyse işimiz zor!.. Çünkü o takdirde zamanımızın Zülkar-

neyn'iyle karşı karşıyayız demektir. Bilirsiniz, esatirin Zülkarneyn'i doğuya göz dikmişti. Bu ise batıya göz dikiyor. Bendenize öyle geliyor ki yüce efendimiz, bu salt güçle olacak iş değil. Akıl ve incelik de ister. Bu akıl ve incelik ister Altuncan Hatun'un olsun, ister Tuğrul Bey'in... Çağdaş bir İskender'le karşı karşıyayız. Eğer öyleyse alacağımız önlemin geçerli olacağını sanmam. Çünkü her İskender, her kördüğümü çözmenin ustasıdır. Derim ki, önlem düşünülecekse, büyük Darayavuş'a özenilmeli... Yoksa halimiz, küçük Darayavuş'unkine döner.

Halife hazretleri o zaman bir iyice yumuşamış;

— Önlem ne olabilir ki? buyurmuşlar; — Büyük Darayavuş'un hem aklı, hem yüreği pekti. Ordusunu o akıl kurmuş.. o yürek eğitmişti. Ona dayanarak bilinen bütün ülkeleri aldı. Küçük Darayavuş'un aklı vardı, eğitimli askeri vardı. Ama Zülkarneyn karşısında yüreği yetmedi. Biz ki peygamber soyuyuz. Dünyanın nizamı, ahiretin mizanı bize bağlı. İstek üzre taç dağıtır... Oyun düzen taht devririz. Ama meydana çıkıp meydan okuyamayız. Çünkü askerimiz yok.

Vezir Darest;

— Olmaz olur mu? diye araya girmek istemiş.

— Yoksa sen Samarra'dakini Hilafet ordusu mu sayarsın?

— Değil mi?

— Bizi gözetir mi, gözaltında mı tutar bilir misin?

— Kaygınız yersiz, diye söze davranmış vezir. — Helbet gözetir. Ordunuz!..

— Öyle mi? azarıyla sözünü kesmiş yüce Halife; — O ordu bizim mi? Çerisi tepeden tırnağa Türkmen... Subaşısı Selçuklu ... Ücretini Oğuz hazinesi öder. Bağdat'ta hâlâ işe yarar bir tahtımız... Parmağımızda yasallık dağıtan son nebinin mührü var. Ama başkentimizin Şahnesi Tuğrul'un meliki.

— Ama siz Tanrı'yı temsil ediyorsunuz, demiş bu kez vezir. — Sizin askeriniz, hiçbir ordunun başa çıkamayacağı.. her bir gücü yerle yeksâna kâdir o yüceler yücesi.

— Evet!.. Ne ki kılıcı, mızrağı olmadığından gücü kabûle bağlı. O da kâfirle mürtede pek işlemiyor. Türkmen öyle değil. Rey'den verdiği buyruğa karşı çıkanın annacına yüzbin, ikiyüzbin, onyüzbin bileği güçlü, oku delici, cıdası uzun, kılıcı keskin, gürzü battal orduyla dikiliveriyor. Eğer beter dediğiniz son böyle bir şeyse, üfürüğümüzün gücü n'ola? sorusuyla yutkunmuş.

Şanınıza uygun davranışımız besbelli, soyluluğuyla pek bir övünen Halife hazretlerini bunaltmış. Ve az önce, bütün yüce dağları biz yarattık diye kostaklanan iki cihan egemenini.. o ulu bilgelerin de katkısıyla, katınızda secdeye vardırıvermiş.

İbni Yusuf, hem demi iyi kollamış... hem duraksamadan Kadı'ya arka çıkmış;

— Bu karınca ordusunun gizemi, Kadıyı Kuzat hazretlerinin pek doğru özetinde, diye çekinceyi pekiştirmiş; — Türkmen'in düzeni eşitlik üzre. Bu görüş, anlayış ve uygulama bize ters!.. Ne var ki, üstünlüklerinin yüreği de, aklı da bu eşitlik olsa gerek. Gayrı suç Altuncan Hatun'un mudur, yoksa Tuğrul Bey'in mi? Hangisininse oğlu kızı yok. Ama bilinmeyen bir şey değil. Başka kardeşleri de olmasına karşın, Tuğrul'la Çağrı, aynı sikkenin yazısıyla turasıdırlar. Ve bu yazı turadan birinin hiç çocuğu yok, birininse pek çok. Sanki Allahu teâla da Selçuklu'nun Zülkarneynlik eylemesini istiyor. Geleceği ona ve akla uygun düzenliyorlar. Bana öyle geliyor ki, Çağrı Bey'in kızı Arslan Hatice Hatun efendimizle evlenmenizi o akıl sağladı? der demez Halife;

— Tuğrul'la Çağrı'nın dahli var mı bilmem. Evliliği kotaran Altuncan'dı, deyince Kadı;

— Geçmişte, Altuncan Sultan için; "Hatun hac yolculuğunu, çöpçatan folluğuna çevirdi," buyurmuştunuz. O fola yatan gurkun civcivi şimdi çıkıyor, der demez sözünü Maverdi tamamlamış;

— Eğer fikir onunsa hatunun, iki cihanın egemenliğine de göz koyduğu açık. Canı teninden ayrılırken, yerine goncanızı dikme sevabıyla donanıyor. Böylece hem gözü arkada kalmıyor.. hem âhiret

güvencesini bilece götürüyor. Yok Tuğrul Bey'inse, her büyük egemen gibi, devletinin geleceğini örüyor. Her girişimde divan kuracağına, kurultay toplamasına şaşmış... Türkmen töresinin nice zaman yitirdiğini tartışmıştık. Oysa bu derneşmeyle, her bir girişimin kararını toplumuna aldırıyor.

— Zaman kaybı dışında, bundan kazancı ne oluyor?

— Kadısını tanıdınız. Katınızda bir elçi değil, sanki Tuğrul Bey vardı. Neden? Bize bir nice ters gelse de, o sayede toplumun her kişisi, bir bey, bir han gibi davranıyor. Ve o niteliğiyle devletine bekçilik ediyor. Besbelli Türkmen'in çıkasıca gözü dünya egemenliğinde!.. Oğuz buna kağanlık diyor. Ve duraksamadan adım adım gidiyor.

— Açıklar mısınız?

— Örneğin biri en yakınınızda... Ağabeyi Çağrı'nın kızı, eşiniz... Onun öz kardeşi Alparslan, kaç yıldır kurultayda seçilmiş yabgu... Oğulsuz Tuğrul Bey'in yasal ardılı!.. Postunun geleceği sorununu çözüp de, yarım yüzyıllık hatunu ölür ölmez, sıra bu işe gelmiş olmalı. Alparslan'ın işini kolaylıyor. Bildiğiniz üzere Türkmen'de büyük ölünce, baba oğul değilse dul küçüğe düşer.

— Bu salt Türkmen'de değil. Zamanımızda her yerde böyle, diyen Halife hazretlerini İbni Yusuf tamamlamış;

— Siz Tanrı elçisinin kutuyla doğdunuz. Devlet de, cennet de, doğum hakkınız. Oysa Çağrı'yla Tuğrul, biri nice yetkin bir komutan.. diğeri nasıl etkin bir devlet adamı olursa olsun.. sizce de, bizce de, dede mirasına konmuş oymak beyleri.

— Kuşkusuz öyledirler!..

— Ama efendimiz bu iki kardeş, o oymaktan akıl ve mızraklarıyla koskoca bir cihan devleti çıkardılar.

— O da doğru!..

— Doğruysa, böyle değerli akılla, karşı konulmaz gücün, heveslerine saygı duyulmalı. Zaten kaygımız, duymazsak duyurabileceği inancından kaynaklanmıyor... İçten içe verdiğimiz hakkı, hak etmiyor mu?

— Aklımız ettiğine yatıyor da, yüreğimiz etmesine razı olmuyor.

— Olmalı efendimiz!.. Yüce adaletiniz bunu gerektirir.

— Neden?

— Kim cefasını çekerek ömrünü verdiği bir yapının, dünya durdukça durmasını istemez? Kim emek verenin hakkını yadsıyabilir? Elbet hak ettiğini kanıtlayabilirse!.. Kabûl buyurursunuz ki, Tuğrul Bey'in salt geçmişiyle değil, bu uzak görüşlülüğüyle de kanıtladığı açık. O zaman onun da, toprak, varlık ve asker gücüne, kutsallığınızı katmak... Ecel şerbetini içtiğinde ardılına, hem kayınbirader, hem damat olma onuruyla, öğüt ve desteğinizi sağlaması akla uygun.

— Yeterince içli dışlı değil miyiz? Ötesinden ne çıkacak?

— Dört ayağı da çürümekten korunmuş bir taht çıkacağı kesin. Bir devlet kurucusunun düşü mutlaka hayra yorulmalı. Postunu Tanrı nuruyla aydınlatma hevesi neden yanlış olsun? Tam tersine saygı duyulacak bir istem.

— Ya biz şerre yorar da, engellersek!..

— Az önce kendiniz buyurdunuz. O durumda gelişmenin önüne geçmeniz olanaksız. Feleğin dizginini elinde tutmadan Zülkarneyn olunur mu? Ortada bir vasiyet olsun olmasın, Selçuklu ölümü fırsat bilip, katınızla tahtını iç içe geçirmeyi kurmuş. Takdir buyurursunuz ki, çok hesaplı bir fikir. Böylece saltanat hilafetten, hilafet saltanattan hem ayrı, hem aynı olacak. Ve her ikisi de birbirine daima omuz vermek zorunda bulunacak. Hangisi hangisine ihanet ederse, ikisi de ihanete uğrayacak. Doğrusunu isterseniz, geleceğin güvencesi açısından alkışlanacak bir fikir. Sözüm meclisten dışarı, çok uzun zamandır dünyamız böyle bir devlet adamı görmedi. Zülkarneynlik, ancak Aristatalis bilgenin eğitiminden geçmekle mümkün sanırdım. Şimdi, yediğim ekmek, içtiğim su gibi biliyorum!.. Talihle tarihin rastlaşmasıymış. Kadı Sait'in beyini tam temsil eden tutumundan anlaşılan o ki, isteğine engel çıkarılırsa, Hilafet için hiç de iyi şeyler olmayacak.

Bunun üzerine, Halife hazretleri;

— Öyleyse konuyu yeni baştan bir kez daha tartışalım, buyurmuş!..

Bütün divan sesli sessiz onaylayınca;

— Yazık!.. diye hayıflanmışlar. — Arslan Hatunumuz, burada olaydı... Halvet eyler, amcasının fikri, bizim bu yorumlarımıza uygun mu, aykırı mı, anlar.. kararımızı ona göre verirdik. Altuncan'ın cenazesine gitti. Ne zaman döneceği belirsiz, deyince Vezir Ebu Darest kıpranmış.

Bağdat büyükleri ona güvenmiyor olmalı. Başkadı Maverdi ondan önce atılmış;

— İbni Yusuf'un uzgörüsünden yola çıkarsak, o dahi bir incelik. Tuğrul Bey ölümü burada duydu. Arslan Hatice Hatun'u cenazeye özellikle götürdü. Ve Rey'e varır varmaz, Kadı Sait'i dünürcü yolladı. Ölüm haberini getiren, vasiyeti burda aktarmaz... Tuğrul Bey istemi kendi ağzıyla anlatamaz mıydı?

— Cenaze bekler miydi?

— Acaba bekledi mi?

— Varsayımınız nedir?

— Bendenize kalırsa Arslan Hatice hatunumuz, yolda Seyyide Şerife sultanımızı pek övdüler. Yaşları küçük ama başlarının bir nice büyük olduğunu anlattılar. Ve olayı bilerek olmasa da, devlet işine dönüştürmenin fırsatını ürettiler. Vasiyet ince fikri bundan sonra ortaya çıktı. Doğrusu bu kadar hesaplı bir incelik aynıyla yanıtı hak eder. Çünkü çok iyi düşünülmüş, çok iyi zamanlanmış bir istekle karşı karşıyayız. Yanıtı da yaraşmalı. Buyurduğunuz çok doğru. Yeniden ve her sözcüğü sarraf terazisinde tartarak tartışmalı... Her girişime Tuğrul Bey'e düşünü hayra yorduracak biçimde başlamalı... O'nun fırsatını, yüce katınızın fırsatına dönüştürmenin yolunu mutlaka bulmalıyız.

— Bunun için de araştırmanın göze, kulağa ve belleğe dayanması gerekir.

Ebu Darest, bu kez sözü kimseye kaptırmamış;

— Ebu Temime Türkçeyi güzel konuşur. Bildiğim kadarıyla Tuğrul Beyin veziri Kundûri ile de tanışlığı pek eskidir. Elçi yollarsak, ola ki, Sultanla görüşme fırsatı da bulur.

— İyi de, öyle bir durumda Temime ne diyecek?

Halifenin sorusu bir süre havada kalmış.

Beyim inceleyip gerekli sonucu kendi çıkarsın diye aynen yazacağım... Çareyi, içtenliğini kanıtlamak isteğiyle anlattığını gözlemlediğim, İbni Yusuf göstermiş.

— Tuğrul Bey yetmişinde bir fâni. Eğer söz, nişan ve nikâh işini uzunca bir zamana yayabilirsek ya büyük bir olay erteler.. ya felek hükmünü, onunkinden hızlı yürütür. Bendenize kalırsa, elçiniz olmaz yerine, olabilirliğin kapılarını açarsa, zaman hem fikir hem zikir konusunda aydınlanmamızı sağlar, demiş.

Aktardıklarının bu kadarı bile ivecen yola çıkmaktan vazgelmeye yeterdi. Oyalayabilir düşüncesiyle, ısrarlı şölen çağrılarını erteledik. Olanbiteni, tek sözcüğü unutmadan bildirebilmek amacıyla Samarra'ya seyirttik. Ve sadık kâtibimizin yüce katınıza sunarak getireceği buyruğu beklemenin en doğru yol olduğuna inandık. Yüce görüş ve kararınız nasıl belirir bilemeyiz.

Ama şu olaydan anlaşılıyor ki, Abbasoğulları boş bırakıldığında, dünyaya kendilerinin nizamat verdiğini sanmaktalar. Vakti zamanında, Ebu Müslim'i sadakat, saygı ve özgüveninin oyununa getirdiler ya!.. Besbelli bizi geçmişten ders almamış cühela tayfası sayıyorlar. Yoksa Türkmen'e kölesi gibi bakmaktan çoktan ayılırlardı.

O günden bugüne onca zaman geçti.

Dicle Arap kavuştağına çok su taşıdı.

Fırat nice kanı yuya yuya Umman'a aktı.

Onlar saltanatlarının temel direğini hâlâ görmemekte.

Allahtan, aklı başında, gerçeği görebilen adamları çok!..

Takdir edersiniz ki, aklı çok olan güçsüz, akıl ermeyen oyunlar düzer. Ve kuzu postuna bürünen Basat misali dağ gibi Tepegöz'ü alteyler.

Bilgeler açıkça belirttiler. Hilafet fesadı zaman kazanmak için türlü çeşitli düzen tutacak. Fırsat verilmemeli. Atalarımızın demesi ne güzeldir?

Avcı nice al bilir, tilki onca yol bilir!..

Öyleyse, onun Harun Reşit, sizin Ebu Cafer değil... uydunuz bir melik olduğunu bir daha unutamayacağı biçimde anlatmak farz olmuştur."

Eli yanmış gibi sonuna kadar okuduğu belgiyi iç içe dürdü.

Altın saçaklı ipek şeridi parmakları titreyerek çıkardığı biçimde geçirdi.

İvecen yerine korken, kaygıyla çevresine bakındı. Geniş bir soluk salarak; "Yanlış yerden başladım," mırıltısıyla sandığı kapattı. Yalnızlığına güven duyunca, derin bir soluk alıp yeniden düşüncesine tünedi.

İKİ

Dayanılmaz bir sızıyla gözlerini açtı.

Gökyüzü, koyu karanlığın atlasına çaktığı altın kabaralarla, yıldız yıldız balkıyordu. "Kalk kaltaban," dedi kendi kendine; "Gece yarıyı bulmuş... Omzuna kılıç değdi diye gün ikindi düşüp bayılmak.. yarı gecede ayılmak var mı?

Kalk, neyi nasıl yapmak gerektiğini düşün.

Kaç kez çarpışmaya girdin. Kaç kez yaralandın.

Otacılığın kaç yerde kaç kez hem ele, hem sana yaradı. İlk baskın haberinden beri, tıka basa dolu ilaç kesen koynunda. Umarım düştüğünde saçılmamıştır. Yittiyse, her şey bitti. Onca yakıyı neyle, nasıl kararsın?" kaygısıyla yoklandı. Kırbasıyla azık torbasını çadırda bırakmıştı. Ama uykuda bile ilaç kesesini koynunda taşırdı.

Üstündeki ağırlığı delgi gibi aşan eli keseye değdi. Sevindi.

"Bu kez başkaydı!..

İlk kez depere tutulduk. İlk kez yenilmenin de ötesine geçtik. Büsbütün tükendik. Onbinlerin çarpışmasında, binlerin kurban olması kaçınılmaz. Onbinlerce, Babek eriydik. Yirmi yıldan artık, gün günden artan bilgi... Anbean çoğalan birikim... Sürekli yoğunlaşan emek... Ve katılan katlandıkça büyüyen imeceyle kurduğumuz... kız kızan, yaşlı ergen ayrımsız ürettiğimiz.. eşikteki beşikteki kardeşçe paylaştığımız.. gelip görenle işitip duyanın, cennet tanımladığı düzeni korumaya savaşıyorduk.

Afşin'in onbinleri, yüreği altın külçesine dönüşmüş.. bileği cana üşüşmüş.. gözünü kan bürümüş ücretli cellatlardı.

Biz dünyayı yaşanır bir cennete dönüştürme amacındaydık.

Onlar daha ölü, daha ödül ve daha çok tutsak peşinde.

Cenneti yeryüzünde yaşarken kurmayı isteyenlerle, cehenneme çevirenler... Habil'le Kâbil'den beri kan davası gütmekte... Kesiciyle delicinin icadından beri kan dökmekte. Biz, ürünümüz ya da çağımız bundan bağışık kalabilsin mümkün müydü? Dünya cennetinin kurulduğu güneş ülkesi Horasan, bu çekişmeye son yirmi yılda yirmi kezden artık tanık olduğuna göre.. gayrısına, gayrının aklı erebilmez.

O çatışmalarda hüner kazanmış yiğidimiz çoktu.

Ama herkesin, her an görülecek bir işi, gerçeklenene eklenecek bir düşü vardı.

Çoğumuz kendi işinde usta, savaş biliminde eğitimsiz.. çoğumuz yiğitlikte eşsiz, acımasızlığın acemisi.. hepimiz, eşit paylaştığını, eşit koruma güdüsünde.. cenneti bu dünyada yirmi yıl yaşama doygunluğunda.. ve çoğumuz pusatsızdık.

Ereği yaşatmak olan, işi öldürmek olanla karşılaştığında n'olur? Biçimi gelmiş tarlada olgun başak denizi olur. Olduk!..

Ücretli atlılar, yetkin orakçılardan hem usta, hem hızlı, hem acımasızdılar. Biçmekten yorulunca, yaralı berelileri öldürüp sağları tutsakladılar.

Sen haline şükret!..

Acıdan bayılmışsın... Üstüne ölüler yığılmış... Zulüm ve ölümden... Daha beteri tutsaklıktan kurtulmuşsun!" azarıyla, savaş alanını kaplayan sessizliğin sesini dinledi. Tek iniltiyle, tek hırıltı duymadı. Ama sırtlan ulumalarıyla, çakal kevkirmeleri, her nefes alışında biraz daha yaklaşıyordu.

"Can alıcılar, alacaklarını alıp gitti. Şimdi sıra ölü yiyicilerde," öfkesiyle yük altında irkildi. Gövdesinin sol yanına binlerce ok birden saplandı.

Üstündeki ölüleri kaldırmak için devindi. Sol kolunu bulamadı. Sağıyla göğsüne yaslananı itelerken börkünün işlemeleri eline değ-

di. İçi cız etti!.. "Bu bizim Baran canın börkü," bulgusu içinin acısını katladı. Parmaklarının ilk sezgisine güvenmedi. Dün gece gözlerinin önüne geldi. Günün son ışınları börkünün tepesine taç firuzesi gibi dikilmiş nazar boncuğunda derişmiş.. oradan mavi sarı süzülerek tüm takımın gözlerinde oynaşmıştı. O zaman buram buram özlem kokan bir sesle; "Nişan yarışında beni basan eşim dikti," demişti Baran. "Kem gözlerden sakınsın diye. Yazık!.. Kem kılıç hiç aklına gelmemiş. Yiğit ve bilge hatundur. Beş yaşında bir oğul bıraktım. Dönene beni aratmaz. Dönemezsem yoldaşlarım," diye ellerine sarılmıştı. "Damım Kumdağı'nda... Bayırdan Atrek'in kıvrıla kıvrıla suladığı koyağı seyreyleyen Brahman tapınağının ardında. Meşeliği geçip kozyatağını aşınca, bir kestaneliğe girilir. Onun açıklığında. Kalanımız dileğime uyarsa, kolay bulur!.. Belli ki yarın mubalaga cenk olacak. Kim öle, kim kala belli değil. Dönebilirsem, onları kimseye muhtacetmem. Dönemeyeceğim kesinse, sorumlulukları kalanın. Kimi kimsesi yoksa oraya yerleşsin. Dağ ona da bizimkilere de yeter. Varsa, onları da aparsın. Kimseye asla yük olmazlar!.."

"Bilici miydin bire Baran can?" sorusuna karışan hıçkırığıyla, yüzünü gözünü okşadı. İncitmek kaygısıyla parmak parmak çekerek yanı başına kaydırdı.

Göğsü rahatladı. Nefesi açıldı. Derin soluk aldığında oklar yeniden saplandı. "Taze yara acımaz!.. Baygınlık çok uzun sürmüş olmalı," buluncuyla; "O yüzden soğumaya başladı," sezgisi örtüştü.

Kesik kesik soluyarak, ciğerlerinin şişmesini önledi.

Sancıyı azaltmanın yolunu bulmuştu. Doğrulup kalkma yöntemini bulamıyordu.

Ulumalarla, kevkirmeler gittikçe yaklaşıyordu. "Umarım yemeye ilk benden başlamazlar," dileğini; "Kavganın orta yerindeydim. Bana gelinceye, kolay parçalanacak ceset çoktur," yanıtıyla irkildi.

"Can nice tatlı oluyor, tanrım!..

Binler bu dünyadaki cenneti korumak için, varsa ötedekine gitti.. Binler, en başta da yaralı Babek tutsak sürüklendi. Sen hâlâ can

telaşındasın. Kalk kaltaban!.. Kalk da, otacılığını göster. Yaranı sar... Yitirileni yeniden elde etmeye sıvan."

Kılıç sol omzunu yarmıştı. Ama bütün bedeni ateşe düştü.

Karanlığa sığındı. Sağ elini oynattı. Dirseğine yaslanarak, elini omzuna götürdü. Dokunduğu an, acısı arttı. Bir an durakladı. Sonra dilini dişlerinin arasına kıstırarak elini yaraya değdirdi. Parmakları kılıç yarasında yitiverince, gözleri karardı. Dilini kanatarak baygınlığı önledi. Parmağı şahdamarına değdi. Kılıç çalığını sıyrıksız çiziksiz atlatmış olmalı. Kendi düzeninde zonkluyordu. Yaşama umudu acıyı azalttı.

Dilini yeniden ısırarak, parmaklarının hünerine yol verdi.

Köprücük kemiği ortasından kırılmış... Kürekkemiği kıyısından yarılmıştı. Yarayı deşmişken ara vermek acıyı artırırdı. Dişleri nerdeyse dilini koparacaktı. Biraz daha sıktı. Acı acıyı dengelemişti. Parmaklarına güvendi. Kemiklerini; "Ne kadar kaynarsa kâr. Çolak da olsa, kol kalır," güvencesiyle ucuca verdi. Alev alev yanan sızı dayanılmazlığını yitirdi. Ama acı, iyice yormuştu. Kendinden geçmeden, biraz duraklayıp soluklanabilirdi.

Baygınlığı erteleyince bir süre karanlığı dinledi.

Kan kokusu etoburların tamamına yayılmış olmalı. Vaşak çığlıkları diğerlerine karışarak yaklaşıyordu. Sağ eli, ivecen iki ele dönüştü. Her bir yerine uzanıyor, her bir şeyi parmaklarının ucunda buluyordu. Kuşağından tütün, koynundan ilaç kesesini, keçe kınından kantaron şişesini çıkardı. İçindekini derin yaranın her yerine süzerek üstüne tütün bastı. Kuşağın üstündeki meşin kemeri çözdü. Dili dişlerinin arasında, gövdesini hafif hafif oynatarak omzunun hizasına getirdi. Gümüş tokasının ucunu, dili yerine dişlerinin arasına aldı. Yeniden soluklandı. Kemerin ucunu tokadan geçirdikten sonra eliyle omzunu kavradı. Gözlerinden akan yaşa aldırmadan, sımsıkı yerine bastırdı. Kafasının bir dönüşüyle kemeri sıkıladı. Acı beyninde zonkluyor, kendinden geçme olasılığı an be an artıyordu. Bir göz kırpışı kadar duraklayarak derin bir soluk aldı. Doğrulabildi-

ğince yekindi. Gözlerinde renkli benekler uçuşmaya başlamıştı. Sımsıkı yumdu. Son bir deviniyle gövdesini kaldırıp yaralı yanına bastırdı.

"Bayılsam gam değil!.." düşüncesiyle direnci arttı.

Elini parmak parmak omzundan ayırdı. Dişlerinin yardımıyla kemeri sıktı.

Omuzu ensesine, kolu omzuna yapıştığı an gözleri karardı. Beyni uyuştu. Acı, sızıyla yer değiştirinceye kendinden geçti.

Çakal ulumalarıyla sırtlan kevkirmelerine karışan vaşak çığlıklarını baygınlığında ayırdı. Son bir çabayla gözlerini açtı. Tek eliyle karanlığı yokladı. Parmaklarının değdiği bir kabzayı sımsıkı yakaladı. Ölülere değmemek için kolunu kaldırabildiği kadar kaldırarak kılıcı birkaç kez salladı. Duyduğu güvenle sırtüstü uzandı. Bayılmamak için, "Benim yerime Babek kurtulsaydı, çoktan ayaklanmış, cennetini kurtarmak.. yıkıldıysa, yeniden kurmak.. dağıldıysa toplamak amacıyla yola düşmüş olurdu," savı, kendisiyle hesaplaşmaya sürükledi.

"Horasan'dan çıkmayacaktık!..

İnsanların cennetin de, cehennemin de yeryüzünde.. insan eliyle kurulduğunu görmesi gerekiyormuş. Erdebil'de filizlenen İrem bağı, kısa sürede Hazar'ı... Karakum'la Kızılkum'u yeşille donattı... Amul'dan Gürgenç'e, Hive'den Cend'e aştı. Elbazz'dan taşan ırmak, Ceyhun oldu Belh'e... Seyhun oldu Hocende ulaştı. Nişabur, Merv, Belh, Tûs, Sahacan, Herat, Nasa, Serahs, Badgis, Cürcan, Bamiyan, Garcistan ve Toharistan'a, Ermeniye, Isfahan, Hemedan ve Musul'u ekledi. Dicle de Fırat da İrem bağlarının altından akıyor... Bağdat kurtuluşun düşüyle yatıp kalkıyordu.

Oysa bacılarla kocalar, dailerle ahiler Horasan'ın dört bir yanından, huriler ve melekler misali kopup gelmiş.. kurultay derip ter, emek, bilim, sanat ve can pahasına kurulan cennetten çıkınama andı içmiştik.

Öğretimiz doğru, ilkemiz birdi.

Savaş yokluk... Barış mutluluk.

Ve insanoğlu zulümden nice kaçarsa, mutluluğa onca koşuyor. Ülkeler almak... Tutsaklar tutmak... Varlıkları yağmalamak gibi istemlerden de düşlerden de uzaktık. Biz bize yetiyor.. daha iyi.. daha güzel.. daha dayanıklı.. daha kullanışlı.. daha yararlı üretme.. ve üretileni kardeşçe paylaşmayla coşuyorduk.

Varlık haksızlık... Mutluluk acıyla sağlanabilir mi?

Bir küçük merkezden dünyanın bir yarısına yayılmak sevgiyle hem mümkün.. hem daha kolaydır. Paylaşmayı bilen, her bir insanın gönlüne sevgi tohumları eker. Her tohum nice sarp yere düşse, eninde sonunda çatlar. Filizlenir, fidan olur... Çiçeklenir ürün verir. Ve paylaşılmaya öykünür... İşte o an Babek'e dönüşür.

Dönüştü. Erdebil'de fışkıran pınar, mutluluk seli oldu, dört bir yöne aktı. Köle kaçtı, özgürlüğe sığındı. Kul sıvıştı, eşitliğe katıldı. Kişi çoğaldı, saflar sıklaştı... Yer daraldı, sınırlar genişledi, uzadı. Öyle ki, İndus Hint kapısıydı... Tarım Çin Seddine pencere... Dicle aşılsa Bağdat düşecek... Fırat geçilse Kudüs'e erişilecek... Yirmi yıl, bitimsiz bir çağa dönüştü, dönüşecekti.

Savaşın bilimini yapan utansın!..

Biz sevgiden yana Karun'dan gani. Dostlukta yaramızla bile barışık, Eyüp misali.. ama düşmanlıkla savaşta Diyojen'den yoksulduk.

Savunmada ustalaşmıştık. Saldırıyı öğrenemedik.

İnanıyor ve diyorduk ki insan aklı, insanlığın anlamını bilir. Doğruyu eğriden, haklıyı haksızdan ayırır... Kendi yerini belirleyerek saflaşır. Yaşamın mutluluğunu, hiçbir ücret ya da ödüle değişmez. Baskınlara, saldırılara, baskılara karşın yirmi yıl öyle oldu. Ayırdı, saflaştı, Babek'le bütünleşti.

Biz şimdiye ne savaş açtık, ne de ondan kaçtık.

Bilgimiz, birikimimiz ve emeğimizle insana, insanlığa yakışır olmaya çalıştık. Hintli parya, safa girdi eşitlendi. Bizanslı rgat çift bozdu, zulümden kurtuldu. Ermeni maraba, kaçgun oldu, uşaklığından koptu... Arap kul, Babek'e katıldı kişilikle tanıştı... Çinli köle, bize

koştu, azatlığın tadına vardı. Cariye sevdalı hatun.. gulam aşkta er oldu. Kısası, her kişi yaşamı, yaşam boyu kazanmanın bilincine erişti. Ne var ki, Kavuz oğlu Afşin'in nice yetkin bir komutan olduğunu bilememişiz.

Öğrendik!..

Hem de çok ağır bedel ödeyerek!..

Soylu kenelerin yoksul kanıyla semirdiğini... Soysuz cengâverlerin erinci kemirdiğini... Varsıl egemenlerin cennet kurmak bir yana, düşlemeye düşman.. özel çıkar umducularının cenneti cehenneme çevirmeye yeminli olduğunu görememişiz..

Dünya mutuna doğan, kısa ömründe azabı yaşamalı ki, bilinmez sonsuzda erinç düşüyle avunabilsin. Bu da her zaman, her yerde, her egemenin işine geliyor. Çünkü insanoğlu ancak o zaman, yaşam kaygısını azbiraz azaltmak.. ödül fırsatını azbiraz çoğaltmak.. ve siniklikle ödlekliğini kutsala sarmalayarak haksızlığa boyun eğiyor. Oysa kişi her zaman kalıcı mutluluğu, geçici acıya yeğlemiştir.

Yeğlemelidir de!.. Doğrusu budur. Kim sürekli acıya tutsak sayılsa, isyan etmez ki? Tırnağının ucuna sürecek aklı olan, anında başkaldırır. Sonsuz mutluluk düşü olansa, her acıyı onun bedeli diye, bal eyler.

Babek'le biz... Bütün Bab'lar gerçeği yadsınması olanaksız biçimde, çırılçıplak ortaya koyduk. Kullarla kölelerin düşleri bozuldu. Öte dünya için varsayılan, bu dünyaya kuruldu. Ve saltanatını insanların hiçbir zaman gerçekleşmeyecek umudu üzerine kuranların erliği buruldu. Çünkü onların varsayımı soyut, Horasan cenneti somuttu. Ve öyle sevecen.. öylesine umut ve neşe kaynağıydı ki!..

Üstünlük hevesiyle, egemenlik sömürüsü kalkar.. emeğin gür, sakin ve üretken ırmağı, insanın insana kulluğunun zulüm kuyusuna değil.. eşitlik, özgürlük, üretim ve paylaşımın bitek ovasına akarsa.. insanlığın.. hatta ondan da öte, canlı, cansız her varlığın gerçek cennette yaşayacağını köre gösterdi, sağıra duyurdu.

Horasan yüce dağlar ve ulu sularla çevriliydi. Ama insanın mut-

luluk özlemi, dağları da, suları da çok kısa zamanda aşıyordu. Buna bir de ipek ve baharat yollarının, cennet kentlerinde kesişmesi eklenince, özencin tutkuya dönüşmesi hızlanıyor... Denizler dağlar, koylar koyaklar, göller ırmaklar, heveslisine kol kanat oluyor... Özlem duyan, her engeli aşmakta bir yordam buluyor. Ya onu kendine çekiyor.. ya çekimine kapılıyordu.

Taçla süslü kafaları karışan.. tahta alışkın gövdeleri ağırlaşan bir nice saltanat erbabı.. ve bir nice kelle avcısı varsa, gerçekleşen düşe saldıracaktı.

Saldırdılar da!..

Güçlerinin tamamını devşirip dört bir yanımıza üst üste sefer eylediler. Rumu Kıptisi... Racası Mandarini... Arabı Ermenisi... Papası patriği.. halifesi meliki atlandı, pusatlandı.. kendi yönünden yıkıma kostaklandı.

Kimi sınırda çakıldı kaldı... Kimi uçlarımızı kana buladı.

Ama sonunda hiçbiri insanın mutuyla kutunu koruma direncine dayanamadı.

Vurup kırdılar. Yakıp yıktılar.

Bir ölen bin dirildi. Her ören yenilendi.

Biz yarayı tez onardık. Onların dermanı kalmadı.

Öyle sanmışız!..

Yirmi yıl o sanıyla dayanmışız.

Egemenlik yasası, yıkıma yöntem bulur.

Buldular!..

Mağrıp'tan Maşrık'a elçiler gitti... Roma'dan Çin'e kurullar geldi. Katolik Roma, Ortodoks Bizans'la anlaştı. Çin padişahı, Hint mihracesiyle uzlaştı. Tamamı hazinelerini İslamın iki halifesininkiyle birleştirdi. Yeryüzü cennetini yıkmaya sözleşti.

Kaç kere kaç yüzbin kızılın, Abbasi Memun'un hazinesine eklendiği bilinmiyor.

O da gün yitirmeden Afşin'i kiraladı.

Ordu istedi, kurdular. At istedi, verdiler. Pusat istedi, buldu-

lar. Ücret istedi, saf kızılları gösterdiler. Ve sayımakla bitmez.. kırmakla tükenmez kan ve altın, tutsağı celladı, dünyanın dört bir yanından sancağı altına derdiler.

Her savaşı kazanan büyük komutandır. Afşin onların en büyüklerinden biri. Onbinlerce zebaniyi, Fırat'ın beri yakasından Asya'nın öte yakasına salıverdi. Sam yelinden hızlı çöl çekirgeleri.. süreler halinde uçlarımıza üşüştü. Üçüncü İklim cennetinin özgürlük sınırları, cehennemin esfer esafiline dönüştü.

Kardeş çığlığını duymamak.. cennetin cehenneme dönmesine göz yummaktı. Yine de uzun süre direndik. Gören göz, duyan kulak, atan yürek gerçekle yüz yüze gelende.. güncel kârını, sürekli muta değişir umduk. Onu ve askerlerini, bazen vuruşarak, bazen duruşarak cennete çağrıladık.

Gözleri kör, kulakları sağır, yürekleri mühürlüymüş.

Nereden bilelim?

O ana dek, salt gören değil, duyan da ona koşmuştu. Gelseler... Katılsalar... Hep birlikte kalabilseydik, cenneti yaşayanlar hem çoğalmış.. hem de her kişi ve köşesi savaş sanatının erlerince korunmuş.. her gün, herkes için bayram olurdu.

Şafağı Pamir'den söken güneş; yine Ceyhun'la Seyhun'da yıkanır... Hindikuş'un ak saçlarını Kızıl ve Karakum çöllerine, yine yansıtır.. iğne batmaz, makas kesmez yarıçısının altın bezeklerini yine Hazar'da uykuya yatırırdı.

Ve başağını yitirmiş saman gibi kalakalan insancıklar, yine günü kardeş yarışıyla geçirir.. akşamı dostluğun demine yedirir.. geceyi sevdanın cemine içirir.. ve gökte kırpışan kaç kere yüzbini belirsiz gözü, yine mutuna tanık tutardı.

Heyhat!..

Zebani cennete sığmaz imiş!..

Allem etti, kallem etti, o bizi cehenneme çekti.

Can havliyle dört bir yana saçıldık.

Çoğumuz uçlarda vuruşurken o yüreğimizi dağladı.

Erdebil'in korunaklı kalesi Elbazz düşünce, Babek'le Ermeniye'ye çekildik.

Nil'den Sahra'ya duyan.. çölden vahaya işiten.. dağdan ovaya gören.. düşü gerçeğe yoran, elvermeye koştu.

Besbelli insan, düşüyle gerçeğini yitirmek istemiyordu.

Az daha çoğalsak.. azıcık vakit bulsak yeniden toplaşacak.. yeniden onbinlere ulaşacak.. yeniden savunacak... Afşin'le zebanilerini cennetten sürecektik.

Sürebilseydik, Bağdat elimizdeydi. Suriye'nin tamamı.. Mısır ve Ifrıkıyye, Tanrı'nın muştulu kulları olarak yeryüzü cennetindeydi. Şaman, Brahman, Nasrani, Musevi, Hurremi, Babai bir arada, kardeşçe yaşardı.

İnsanoğlunun çoktan yitirdiğimiz üstünlük duygusu... Asla yanaşmadığımız talan tutkusu... Ve Afşin'in komutanı Sucaoğlu'nun kalleş pususunu unutmuşuz!..

Saf bile tutmadan savaşmak zorunda kaldık.

Düşen düştü, kalanı tutsaklayıp uçtu.

Ben düşenlerdenim.

Afşin'in cengâverlerinde ölümle dirimin arası yok. Yaralı unutulmasın diye, ölülere bile yeniden kılıç çalmışlar. Üstümdekilerin yeri ışık olsun. Canımı onlara borçluyum. Derlenip toparlanmalı.. onlara borcumu ödemeliyim."

Etoburların çene çatırtılarıyla, ağız şapırtıları iyice yaklaşmıştı.

Kılıcı yere sapladı. Kabzasından güç alarak doğruldu. Acı, sızıyla yer değiştirdi. Her devinisinde beynine saplanan zonklamayla irkildi. Gövdesini kıpırdatmadan ayaklarını usul usul altına çekti. Nişabur hamalları gibi dizleri üstünde yaylanarak ağır ağır dikildi. Kendini taşıyabilir bulunca, sızıyı unuttu.

Günün ilk ışınları, Elbruz tepesine tünemiş Anka Kuşu'nun tüğleriyle oynaştı. Tan renkler karmaşında alacalandı. Şafak ipil ipil koyağı sardı. Gün aydınlandı. Yıldızlar göz kırpmayı boşladı. Işıltıları söndü, benizleri ağardı. Ve her biri gördüğünden ürkmüşçe, uzayın derin karanlığına kaçıştı.

Aydınlık uğrun uğrun koyağa indi.

Savaş alanı, insanoğlunun acımasızlığını bütün boyutlarıyla sergiledi.

İçi buruldu. Yüreği sızladı. Midesi kabardı. Gözlerinden yaş boşandı. Burnunu çekti. Sızının kestiği hıçkırıklar arasında; "Kıyamımız tam bir kıyıma uğradı," der demez, derin bir soluk salarak kendini azarladı;

"Değerdi!..

Ölüm de dirim de değerdi.

Yeryüzünde cennet kuran... Ve onda bir gün bile yaşayan, öldükçe, dirilir.

Biz insanoğlunun nice zamandır gördüğü düşü hayra yorduk... Herkesin öte dünyada aradığını bu dünyada kurduk. Ölümün sonsuzluk düşü, yaşamın sonsuz gerçeğine dönüştü... Mutluluk istemi yaşambiçimi oldu. Ve yirmi yıldan artık, altımızdan çağıl çağıl ırmaklar aktı... Meleklerle huriler şölenimize... Münkir'le Nekir törenimize katıldı. Ötücü kuşların duyanı ezgimizi yansıladı. Varlıkların göreni aramıza katıldı. Uyuz iti yağladık. Aç kurdu azıkladık. Koyunlar çok kuzuladı. Oğlaklar tez baylandı. Çorak yer emekle tavlandı. Az ürün çabayla çoğaldı. Kuru çubuk umutlarla yeşerdi. Doğa İrem bağlarıyla gönendi. Olgun üzüm demdi ceme... Seveni sebildi sevene. Yasak yoktu, altın yoktu, suç yoktu. Miras ve haksızlık yoktu, yasaya gerek yoktu. İnsan vardı, mut vardı, insanlık vardı sade. Ve herkes çalışırdı, paylaşırdı herkesle. Ve herkese yiyeceği doyana, içeceği kanana, giyeceği uyana, barınağı kalanaydı. Öte dünyanın düşü, onu burda sağlayana ne verir?

Ölüm benzerine kavuşmaksa, hoş geldi safa geldi!..

Madem öyledir ağlamak, ağlaşmak... Acınmak, acındırmak... Yakınmak ağıt yakmak haram Maun Bab!..Tanrı vaadinin vadesini yetiren, leş tarlasında acze düşebilmez. Ve madem kalan Anka'lığa koşulu!.. Ölsen, dirileceksin. Bir yaraya bunca naz yeter!.. Yekin kalk!.. Düş yola!..

Yolun uzun, yolculuğun zahmetli.

"Gak" deyende etini yesen... "Guk" deyende kanını içsen de, Elbruz'a tırmanacak... Demavend'e çıkacaksın. Küllerinden yeniden doğan Anka'nın gizemini açacak.. ve hiç duraksamadan Horasan'a ulaşacaksın.

Tut dermanın elvermedi... O verse, koşullar uygun değil. Bir kam ya da adayını bulacaksın... Ne ki yaşadın, gördün, öğrendin bilmektesin, bir tamam aktaracaksın. Eksiği üşenmeden anlatacak... Fazlanın yolları neyse göstereceksin.

İşin çok, yükün ağır. Madem kaldın, yüksünmeden taşıyacaksın. Davran öyleyse köşek!.. Yaşam her yerde aranır... Derman çölde de bulunur. Ot topla, kök kökle, karıştır harmanla!.. Yakı kar yaralarına. Yüreğindeki sızı da içinde, her bir yerini tımarla. Ve Babek'in, son savunma öncesi;

"Kişi üstüne egemenliğin tadı doyumsuz olmalı. Bir kez tadan, bağımlısı oluyor. Ve vazgelmemek adına, gün günden acımasızlaşıyor.

Örneği pek çok!..

En yakını Atamız.

Kuteybe'nin kılıçla yapamadığını, o bilimle başardı.

Horasan'ı, Şamanı Brahmanı, İsevi Musevisiyle İslama çevirdi. Ve saltanatı uğruna, Peygamber soyunu kanda yüzdüren Ebu Süfyan soyuna karşı Horasan'ı ayaklandırdı. Emevi Hilafetini de, Ebu Süfyan saltanatını da devirdi... Abbasoğullarını kendi eliyle Hilafet tahtına geçirdi.

Abbasi, Ebu Müslim'e tahtını borçluydu.

Ama borç, tutkuyla bir arada durmuyordu.

Bastırmaya kalksa bilgisi yetmiyor.. basmaya kalkışsa gücü elvermiyordu. Müslim, salt kuramcı bir bilge... Ermiş bir İslam dâisi değil, bin kere bin askeri yöneten yetkin bir komutandı. Her bilgin anında onaylar ki, isyanın da, bastırmanın da en büyük ustasıydı. Alp Er Tunga kadar güçlü... Kongfizu kadar bilge... Bilali Habeşi

kadar sadık... Buda kadar özgeçili... Ömer kadar âdildi. Ve onca yıl omuz verdiği Abbasoğlunu, Şam seferiyle yıkılmaz kıldı.

Halife tarafından şölene, divanınca törene çağrılandı.

Bağdat'tan gelen kuşkulu haberlere inanmadı. Önlem uyarılarına aldırmadı. Bilimin bilisine güvenmedi. Lokman Hekim; "Bilim hazineye yeğdir. Çünkü sen hazineyi korursun... Bilim seni korur," buyurmakta haksız mı?

Güveniyle sadakatı her bir şeye üst geldi. Gönül ve saltanat borcu hıyanetle ödenmez sandı. Sanmamalıydı!..

Saltanat paylaşılamayan tutku... Egemenlik borcunu kementle ödeyen utkuydu. Kendini eşit, hatta sıradan sayan o duyguyu bilemez.

Bilmediğinden ihanet etmez... Düşüne bile izin vermez.

Yazık!..

Saray kapısının savağında boynunu vurdular.

Bir yiğitin ölüsüne şölen kurdular.

O uyumlu ve inançlıydı. Yaranamadı!.. Biz aykırıyız. Hem de bir Abbasiye değil. Emeviye... Nasraniye, Gebir, Cahut ve Brahmana... Hatta kendi içimizde beylik taslayanlara aykırıyız. Egemenlik tutkularını da, taçlarıyla tahtlarını da alıp insanlığın ayakları altına atmışız. İnsanlık için en bir iyi, güzel ve doğru düzenin bu olduğunu, her kuşkuyu giderecek somutlukta kanıtlamışız. Kimsenin kimseye kul olmadığı yerde, kulluğun anlamı da, değeri de olmuyor...

Ama zalimin zulmüne de ölçü bulunmuyor.

Düzenimizi yerleyeksân etmeden egemenlik tutkusu haram!.. Ve onun gözünde sadık ve masumla, aykırı ve suçlu bir. Birinde, özverinle özgeçin kötü örnektir. Diğerinde isyanın. Her iki hal de, saltanatın tadını kaçırıyor. Gücü yeterse zorla, yetmiyorsa hileyle ortadan kaldırılıyor. Ama ne sadakat bitiyor... Ne isyan son buluyor. Çünkü bunlar, insanlığın üretebildiği güzellikler.

Ve biz ne ilkiz, ne de son.

Egemenlik tutsaklarının aklı, bizi yok ederlerse, insanın iyiliğiyle, doğruluk ve güzelliğini yok edeceğini sanıyor. Yanılıyor!..

İnsanı... Onun içinin içindeki iyiliği... Ordan dışa vuran güzelliği... Ve emekle üretilen doğruyu asla yok edemezler.

Bir süre bastırırlar... Bir açmaza saptırırlar. Hatta bir zaman durdururlar. Ne var ki, insan yüreği attıkça, bastırılanı besler. Saptırılanı düzeltir. Durdurulanı taşırır. Ve sonunda bütün engelleri, seline katarak sürükler. O yüzden iyi de, doğru ve güzel de insan varoldukça, ya gerçekleşecek.. ya özlemin isyanına dönüşecektir.

Karşımızdakiler dünya çıkarının posası.

Komutan Afşin, Ebu Müslim'in imansızı. Bu yüzden ne cennetten vazgelmek mümkün... Ne ölümden kurtulmak!..

Yarın mubalaga kıyım olabilir!.. Çünkü bunlar yiğitçe cenk etmeye değil, hunharca yok etmeye geldiler. Bizi kırabilirler. Tutkuyla çıkar erbabı, o kadar çok iyi, doğru ve güzel insanı kırdı ki!.. Saymaya rakam, anlatmaya dil yetmez.

Zerdüşt'ü öldürttüler... Sokratis'i zehirlediler... Mazdek'i canlı canlı gömdüler... Mansur'un kellesini kestiler... Ebu Müslim'i boğdular. İkibin yıldan artık, iyi, doğru ve güzel izindeki nice insana kıydılar.

İyi, doğru ve güzelin özlemi arttı. Korku isyanı biriktirdi. Biz ortaya çıktık!..

Eşitlik, özgürlük, kardeşlik, adalet ve barışı imeceye kattık. Dört yön, yedi iklimin bütün sahipkıranlarını karabasanlarla uykularından sıçrattık.

Tek tek saldırdılar, püskürttük!.. Dehşetleri büyüdü. Ola ki daha da büyür de öcünü bizden alır. Hem aklınızda, hem yüreğinizde bulunsun!.. İyi, doğru ve güzeli yaşamış biri kalsa, dehşetin kökü kurumaz, kurutmaya çalışılmaz.. bastırılmaz mı?

Hiç kuşku duyulmamalı. Beteri olabilir. On yıl, kırk yıl, elli yıl... Bilemediniz yüz yıl dibek içinde bulgur gibi ezilir. Ama bu dünyada, her azabın başında da sonunda da, insanla insanlık vardır. Üstelik bilen, yaşamış insan vardır.

Doğrulup kalkacak.. yıkılmış, yakılmış, örselenmiş ne varsa, kül-

lerinden doğan Anka Kuşu benzeri, yeniden, yeniden onaracaktır. Diyelim onarıma ömrü yetmedi. Doğrulup kalkmasının anlamı kalır. Ve o anlam, günden güne yayılır... İnsandan insana çoğalır. Ve bir gün mutlaka iyi, güzel ve doğru yeniden yeşerir... Yeniden filizlenir... Yeniden meyvelenir.

Bu yüzden bilin ki, bir gün gelir de, öncüllerimizin sonuna uğrarsak, somut cennetimizin geleceğinden, kalan sorumlu," dediğini akıl defterinin en buruşmaz sayfasına yaz. "Madem yazdın. Ve yaralı bereli sağ kaldın. Sorumlusun!.." dedi sesli sesli. O an, devasa bir fırça güne banıp dağların doruğunu kızıla boyamaya durdu.

Daha ilk ışınlar erişmeden, kuzgunlarla akbabalar savaş alanının üstüne süzüldü. Başı tutuşan sıradağ, eteklerini Hazar'da yıkayan Elbruz'du.

Sızıya aldırmadan yönünü ona çevirdi. Gövdesi dik dursun diye, kılıcı omzunu sıktığı kayışın arasından geçirdi. Doğrulurken gördüğü bir cıdayı baston yerine kullanarak birkaç adım attı. Adımlarını köstekleyen acı katlanılmaz değildi.

Güveni arttı. Biran önce buradan uzaklaşmalıydı.

Günle birlikte, ölüler kokmaya.. etobur kuşlar, arada sırada yakınında uçmaya başlamıştı. Baston yerine kullandığı mızrağı, sızılarının izni ölçüsünde iyice yaklaşan kuşlara sallıyor... Dişlerinin arasından "Kış!.." diye kovalıyordu.

Adımları öylesine küçülmüştü ki, gün öğlesi tepesine dikildiğinde, dün bir solukta ıradığı koyağın başı, ufkun ötesinde gibiydi. Yine de kendini bırakmadı. Ensesinden akan ter, yarasına tuz basıyor, acısı arttıkça, direnci çoğalıyordu.

Gün geceye dönerken, uçtaki yalnız ahlatın gölgesine ulaştı.

Açtı... Susuzdu... Bitkindi. Ve bütün koyaktaki tek ahlat ağacı kadar yalnızdı.

"Ağaca çıkabilsem," diye geçirdi. "Yaralı varsa görür, tımar eylerdim." Kolunu kaldırmaya yekindi. Ne mümkün!..Yeniden dikkatle uzanmak zorunda kaldı.

Çok yakın bir yerden su sesi geliyordu. Sürünmeyi denedi... Ardardına gövdesine saplanan hançerler izin vermedi. Doğrulup birkaç meyvekoparmak istedi. Sızı yerineçiviledi. Yüzü acıyla buruştu. Gözlerini kapattı. Mızrağı bıraktı. Kılıç iki küreğinin arasına yerleşmişti. Üstüne yaslandığı halde, kınındaki kadar masum, uzanıyordu. Elyordamıyla çevresini yokladı. Avucuna giren çürük ahlatları, eşiği sapıyla çiğnemeden yuttu. Midesine düşen birkaç lokma, sızısını azalttı. Çabasını çoğalttı. "Ah Horasan'da olmalıydım ki," diye düşündü.

"Buraların eliyim. Otu yaban, kökü hıyaban!.. Ot her yerde aynı ot, kök çölde de kök deme. Horasan'ınki başka. Her birinin rengi de, kokusu da, şifası da ayrı!.. Ve tamamı kaç kez kaç yarada sınanmış, bildik. Ağacın üstündeki de, çalının dibindeki de neye yarar, neye zarar tanıdık. Açığı o benim, ben o. Nefes aldığıma.. yara sardığıma.. dahası ödev üstlendiğime göre, buralarda ölmek yazılmamış. Öyleyse beklemek boşuna!.. Gün akşama kavuşmak üzere!.. Akbabalar hâlâ ceset tarlasında. Bütün Asya'nın etoburları toplaşsa, kıyıma uğrayanlar, tamamından kat kat fazlasını doyurur. Başında döneneni yoksa hemen canlılığına yorma. Onların oburluğunu bilmez misin? Öyle yemişlerdir ki, uçamamaktadırlar."

Yalpalayıp sarsılmadan kılıcı kelek, mızrağı kürek eyledi.

Dizlerini eğe büke süründü.

Pınarın fokurtusu, kulaklarında şaman davulu gibi zonklayınca gülümsedi. Hafifçe doğruldu. Elini suya soktu. Kolundan tenine yürüyen serinlik sanki suydu. Karıştırdıkça yunduğunu sandı. Parmaklarını birleştirerek avucunu doldurdu. Su dolu hapazı bir türlü ağzını bulamıyordu. Sızıya katlanarak biraz daha doğruldu. Serin suyu sıçrata sıçrata dudaklarından akıttı. Genzinde kendi kanının tadını duydu. "Dilimi çok ısırmışım," düşüncesiyle yudumunu ağzının içinde çalkaladı. Üçüncü yudumda genzine dolan kar kokusuyla gülümsedi.

"Diyen ne güzel demiş. Dil yarası çabuk otuyor. Ama yâresi,

kılıcınkinden beter." Çürük yaban armutlarının damak burukluğuna arı su iyi gelmiş.. bedeni, eskiye oranla epeyce yeğnelmişti. Dizleri üstünde yaylanarak ayaklandı. "Su başı tekinsizdir. Akşam akşam!.. Peri uğar... Cin basar. Ya Oğuz gibi düğün dernek kurarsın.. ya yaranın üstüne, bir de çarpılırsın.

Hadi, kamlığa yaslandın. Duaların cinle periyi pıstırdı. Suya gelen yırtıcılara ne buyrulur? Elden ayaktan düşmüş taze et kokusunu hangi dua durdurur?" demesine kalmadı. Kulağında çınlayan çıtırtılar, kaygısını artırdı. "Hay aklından yel alsın!.. İster misin düşündüğün gerçekleşsin. Yırtıcı sürülerinden biri suya insin... Analı babalı bir pars ya da aslan öbeği... Ya da tek başına bir ayı... Hani öylesi rastlarsa, yine yüreğin yanmaz. Yakışır bir kursağa gidersin. Ama tilki ya da sansara kemirilirsen!.. Lime lime edilişine mi, itten alta yal olduğuna mı? Afşin erinin bileği niye daha güçlü... Kılıcı azbiraz daha keskin değildi diye mi hayıflanırsın? Kötüsü gelende belli olur. İyisi mi, kıçın kıçın sürün yeniden. Var ahlatın altına... Daya sırtını ağaca... Gelen karşına gelsin. Gidersen de döğüşte gidersin. Dertlenmeye fırsatın olmaz.

Haline bak!..." diye güldü kendine; "Çıkmadık canda umut bitmiyor. Gövdeni taşıyacak durumda değilsin. Kavga düşlemektesin. Ne var bunda?" sorusuyla yanılsadı kendini. "Sağ kolum demir gibi. Mızrağım da var. Gerekirse kılıcı da çekerim sırtımdan. Diri diri yem olmaktansa, leşime sunarlar."

İçi rahatladı. Sürünmekten vazgelip dizlerinin üstünde yaylandı. Diş sıkmasına da, dil ısırmasına da gerek kalmadı. Doğrulabilecekti. Doğruldu. Hava bulutlu... Koyak karanlığı, kendini arasa bulamıyacağı kadar koyuydu.

İzini sürmesi olasız.

Mızrağı kör deyneği gibi kullanarak ilerledi. Ot hışırtısı.. taş takırtısı.. toprak tısırtısı ayıra ayıra birkaç adım attı. Ağacın tok sesiyle, durdu. Mızrağın temrenini sağ yanına yaslayarak, eliyle yokladı. Doğru yerdeydi. "Sürünürken çok uzun gelmişti. Bu kadarcık mıymış?"

diyerek ağır ağır oturdu. Sırtını ağaca yasladı. Ayaklarını uzatınca biraz daha rahatladı. Uyuyamıyacağını bile bile, gözlerini kapadı.

Omzundan bedenine yayılan zongultunun arası gittikçe açıldı. Boynunda ince bir çımkışmanın izini sezdi. "İki gün geçmeliydi," dedi ilkin. Sonra; "Emi bol döktüm. Etim de havalı değil. Tez otayacak," gülümsemesi yarıda kaldı.

Elini ince kaşıntıya giderken yakalamıştı.

"Sakın ha!.." diye uyardı. "Et bitişiyor!.. Ko yara kapansın. O zaman diliyorsan istediğin yerini istediğin kaşağıyla tımarlarsın."

Umudu arttı. Direnci katlandı. Arası gittikçe uzayan zonklamalar arasında kendini uykuya bırakırken.. hem kötüsü gelende aramamak.. hem uykuda kaşınmamak amacıyla mızrağı sımsıkı kavradı. Uykuya daldı.

Zonklamayla uyandığında dinginliğine şaştı.

"Üç gündür uyumamıştım. Bir de bu yara," diye geçirdi. "Üstüne tuz biber ekti."

Her puntta gözlerini kapayarak kendinden geçti.

Şafak vakti, kendini taşıyabileceğine güvendi. Düne göre daha hızlı doğruldu. Dikildi. Başı neredeyse, meyve bolluğunun eğdiği dallara değiyordu.

Sol elini oynatmaya uğraştı. Bedeni tutuşunca tez vazgeçti. Parmaklarını açıp kapadı. Görmeden işlevi ayırdı. "Zorlamaya gerek yok," dedi sesli sesli. "Kılıç artığı.. isyan kaçkınıyız. Durumumuz görünümümüzden belli. Yaban elde, yabanız. Acıyanı olur görmezlenir. Acımasızı av bilir. Acizi haber verir. Yurda varana gizlenmeli... İnsan hıyanetiyle vahşetine tutsaklıktansa, vahşi hayvana öğün olmak yeğ. Issı yol, tekinsizdir. Issızını bulacak.. boz tepeler ekinsizdir. Açlığa, susuzluğa alışacak... yaralı bir yarım kişiyiz... Yaramızı onarıp tamamlanacağız.

Kimbilir nice gün, nerelerde, nasıl dolanacağız? Olsun!..

Yenilmiş erin zamanı ömrüncedir. Tepe tepe kullanacağız." Ya-

tışmasıyla, mızrağı sol elinin parmakları arasına sıkıştırdı. Sağ elinin her uzanışında kopardığı iri ahlatı, ham olgun ayırmadı... Sası kekre aldırmadı.. Lapur lupur midesine indirdi. Karnı doymak üzereyken; "Kırbamla torbam yanımda olsaydı," diye hayıflandı. "Her zaman yiyecek bir şey, içecek su bulabilir miyim?" sorusuyla alaya durdu; "Hey koca Bab, yeri gelir kamlığın.. punt düşer otacılığınla öğünürsün. Elbruz tepeleri bir nice çal olsa, bildiğin otlardan biri biter. Aş eder, su sağarsın. Yapmadığın iş değil!.." kararıyla karnını tıka basa doldurdu. Olgunlardan seçtiği beş altısını koynuna tıktı. Ağır ağır gözenin başına yürüdü. Zonklamalarla uyku aralarında dinlediği.. ikirciminin bitkinliğe yenildiği anlarda bile irkildiği hışırtının.. dalga dalga yürüyen sudan doğduğunu ayırdı.

Dizüstü çöktü. Elini yüzünü yıkadı. Dura sürdüre kanıncaya değin avuçlayıp içti. Ahlatların arasından kantaron şişesini çıkardı. Çalkalamadan doldurdu. Yeniden keçe kınına yerleştirirken; "Ya yakıya katkı.. ya son yudum hakkı," düşüncesiyle uzun uzun gözenin yakamozlarına baktı.

"Yolcu yolunda gerek," uyarısıyla kalktı.

"Yol uzun, zaman çok. Yaralı bereli, iki yüce dağ aşacak... İki ulu çöl geçeceğiz. Elbruz'dan Kopet'e görülüp tutulmadan varabilirsek, sıyırtırız. Çöllerin otu, kökü yakı... Taşı kumu, bakı. Ceyhun'un pamuk tarlalarını, meyve bahçelerini geçtin mi, çöle girdin demektir. Gizlenmek gereksiz. Bir yerinde suyu bul, Seyhun'dur. Can tenden gitse, geri gelir. Kopetten çöle ininceye sen sana sahip ol Maun Bab!.. Her tür canlıdan gizlen. Yerin kulağı, insanoğlunun hevesi vardır. Bilmez misin?

Taş kuşa söyler. Kuş yele iletir. Yel varır bir kulağa üfler. Bunca çaban uçar gider. Hazır zaman elinde!.. Elbruz'u da, Kopet'i de bir iyice harmanla. Sine sine her bitkinin simyasını çöz... Her yakıyı yaranda dene. Onmaya mı, yanmaya mı yarıyor, belle. Otuna ot, otçuluğuna bilgelik kat. Ve aman çevreni iyi gözetle. Can tende yurduna var ki, işe yarayabilsin.

O uzun ve yalnız yolculukta düşünmeye de, yargılamaya da çok vakit bulacaksın. Aktara döndere, yenilginizin nedenini bulabilirsen, yenginin de gizini kavrarsın. Ömrümüz yeterse elbet!.. Yetmezse, aktardığımız yenmeyi öğrenir. Az şey mi?" düşüncesiyle, yönünü dağa döndü.

Bedenini sarsmamak için seymen adımlarıyla yamaca vurdu. Çok zorlanmadığını bilince, dört bir yönün ıssızlığını gözlemledi. Dört ufukta da uçan kuşlarla, kaçışan börtü bökeyle kendinden gayrı canlı göremeyince rahatladı. Önce dikkatini bildiği otların araştırmasına verdi. Düşkırıklığına uğradı. Benzerlerini yola yola yamacın ve günün ortasına vardığında terk edilmiş bir ine rastladı. Kesin güven duyuncaya bekledi. "Burada hem biraz dinlenir, hem yolduklarımı ezerim," fikriyle ine girdi. Serinlik yorgunluğunu yükseltti. Oturduğu yerde uyuyakaldı.

Uyandığında inin ağzı kararmıştı.

"Tüh!.." dedi kendine; "Kıçında pireler uçarken, gün akşamı etmiş. Şimdi nerden işe yarar taş bulup ot ezecek, suyunu süzeceksin. Yiyecek içeceğin de yok," derken koynundaki ahlatları anımsadı. Üçünü çıkardı. Eşiklerine kadar kemirerek, çekirdeklerini ezmek üzere ayırdı. İnin içi iyice kararmadan her noktasını gözüyle taradı. Mızrağıyla yokladı. Fazla geniş olmadığından bedeni neredeyse içini doldurmuyordu. Tehlikeye tek açığı ağzıydı. Mızrağı çaprazlama tutarak yakınına yatması, güvenliği sağlardı.

Aklından geçeni uygulayarak uzandı. Düşünmekten öte işi kalmamıştı. "Onca iyi insanın, onca özverisinin karşılığı yengi olmalıydı. Yenilgi hüsran!.. Hüsrana dayanmak zor!.. Çaresiz dayanacağız. Dayanacak, dirilecek ve yeniden dikileceğiz. Eksiğimizi tamamlayacak, noksanımızı artıracağız. Kendisiyle hesaplaşamayan, hesabı bilemez. Açıkça ortaya çıktı ki biz yaşam ve gönençle üretim konusunda çok şey öğrendik. Eski düzenimizin üstünde yeni bir evren... Somut bir cennet kuracak bütün yöntemleri uyguladık. Ama ürettiğimizin güvenliğini sağlayacak en geçerli, en sağlam temeli... Savaşı hiç bilmiyormuşuz.

Daha önce saldıranları el ele püskürttük ya!..

Onbinler yığışır, bir iki ok atar, bir iki kılıç çalar, bir iki cıda dürter iş biter, diye almışız. Tıpkı ürettiğimiz, paylaştığımız gibi. Yaşam kolay. Barış ve mutlulukta daha da kolay. Oysa savaş da, barış ve mutluluk gibi bilimlerden biri... Ve çok zor bir sanatmış. Bizim aklımızda yaşamın bilimi vardı. Ölümün bilimi çılgınlık!..

Öyle belledik, öyle işledik.

Meğer, eğer barış istiyorsan, hazır ol cenge, sözü ne kadar doğruymuş.

Bir şeyi üretmek yetmiyor!.. Cenneti üretmiştik. Koruyamadık. Cehennem azaplarındayız. Elden ne gelir? Bu deneyimden yoksunduk.

Yirmi yıldan beri hiç yenilmedik ki!.. Tersine, her püskürttüğümüz saldırı, bizi daha da güçlendirdi. Katılan yoldaşımız arttı. Sınırlarımız genişledi. Gelmeyenlerle görmeyenler bile, bize özendi. Kardeşlikle eşitliğe kim özenmez?

Galiba bir egemenler... Bir de Afşin'in çekirge sürüsü!..

Onların mutluluk anlayışı başka!..

Bizimki canla besleniyordu. Onlarınki kanla... Ve onun tek yolu da, daha fazla insanı tüketmekten geçiyor. Savaş bunun için çılgınlık. Ama o çılgınlığın erleri, işe yarar onbinlerimizi olgun buğday başakları gibi biçti.

Bu sana ders olsun Maun Bab!..

Bir daha savaşın bütün sanatlarını öğrenerek bilimini edinmeden, yuva bile kurma. Bir hoyratın acımasızlığına dayanamıyor. Belki çılgınlık. Ama savaş bir başka bilim. Örneği, omuzbaşından yüreğine yürüyen dayanılmaz sızı. Püskürttüklerimizin bizden acemi olduğu şimdi anlaşılıyor. Devşirmeymişler. Eğitimsiz, bilisiz!.. Vurur, alırız sanmışlar. Gücü görünce tersyüz olmaları bundan.

Oysa savaşın oylumlusu, erbap işiymiş. Onca savunmada omuz omuza kılıç üşürdüğümüz nice yiğit, ilk ağızda düştü. Afşin'in atlıları üzengileri kaynaşmış, kolanları çaynaşmışçasına eklemlenmiş.. dört-

nala üstümüze yürüyen bir kılıç suru gibiydiler. Biz sırtta eksik sadak, elde yayla ok... Paslı kılıç, temrensiz cıda, kut yaba, tahta dirgen, kör orak... Dişleri kenetli, yumrukları sıkılı onbinlerce yaya... Ve saflaşmış, sıkışmış, kaynaşmış insanların biçimlik ekin tarlası.

Bağrış çağrış... İtiş kakış... Vuruş yarış... Dimdik duruş, boşa gitti. Ne atları ayırabildik... Ne biniciler alaşağı edildi. Ne de sıvışabildik. Onlarsa imeceye derneşmiş bin kere bin orakçı gibiydi. Hepsi ok batmaz, kılıç kesmez keçeyle pusatlanmış... Hepsi vurda, kaçta pek bir usta atlanmış... Hepsi bineğinin kuyruğunu düğümlemiş... Her biri dizginini kaltağının başına bağlamış... Hepsi iki elini de kılıç cıda pervaneleri gibi kavgaya katmıştı.

Kılıçları keskin. Cıdalarının temreni, oklarının ucu bileyli, gürzleri ağırdı. Değdikleri yer ya kesiliyor, ya deliniyor ya eziliyordu. Kıtız Türkmen atları, binicilerinden çevik... Ve besbelli daha savaşçıydılar. Önüne geleni kapıyor, arkaya düşeni tepiyorlardı. Yayla ok, uzaktan işe yaramıyor... Cıdalarımız çat çat kırılıyordu. İşimiz yalın kılıca kalmıştı. Ona da ya atları, ya mızrakları izin vermiyordu."

Sanki içi boşalmış... Kendi gözünde kendini bağışlamıştı.

Derin bir uykuya daldı.

Şafak alacasına uyandığında düne göre çok hafiflemişti.

Hemen yola düştü.

Yaşamdan kaçmak bir nice kolaysa, kaçak yaşam onca zormuş!..

Günler, hatta haftalarca aç susuz... Sürekli yorgun... Her zaman uykusuz!.. İnden ırak cinden arık, kuytu koyak dolanmak... Bir çalıdan bir kuş uçsa... Bir yamaçtan bir taş düşse, serçeden artık ürkmek, tavşandan hızlı kaçmak... Kaygı bohçası gibi ilk sipere atlamak... Kıpırtısız beklemek, beklemek, beklemek!..

Babek'in, kaç çatışmadan alnının akıyla çıkmış yiğit eri Maun kaçışını sindirmek amacıyla her sinişinde; "Yaralı maralı avlamak zor değil," diyordu kendi kendine. "Altın hevesinin azgınlaştırdıklarıyla iki kolla baş edemedin. İhbar çığırtkanlarının çıkar çabasına tek kolla neyleyebilirsin?" uyarısını ayıpladı. "Bir sen değilsin baş edemeyen. Yi-

tenler hesaplaşmadan uzak. Sen kendi hesabını gör," dedikten sonra; "Savaşa giren ya yenmeli, ya ölmeli," savıyla tamamlıyordu.

"Hem yenilmek, hem de yaralı bereli kaçmaya koşulmak, sefillik!..

Ne var ki, mertler öldü... Dirençliler, kan içre tutsak götürüldü. Biz kendisi muhtaç dedeyiz. Bu halle Babek'in öcünü alabilemeyiz. Ama başımız sağ, bedenimiz yarım da olsa selamet!.. Son nefese değin savını güder, bir yetkine aktararak geçmişin izini, yarının özü kılabiliriz. Hele toparlan. Var yurduna. Bul bir yedisi yetmemiş, saflığı gitmemiş, yetisi bitmemiş saralı. Aktar bildiğini, öğret bilmenin, ermenin, erdirmenin yollarını... Bilge kam eyle, yetkin otacı kıl!..

Sal Türkmen'in içine.

Babek'in cenneti, Oğuz'un düzeniydi. Türkmen'in yaşambiçimi. Tez uzlaştılar, yüz kere yüzbin kez söndürülse, yine tez kaynaşırlar."

İnlerde tunlarda... Koyaklar mağaralarda... Kaya ve çalı diplerinde, gizlendiği her yerde, yirmi yıllık yengilerle, son yenilginin bütün ayrıntılarını kaç kez yineledi bilmiyor. Yarasını kardığı yakılarla.. abasını, kam sırım, kopça ve çengelleriyle onardı. Ses duyduğu yerden uzaklaştı. Kıpırtı gördüğü yerden kaçtı. Ne insana, ne hayvana yaklaştı. Kenger köküyle ebegümecini.. yaban turpuyla yer elmasını aş.. ahlatla palamutu ekmek.. böğürtlenle kızılcık ve kuşüzümünü su... Elbruz'la Kopet'in buzulunu evetti. Gözelerden uzak, derelerden sapa, dalmalardan geçitsiz yerleri seçti. Kimbilir kaç kere kaç gün, kaç hafta, kaç aylık serüveni... Kızılavrat tepesinden Atres'i yeşil bir kobra gibi uzanmış görünceye sürdü.

Her türden kaçgunluğu gizleyen çöl yakındı. Ama gün tepesine dikilmiş, bütün gücünü yitirmişti. Son bir çabayla dağın yamacına kurulmuş Buda tapınağına yöneldi. Kalın, yüksek ve bitimsiz duvarın dibine geldiğinde, dayanma gücü kalmamıştı.

Oracığa çöktü. Direncine karşın, kendinden geçti.

ÜÇ

Düşünceye tüneyen Bibi, kuluçkaya yatmıştı.

Sözcükler kabuğunu kıran civcivler gibi birbirini izliyor, Bibi akan zamanı bilincinde yitiriyordu. "Saraylarla konaklarda, kaygısız yaşam kula gönenç görünse de kişiye ezinç!.. İnsanı serçeden ödlek, itten beter ediyor.

Öğrenilen bilgidir. Kişi bilgisinden korkar mı? Korkuyor!..

Bir de korktuğun bilgiyi üreten Nişabur kadısını düşün!..

Halifeyi rûyi zeminin annacında, Halife atasına çatmakla yetinmiyor... Adı aptessiz ağzımıza alınmayan Peygamberimiz, efendimiz âlemlere rahmet, nurlara bereket Hazreti Muhammed Mustafa sallallahu aleyhi vesellem efendimize de laf değdiriyor!.. Kendi eliyle deriye yazıp mührünü bastığına göre, gerçek. Bilim gereği bunu aynen yazsam, kâfir Abaka'yla onun gibilerin hoşuna gider. Ama kişinin eli kurur, feyli bozulur, imânı sarsılır yahu!..

Bilim, dine karşı olabilir mi? Oluyor demek ki!..

Bilim kuşkudur. Delil ister. Din inançtır, kesin kabul edilmiş doğruyu dayatır. Kuşkunun olduğu yerde, kesin doğru kalır mı?

Allah muhafaza!..

Bilim uğruna dinden çıkar.. cayır cayır cehennem ateşlerinde yanarız.

Kul kulluğunu bilmeli... Gereğini işlemeli. Velinimetimiz yetmişlik köhnenin gönlü, dokuzundaki tomurcukla tazelenmeyi diler... Bize de görev düşerse, başımız gözümüz üstüne. Varırız yüce kata,

iletiriz efendimizin dileğini... Oldu ne âlâ!.. Olmadı, kös kös döner geliriz. Gayrı, gayrısını efendilerimiz bilir!..

Koskoca vezirlerin el değmedik goncalar sunduğu biri için, bizcileyin yazmanın elinden başka ne gelir? Ödev onuruyla görücülüğün âlâsını işler!..

Sonu, Ayşe anamız radyallahu teâlâ anhla deveci Saffan bin el-Muattal öyküsüne dönse gamı bize mi? Herkesin günahı boynuna. Laf çarpmak neyin nesi?

Tövbe tövbe!..

Bir belge okuduk, imanımız kağşadı.

Biz doğrunun, hakkın, adaletin hatta devletin bile değil, efendimizin kuluyuz. Nimet de külfet de bize. Çünkü ikisi de efendilerin elinde. Aristotalis bilge batıdan, İmam Gazzali doğudan ne buyuruyor?

"Düşünce efendiye.. uygulama kula yaraşır!.."

Yaraşmıyor... Hatta yarışmıyor muyuz?

Heyhat ki, dünyanın düzeni bu!..

Ve kimin suçudur bilinmez ama kul ya da yoksul doğanın alnında bu yazılı.

Madem yazgı böyle, aykırı düşünmekten vazgeç!..

Hazır fırsat ele gelmiş... Koca İlhanlı'nın koca veziri Cuveyni efendin seni, gerçek bir Selçuklu Tarihi yazmakla görevlendirmiş... Bunun için de, devletin en gizli belge ve bilgileri önüne serilmiş. Armudun sapı, üzümün çöpü diye dırlanıp durma.

Çök şu yumuşak posta... Çek âbâdi tomarından bir kâğıt... Ser rahlenin perdahlı yanağına... Çıkar kuşağından divitini... Ban ucunu çini mürekkebiyle dolu hokkaya... An ilkin yüce Tanrı'yı... Güzelle iki dünyanın efendisi, nebilerin nebisi, Hazreti Muhammed Mustafa sallallahu aleyhi vesellemi... Öv seçilmiş dört halifeyi... Kutsa mutluluk dönemini... Donat efendinin efendisiyle atalarını. Hayırlısıyla bir başla kimliğini yazmaya. Ardı nasılsa gelir," düşüncesiyle irkildi.

Olmaz!..

Deveden büyük fil var. Her nice bir yazıcıysan haddini bil!.. Sana bu ödevi sağlayan yüce efendin, ulu vezir, bilgeler bilgesi Alaaddin Cuveyni varken, ön almaya kalkışman ayıp!.. Onunla başla ki, bittiğinde egemeninkini üste koyabilesin.

Efendin hep efendin. Babanın öğrencisi... Senin ilk öğretmenin ve koruyucun. Egemen belirsiz. Dünyanın halini bilmez misin?

Taçla tahtın kime niyet kime kısmet olduğu belli mi?

Şu kısa ömründe, kaç görkemli han geldi geçti... Daha geçeceğinden başka!.. Yeter ki, yerini bil. Aklını kullan. Gönençli bir yaşamdan ötesine özenme.

Bu tarihin yazılmasını Abaka Han buyurmuş, başlıyoruz. Nice zaman alır... Ne zaman tamam olur belli mi? Kimbilir bittiğinde İlhanlı tahtında kim oturur. Abaka Han'ın oğlu Argun Yabgu mu? Kardeşi Gazan Han mı? Şimdiden kestirmek olası mı? Yaşam ve egemenlik üzerine, hiç kimsenin elinde senet yok ki!..

Sen işin içine gir hele bir. Her bir şeyin anhasını minhasını öğrenmek çabana kalmış. Bütün bir Asya ile Önasya devletlerinin gizi bu sandıkların içinde olmalı. Bir nice güvenilir kişiyiz ki, her bir bilgiyi erdemimize bırakıyorlar. Oysa tarihçilerin çoğu hınzırdır. Herkesin büyük bir içtenlikle sarıldığı çıkar ilişki ya da çelişkisini, bir sözcüklük bir yorumla gülünç hale getiriverir.

Hazır fırsat elinde!.. Öğreneceğin senin. Aktaracağın, buyruğu veren İlhanla, uygun ya da yaraşır görüp sunduklarının!..

Tarih denilen umman, Âdem'den önce başlıyor... Ama bilisi yazıyla... Ve yazı kalıcı. Senden çok ötelere uzanacak. Yazdıklarından kimbilir kimler nerede, nasıl yararlanacak... Kimileri ucuzlayacak. Tıpkı senin gibi. Kimileri övecek, İbnül Cevzi ya da İbnül Esir gibi... Tarih denilen belleği oluşturan onca kişinin ezberini bozan sen değil misin? Seninkini de bozacak birileri çıkacak.

Bütün bunları göz önünde tut!.. Sevdiğinle ürktüğünü harmanlamayı bil. İnceleyenin akıllısı sözcüklerin anlamını kavrasın. Akıl-

sızı okusun geçsin. Ama hiçbir biçimde zorbasının eline çomak vermesin.

Bak şu sandıklara!..

İlhanlı belgeliği, Patrik Nastoryus'un yaktırdığı İskenderiye kitaplığından zengin. Sınırları içindeki devletlerin bilgi gömütü. Oğuz Han'dan bu yana bütün yazışmaların aslı yoksa kopyası var.

Her bir şeyi bilmeye koşuldunsa, içinde gömülüp kalmaya da hazır ol!.. Sen bunca oylumlu bir kitabı bitirene kim öle kim kala!.. Ama ölse de kalsa da tükenmez borç, ödevi bağışlayana," düşüncesiyle kâğıdı çekti.

Rahlenin üstüne abandı.

Kâğıdı eliyle okşadı. Divitini hokkaya bandı. Güzellemeyi sona bırakarak, çok iyi bildiği vezir Cuveyni'nin yaşamöyküsünü yazmaya durdu.

"Cengiz Han, bütün dünya egemenliğini kurduktan sonra öldü. Yerine oğlu Tuluğ Han geçti. O da ölünce büyük oğlu Mönge kağan oldu," diye Alaaddin Cuveyni'nin doğum, çocukluk ve ilk gençliğinin eğitim yıllarına gönderme yaparak yazmaya başladı; "Çin'de kardeşi Kubilay'la savaşan Mönge Kağan dönemindeki bölüşümde... İran, Maveraünnehir ve alabilirse Suriye'yle Mısır diğer kardeş Hulagu Han'a verildi. Bunu sağlasın diye de yüzbin artık yirmidokuz bin kişilik Moğol ordusu ayrıldı. O bahar sefere çıkan Hulagu Han, hiçbir komutanın erişemediği Alamut'u aldı. Ama Halife'nin usta görüşmecilerinin ipe un sermesi yüzünden, doğu ve güney İran'ın kentlerini alamadı. Sonunda; 'Benim havanda su döğecek vaktim yok,' diyerek, görüşmeleri kesti. Babasının her zaman uyguladığı tabiye ile doğrudan Bağdat'a yürüdü.

Şubatın başında Bağdat düşünce, usta görüşmeciler hanın hizmetine koştular. Çünkü yüzyıllardır Sünni İslamın yüce efendisi Abbasi egemenliği.. tıpkı altı yüzyıl önce Ebu Müslim'in onları getirmek için yıktığı Emevi Hilafeti gibi sona erdi. Tarihin Mezopotamya diye kaydettiği Dicle, Fırat kıstağının güneyi, olduğu gibi Hulagu Han'ın eline geçti. Ertesi yıl Kuzey de ona katıldı.

Ve bunu yadsıyan ana-babamın efendileri Selçuklular, Hulagu Han'a diklendi... Ordu yürütüp Kösedağ'da karargâh kurdular. Ne fayda, bozguna uğradılar. Sonu Abbasilerinkine benzemedi. Ama Pervane dolapları... İlhanlı yönergeleri... Ve bitmez tükenmez kardeş kavgalarıyla tutsak bir devlete dönüştü. Hulagu kasırgasının karşısında bir tek Meyyafarikin uzunca bir süre direndi.

Ertesi yıl Mönge Kağan öldü.

Tutumundan anlaşılan, Hulagu Han kağanlık umuyordu.

Kurultay, umudunu boşa çıkardı. MöngeKağan'la savaşan kardeşini, uyandan yetkin görmüş olmalı... Oybirliğiyle Kubilay Han'ı seçti. Bunun üzerine gücenen Hulagu Han ordunun başından ayrıldı. Meraga'ya çekildi. Orayı başkent yaparak babası Çağatay'ın yabguluğunda başlattığı.. ve yeğeni Cuci'nin oğlu Batu Han'ın İdil ötesinde kurduğu Altınordu gibi... Bugün salt bizcileyin aciz kullar değil.. bir zamanlar âli kıran başkesen Gürcü, Ermeni, Artuk ve Selçuklu devletlerinin de uyruğu olduğu İlhanlı devletini gerçekleştirmeye girişti.

Memlûklar bu fırsattan çok iyi yararlandı.

Fitne kazanını kaynatarak Moğol ordusunu içten vurmayı başardılar. Önce Şam, ardından birer birer Suriye'nin diğer kentleri düştü.

Yetkin Memlûk komutanı Kotuz, Aynı Calut'ta, süvari tabiyesindeki ordusunu duraklattı. Ve ülkesinde bir darbeyle yönetimi ele geçiren Baybars'a, kendini Moğolların dengi bir hasım gibi gösterdi.

Haksız sayılmazdı!..

Moğol ordusu bütün bir İran, Kafkas, Anadolu ve Mezopotamya'yı çiğnemiş... Aynı Calut'a kadar, bozgun yüzü görmemişti. Orada bozuldu. Bunda Hulagu Han gibi üstün komutandan yoksunluğun etkisi olsa da... Kotuz'un hakkı yenmemeli. Çünkü onun sonucunda İlhanlı sınırı, Fırat'ın batı kıyısı olarak kesinleşti. Suriye ve Filistin Memlûkların elinde kaldı. Küçük Ermenistan'la, Sel-

çuklular, İlhanlı uydusu sayıldı. Bu bölüşümle Anadolu, tıpkı Kafkasya gibi, zaten gevşek olan Altınordu bağından iyice ayrıldı. Çağatay Han'ın Ortaasya'daki sınırı, Amuderya yatağıydı. Hulagu Han, Umman, Suriye, Bizans Sakaryası ve Karadeniz'e dayandı. Herat çevresindeki Kürt devletin, egemenliğine fazla dokunmadı. Ve İran Moğolları, Pekin'deki kağana bağlılığı sürekli kılmak için İlhan adılını aldı. Bu unvan günümüzde de geçerliğini korumakta. Hulagu Han sınırları belirlenmiş devletini kurduktan sonra öldü. Yerine oğlu, yüce efendimiz Abaka Han geçti.

O ki, tahammül mülkünü yıkan Hulagu Han'ın oğlu.. dünya egemeni Cengiz Han'ın torunu.. ve bütün bir batının hakanıydı. Memlûklara karşı, tutup da Frenklerin dokuzuncu Louis'i... Bizans'ın Peleolog'u... Haçlı atabinenleri, Urfa kontu Jocelin... Antakya prensi Bohémond ve Filistin kralı Boudouin kefereleriyle antlaşmaz mı?"

Gözleri yuvalarından uğrayarak divitini kaldırdı.

Elleri titreyerek ivecen rıh döküp silkeledikten sonra, son yazdıklarını okudu. Okur okumaz da; "Aklını başına al Bibi," uyarısıyla ürperdi.

"Bilgelere gizli name değil... Şimdilik İlhanlı Abaka Han için tarih yazıyorsun. Ve hiç çekinmeden eleştirdiğin kişinin, kulu olduğunu unutuyorsun.

Hafazanallah!..

Bir duyan gören olur... Biri kulağına fısıldayıverirse, İbni Bibi gitti gider. Gider ya!.. Bu yazıcılık beter bir iş!.. Bir yanı keşişlik!.. Çilenin dik âlâsı. Bir yanı tam özgürlük!.. Bütün zincirlerin kırılması!..

Kişi yazının şehvetine kapıldı mı, başkalaşıyor.

Sanıyor ki, dünyayı yeniden kurmakta. Saraya tutulmuş şaman misali kendinden geçiyor. Ve âyet döktürdüğünü sanıp kulluktan çıkıyor. Efendisine eşit.. hatta okumayı bilmez, yazmaktan aciz efendilerin.. akıl ve kelamla bağdaşmaz.. insanlığa yaraşmaz işlerini yargıladığında, üstün sayma aymazlığına bile kapılıyor.

Oysa tarih tanıktır.

Yazıcıların da, en bir büyük bilgelerin de gördüğü zulümle ölümü, kusurda pervasız, bilide aymasız egemenlerin eli ya da emriyle olmuştur.

İyisi mi, sen sana sahip ol İbni Bibi!.. Divitin şehvetine de, aklın dehşetine de kapılma. Baştan kararlaştırdığın gibi, her şeyi öğren, bil... Sadece gerekeni bildir."

Yazdığı sayfayı buruşturup attı.

Yenisini alırken kaygısı güvenine üst geldi. Eğildi. Buruşturduğu kâğıdı yerden aldı. Kırışıklarını yalapşap düzeltip dürdü. Dürümü kandilden tutuşturdu. Alazı parmağına değinceye yaktı. Tez soğuyan külünü avucunda ufaladı. İyice ezdiğine güven duyunca, gümüş mürekkep ibriğinin içine atıp çalkaladı.

Tam zamanında davranmış.

Koruma, altın sahanlarla bezenmiş, altın bir tepsi taşıyan köleyle kapıdan girdi.

— Efendimiz sofrada beklediler. Görünmeyince, yazıcımız aç kalmasın buyurdular, diye her şeyin yerli yerindeliğini denetleye denetleye başına dikildi.

Köle göz açıp kapayıncaya sofrayı kurmuştu. Açlığını o zaman sezdi. İvecen sofraya otururken;

— Vakit ne? sorusuna korumadan;

— Yatsıya yakınız, yanıtı gelince;

— Daha erkenmiş... Kazalardan sonra biraz daha çalışsam iyi olur.

Son söz ağzından çıkarken, köle kandil çerağ dolanmaya.. bazısını yenileyip bazısının yağını tazelemeye girişmişti. O devini düşüncesini tetikledi. Ağzını sımsıkı yumarak, fikrinin kanatlarına bindi.

"Sarayla saltanatın vazgeçilmezliği de zaten bu," diye düşündü. "Her nimetin en iyisi... Her hizmetin en üstünü... Her gümüşün en tamı... Her kızılın en hası... Her kulun, en yetkini ona... Bu yüzden her kul, kulların en seçkini!.. Hizmetin en iyisini incelikle sunuyor. Ve kişi kırk yıl düşünse, dahası var mı bulamıyor. Leb demeden leb-

lebiyi anlayan... Susamadan tası sunan hizmetlinin bulunduğu yer... Kutsal kitapların tamamında cennet diye tanımlanıyor.

Huri ya da gılman, kul ya da köleden artık ne yapabilir?

Âdemoğlu cenneti bu dünyada kurmuşsa ötesini neylesin?

Tam tersine, her bir kötülüğü cenneti için işler. Yoksulun katlandığı cefa, böylesinin ettiği kötülük değil midir? O öteki dünyanın cenneti için katlanıyor. Zorba bu dünyadaki cennetini yitirmemek için zulmediyor. Söz konusu cennetse, ötesi var mı?

Oyun düzen, hile hurda.. çalıp çırpma, kapıp kaçma, bu dünyadakini.. inanma tapma, yanma yakılma.. açlık, yoksulluk ve yoksunluk öte dünyadakini sağlıyorsa, koşulan niye suçlansın?

İnsanoğlu bu dünyaya mutlu olmaya doğmuyor mu? Doğuyor!..

Kişi düşünen varlık değil mi? Düşündüğü, düşündüğünü yapabildiği için kişi!..

Öyleyse!.. Herkesin mutluluğunu bildiği, yapabildiği biçimde kurması hakkı!..

Madem haktır. Öte dünyaya erteleyen ordakini.. bu dünyada yaşayan buradakini kursun korusun. Kimi gönenci için başkalarına cehennemi yaşatır. Kimi cennet düşüyle kendi cehennemini yaratır. Varlıkların en yücesi olan insan, yaşambiçimini başkalarına zarar vermeden kurabiliyorsa, daha ne?

Hele orda dur bakalım İbni Bibi!..

Birinin görkemi yaşaması, kaç kişinin zararınadır? Hesaplayabilir misin?

'Ben hesapçı değil, tarihçiyim' buyurmak pek bir kolay!.. Senden bilgeler bilgesi Birûni gibi sayılara... Anan Müneccima Hatun gibi yıldızlara bakmanı isteyen yok. Şöyle çevrene bir göz at... Kendi yaşamına bir bak. Başka türlüsü mümkün diyen, kendi haksızlığına kılıf arar.

Kimler mi buyurdun?

Gümüş çerçevesine yakut kakmalı billûr aynayı hareminin duvarına niye astın? Salt ipek fistandan soyunurken Canibe goncasını seyreylemek için mi? Birgün de, kendin kendine bak. Gördüğün ne?

Sen!.. Yani İbni Bibi, kulluğu mutlulukla eşdeğer sayan senin gibiler.

Hani haksız da sayılmazsınız!..

Cennet de, cehennem de bu dünyada... Ve ol dediği olan, öl dediği ölen, tanrılık taslamış çok mu? Sen ister kına ister öv... Yaptırım elindeyse, kıymeti harbiyesi ne? Mısır'ın eski çağ firavunları, işretin ortasından tabut geçirtirlermiş. Ölümü anımsasınlar diye!.. Anımsamışlar da, zulümlerinden geri mi durmuşlar?

Ne gezer!..

O uyarıya uymak için işledikleri daha beter. Dünyadaki güç ve egemenliklerini ahrette de sürdürmeye heveslenmiş.. kimbilir kaç kere yüzbin mazlumun kanı ve canı pahasına ehramlar yaptırmışlar. Senin kınaman ya da övmen neyi değiştirir?

Hele egemenliği, dişi tırnağı, kanı ve canı pahasına değil de.. doğumla edinilmiş hak sayanların çağında yaşıyorsan!.. Seçeneğin yok denecek kadar az. Kınarsan kırk katırla, kırk satırdan birini.. yani cehennemi.. översen varlıkla güveni, yani cenneti seçersin. Medem âdemoğluyum.. aynı Tanrı'nın eşit kuluyum, de dilersen. De de, başa geleni gör. Sakın doğumla kazanılmış hak falan da deme. Hakkın olduğu yerde koşul da var. Açık, seçik ve tek!.. Eşitliğe aykırı her girişimi, herkesin aynı anda kınaması. Mümkün mü?

Heyhat!.. İnsanoğlu tarihin bildiğinden beri yöneteni zalim, adil.. bilgin, cahil.. yiğit yahut ödlek olsun... Ya bağışından pay kapmak.. ya belayı başından savmak umuduyla Tanrı gibi tapmamış.. her çağın egemeni de, hoşnutlukla o tahta kurulmamış mı? Yüce bilgin Konavi mi, ulu ermiş Mevlana mı, ikinci öğretmen Arabi mi 'Tanrı'yı yaratan insandır,' buyurmuştu?

Galiba değişik zamanlar ve değişik olaylar sırasında üçü de!.. Yalan mı?

Az önce sen de, aynı sonuca varmadın mı? Vardınsa şunu bil... Buradakiler bu dünyanın Tanrısı... O, öteki dünyanın. Senin ahret imanın ne yazar?

İnsanlar bu dünyada yaşıyor. Ve mutluysa cennet... Sömürü zulmüyle yaşamaya koşuluyorsa cehennem de bu dünyada. Kim bu gerçekten başkasını bulup söyleyebilir? Bilgeler haklı!.. Gerçeği mümkünse düşüncenin en bir derin yerinden bile silecek.. dudaklarının ucuna gelse dahi, yutkunup boğacak.. hatta ıssız çölde karanlığa da söylemeyeceksin. Çünkü yerin kulağı vardır. Ve o kulak, sözünü varması gereken yere mutlaka ulaştırır. Dilersen denemesi bedava İbni Bibi!..

Tarih yazmakla görevlendirildin. Gerçekten geçtim, ona yakını, yaklaşır biçimde yaz da görelim. Huri sandığın cadı.. gılman sandığın zebani.. koruma bildiğin cellat kesilir mi kesilmez mi sen de görürürsün.

Çünkü yeryüzü Tanrısı öl, buyurmuştur.

O ilk öğretmenin bile Tanrı'yı yaratan insandır dedikten hemen sonra neden; 'Sakın bunu aydınlara aktarmayın. Anlamaz, hem çarpıtır, hem saldırıya geçerler. Başımız belaya girer,' diye uyarmıştı? Bir de cahilleri düşün!..

Düşünür, söylemezsen, komşuda pişen sana da düşer de ondan değil mi? Kim cennetten kopmayı göze alır? Hangi onur, yitirileni karşılar... Hangi direnç sonuna dek ayakta kalır?" derken lokmalar boğazına dizildi.

"Kendini ele verdin hey kaltaban!..

Dalkavukluğuna bulacağın her gerekçe, vicdanını sızlatmakta öyle ya!..

Gönenç ve mutluluk herkesin hakkı!.. Tamam!.. Sen de payını alıyorsun. O da tamam!.. Ya gerçek? Gizlenince yok mu oluyor? Yoksa daha bir büyüyüp güçlenerek, daha mı yakıcı ve yıkıcı güce ulaşıyor?

Yanıt isterim!..

Tarih yazıcısısın... Erdem anıtı bilgelerin suhtesi... İnsanlık pınarı Mevlana'nın fır fır sema eyleyen dervişisin. Bilginin ikiyüzlülüğüyle çıkarcılığının kendine yarar.. ama insana, topluma, daha da

acısı insanlığa verdiği zararın, cahil kuldan da.. sapkın eşitten de.. zalim egemenden de çok fazla olduğunu bilmez misin?

Her şeyi öğrenmek, gerekeni aktarmak cinliği nerden kaynaklanıyor?

Bildiğinden he mi?

Gerçeği deme zulmünden yıldığın.. saklama servetinden hoşlandığın için, kendine dahi yalan söylemekten utanmıyorsun. Lakin, yine de bir türlü kendini kandıramıyorsun. Bilip bildirmeyenin hem bilgiye, hem kendine hıyanet azabı bu olsa gerek. Ancak, yazının, bir de turası var.

İlkinden sonuna bütün nebiler.. ilkinden sonuna bütün kutsal kitaplar tanık; Tanrı yeryüzünü âdemoğlunun iyi yaşaması için yaratmıştır.

Su, bunun için kullananın, toprak işleyenindir.

Çünkü madem, yerin altındakiler de, göğün üstündekiler de Tanrı'nındır ve madem her varlık onun kuludur, nimetlerinden, kullandığı ve işlediği oranda, iyi yaşama payına sahiptir. Semavâta göre böyle olması gerekir. Ama kılıcın icadından bu yana, kabzasındaki zorbalığın efendiliği de onun kadar geçerli. Üstelik daha da yakın ve daha somut gerçek!.. Yaşayan bu olguyla birlikte yaşıyor. Doğınakla edinilmiş hakkı, ikiyüzlülükle ödeniyorsa neylesin?

Herkes Atina'nın Sokratis'i... Bağdat'ın Hallac-ı Mansur'u olacak değil!..

Kimi Şehrazat'a özenir, Binbir Gece masal anlatır. Kimi Beydaba'laşır, doğruları, bir orman dolusu hayvanlara söyletir.

Yaşamak haktır, ödevdir ve her şeye karşın güzeldir diyen, ne güzel demiş!..

Varla sevinmek.. edimiyle öğünmek.. onurla direnmek.. hazla gönenmek.. nice insanlıksa.. pişmanlıkla döğünmek.. kaygıyla erinmek.. vicdan sızısıyla yerinmek.. ölüm korkusuyla deprenmek.. ve bir zındanda özgürlüğü düşlemek de insanlık ve yaşamaya has duyu ve eylemler. Yoksan, bunların biri de yok!.. Bunca varlık kanıtı kötü ola-

bilir mi? Olmuyorsa, cim karnında nokta arama!.. Çağımızda... Ve galiba insanın insana üst geldiği her çağda yaşamın koşulu bu. Madem insansın.. iyi yaşamayı hak sayıyorsun, yaşamın koşuluna uyacaksın. Ve erincinle gönencin o koşullara bağlıysa, gerekeni gerektiğince yapacaksın."

Son lokmasını yutarken, varlığını sezmediği köle ibrikle leğeni koşturdu. Kulluğa da efendiliğe de alışkındı. Yüksünmeden akıttığı gülsuyuyla elini ağzını yıkadı. Uzattığı peşkirle kurulandı. Geri verirken, tutmasına kalmadan ibriği kaptı.

Sorması gereksizdi. Anlayışlı koruma hemen önüne düştü. Birlikte girdikleri kapılardan, ardı ardına ters yönde geçtiler. Dolunay aydınlığında ucu bucağı gözden yiten.. ağaçları kollarıyla ayın karanlık yüzünü tutan esatir devlerine... Çiçekleri on kere yüzbin erlik Moğol ordusuna dönüşmüş bahçeye çıktılar.

İnce bir yel adımlarını izler gibi, her tarhtan ayrı bir koku taşıyor.. ayak sesleri, dallarla oynaşan yaprakların hışırtısına karışıyordu.

Yürüyüş kas uyuşukluğunu açmış... Nefesi binbir kokuyla derinleşmişti.

Koruma önde, elinde ibrik, o arkasında, bir süre yürüdüler. Sol yanlarında Çin Seddi gibi uzanan saray duvarından biraz açıldılar. Komutan, konuk ve ulu kullara özgülüğü, gecenin gölgeleri silen karanlığında bile belli, mermer oturakların önünde durdular. Koruma söze gerek görmeksizin geriledi.

Baştaki şadırvanın gideri, hamam kurnalarınınki gibi oturakların önünde akıyordu. Bir karış genişliğindeki arkı bir adımda aştı. Geniş mermer basamağı, zıplamadan çıktı. Kaftanını soyundu. Omuzlarını birleştirerek dürdü. Oturağın sırtını tamamlayan kuru ve temiz sekiye koydu. Kuşağını gevşetti. Uçkurunu çözüp sof çakşırını indirdi. Uzun ipek mintanını kıvıra kıvıra beline kadar sıvadı. Yüzünü sarayla bahçeye dönerek oturdu. Burnunda karma çiçek kokusu... Atında gürül gürül akan su, kabızlığı unutturdu. Atı-

ğını suda şapırdatınca rahatladı. Hafifçe doğruldu. İbriği eğe kaldıra taharetlendi. Kalçalarını birkaç kez çalkalayarak sözde kurulandı. Çakşırını çekti. Ağı genişti. Nemi duymadı. Mintanını indirdi. Kuşağını yeniden sıkıladı. Kaftanını giyerken, aptes alması gerektiğini düşündü. Özene bezene yeniden sekiye bıraktı. Kollarını sıvadı. Oturakların başındaki sekizgen şadırvana yöneldi. Mermer tokmağa otururken yuvarlak tavanın bezeğine gözü takıldı. Ay ışığında gördüğünden ağzı açık kaldı. Nakkaşı eşsiz bir usta olmalıydı. Renklerle desenleri öyle ayarlamıştı ki, ayın hazneye değen ışınları denizkızını suyun içinde oynaştırıyor.. hazneden tavana gökkuşakları ağdırıyordu.

Dolağını çözmediğini gökkuşağını izlerken anımsadı. Eğildi. Azbiraz daha kaykılsa düşecekti. Altın muslukların aynasına oyulan çiftbaşlı kartal, mermerden kopup koluna konuverecek gibi canlıydı. Ağzını burnunu çalkalayıp yüzünü yıkarken, hem hazneyi temiz.. hem de tavanı tutan yaldızlı demir korkuluğa baktı kaldı. Çocukluğundan beri nice ülke dolaşmış, nice saray görmüş... Nice şadırvanda aptes almıştı. Böylesi sanatlı demir işçiliğine rastlamamıştı.

İki salavat arasında; "Bunu ya Ergenekon demircisi.. ya da Gave dövmüş olmalı," diye mırıldanırken, mini minnacık bir serçeyle, koskoca bir güvercin, hazneden vuran aydınlığa kanmış olmalılar. Demir büklümlerinin arasından başlarını çıkarıp suvarmışlardı. Daha bir dikkatle baktığında; "Alkış," demekten kendini alamadı. Usta büklümleri öyle bir hünerle yerleştirmişti ki, her kuşa tünek de suluk da olabilir... Lakin hiçbir kuş, hiçbir biçimde başından gayrı yerini suya uzatamazdı.

"Gel de şaşma," dedi sesli sesli. "Burada aptes bozmak da, tazelemek de zevk yahu!.." düşüncesiyle, uzattıkça uzattı.

Sonunda ayaklarını da yıkayıp doğruldu. Elinin nemini silkeleme zamanı olmadı. Köle yanıbaşına dikilmiş.. iki kolunun üstüne serdiği altın sırmalı peşkiri uzatıvermişti. İyice kurulandı. Dolağını sardı. Yemenisini giydi. Kaftanını sırtına geçirdi. Önünde koruma

ardında köle, saraya yöneldi. Çalıştığı odaya girer girmez kıbleye çevrilmiş posta ilerledi. Kapı dilinin tıkırtısı olmasa, görevlilerin çekilip gittiklerini anlayamayacaktı.

Önce kazaya kalan öğle, ikindi ve akşam namazlarını kıldı. Yatsıyı son molaya bırakarak, rahlenin başına geçti. Yaktığı sayfayı yeniden yazarak, "Anlaşmayı, Batı egemenliğinin olmazsa olmazı gördü," diye bitirdikten sonra, "işte şimdi oldu," diye derin bir nefes aldı. Sayfayı, "Şimdilik bu dursun," diye yanına bırakarak, bir yenisini aldı. "Büyük bilge... Yüce devlet adamı... Yazınla tarihin ulu ustası, efendim Alaaddin Cuveyni... Aslım gibi Horasan'ın, Cuvayn yöresinden, Azadvar'ın köklü bir ailesinden gelir," yazdıktan sonra duraksadı. "Gerçi İbn el-Taktaka, *el-Fahri* adlı yapıtında, onüçüncü batında Abbasi hâcibi Fazl el-Rabia'ya çıktığı övüncünü yerer. Ama bir gerçeği açıklamak gerekir. Efendimin övüncü, İbni Taktaka'nın, buyurduğu gibi tevatür olmasa gerek... Fazl el-Rabia Horasanlı... Ve Ebu Muslim'in en yetkin emirlerinden biriydi. Ve öyle olmasa bile, Cuveyni soyu Büyük Selçuklu, Harizmşahlar ve Moğol devletleri döneminde önemli işler görmüştür," dedikten sonra, yazmayı sürdürdü; "Özellikle Moğol döneminde soyun pek çok kişisi *sahib-i divan*'dır.

Dedesi Bahaattin Muhammed bin Ali, değerli, ekinli bir yöneticiydi. Büyükbabası Şemsettin Muhammet'in de, Muhammet Harzemşah ve Celalettin dönemlerinde *müstevfi-i divan*.. yani defterdar olduğu biliniyor.

Babası Bahaettin Muhammed, ilk Moğol istilasıyla, Hulagu Han İran'a gelinceye.. yaklaşık otuzbeş yıl, büyük Moğol emirlerinin hizmetinde, önce İsfahan ve Mazenderan *sahib-i divanlığı* görevindeydi. Sonra Ögeday Kağan katına giderek sunduğu bilgi ve yüklü vergi nedeniyle tüm İran *sahib-i divanlığına* getirildi. Bu görevdeyken, birkaç kez İran Moğol valilerine vekâlet etti. Daha sonra Irak ve Yezd valiliğine atandıysa da Isfahan'a varışından az sonra öldü.

Oğlu yüce efendim, Alaaddin daha onyedi onsekiz yaşların-

dayken.. babasının yüksek görevi ve kendilerinin yeteneğiyle birikimi sayesinde... Argun Han'ın divanında.. özel yazmanları arasında üstün bir yer almıştı.

Argun Han o zaman, Ceyhun batısındaki ülkelerin Moğol yabgusuydu. Tam onüç yıl bu görevi sürdürdü. Cengiz soyu kengeşi.. ya da Moğol Kurultayı nedenleriyle başkent Karakurum'a her gidişinde o yüce kişiyi de yanında götürdü. Bu yolculukların neredeyse düzenli olarak iki yılda bir yinelenmesi, efendimin büyük hanlar ve kağanla tanışmasını sağladı. Bu tanışlık yüzünden Hulagu Han İran'a gelince, onun hizmetine girdi. Ve daha ilk günden güven ve ilgisini kazandı.

Onun, yaklaşık yüzelli yıldır, bölgedeki hiçbir devletin başedemediği İsmailileri temizleme seferlerinin tümüne katıldı. İlk Moğol istilasında ören olan Habuşan'ın, Kuşan adıyla yeniden canlanması için.. yıllar önceki yıkıcısı, Hulagu Han'ı etkiledi. Alamut'un zaptında da bulundu. Ve kitaplığıyla rasathanesini yıkımdan kurtardı."

Birden eli titredi. İçinin içindeki hınzır tarihçi aklını mıncıkladı; "Burada, iki satır arasına; 'Ama bağnazlığı yüzünden bâtîniliğe ilişkin bütün kitapları yaktı. Yalnız Hasan Sabbah'ın yaşamına ilişkin yapıtı kendi tarihine aktardı,' deyiversem mi? der demez irkildi. "Sen Taktaka mısın? Kuyruk acın mı var, borcun mu? Ona göre yaz!.." azarıyla sürdürdü; "Hulagu Han Bağdat üzerine yürüdüğünde, efendimiz de birlikteydi. Ve Hicri 657, İsa'dan sonra 1258 yılında Arap Irakı'yla Huzistan yönetimi ona verildi.

Akası Şemsettin Muhammed Cuveyni'nin Hulagu Han'ın vezirliğine atanması etkisini iyice artırdı. Hulagu Han ölünceye ikisi de görevlerinde kaldı. Ondan sonra da oğlu Abaka Han, efendimiz döneminde bazen büyük Moğol emirlerinden birinin naibi.. ama gerçekte egemen olarak bütün Arap Irak'ını yönetti.

Çok başarılı olduğunda, hemen herkes uzlaşıyor.

Hizmete gelirken kiminle konuşsam ya; 'Köylü ve toprak sahiplerinin sırtından vergiyi kaldırdı.' Ya; 'Sulama işlerini düzenle-

di.' Ya; 'Anbar'dan Kûfe ve Necef'e uzanan bir kanal inşasına 100 bin altın harcadı. Onun kıyısında 150 köy kurdu.' Ya; 'Necef'te Ali bin Ebi Talip şehitliğinde bir han yaptırdı.' Ya da daha önemlisi; 'Hulagu Han yıkımı sayesinde kısa sürede onardığı Bağdat eski Hilafet döneminden daha bayındır oldu,' sözlerini kulaklarımla işittiğim gibi, İbn el-Fuvavi'nin yapıtında gözlerimle de gördüm.

Yirmidört yıllık yönetim sürecinde az sıkıntı çekmedi.

Örneğin Bağdat'ın ünlü zenginlerinden, eleştirisini kaydedip yanıtını verdiğim, İbn el-Taktaka'nın babası.. tüccarbaşı Tâcettin Ali olayı bunlardan biridir.

Bu Bağdat tüccarlarının başı, çok varsıl ve Abaka Han katında çok etkin biriymiş. Buna dayanarak haddini aşmış... Gereğinden fazla gösterişe kalkışmış olmalı. Taşkınlık yaptığı bir gün efendim onu, kalabalık içinde çok fena azarlamış. Ali, zedelenen onurunu onarmak için yememiş, içmemiş, yakınlığına güvenerek, onun görevden alınması için Abaka Han'a başvurmuş. Artık ulağının beceriksizliği mi? Vezirin kullarının becerisi mi? Hem belli, hem de önemli değil. Mektubu Han'dan önce, kardeşi vezir Şemsettin Cuveyni'nin eline geçmiş.

O da okuduktan sonra, Han'a gösterdi de izin mi aldı? Böyle bir gereksinim duymadı mı belirsiz, mektubu tezelden efendime göndermiş. Ancak sonraki olaylar, Han'ın mektubu görmese de içeriğini duymuş.. efendime yollanmasına izin vermiş olduğunu gösteriyor. Bu yüzden olsa gerek, efendim mektubu okur okumaz, kılığını değiştirir. Külahlı bir harmaniyle yüzünü örterek Nasrani bir tüccara benzer. Saraydaki kullardan kimseye görünmeden köle pazarına gider... En ucuzlarından iki köle satınalır. Ardına takarak, önce tüccar başının kapanı önüne götürüp iyice tanımalarını sağlar. Oradan hemen ötedeki Dicle kıyısında, aslan kayasının dibindeki iskeleyi belletir. Her birine, kobra zehri içirilmiş birer hançer vererek, soyulan kervanının mallarını, tüccar başının kapanında gördüğünü, eşkıyadan öç almaya karar verdiğini.. onları bu yüzden seçtiğini.. onu

öldürürlerse, hem azatlık hem de yüklüce kızıl bağışlayacağını.. iş bittikten sonra hemen Bağdat'ı terk edebilmeleri için azatlık belgesiyle, altınları bir çıkın içinde bu kayanın üstünde bulacaklarını... Ali'nin, kendi mallarını satmak istediği Suriyeli tüccara bu akşam, Bağdat Zühresi denilen hatunun konağında şölen vereceğini anlattıktan sonra konağı göstermiş.

Ellerine birkaç dinar sıkıştırtarak bahçıvan kılığına girip konağın bahçesinde pusu kurmalarını.. gelir ya da giderken öldürdükten sonra, doğru kıyıya.. kayaya koşarak bir an önce ülkelerine sıvışmalarını tembihlemiş.

Köleler, denileni aynen uygulamışlar.

Tüccar başını öldürdükten sonra, belledikleri kayaya koşmuşlar. Ama orada onları azatlık ve altın çıkını yerine, Bağdat şahnesinin asesleri bekliyormuş.

Kadının karşısına çıkarılır çıkarılmaz idamlarına karar verilmiş... Ve o sabah gün doğmadan ikisi de asılmış.

Belli ki bu olay efendimin öfkesini yatıştırmaya yetmemiş.

El koyduğu Tacettin Ali'nin defterlerini didik didik ederek, baç ve haraç noksanı bulup bütün varlığına el koymuş. İbn el-Taktaka'nın düşmanlığının kaynağı budur.

O tehlike atlatılmış. Ama, Cuveyni soyunun uğradığı en büyük felaket, bağrında beslediği yılan misali, pusuda bekliyormuş. Efendim kullarından Mecd el-Mülk Yazdi'yi hizmetinden yararlansın diye, övgülerle Tebriz'e... Abaka Han'ın katına gönderir. Yaman bir kişi olan Yazdi, kısa zamanda Han'ın gözdesi olur. Ve kesin güven ve beğenisini kazandığına inanır inanmaz, içinin fesadı dışına vurur. İlkin, ağabeyi yüce vezir Şemsettin Muhammet Cuveyni'ye ilişkin olmadık öykülerle Han'ın güvenini sarsar. Hemen ardından sıra efendime gelir. İftiranın en geçerlisini bulmakta pek mahir olduğu kuşku götürmez. Efendim, devlete ait büyük birikimleri kendi hesabına geçirmekle suçlanır. En yakın adamı.. kendi nâibi Mecdettin ibn el-Asir başta.. eski yandaşlarından, iyilik ettiği bir nice namert aleyhine tanıklık eder. Bu-

nun üzerine bütün varlığı alınarak hapse atılır. Orada "Dostların Sataşması" yapıtını yazarak bu olayları uzun uzun anlatır.

Neyse ki, Moğol kengeşi doğruyu bulmakta gecikmez. Bazı hatun ve yabguların gerçeği sezerek efendimden yana tutumları, suçlamayı soruşturmaya dönüştürür. Devletin her kuruşu konusunda titizlikle yapılan inceleme aklayınca, efendim serbest bırakılır. Ne var ki, fitne dursa, fesat duramaz. Mâli yolsuzluk kof çıkınca, siyâsalı gündeme getirilir. Bağdat Şahnesi Kara Buka, onun Mısır Memlûklarıyla ilişkili olduğunu bildirir. Yazdi'nin çomakladığı fesat kovanında bir nice arı varsa ortalığa saçılır. Türlü söylentilerle, çeşitli varsayımlar ardı ardına sıralanır. Her kafadan bir ses.. her dilden bir yalan çıkar. Başkent cadı kazanına döner, fıkır fıkır kaynar. Allahtan efendim, özerk bir görevli olarak böyle bir hakkı bulunmasına karşın.. fesat haramisinden habersiz her türden ilişkisini Abaka Han'ın buyruğuna bağlamıştır. Ama Han, Argun Han'la el ele veren Yazdi'nin çevirdiği dolabı bilmesine karşın.. hemen devinmiş. Galiba, fırsat ele gelmişken kullanmaktan kaçınmamış. Babasının atadığı şahneyi Moğol yasasına uygun değiştirmenin yolunu arıyor olmalıymış. Hemen Divan'ın en yetkin üyelerinden oluşan bir kurulu soruşturmayla görevlendirmiş. Ve soruşturma gereği efendimi açığa alıp varlığına el koymuş.

Görev gereği, Bağdat'a giden kurul, suçlamada bulunanları dinledikten sonra, efendimi sorgulamış. O da hiç çekinmeden, çevredeki bütün Memlûk emirleri.. en çok da İlhanlı'ya sıcak bakan Şam emiri İsa bin Muhanna'yla sıkı bir ilişki içinde olduğu yanıtını vermiş. Ve gerçekten büyük devlet adamlarına yaraşır tutumla, özerk olmasına karşın bu ilişkileri, Abaka Han buyrultusuyla kurduğunu söylememiş.

Kurul, ifadelerin bir kopyasını, ivecen Han katına yollayarak, karar için tartışmaya girmiş. Ne var ki, özerklik konusunda ikileme düştüğünden dönmeye hazırlanmış. Bunun üzerine efendim de soruşturma kuruluna katılmış.

Her olasılığa karşı Abaka Han'ın buyrultusunu muska eyleyip boynuna asmış.

Abaka Han, daha onlar Bağdat'tayken ifadeleri incelemiş... Efendimin bütün sorumluluğu üstlenen gerçek devlet adamlığını alkışlamış olmalı. Kurulla birlikte Asadabat'ı geçtikleri bir sırada, Han'ın gerçeği anladığı... Kara Buka'nın Bağdat'ta, uzantılarının Tebriz ve Ordu'da ağır biçimde cezalandırıldığı haberini aldılar. Böylece ailenin sarsılan etkisi eskisinden fazla güçlendi.

Yapanın, yaptığı yanına kalacak sanılır. Ve galiba, her türlü haksızlık, yolsuzluk ve hayınlıkta o sav söze sığınılır. Oysa kalmıyor!.. Geçmişte de, günümüzde de ibreti pek çok. Elbet erdem sahipleriyle ders almayı bilenlere... Yoksa kötülük, bunca yaygınlaşır.. zulüm böylesine ağırlaşır.. insanlığın çektiği acılar, kimbilir kaç kere yüzbin kez yinelenir miydi?

Yazık!.. Mazlum da, zalim de ders almayı bilmiyor.

Oysa çoğun, hak yerini buluyor.

Bir ulunun gölgesinde yetiştiği halde... Minnet duyacağına kin güden her kof kulun hıyanetinden olsa gerek.. eski efendilerinin mahvına çalışan Mecd el-Mülk Yazdi.. babasıyla da, amcasıyla da çekişen Argun Yabgu'yla birleşerek kazdığı kuyuya kendi düştü. Yolsuzlukla suçlanarak tutuklandı. Yapılan aramada, kemer kesesinden büyücülüğe ilişkin bazı şeyler çıktı. Bunun üzerine, yasa gereği idamına karar verilerek eski efendisi, efendim yüce vezir Alaaddin Cuveyni'ye teslim edildi. Gözlerimle görüp kulaklarımla işittiğimden yazmakta sakınca yok.

Efendim bir an, Aliyi Murtaza'ya özenip kemliğe karşı iyiliği.. yirmi yıldan fazla Cuveyni ailesinden gördüğü iyiliklere karşılık, onları mahva çalışan adamı bağışlamayı düşündü. Ama sonra, devlet adamının özel düşünce ve duygularına göre değil, salt akıl ve mantıkla davranması.. kesinleşmiş yargı kararının, öncelikle ve mutlaka uygulanması gereği ağır bastı.

Mecd el-Mülk'ün vücudu parça parça edilerek, ibret alınsın di-

ye ülkenin her yerine gönderildi. Aralarında pek çok Hıristiyanın da bulunduğu adamları Bağdat'a yollanarak taşlandıktan sonra, cesetleri yakıldı.

Bağdat Hulagu Han tarafından alındığında efendim yanındaymış. Yıkılan Abbasi hilafetinin son temsilcisi Mutasım'ın oğlu, Ebu Abbas Ahmet de ölenler arasındaymış. Onun dul karısı İsmet Hatun'la o zaman evlenmiş. Ben o nur yüzlü, eren bakışlı, melek duruşlu, huri gülüşlü hatunu tanıma onuruna eriştim. Hatta ilk kocasından olan kızı Rabia Hatun'un, Sahip Şemsettin efendimizin oğlu bilge Harun'la evlendiğine tanık oldum. Adıyla eşdeğer İsmet Hatun, efendime Mansur ve Muzaffer adlı iki oğul... Saliha Hatun adında bir kız bağışladıktan sonra, üç yıl önce öldü. Ve Bağdat'ta, Ubeydallah şehitliğindeki türbesine gömüldü."

Son yaprağı da rıhlayıp yığının üstüne koyunca doğruldu.

DÖRT

Tapınaktan sevinçle çıktı.

Brahmanlar, zor taşıdığı cevizlerin karşılığında, her yıl olduğu gibi bir koca testi pekmez vermişlerdi. Götürdüğü babasının götürdüğünün yarısı kadar ya var ya yoktu. Pekmez testisi her yılın aynı. Değiş tokuş sevincini bir an önce anasına aktarmak amacıyla, kestirmeye saptı. Sırtladığı testinin izin verdiği ölçüde tapınağın kalın uzun duvarı boyunca koştu. Köşeyi döneceği sırada boş bir çuval gibi yerde buruşmuş canlıyı gördü. Yaklaştı. Ayağının ucuyla yoklayacakken, birbirine karışmış saç ve sakalı ayırdı. Ürküsünü kaçma çarpıntılarıyla içinde bırakarak testiyi sırtından indirdikten sonra yanına çöndü. Gözleri kaşlarının, ağzı sakallarının arasında yitmiş... Bitkin bir halde dertop yatan adamı uzun uzun süzdü.

Onca karmaşanın aralıklarından görünen teni, belli belirsiz sararmış... Ama tertemizdi. Anasının; "Seyhun arıtır," sözü aklına geldi. Brahmanlara haber vermek için yekindi. Gözü giysisinin arasında bir küçük kuyu gibi oyulmuş omzuna kayınca durdu. İçi tanımsız bir acıma duygusuyla tutuştu. Anasının günler, geceler boyu anlattığı baba masallarından çıkıp gelmiş gibiydi. "Savaş artıkları böyle olmalı," düşüncesiyle gözleri yaşardı. "Olsun," dedi burnunu çekerken. "Babam gelsin de, böyle olsun. Zararı yok!.." Saçı sakalına karışmış paçavra yığını o an gözlerini açtı.

Bakışlarının duru sevecenliği çocuğun içini acıttı. Eli kendiliğinden uzandı;

— Emmi gel!.. Evimiz yakın, anam sana bakar, dedi.

Sol elini yakaladı. Kalkmasına yardım için çekiştirdi. Kol kıpırdamıyordu. Adamın sevecen gözlerinde derin bir acının gölgesini sezdi. Tuttuğu eli hemen bıraktı. Çekmesine kalmadan, parmaklarını sımsıcak bir avucun sardığını ayırdı. Bu kez kol kendiliğinden uzadı. Paçavralar içindeki bitkin kişi ağır ağır doğruldu. Yere bıraktığı pekmez testisini ivecen sırtladı. Yan yana patikaya girdiler. Dura dinlene kalın gövdeleriyle toprağı, yükselen boylarıyla havayı tutan ceviz korusunda ilerlediler. Dallarında kargaların günışığıyla oynaştığı kestaneleri de geçtiler. Kapısı ardına kadar açık damın önünde durunca;

— Geldik, dedi çocuk. — Evimiz bu!.. tanımından sonra;

— Ana... Ana, bak hele!.. Konuğumuz var, onuruyla bağırdı.

Aslıcan, ellerinin uğra bulaşığını silmeden yerinden uğradı. Kapı ağzında dikilen oğluyla, paçavra yığınına bir göz attıktan sonra;

— Hoş safa gelmişsiniz!.. Evimize onur, soframıza bolluk getirmişsiniz. Buyrun içeri girin, telaşıyla yol vererek; — Oğlum, yer göstersene konuğumuza, diye uyardı.

Tutak adamı bir mindere yerleştirirken sacın üstündeki gözlemeyi çevirdi. Hamur teknesinin örtüsünü araladı. Kopardığı hamurları senidin üstünde uğraya beleyerek top etti. Şimşir oklavasıyla, ipek inceliğinde açtı. Kırdan derip kıydığı şifalı otları... Keçisinin taze peynirine bulayarak hazırladığı içliği serpiştirdi. Katladığı yufkayı parmaklarının ucuyla yapıştırdı. Bir eliyle sacın üstündekini kaptı. Diğerinin üstünde uçmaya hazır kuş gibi duran gözlemeyi, büyük bir ustalıkla saca yaydı. Sofra bezi üstüne kaydırdığı gözlemeyi tahta çanağa aldı. Arkalı önlü yağladı. Konuğa sunmak üzere çanağı, ayran dolu kırbayla birlikte oğluna aktardı. Tutak bir elinde çanak, bir elinde kırba, yeniden yığılıp kalan adama yaklaştı.

— Anam gözlemeyi pek güzel yapar. Buyur ye emmi!.. Bunda da ayran var, diye kırbayı önüne bıraktı.

Adam damın içini dolduran ekmek kokusunu koklaya kokla-

ya güçlükle doğruldu. Tek eliyle zorlandığını gören Tutak, hemen diz çöktü. Gözlemeyi bir çırpıda dürdü. O yağlanan parmaklarını yalarken, adamın kocaman bir lokmayı çiğnemeden yutuşunu.. kırbayı ağzına dayayarak lıkır lıkır ayran içişini gözledi. İkinci lokmayla yudumun ardından doğrulan konuk;

— Adım Maun Bab, dedi. — Çok uzaklardan geliyorum.

Aslıcan, yeraltından ses duymuşçasına irkildi. Derin derin soluyarak içinin titremesini bastırdı. Kendini zorlayarak oklavayı bıraktı. Ekseni çevresinde yarı döndü. Gözlerini kısarak uzaklardan gelen adamda tanıdık bir iz bulmak amacıyla dikkatle süzdü. Varsayımında yanılınak ikircimiyle;

— Babek'in ordan mı? diye belli belirsiz sordu.

Sorusu bir gizin gizemine varıp dönmüş kadar uzun bir süre bakışların çengeline asılı kaldı. Tam içini acıklı bir pişmanlık kaplamak üzereydi ki, lokmasını güçlükle yutan adam;

— Evet, dedi kısık bir sesle. Tutak'ın;

— Babam da ordaydı emmi, çığlığı damın duvarlarında yansıdı. Açık kapıyla, çul gerili mazgallardan dışarı taştı; — Onu gördün, bildin mi?

Maun Bab'ın gülümsemesi, tıpkı dürüm gibi, sakallarının arasında yitti. Ama gözlerinde balkıyan sevecenlik, Aslıcan'la Tutak'ın içini aydınlattı.

— Görüp bilmem mi? diye kaykıldı. Ve bir coşku seli halinde; — Canyoldaşımdı!.. Nice işi bilece ettik. Nice yolu yan yana teptik. Nice sözü bir ağızdan dedik. Dağ gibi görkemli... Deli Dumrul'dan atak... Dede Korkut'tan bilgili... Ferhat kadar duygulu... Köroğlu'ndan koçak... Senden azbiraz yaşlı, Alp Er Tunga benzeri bir yiğitti. Koşana güç katmayı.. coşanı alkışlamayı.. düşene el uzatmayı görev sayardı. Orda, duvarın dibinde seni gördüm!.. Bu kadar iyi bir evlat, anca öyle bir babadan sürer, dedim, dedi nefes nefese.

Aslıcan, yarım kalmış bir sevda tutkusuyla bir gözüyle adamın ağzından çıkan sözleri.. ötekiyle her güzellemede biraz daha kos-

taklanan oğlunu izliyordu. Kulaklarıyla gözlerinden, gönlünün bütün duyargalarına ılgıt ılgıt bir alaz akarken; "Bunlar, bir başka insanlar," diye geçirdi. "Gönül çelmeyi de, akıl dermeyi de iyi biliyorlar. Şu bir parmak çocuğun haline bak. Yiten babasını bulmuş gibi kabardıkça kabarıyor. Bir kuşca yüreğin içindeki boşluk anca böyle doldurulabilirdi. Kişi kendini öyle kaptırıyor ki... O yamrı yumru insan ve giysi posası, her sözüyle bir başka âlemden haber veriyor. Her sözcüğüyle dünyalar güzelinin öptüğü kurbağa gibi paçavralarından sıyrılıyor. Gücü dağ deviren bir civan olup çıkıyor. Sanki... Sanki, gönderdiğim," derken kendinden bile saklamak istediğini ele vermişcesine irkildi.

Yutkunarak düşüncesini değiştirdi. "Her biri insan olmayı... Küçük büyük her kişi karşısında eşit durmayı bilmekte... Ötesi, kendini kimseden ayıramakta. Çocukla çocuk, büyükle büyük olmanın gizini çözmüşler. Bu nasıl bir bili, nasıl bir erdemse, eşitlikten bal şerbeti içerce tat alıyorlar. Parmak kadar çocuğa benim aylardır anlatamadığım ne varsa bir çırpıda anlattı. Ve onu öyle onurlandırdı ki, baba boşluğu dağ gibi bir öğünce dönüştü. Doğrusu her alkışı hak etti!.." düşüncesiyle Maun'a baktı. Bütün gücünü övgüde harcamışçasına dalmıştı.

Susku, bir türlü eve sığmayan Tutak'ı avluya attı.

Aslıcan'ı kaptı, sevdasının tohumlandığı ana götürdü.

"Ah Baran," derken fısıltısından ürktü. Kabaran soluğunu yutma çabasıyla dudaklarını sımsıkı yumdu. Gönül sandığının kapağı ardına dek açılmıştı. Hasret bohçaları birer birer çözülüyor.. çoktan unuttuğunu sandığı nice şey, birbirini izleyerek belleğinin kapılarına üşüşüyordu. "Burada olmalı, seni belki de hiç tanımayan bir Bab'ın tanımlamasında kendini görebilmeliydin. Bu nasıl bir kam, nasıl bir bilici Baran'ım!.. Oğlum elinden tutup getirmese, gökyüzünden gönderilmiş bir melek, diyeceğim. Yıllardır içimde büyütüp de gerektiğince diyemediğim bütün sıfatlarını oğlumuzun önüne seriverdi. Belli hem Dede Korkut gibi bir kam ve her yüre-

ği oynatacak bir ozan!.. Ben bile, sözcükle dokuduğu uçan halıya bindim. Arvat yaylasında, ilk buluştuğumuz inde indim.

Hani kaçan keçilerimizin izini sürerken kafa kafaya tokuşup, sille pençe döğüştüğümüz... Sonrasında keçileri salıp görüştümüz ine, bildin mi? Yine tam karşına oturup, ellerimi kucağımda birleştirdim. Sen yine cıdanı çevirdin, sevdanı dillendirdin. Kulaklarıma inanasım yitti. Sevdam üzre ant içerim!.. Her bir sözcüğü, sözcüğünün tıpa tıp aynısıydı. Hasret sabuklaması sanma. Hasretim dağ gibi... Gün günden, anbean, her göz kırpışta, her soluk alışta büyüdükçe büyüyor. Sabuklasam suçlanımam!.. Ama bu sen değilsin. Bu başka!.. Sözcükleri sözcüklerine, sesi sesine uymuyor.. Tanımı deyimi değişik!.. Hayır değişik değil. İçimdeki sen. Sevdam ve hasretim. Yer değiştirmiş sözcüklerin oğluna da bana da seni anlatıyor... Başka anlamlar yüklenmiş olsalar da, o babasını, ben erimi görüyoruz. Seninkiler kulağımdan yüreğime akardı. Bununkiler önce beynime, sonra tenime akıyor sanki. Bambaşka şeyler anlatmakta!.. Ne var ki, titreşiminde aynı ılım.. akışında aynı yalım.. ve akılda aynı çalımın etkisiyle yerleşiyor.

Kişi yüreğiyle oynamayı bilenler karşısında akıl işe yaramıyor sevdiğim!.. O zaman sözcükler aklımı başımdan alıp gitmişti. Şimdi tenimin her dokusunda kızgın demirler döğüyor. Sen her çoban kızın gönlündeki türküydün. Bu âdem hiçbir türküye yakışmıyor. Sen yaldız kabaralı cepkenin.. gök dimiden çakşırının içinde yere inmiş gece kadar yeğniydin. Bu yerinden kıpırdayamıyor. Sen, kavalının ezgisinde dereleri taşırır, sürüleri aşırtırdın. Buncağız soluğunu salınaktan yoksun. Sen hiç partal giymemiştin. Bu paçavralar içinde. Ve senin tenin duru, göğsün geniş, kolların kaviydi. Buncağızımın teni kuru, göğsü göçük, kolunun biri kullanışsız.

Ne var ki, onda seni gördüm, bağışla!..

Burada olsan da, oğlunun dama sığmaz kostaklanmasını görseydin... Aklımdan geçenle, tenimde titreyene hak verirdin.

Fukaranın hali yoksulluktan öte. Gözlerinden gayrı her yeri li-

me lime!.. Ordan buraya kaç dağ aşmış, kaç ırmak, kaç çay geçmiş. Besbelli her suda, artık gizlenme çabasıyla mı, yarası kaygısıyla mı, nedense yeniden yunmuş.

Oğlun tanık, yağır dilenciler gibi kokmuyor.

Böylesine açık düşkünlük için kişi, yıllardır ıssızda yalnız ve aç kalmış... Ve yıllardır zamanla zamanenin kötülüğünden kaça kaça yorgun düşmüş olmalı. Besbelli yarasını da tek eliyle kendi otarmış. Ve o, bu haliyle, ordan buraya yetti. Bunca zaman geçti, bunca haber geldi. Sen bir türlü gelemedin bire Baran can.

Nerdesin?

Nicesin?

Neden gelmemektesin?

Hadi gelememektesin, bir haber gönderemez misin?" sorusu genzini gıcıkladı. Ağlamamak için gözlerini sımsıkı yumdu. Dudaklarını dişledi. Nefesini yuttu. Eliyle ağzını kapadı. Yine de hıçkırığını engelleyemedi. Tam o an Maun, dürtülmüş gibi gözlerini açtı. Aslıcan suçüstü yakalanma telaşıyla yerinden fırladı. Damın köşesine eski bir lahit gibi kurulmuş yekpare ceviz sandığın başına çömeldi. Üstündeki gülaptanla gözyaşı şişesini sağ yanına.. baharat kesesiyle tuz torbasını sol yanına indirdi. Ağır ağır kapağını açtı. İçinden çıkardığı çakşırla cepkeni okşarcasına dizlerinin üstüne koydu. Konçları hasretin bütün renkleriyle bezenmiş bir çift yün çorap.. sepilenmiş oğlak derisinden bir çift çarıkla bir de boncuk serpmeli börk çıkardıktan sonra sandığı kapadı. İki yana indirdiklerini eski yerlerine yerleştirdi. Giysiler elinde, sürünen adımlarla Maun'un başına dikilerek uzattı;

— Eşimin dönüşüne hazırlamıştım!.. açıklamasını yaptı yarısı ağıt, yarısı umut çağrıştıran bir sesle; — Gelirse ona yenisini dokur, diker, yaparım. Siz giyin!..

— Olmaz, diye çırpındı Maun. — Yeterince yük oldum, hak etmedim!.. Ben bu halde döndüğüme göre, o benden atik ve yiğitti. Her an gelebilir. Utançlı kalın istemem.

— Kalmam, dedi sesinin titreşimlerinde direnerek. O ara, damdan taşan koçaklamayı da derip sindirmiş Tutak'a gözü ilişti. Her zamanki gibi, kapı sövesine yaslanarak girmek üzereydi. Diretmesine gerekçe bulmanın sevinciyle; — Tutak büyüdü, diye sürdürdü; — Yardımı çok. Keçiler de eve alışkın. Yayılıp geliyorlar. Vaktim bol. Bir çırpıda bez dokur, bir öğünde diker işlerim.

Tutak, geniş bir adımla içeri girerken;

— Al emmi, diye çağladı. — Yaparım derse yapar anam. Al!..

Bab yine olumsuz anlamda başını salladı.

Aslıcan sessizce giysileri yanıbaşına bırakırken;

— İkiye birsiniz, dedi. — Gel oğlum, biz çıkalım da, giyinsin, sözcüğüyle Tutak'ın elini kavradı. Ama çocuk;

— Yardım gerekirse, diye diretmek istedi.

Yeni bir yadsımaya yer vermemek için Tutak'ı hızla çekti. Kapının dışında;

— Kalsan olmazlanabilirdi, gerekçesini anlayışla karşılayan Tutak'ın yanağını okşadı. Omzunu yepeşledi. — Çok iyi bir adama benziyor, tanımına Tutak;

— Babamın yoldaşıymış. Her bir şeyi anlatmadı ama, ben anladım.

— Ne anlamışsın sen bakayım?

— Gayrı babam gelmeyecek, dedikten sonra; — Ana! içtenliğiyle iki adım öne geçip geri döndü. Gözlerini Aslıcan'ın gözlerine dikerek; — Bizde kalsa!..

— Kalır mı?

— Kal dersek!.. Sen dersen, ben sırnaşırsam belki kalır.

— Bilmem ki oğlum!..

— De hele, bakarsın uyar.

— Çok mu istiyorsun?

— Çok!..

— Derim o zaman.

— De ana, kalsın. Ben ona bakarım. Babamın yoldaşı!..

— Ya kalmazsa!..

— Kendi söylesin.

— Peki gel, diyelim bakalım.

Ana oğul el ele içeri girdiklerinde gözlerine inanamadılar. O buruşuk adam gitmiş, yerine tertemiz giysiler içinde bir civan çöreklenmişti. Bir süre kapı ağzına çakıldılar. Sonra içeri girerek el ele Maun'un karşısına dikildiler;

— Tutak diyor ki, diye söze başladı Aslıcan. Bir süre ezberini unutmuş gibi yutkundu. Sonra sözcükleri ardardına sıraladı. — Diyor ki... Bir gidecek yeri, mutlaka kavuşacak canı yoksa, bizde kalsın diyor, aktarımından sonra üstüne basa basa; — Bu benim de dileğim, sözleriyle boynunu uzattı.

Maun, gözünün içinde kilitlenen dört göze uzun uzun baktı. İçlerinde bir tek bulut izi sezmediği çağrıya ne yanıt vereceğini uzun uzun düşündü. Ne gidecek yeri, ne kavuşacak canı vardı. Naza çekmeyi içine sindiremedi.

— Ben yarım bir adamım, dedi içtenlikle. — Yük olmaktan korkarım.

— Olmazsın emmi, direnciyle atıldı Tutak. — Hiç yük olmazsın. Ama olsan da ne? Ben varım. Her yükün ucundan tutarım.

— Tutarsın koçak, dedi gülerek Maun. — Beni tapınağın oradan buraya taşıdığına göre, tutmadan ötesin.

— Öyleyse, diye umutla araya girdi Aslıcan.

— Yük olmayacaksam, sorusuyla, başını eğdi Maun.

— Olmazsınız, yanıtı, sakalına sarmaşmış saçlarını ilk kez araladı. Yaldız ışıltısındaki gözlerine, kızaran şakaklarını ekledi. Ve büyük bir borç duygusuyla;

— Madem buyuruyorsunuz, dedi yumuşacık.

Tutak'ın sevinci, damdan taştı. Hep yaptığı gibi zıplaya zıplaya kendini dışarı attı. Aslıcan bir çırpıda paçavraları devşirdi;

— Yur yıkar, onarırım.

— Zahmet olacak.

— Olmaz!..

— Sağolun!.. Çok borçlandırıyorsunuz.

— Kaldınız!.. Onur verdiniz. Borçlanan biziz, dedikten sonra değiştirdiklerini topladı. Çamaşır tokmağını kaptığı gibi derenin yolunu tuttu.

Tutak sevincini anasıyla paylaşma isteğiyle yanında bitti.

Paçavraları suya beledi. Derede yuvarlana yuvarlana pürüzlerinden arınmış... Onun her çamaşırına dibeklik eden ak taşın başına çömeldi. Isladı tokmakladı. Ovdu sıktı. Bütün renkleri solmuş... Her bir parçası yolluk şeridine dönmüş giysilerden hiç kir akmadı. "Bu adam bulduğu suda yunmakla yetinmemiş. Paçavralarını da arıtmış bir güzel," düşüncesi, yeniden Baran'a kanatlandı. "O da böyleydi. Su gördüğünde soyunur. Önce göyneğini yıkar. O kuruyana tenini paklardı. Birbirlerine ne kadar çok benziyorlar hey tanrım!.. Sanki ikizi. Boyu boyunun dengi. Huyu huyunun eşi. Teni ak, esvabı pak," derken Tutak;

— Ne iyi oldu değil mi ana? Bizde kaldı. Gayrı bundan öte bol bol babamı anlatır bana.

— Anlatır ya oğlum!.. Pek güzel anlatır. Yerincimizi övünce çevirir.

— O anlattıkça, dönmüş gibi oluyor.

— Bir dönse Tutak... Bir dönse yok mu?

— O zaman Maun Bab emmi gider değil mi?

— Bilmem!.. İki er kendi arasında neyler, bilinmez ki!..

— Er erden gocunmaz, derdin.

— Gocunmaz oğlum. Gocunmaz ya, yine de kendileri bilir.

Giysi eskisi tokınağa ovmaya kir salmayınca, silkeleyip güneşe tuttu. Paramparça, ama temizdi. Bir elinde yunmuş giynekler... Bir elinde tokmak... Yanıbaşında Tutak, eve döndüler. O ıslakları avludaki ipe sererken, Tutak bir şey unutma kaygısıyla dama koştu. Sevinçli bir gülümseyişle geri döndü;

— Gitmemiş!.. Uyuyor.

Anasının derin soluğuyla sevincine katıldığını sezmedi. Yeniden dama yöneldi;

— Bırak uyusun, dedi anası. — Belli çok yorgun!.. Sen keçileri topla da, sağalım. Süt iyi gelir. Taze taze sunalım.

Tukak anasının sözünü ikiletmedi;

— Olur, der demez kestane korusunun içinde gözden yitti.

Aslıcan, serdiği giysi parçalarını uzun uzun inceledi. "Her biri bir döküntü. Dertop edip atmalı. Ama bunca temiz tuttuğuna göre, kutsayıyor olmalı. Herkesin tutkusu kendine!.. Elden geldiğince onarıp bohçalar.. göz önüne bırakırım. Gidecek yeri, kavuşacak canı yok ki, kaldı. Ne var ki, bu adamların hepsi birbirinin aynı. Bir ses duyar, nerden nasıl geldiği belirsiz bir çağrı alır. Kayıplara karışır.

Baran öyle etmedi mi?

Tutak beş yaşına girmemişti. Üç yıldan artık, mutluluğun kanatlarında evreni dolaşmıştık. Sonra birden, bir gün alacasında, her bir şeyimiz tehlikede deyip gitti. İki yıl çoktan geçti. Onun gittiği yerden bir bu döndü. Yumruk kadar oğlanla, bu dağın yamacında onca yılım, ayım, günüm hep beklemekle.. ummakla.. dilemekle geçti.

Ersizlik pek bir zor Baran.

Dağlara söyledim, duymadılar. Sulara söyledim anlamadılar. Oğlun küçücüktü, ninnilere beledim, uyudu kaldı. Ağaçlara anlattım, serin yellere kattı. Keçiler sezdi sanırım. Ben gözyaşı döktükçe, bir başka melediler," demesine kalmadı. Tutak keçileri önüne katmış, korunun açıklığında ıslığı basmıştı. Sanki koca tekeyle, anaç çebi, her şeyi anlamış.. zıp zıp sevinçlerine katılıyorlardı. Oğlaklar doğru ağıla girerdi. Ama bu ikisi başka zaman kessen, gün batmadan avluya girmezdi. Tutak'tan önce gelip elini yaladılar. Başlarını, boynuzlarını okşadı. İpeksi tüylerini okşadı. Kapı önündeki tahta bakracı anacın altına sürdü. Tukak oğlaklarla tekeyi yandaki ağıla yederken, sağmaya başladı. Anaç kısa kuyruğunu sallaya sallaya oğlağını emzirir dinginlikte duruverdi. Sağdığı sütün kekik buğusu, gen-

zine doldu. Anacın memesi pörsüyünce bakraca baktı. Yarısına dek dolmuştu. "Kişi kısmetiyle geliyor," diye gülümsedi. "Hergünden fazla!.." Bakraç elinde anacı da ağıla katıp kapıyı çeken Tutak'la dama girdi. Ayaklarının ucunda seke seke ocakbaşına çöndü.

Ocağı ölçerdi. Birkaç çırpıyla alazlandırdı. İnce odunlardan ikisini yan yana alaza yatırdı. Dışı isten kapkara.. içi kalaylı bakır tencereyi sacayağı işlevi gören taşların üstüne yerleştirdi. Tutak gözlerini boylu boyunca uzanmış, hırıltılı soluklarla uyuyan Maun'a dikmişti. Sütün tencereye aktarılırken çıkardığı ses, Maun'u uyandırdı. Tutak sanki o anı bekliyordu;

— Uyandı, diye zıplayınca ikircimli doğrulan Aslıcan;

— Uyandırdım, bağışlayın, der demez, Maun kanadı kırık kuş benzeri gerinerek;

— Aylardır güven içinde uyumamış.. dingin uyanmayı unutmuştum. Sağolun iyi insanlar. Borcumu nasıl öderim, bilmiyorum.

— Borçluya borç mu ödenir efendim!..

— Öyle ya!.. Onur borcu ödenir mi? diye anasını onayladı Tutak. Sonra dizinin dibine bağdaş kurdu. Sözünden hoşnut, Brahmanlara öykünerek, öne arkaya sallandı. Aslıcan ocağın başına diz çöküp bulamaç için kuru yufka kırarken;

— Haberler sizden önce geldi, diye yüzünü acıyla buruşturdu. Oğlunun oturuşuyla sallanışından merak ve coşkusuyla konuğu zorlayacağını.. acılarına yepyeni acılar ekleneceğini sezmiş.. şaşkın bakışlarına karşın, aylardır duyup konduramadığı olayları onaylatmayı yeğlemişti. Maun Bab, hiç üstelemeden ona yardım etti;

— Kıyım da, zulüm de aşikâr. Ben gizlenmek zorundaydım.

— Diyorlar ki, dedi kadın, hıçkırık gibi. — Gözü Tutak'a ilişince yutkundu. Yerinden kalktı. Kapının kuytusundan tahta testiyi çıkardı. Bir iki salladıktan sonra, Tutak'a uzatarak; — Bir koşu şunu dereden doldurup gelir misin oğlum?

Tutak nazlanmayı kuruyordu. Maun Bab'ın gözlerini üstünde bulunca yerinden uğradı. Bir Maun'a, bir anasına baktı. Söyleyecek

hiçbir söz bulamayınca, testiyi kaptı. Bir an önce dönüp konuğuna yolları, olayları, en çok da babasını anlattırmak amacıyla, koşarak kapıdan dışarı fırladı. Aslıcan o kapıdan çıkar çıkmaz;

— Diyorlar ki, yinelemesiyle duyduklarını aktardı. — Babek'in er avrat yiğiti pek çokmuş. Ama Afşin'in âdemejderhalarından kurulu orduları çöllerin kumlarından fazlaymış. Bu yüzden mubalaga cenk olunmuş. Bablar ölümüne vuruştukları halde, üstün gelememişler. Afşin'in atlıları öyle kıyım eylemişler ki, onca insan denizinden sağ kurtulan olmamış. Yara bereyle canlı kalabilen bir avuç yiğit de, tutsaklanıp boyunları zincirli, ayakları köstekli sürülmüş. Kimi Bağdat, kimi Şam... Kimi Delhi, Bizans, Mekke ve Mısır'ın esir pazarlarında haraç mezat köle ya da cariye diye satılmış. Horasan, eli iş, aş ve kılıç tutan.. yüreği sevinç ve kıvanç duyan.. teni sevda tüten bir nice eri varsa yitirdi. Erden ersiz, ergen avratsız, oğul çıkarmış kovana döndü, diyorlar.

— Babek'in yaralandığını gördüm. Yetişmeye punt bulamadım. Ben düşerken o hâlâ döğüşüyordu. Ondan bir haber var mı?

— Çok!.. Ama hangisi söylence, hangisi gerçek bilen yok.

— Yormayacaksa, aktarır mısınız?

Kadın son yufkayı da kırdı. Hepsini toplayıp kaymaklanmaya başlayan sütün içine attı. Akşam yemeğini hazırlamanın rahatlığıyla tencereyi karıştırırken;

— Kişi irinini sağarken yorulur mu? Asıl siz yorgunsunuz.

Maun Bab, bağdaşını sıkıladı. Ot yastığa yaslanarak;

— Sayenizde dinlendim, yeğnilendim, dedi. — Babek'le söylence de, gerçek de mümkün. Kaç kişiler, kaç kez Ebu Müslim'in öcü için yola çıktı. Hemen hepsi de yolda kaldı. Babek öcü mutluluğa yedirdi. Nerdeyse bir kıtayı cennete çevirdi. Yaşamın anlamını da, ölümün değerini de hepimize öğretti. O yüzden, söylence de, gerçek de Babek'te geçerlidir. Üşenmezseniz anlatın.

— Suca'nın erleri, önlerine gelene; "Babek denilen adam ölümsüz," diyorlarmış. Kaç kez boynunu vurduk, kellesini uçurduk. Eği-

lip başını yerden aldı, yerine yerleştirdi. Hiçbir şey olmamış gibi vuruşmayı kaldığı yerden sürdürdü. Kaç kez karnını deştik, barsaklarının yerde süründüğünü gördük. Bir eliyle döğüşürken, ötekiyle tek tek toplayıp karnına geri itti. Sanki deşildikçe güçlendi. Güçlendikçe, daha bir koçaklandı. Daha çok kılıç üşürdü. Bir ara biz bizden geçip kaçmaya hazırlandık. Kılıcı bizimkiler gibi su verilmiş çelikten değil. Mutlaka Ali-yi Murtaza'nın Zülfikâr'ydı. Gözlerimizle görmesek.. ağzı ucu değmesin telaşıyla sakınmasak, inanmazdık!.. Ülgen üstüne ant içeriz ki, elindeki sıradan kılıç değil.. Göktanrı'nın ateşten kamçısıydı. Savurduğunda şimşek olup buluttan buluta.. salladığında yıldırımlaşıp gökten yere uzuyor... Silkelenmiş armut misali on, yüz hatta bin kişiyi atından düşürüyordu. Tanrılar tanıktır. Sucaoğlu'nun şeytanlığı olmasa, bir ordu hakkından gelebilmezdi. Hemen bir ağ buldurdu. Yel gibi yanından geçerken, başından aşağı geçirdi. O kurtulmaya çabalarken, yirmi kementle, başından ayağına kundakladı. Öcü olan, canı yanan, hızını alamayan kılıç cıda üşürdü. Ağla ipin arasından geçen her keski rasgeldiği yeri deşti... Her bir yanından kan şorladı. Ama sanki içinde, Tanrı dağının ayazması vardı. Kanı şorladıkça dikiliyor, alana sığmaz âdemejderhasına dönüyordu. Doğrusu ya, bunca savaş eri, ürkümüzden çakılıp kalmıştık," diye ballandıra ballandıra anlatıyorlarmış.

— Gerçekten ballandırmaya değerdi. O çok büyük bir savaş eriydi. Yazık, onbinlerin bini, beşyüzü onun onda biri erlikte olsaydı, Afşin'i Bağdat'a.. her iki halifeyi Endülüs'e.. imparatorların kimini Roma'ya.. kimini Umman'a.. kimini Çin Denizi'ne sürmek işten değildi. Ama biz üretmekten tüketmeye.. barışmaktan savaşmaya vakit bulamamış, salt inanç ve direncin, her bir şeye yeteceğini sanmıştık.

— Sonuçta da Suca onu, o halde sürüyerek Afşin'e teslim eylemiş. O da hemen kanı görünmesin diye çula sarıp dörtnala Bağdat'a koşmuş.

Maun'un saçı sakalından ayrıştı. Gözleri kora dönüştü. Sema-

ha duracak gibi kalkıyor.. Ayaksız kalmış gibi yığılıyor... Başı kesilmiş tavuk gibi çırpınarak;

— Vah babam!.. Vah pîrim!.. Vah ulular ulasu!.. Zalimin eline mi girdin? diye ağlıyor... Döğünüyordu.

— Ya, girmiş, dedi Aslıcan; — Orada bulunup görenler dermiş ki; "Babek insan değil, sanki bir melekti. Onca yara, onca eziyet ve acıya karşın, ne bir yara izi vardı teninde, ne de bir çizik. Kementlerle sarmalanmış bedeni terkiye yatırılmış. Ama başı ensesini kanırtırca dimdik... Gözleri birer yanardağ... Gür sesi her eriştiği kulağın yüreğini titretecek kadar diriydi.

— Görmüş olmanızı dilerdim, dedi hemen Maun. — Doğru tanımlamışlar. Her zaman, her durumda tam bu anlatılanlar gibiydi.

— Demek abartmamışlar. Öyleyse; "Ey insanlar! ..Öte dünya yalan!.. Cennet de cehennem de burada. Biz cenneti, eşitlik ve mutlulukla gerçekleştirdik. Sömürenlerle tahtlarını öte dünya yalanının üstüne kuranlarsa cehennemi!.. diye haykırışını... — İşte bugün burada tanıksınız. Kanıtı biziz. Sizsiniz. Biz kimseye saldırmadık. Ama saltanatını insan ve emek üzerine kuranlar, sürekli saldırdılar. Hepsinin amacı özgür, eşit ve çalışkan insanların el emeği, alın teri, akıl, bilgi ve göz nuruyla üretip kardeşçe paylaştıkları cenneti bu dünyadan sürmekti. Bu insanlara da, doğaya da zulüm!.. İyi bakın, iyi görün, iyi düşünün. Sanıyorlar ki, Babek yiterse, cennet biter. Cennet kendinden gayrıyı düşünebilen insandır. İnsan tükenir, insanlık biter mi? Babek bir kişi... Gözünüzün önünde onu yitirirler. Yapacaklarını iyi izleyin. Her şey, korkunuzu körükleyecek... İliklerinize işleyecek.. Ve sizi pıstıracak. İyi de insan ve insanlık n'olacak? Biraz sonra şöyle ya da böyle alınacak başım üzerine ant içerim. Bütün insanlığı yokedecek zulmü, şimdiye hiçbir zorba bulamadı. Buna karşın, ne sömüren sömürüden.. ne egemen postundan.. ne zalim zulmünden vazgeçti. Ve insanlık nasıl sürdüyse... Saltanat hevesine dönen kişi vahşeti de kılıcın icadından beri sürdü. Doğaya ve insana efendilik taslayanlar bütün bir varlığa karşı bir suç işle-

diler.. işlemeyi de sürdürüyorlar.. siz özgürlük yerine tutsaklık.. eşitlik yerine kulluk.. adalet yerine zulme rıza gösterdikçe de işlemeye devam edecekler diyesiymiş.

— Bunlar gerçek, dedi Maun Bab. — Bunlar onun sözleri, diye doğrulayınca, Aslıcan;

— Demek doğru aktarmışlar. Herhalde bunlar da onun sözüdür; "Bir Babek, onbinlerce bab, neyin uğruna öldüğünü, egemenler niçin öldürdüğünü biliyor. Siz de öğrenin!.. Ve kendinizi sorgulayın. Ben geldim gidiyorum. Ama bilesiniz, bilsinler ki, egemenler de ölümlü. Yazgımız yazgıları. Biz insanız... Ve doğarken ölüme yoldaş olduk. Bir biz mi? Herkes onun yoldaşı. Ama er ama geç, kendi saltanatları için insanlığa kötülük edenler de korktuklarına uğrayacak. Bu sonu hiç kimse değiştiremez. Biz de değiştiremezdik, derken gözü adamın sakalları arasında yiten kalın dudaklarına ilişti. Sözlerini yineliyor mu, birlikte mi söylüyor kestiremediğinden yutkundu.

— Değiştirmedik zaten!.. Sadece varolma gerekçesi sanılan yazgısını, varolmanın anlamına dönüştürdük. Özgür ve eşit insanların elbirliğiyle kulsuz kölesiz.. buyurgansız yasakçısız bir düzenin kurulabileceğini kanıtladık.. deyinceye bekledi. Ve Maun, durumu ayırıp birden susunca;

— Sanki orada onu dinliyorum sandım, dedi Aslıcan. — Ne kadar öğretici, ne kadar güzel aktardınız.

— Diyen güzel dedi de ondan, diye kösnüdü Maun. — Size özendim.

— Kaç kişiden kaç kez dinledim. Şimdiye hiç kimseye diyemedim. Tutak daha küçük!.. Söylesem anlayamaz. Anlasa sindiremez. Kendi kendime yineleyip durmaktaydım. Siz deşince, duramadım. Ezberinizi size satmaya kalktım.

— Asla böyle almayın. İyi, doğru ve güzelin her insanda aynı duyguları uyandırdığına bundan iyi kanıt olabilir mi? Kaç kişiden kaç kez dinledim, dediniz. Hepsi de sözcüğü sözcüğüne aynı an-

lattıysa, Suca'nın erleri haklı. Babek ölmedi. Öldürülemedi. Ve galiba ayrılık, aykırılık, sömürü ve zulüm var oldukça, öldürülemeyecek. Tıpkı öldürüldü sanılan öncülü ölümsüzler gibi. Çünkü onun sözleri de, onlarınki gibi insanlığın içsesi. İnsan varsa içsesi olacak. Kim kendinden kaçabilir?

— Haklısınız!.. Her söyleyen, aynı söyledi. İnsan var. Ve olduğu yerde kötülük de var.

— Sonu fena değil mi?

— Erene erişmek de, ilişmek de kolay değil. O öyle seslendikçe, yüreği olanların içi cız etmiş. Kitleleri uğrun uğrun öfke sarmış. Bağdat'ın sıkılı yumruk gibi kalkışmasından ürken Halife, sorgusuz yargısız ölümünü buyurmakla yetinmemiş.

— Yeni bir işkence yöntemi bulmuştur.

— Bulmuş!.. Babek'i hemen bir harara tıkmışlar... Hararın ağzını sıkı sıkı bağlamışlar. Bağdat halkının hayret ve dehşetle açılan gözleri önünde atmeydanına atmışlar. Ve üstünde önce tek tek, sonra toplu halde at koşturmuşlar.

Maun atlar üstünden geçiyormuşçasına titredi, büzüldü, ezildi. Derin bir iç çekişiyle göğsünü yumrukladı.

— Ah pîrim, vah babam!.. Sana nasıl kıyabildiler, dedi sayıklarcasına; — Sen gittin, ben niye kaldım? sorusuyla kendine geldi; — Söylemişti ya!.. Hıçkırığını yuttu: — Sorumluluk için! kararıyla gözü elinde testiyle kapıda beliren Tutak'a değdi. Hemen eski haline döndü; — Gel bakalım yiğit can, senin o zamanda o tapınakta işin neydi anlat, dedi.

Tutak bu çağrıyı bekliyormuşçasına seyirtti. Bir koşu dolu testiyi kapı aralığına yerleştirdi. Karşısına diz çökerken;

— Her yıl babam onlara ceviz, kestane verir.. yağ ve pekmez alırdı. Ben küçükken işe anam koşulmuş. Ama artık ben büyüdüm. Elim ayağım da tutuyor. Şimdi değiş tokuşu ben yapıyorum.

— Çok bir iyi ediyorsun. Demek bugün o gündü. Bahtım varmış.

— Ya!.. O sırada Brahmanlar öğrencilere insanlığı öğretiyorlardı.

— Neymiş? Dinledin, belledin mi?

— Ezberledim.

— De hele biz de bilelim.

— Dediklerine gore, insanlık sekiz doğruyla tamamlanıyor; "Doğru inanç, doğru bilinç, doğru amaç, doğru söz, doğru davranış, doğru çaba, doğru geçim, doğru seçim."

— Alkış!.. Çok güzel ezberlemişsin. Bir de her birinin neyi tanımladığını öğrenirsen, insanlığın gizemini çözersin.

— Yardım eder.. anlatır mısın?

— Madem buradayız. İşe yarayalım değil mi? — derken, Aslıcan'ın gözlerinde menevişlenen sevinci ayırdı. Unutulan bir şeyi anımsamış da, engellemek istermişçesine derin bir soluk alarak yutkundu.

BEŞ

Aptesi bozulmamıştı. Kazaları kıldığı posta dikilerek yatsı namazına durdu. Bildiği en kısa dualarla, çabucak namazı bitirdi. Yeniden rahlenin başına bağdaş kurarken; "Tarih yazmak varsaydığımdan da zorlu çıktı," diye düşündü.

Duyduğum, gördüğüm, bildiğim kadarıyla, efendimin encâmını belirlediğime göre, kendimi kolay tanımlayabilirim. Böylece başlangıcı sunu dışında yazmış.. han onurunun hakkını ödemiş olurum, fikriyle yeni bir sayfaya başlamak için divitini hokkaya bandı. "Anam Bibi Müneccima Nişabur'da Şafiiler ulusu Kemalettin Simnâni'nin kızı... Ana tarafından da ünlü fakih Muhammet bin Yahya'nın torunuydu.

Keşke her kız evlat böyle bir soydan gelme fırsatını bulsa.

O bahtlıymuş. Fırsatı doğumuyla bulmuş. Bu sayede okuma yazmayı, daha üç yaşındayken dedesinin yardımıyla sökmüş." Kâğıda geçer geçmez duraksadı. Üç yaşında sökmüşü yeniden okudu. Er kişinin yazgısı doğarken mi belirleniyor," diye düşündü. "Anam okumayı üç yaşında sökmüş. Canibe de!.. "

Birden içi gıcıklandı. Her şeyi bırakıp konağına seyirtmek için dayanılmaz bir istek duydu. Başını sallayarak, bedenini iyice yerleştirdi. Kaldığı yerden yazmayı sürdürdü; "Onu yitirdikten sonra, babasıyla, o zaman Nişabur'un nuru bilgelerle öğrenimini sürdürmüş. Bu yüzden yeteneği tez görülüp gökbilime odaklanmış. Ve daha çok genç yaşta, yıldız biliminde geniş bilgi ve maharet sahibi olmuş.

Babam Mecdettin Muhammed Tercüman, 'Kür-i Surh sâdâtı...' yani, hafızların başı olarak Cürcan ileri gelenlerindendi. Aynı zamanda, Sultan Celalettin'in, 'Sahib-i divanı' Şems el-Hakk ve l'Din'in yanında yetişmiş iyi bir yazıcı... Ve o yüce kişinin torunu, efendim Alaaddin Cuveyni'nin eğitmeniymiş.

Ömürlerinin yarısına yakın süre biri yıldız bilimci.. diğeri divan yazıcısı olarak, Celalettin Harizmşah'a hizmet sunmuşlar. Efendileri Harzem'den kalkıp Ahlat'ı kuşatmış... Giderken onları da karargâhına katmış. Oraya gelen Kemalettin Kamyar.. ki, tanıdığım bildiğim kadarıyla bilginin pervasız ereni.. eşsiz eşitlik söylevcisi.. bir önceki kuşağın Hallacı Mansur'u... Halep yobazlarının zındıklık fetvasıyla suçlanıp tutuklanan... Emir Adil bir nice bilge kanı dökmek istemese de.. babası İslamın yüce gazisi Selahaddini Eyyubi'nin emir ve kararıyla infaz edilen.. bilim tarihinin Maktûl diye andığı, Şehabettin Suhraverdi'nin has öğrencisi. Övüncümüz, pîrimiz Mevlana hazretlerinin yüce dervişi.. her koşulda öğrenen, araştıran, yargılayan... Anadolu Selçuklu devletinin bilge veziri Kemalettin Kamyar.. elçi olarak Ahlat'a geldiğinde anamın bilgi, birikim ve becerisine hayran kalmış... Konya'ya döndüğünde Alaeddin Keykubat'a öve öve bitirememişmiş."

Efendiye kul çok, diyordun!..

Deve çanı dengi dengine vurur. Kula da efendi çok!..

Örneği ana-baban ve dahi kendin. Her biriniz nerde, kime hizmetle başladınız? Bitiren nerde kimin hizmetinde bitirdi? Sen neredesin? Onların macerasını yazınca ilk kendin okursun... Ama seninki sona erince okuyanı bulur musun? Birlikte hizmet sundukları Celalettin, Âmid önünde, Cengiz Han'ın Moğollarınca yerle yeksân edilince, kul neylesin? Ödülsüz ücretsiz, abasız kebesiz, aşsız ekmeksiz, desteksiz kösteksiz.. beteri, can telaşında kalakalırlar.

Çaresiz, her bir şeylerini, olduğu gibi bırakırlar. Ele gelen yol harcını tıktıkları iki çuvalı.. bulabildikleri tek karakaçana yüklerler. Kılıçtan kurtulma kıvancıyla kaçanların arasına katılırlar. Doğu, Um-

man'ın Maçin yalısına dek Moğol'undur. İster istemez Batı'ya yönelir, yayan yapıldak, perperişan Şam'a varırlar.

Bilim ve sanatın hüneri varolsun!..

O gün de, bugün de, yarınla sonrasında da dünyayı efendiler... efendileri yıldızlar yönetir. Ve iyi yıldız bilimcisi, her zaman, her egemenin yanında yer bulur.

"Bulmuş... Şam egemeni Mâlik el-Eşraf'ın kulluğuna erişmişler. Kemalettin Kamyar, bunu öğrenir öğrenmez, efendisini uyarır. Ve o demin Selçuklu sultanı Alaeddin Keykubat, bilgeler bilgesi Bahaeddin Veled Aksaray'a geldiğinde, atından inmesine izin vermeyerek.. dizgininden medreseye değin yeden yüce hakan Keykâvus'un oğlu. Çocukluğunu, Endülüs güneşi, bilgeler ışığı İbni Rüşd'ün ardılı... Aritotalis'ten sonraki öğretmen Muhyiddin-i Arabi'yle.. ulu Anadolu çınarı, bilginler öğretmeni Aksarayi'nin eğitiminde geçirmiş... Gençliğinde bilginler sultanı, şeyhimiz, üstadımız Mevlana'nın babası Bahaeddin Veled'ten ders görmüş... Ozan, minyatür ustası, oymacı ahisi ve bilim sûfisidir. Bilginin de, bilgenin de, sanatla zanaatın da değerini hem bilir, hem anlar, hem de hiç duraksamadan verir. Çünkü bunları kendi de aklı ve yüreğiyle üretir. Egemen bilime saparsa, çevresi tapar.

Ve bilgenin bol olduğu yer, öyle bir deryadır ki, bilim ve sanat bütün yelkenlerini açar. Düğün coşkusuyla Dicle'yi tayyare ile aşan Tuğrul Bey misali gemisini, ufukların.. dahası hayallerin bile ötesinde gezdirir. O çağda Alaeddin Keykubat'ın bilim sevgisiyle saygısı, dillere destan... Konya ulu bilginlerle usta sanatçılara mesken olmuştu. Böyle bir egemen, yıldız biliminin ustasından yoksun kalır mı? Kamyar vezirinin haberiyle hemen devinir. O ara pek bir sıkı dostu olan Şam egemeninden, onların Anadolu'ya gönderilmesini rica eder.

Dost dostun dileğini kırar mı?

Dengi kof, eşek izinde vardıkları Şam'dan, yükü ağır üç deveyle, yola alışkın katırların sırtında çıkarlar. Dicle ile Fırat arasındaki il-

leri dolana dolana Torosları aşıp Konya'ya gelir.. bu kez de Selçukluların hizmetine girerler.

Konya o demde, Abbasi Hilafetinin ilk zamanındaki Bağdat'tır. Ve her biri Bağdat'ın ünlü "Beytül Hikme"siyle yarışan üç medresesi vardır. O çağın en yetkin bilgeleri, dünyanın dört bir yanından o bilim yuvalarında toplanmıştır. Bunların en eskisi suhteliğiyle öğündüğüm Gökmedrese'ydi. Karatay'la Hatuniye, benim çağımda bile bilim pervanelerinin uçuştuğu birer ışık kaynağıydı.

Biz Konya'nın köhne zamanlarında yetiştik. Ama o dem dahi öyleydi ki, Mevlana Gökmedrese'de derse girdiğinde, Şeyh Sadrettin Konavi, Hatuniye'de... Seyit Burhanettin, Karatay'da öğretime başlar.. Şeyh Necmettin Daye, Allame Nasurittin Tusi, Sacit el-Zencani, hukuk üstadı Tirmizi ile Kadı Siracettin ve vezir Kemalettin Kamyar sıra bekler. Suhteler... Salt suhteler mi? Çıraktan kalfaya, kethüdadan babaya Ahiler... Gedikten hana, arastadan kervansaraya gezginlerle tüccarlar.. Kapıdan divana kullar... Hatta sultandan hatuna saraylılar.. Ve işi gücü bırakan bütün Konya hangisinden geçip hangisinin dersine koşacağını şaşırırdı.

Çocukluğunda tanığı, gençliğinde katılımcısısın.

Bu yüzden hücre ve dersliklerle köşk, konak ve saraylarda gece kandil ve mumlar sabahlara dek yanar.. Ayrı medreselerde, ayrı bilgelerden bilim ve sanatın her türü üzerine alınan karşılıklı aktarılır.. bitmez tükenmez tartışmalarla bir iyice özümsenir.. her buluş, görüş, fikir ve düşünce özgürce savunulur.. her mezhep ve meslek kendine mutlaka bir alan bulurdu. Bu özgür ortam, her ulus ve dinden bilginlerle bilgeler.. her daldan ustalarla üstatları karıncanın tohuma, arının çiçeğe üşüşmesi benzeri, Konya'da buluşturmuş... Selçuklu başkentini, çok kısa bir sürede, bilim ve erdem deryasına dönüştürmüştü.

Pîrimiz üstadımız Mevlana, ulu bir kam gibi, o deryanın özünü coşku seline çevirmiş... Sara nöbetlerinin döktürdüğü tasavvuf âyetleri... Ve kuyumcu ahisinin önünde altın ezgisine durduğu semalı, insanlığın ufkunda bir güneş gibi doğmuştu.

Dedin ya!.. diye mırıldanarak kaykıldı. Kölelikle kulluk icat edildiğinden beri, ona karşı can ciğer kuzu sarması olan egemenler... Eşitliğin pay kavgası mı? Gücün güçle sınanması mı? Olanı çoğaltma hevesi mi? Nedense aynı uyum ve geçimi, kendi aralarında bir türlü sürdüremiyorlar.

Dertlenme!..

Tarih biliminin gizemini de o çelişkinin ayrıntıları ele verir. Usta yazıcı yumuşak, hatta övücü sözcülerle de olsa... Kadı Sait benzeri, öyle ince ayrıntılar anlatır ki!.. Anlamasını bilen, olayın içyüzü dışyüzüyle bütün gerçeğini, kendi gözleriyle seyreylemişçesine görür. Sıkışırsan yeri geldiğinde yapacağın da o değil mi? Bunun tek sakıncası, ozanlıktan fazla nasibin olmaması. Olsaydı, sözü usta bir kuyumcu gibi öyle bir bezerdin ki, ancak sezgisi güçlü... Yırın özsuyunu kendi ruhunda akıtabilen sak kişi, neyi gösterdiğini çözebile. Ama madem yazıcısın, sözcüklerle yapı kurma ustası olmaya koşulusun. Çok sıkıştığın konuda, düpedüz anlatacağına, öyle bir çarpıtmalısın ki, noksanı ancak görmesini bilen ayırabilsin.

De bakalım Müneccima Bibi'nin oğlu!.. Soyunduğun iş!.. Çağdaşına da, gelecekte ilgilenene de, ibret belgisi olacağına göre.. görevlendiğinde duyduğun onur, kaldırması güç yük olarak bindi mi omuzlarına?

Pundunu bulsan, kor kaçarsın. Ama, iş işten geçti yiğidim!.. Bu deveyi ya güdecek, ya güdeceksin. Başka bir umarın da, kaçış yolun da yok!..Gayret başa düşüyor. Yekin bakalım.

O kısa arada soluklanmış, uyuşmaya başlayan parmakları açılmıştı. Diviti yeniden mürekkebe buladı. Hızla yazmaya girişti; "Sultan Celalettin'e karşı omuz omuza savaşan Sultan Alaeddin ve Melik Eşraf'ın araları, bizim Konya'ya varışımızdan az sonra, Artuklu yüzünden bozuldu. Çünkü Alaeddin Keykubat, savaş sırasında konuşlandığı Artuklu topraklarını ülkesine katmış... Melik Eşraf iadesini istediği halde, dileğini umursamamıştı. Bilmem haksız görmek olası mı? Ülkeye katılan toprak, anında yurtlaşır. Yurt ise, haktır. Ve

hak verilmez, alınır. Almaya güç yetmeyince de, küs ya da ağlaş, hiçbir değeri yoktur. Olmadığından, Sultan Alaeddin Keykubat, ricayla getirttiğini geri göndermedi. Sadakatları depreşip kendiliklerinden gitmelerini engellemek için de, babamı *firaş hane-i hass müşrifliği*'ne atadı. Üstelik ancak çok güvenilir kişilerin üstlenebileceği elçilikle de onurlandırdı. Yeri cennet olsun, o da hem harem hesaplarını.. hem değişik zamanlarda, çeşitli egemenler katında elçiliği.. ikinci Gıyasettin Keyhusrev dönemindeki ölümüne değin sürdürdü.

Bazı görevlerde beni de yanına kattığından, çok gezmek.. çok yer görüp çok insan tanımak... Ve çok şey işitmekten, çok yarar sağladım. Ana-babamın konumu talihim oldu. Çocukken görülüp işitilen, belleğe çekiçle çakılmışçasına yerleşiyor. Ve yerleşen her gün üstüne eklenen bilgiyle katlanarak, daha ilkgençlikte birikime dönüşüyor. Ergenliği aşar aşmaz da, donanımlı biri ortaya çıkıyor.

Hem Gökmedrese suhtesi.. hem Mevlana dervişi olmak az şey mi?

Hem güçlü bilim ve yazın birikimi.. hem semah coşkusunda aykırıyı düşünme yeteneği başka nasıl elde edilebilirdi?"

Sayfası bitmişti.

Numaralayıp kuruttuktan sonra yanıbaşındaki boş rahleye kapattı. Yeni bir kâğıt alırken; "Bir de yazgından yakınıyorsun," diye kendini ayıpladı.

Bütün batıya hükmeden, İlhanlı divanının, *Amir Naşir el-Milla va'd-Din*'i... Yani uluslar ve dinler yöneticisi... *Malik-Divan el-Tuğra*'sı... Ve İlhanlı veziri... Ulu devlet adamı ve büyük tarihçi Atamelik bin Muhammet Cüvayni'nin, gerçek bir Selçuklu tarihi yazmakla görevlendirdiği kişisin daha ne?

Nerden nereye deme sakın!.. Kulun yeri belli!.. Bir efendi hizmetinden diğerininkine!.. Bu bazen anan ve atanınki gibi çaresizlikle olur. Bazen çağrı ve izinle... Bazen de seninki gibi, çoktan rahmeti rahmana kavuşmuş babana gönül borcu sayesinde. Efendiye post nasıl fark etmezse, kula da kapı fark etmez.

Eğer Moğol, Önasya'ya yerleşeceğine, ilk saldırılarına benzer davransaydı.. salt İran'ın kuzeyine yürür... Horasan'ın bir bölümünü ele geçirmekle yetinirdi. O zaman Selçuklu egemenliği sürer.. sen de büyüyüp yetiştiğin yerde kalırdın.

Öyle olmadı.

Tanrıma şükür!.. Yetkin kula, kul olma onuruyla gönendim. Öyleyse verilen öneme de, ödeve de aykırı davranamam. Kul kulu, kulluğa kullanıyorsa, ürettiğini değerlendirme efendiye aittir. Boş bulunur, hoşnutsuzluğa neden olan bir gerçeği yazıverir de, efendimin efendisi Abaka Han'ı öfkelendirirsem, hafazanallah!.. Efendim ossaat yarar kul seçmekte aciz görülüp gözden düşer. Ben altıma verilen bir eşek ya da katırla hac yoluna girebilirsem Tanrı'nın kutlu kullarından sayılırım. O yüzden, sen sana verilen ödevi gereğince yap. Efendinin efendilerini yargılamak gibi haddin olmayan işlere bulaşma İbni Bibi. Her bir gerçeği öğren. Aklının tülbendinde süz. Yüreğinin en kuytu köşesinde yargıla. İçinin iç sesiyle eleştir. Ve sonuç sence bile olumsuzsa, egemeni kudurtur. Yalnız tanığı değil, bir nice acemisi olsan tarihle alışveriş içindesin. Egemen kudurdu mu, nice kişinin canı yanar. Çoğun sonunda kendininki de, bilirsin. Çünkü zulümle egemen olunur. Ama egemen kalınamaz.

Ne var ki, onun canı ona, seninki sana. Bu yüzden zerre kadar olumsuzluk çıkarsarsan, sakın aktarma. Diyelim aklına da, divitinin ucuna da kötüsü geldi. Ayşe anamızla deveci, Saffan... Tuğrul Bey'le Seyide Hatun öyküsündeki gibi. Sakın yazmaya kalkma!.. Halife hazretleri ne buyuruyor? Peygamber yüce Tanrı'nın elçisi... 'Zina, kadınla erkek arasından ip geçmediğine iki erkişi tanıksa, oluşur... Değilse susulur!..' diye gökten âyet indirtir... Efendilerse onların yeryüzü gölgesidir, başı gövdeden düşürtürler. İyisi mi, aklını aşk ile meşk ile yorma İbni Bibi.

İşin aşındır. Ödevin, görevi ifa!..

Adamlar sana devletin belleğini açmışlar. Kitapları oku. Belgeleri incele. Bilgileri der. Beğenilir varsaydığını üst üste yığ... Sayamadı-

ğını ağır kapaklı sandıkların içinde unut. Dilde söz, sözde anlam, anlamda tanım çok. Hüner o çokluğu özümsenir biçimde bezemekte. Tabip Sina, ağuyu bala nasıl bulamış? Sen de sözü öze öyle bele. Bunun yolu zor mu buyurdun? Kolay olsa hangi efendi kula bırakır?

Sokratis'le Eflatun bilgeliği devlet yönetiminin başkoşulu sayıyor... Onlardan çok önce de Lao Tzu, erdemi devletle bir tutuyor. Neden? Her ikisi de benzeş olduğundan. Filozof aklınca devlet erdem, yöneten bilgeyse, egemen zoru işler. O zaman halkın işi kolaylaşır. Kitleler kut ve muta erişir. Dersen ki, zamane tersi!.. Hem haklı çıkar.. hem gerçeğin gerçeğini yakalamış olursun.

Zaman kötü!..

Çağımızda her bir kolay egemen için. Her bir zor kula!..

Bunca kan niye dökülüyor? Bunca can niye yakılıyor? Bunca acı neden çekiliyor? Ve bunca zulüm nasıl yapılıyor? Bilgi ve erdemden uzak zorbalar, insanın yaşama hakkını elde tutuyor da ondan. Bunun böyle olduğunu yaz da görelim!.. Ne Cuveyni bilgesi vezarette kalır. Ne de, sana tarih yazdırılır. Kelle kurtulsa bile, bir zindanın zifirinde alınyazına ağlaşırsın." Yeniden ürküyle çevresine bakındı.

Sol baştaki sandığın başına otururken, düşüncesini kaldığı yerden sürdürdü. "Ve dahi, madem devlete tarihçi atandın, aklını başına devşir. Canın tende kalmasını.. zevk-u sefanın sürmesini diliyorsan, canını da, tenini de yor.

Gerçeği gerçekleştiğince bil.

Nedenini, niçinini de araştırıp bul. Sonra da yazının başına oturmadan efendinin efendisini sarraf terazisinde tart. Gerçeği gerçekleştiği gibi kaldırabilecek mi, öğren. Olaylarla, sözcükleri onun kıratına vur. Ayarı nedir, miyarı nasıl olmalı, iyice ölç. Sözcükleri evir çevir. Kıvamını bulup da, hoşlanacağı biçime getirdikten sonra divitini hokkana batır.

Bunun yolu belli!.. Tarihi kimin yaptığına değil!.. Saltanatını kimin sürdüğüne bakacaksın. Halife Kaimbillah hazretleri ne gü-

zel buyurmuş? 'Asker kiminse, yengi de, yenilgi de onun.' Gözünü ölen ya da öldürene çevirdin mi, başı göremezsin. Göremeyince boş bulunur, gerçeği egemenin suratına çarpıverirsin. Aklın sıra, güçle güçlünün hakkını yiyeceksindir. Hak yemeyi doğum hakkı sayan, hakkını yedirir mi?

Hafazanallah!.. Adamın burnundan fitil fitil getiriverir.

Tacettin Ali'nin öyküsünü yazdığın kâğıdın mürekkebi belki daha kurumadı. Kılgısız tanıklık edebileceğin efendin... Hafız, Sadi, Hayyam.. hatta Nizami, Yunus ve Mevlana'yla aşık atacak bir ozan... Farabi, İbni Sina ve Birûni'yle yarışacak bir bilge... Mesudi, Taberi, Beyhaki ve Cevzi'yi aşan bir tarihçi iken, o zülmü işleyebilmekte. Ya okuryazarlığı Cengiz soyundan belgeli Abaka Han neler yapar, bir düşün. Beğedirebilirsen yok mu, ömrün safa içinde geçer.

Öyleyse, iyi incele, iyi irdele ve beğenileceğini seç. Kâğıda onu geç. Nasılsa olan olmuş, ölen ölmüş... Çoğunun yeri, imi belirsiz hale gelmiştir.

Olsa n'ola?

Yerinden kalkıp yalanın var diyecek değil ya!..

Sen istediğin fikri savun. Haklı ya da haksız gör. Kimin umurunda? Saflar belirlenmiş, düşünceler çoktan eyleme dönüşmüş. Gayrı Çağrı Bey'in kızı, Tuğrul Bey'in has yeğeni, yüce gazi Alparslan'ın öz kardeşi, Halife Kaimbillah'ın kutlu eşi Arslan Hatice Hatun amcasına rehin mi? Evlilikoyununun oyuncularından biri mi? Kurcalamaya kalkışma. Bu egemenler arasında bir erk çatışması.. bir buzkaşidir.

Bir nice bilgin olsan, sen kulsun. Ve o alanda ata binsen, ilk tepikte düşersin.

Oysa o çağ bilgelerinin bilemediği senin için belge. Ne yazıyor onda?

"Tuğrul Bey, Kadı Sait'in mektubunu okur okumaz, hiç zaman yitirmedi. Veziri Kunduri'ye, hilafet ödeneğinin hemen kesilmesi... Bağdat şahnesine, Halifeyle divan üyelerinin bütün iktalarına hemen el konulmasını buyurdu.

Kunduri ödeneği kesti. Şahne, iktalara el koydu.

Bağdat, geveleyip de bir türlü yutamadığı lokmayı hemen yuttu. İbni Temime, ivecen hazırlanıp Rey'in yolunu tuttu. Varır varmaz, vezir Kunduri'yi buldu. Kesilenle el konulanın üstüne üçyüzbin kızıl eklenirse, bu işin istenildiği gibi olacağını bildirdi.

Kunduri üçyüzbin altını duraksamasız yadsıdı. Ona göre, beyinin hatunu, postun ortağıydı. Satınalınmış bir köle durumuna hiçbir biçimde indirgenemez... böyle bir öneri divana da, Tuğrul Bey'e de hiçbir sözle anlatılamazdı. Ancak nikâhtan sonraki düğünde yüzgörümlüğü olarak çok daha fazla takı sunulacağını belirtti.

İbni Temime, Selçuklu divanının, en az Bağdat'ınki kadar usta üyelere sahip bulunduğunu o zaman anladı. Vezir, devlet hazinesinden çıkanı, canlı korumasıyla geri alıyordu. İsteğinde dirense, belki bu oyunu bozacaktı. Ama, gider gitmez gördüğü hazırlıktan yılgıya kapılmış... Bağdat'ın bir kez daha işgalini önlemekten başka şey düşünemez olmuştu. Pazarlığı unuttu. Nikâha olur verdi. Ve katına sunmadan, her bir şeyi düzenlemek adına.. nikâh için, Tuğrul Bey'in başat vekili olarak vezir Kunduri'nin Bağdat'a gelmesini kararlaştırdılar.

Böylelikle Tuğrul Bey muradına erdi. Bütün bu çalkantı sürecinde dokuzunu bitirip on yaşından gün alan Şerife Seyyide Hatun'la.. hem Bağdat, hem Rey ahalisinin parmağını ağzında bırakan.. kem ya da kut, bütün gözleri kamaştıran... Olağanüstü bir sevda masalının Leyla ile Mecnun'unu kıskandıracak sonucuyla düğün dernek gerdeğe girdi.

Bu gerçeği, düşündüğün gibi, böylece yazabilir misin?

Yanıt isterim.

Yok mu? Öyleyse senden önce tarih yazmış ustaları izle. O bilgeler senden akılsız mıydılar? O yüce beyin onunda bebeyle halleşmekten helakını yazmayı, bilmezler miydi? Müverrih bir nice nedim olsa, bildiğini kayda geçirmesin mümkün mü? Öyleyse ballandıra ballandıra güzellemesini neden döktürmüşler?

Belki de gerçeği görebildiklerinden.

İzlemek için de, bildiğin ya da bildiğini sandığın yetmez. Mümkün olduğu kadar fazlasını öğren. Olayları içindeymişsin gibi gözlemle ki, kamuya yarar, sana zararsız anlatabilesin. Isfahani'nin Zübdat'ından anımsamıyor musun?

Dersini al. Aykırı düşüncelerden kaçın. Kendini zora koşma. Kolayı budur ki, işin içine aklını karıştırmadan gözünle gördüğünü elinle kâğıda geçir. Çünkü o bilgi, yaklaşık üç yüzyılı devirip sana gelene.. kimbilir kaç bilgenin elinden, kaç egemenin gözünden geçti. Kimbilir kaç ödülün ırmağında yundu... Kaç öfkenin selinde yuvarlana yuvarlana pürüzsüz çakıl taşına döndü. Daha güzelini nasıl yazacaksın?

Kıkırdayıp fıkırdama da, olduğu gibi temize çek."

Divitini mürekkepledi. Ezberini kopyalamaya durdu; "Bağdat, Bağdat olalı öyle düğün görmemiştir. Damadın, kardeşi İbrahim Yınal'la uğraşması, düğünün uzamasını sağlar. Seyyide Hatun bir yaş daha kazanır. Boyu biraz daha uzar... Ayrımsanacak ölçüde gelişir. Erdenliğe adım atmasa da, sabilikten çıkar. Tamı tamına kırk gün kırk gece.. kırk ayrı alanda.. her öğününde kırk sahan sunulan şölen düzülür. Tuğrul Bey'in Atabey, Melik, Emir, Subaşı, Tarhan ve sancakbeyleriyle, askere... Rey ve Bağdat bilginleriyle Hilafet görevlilerine dağıttığı kaftan.. suhtesinden sofusuna, fakihinden keşişine saçtığı armağan.. bitmez tükenmez Selçuklu hazinesinin dibine darı ekecek düzeye gelir.

Düğünün görkeminden kamaşan gözler.. her ulus, din ve mezhepten kulların da, efendilerinin de özenciyle kıskançlığını... Dicle kıyısındaki Samarra yazlığında kurulan ipek otağın içine sığdırır. Orada gelin için altın.. güvey için gümüş tahtlar kurulur. Tuğrul Bey, otağa girer girmez yeri öper..."

Son sözcüğü yazarken, durakladı.

Kendini gülerken yakalayınca kaygıyla çevreye göz attı. Susku rahatlığıyla; "Yetmişlik delikanlı, on yaşındaki kızın önünde, namaz kılıyor!.." alayıyla irkildi.

Aşk Tanrı'yla eştir Bibi!..

Kendinden pay biç. Kişi yaşlandıkça inancı nasıl tutkuya dönüşürse.. aşkı da öyle yoğunlaşabilir. Gerçi Türkmen'de güleşmeden tanışmak.. tanışmadan aşk yoktur. Ama Türkmen masallarının tümünde de, aşkın en hası ya düş yakışığı.. ya devlet karşılığı olarak anlatılmaz mı? Öyleyse, yetmişlik güveyin, on yaşındaki geline tapması mümkün. Hele yarım yüzyıl, eşinden gayrısına göz değdirmemiş bir egemen.. giderayak aşkın hasını da, anasının ak sütü gibi hak etmiştir. Olaya bir de bu yanından bakarsan; şöyle diyebilirsin," düşüncesiyle; "Arabın cahiliye döneminde var... İslam nurunda tam insan saymadığına, Türkmen kocası tutkuyla tapınıyor."

Ne yazık!..

Böyle de diyemezsin!.. Efendinin efendisi Moğol!.. Vene acı, Türkmen onun tutsağı. Ters yanına gelir de, tutsağını yücelttiğini sanırsa, öfkesinin kabağı senin başında patlar!.. Sen duygularına yer vermeden ustanı izlemeyi sürdür.

"Kadı Sait'in kuşağına sokup götürdüğü gerdanlıklara bir yenisini daha ekleyip Arslan Hatun eliyle çocuk geline sunar!.. Ama küçük gelin, yüzünü açmaz.

Koca Tuğrul Bey, hiç alınmadan yüzgeri döner!..

Arslan Hatun'la yeni yeni armağanlar ilettikten sonra ertesi akşam yeniden yeri öper!.. Yeniden yüzgörümlükleri sunar!.. Ve gelin sonunda yüzünü açar!.. O zaman başını kaldırır. Yerden doğrularak, boş olan gümüş tahta oturur... Gönül çelici sözlerle küçük gelinin yüzünü güldürdükten sonra, otağı terkeyler. Dışarı çıkar çıkmaz, tezden göç düzüp Rey'e ulaşma buyruğu verir."

Besbelli Seyyide Şerife Hatun'un duru tazeliği, yaşlı güveyin aklını başından almış. "Gelin hatunla, Halife babası, göç sözünü duyar duymaz ayaklanır... Evlilik bağıtında Tuğrul Bey'in Bağdat'ta oturması yazılı diye oturur... Göç, verilen söze de, yazılan sözleşmeye de aykırı diye kalkarlar.

Gelinin ağıtta.. kaynatanın eli sözleşme yazılı kâğıtta.. çığlıkları

Dicle'nin sularında yankılanır. Ama Dicle sesleri götürür, körfeze döker. Yüce bey, zamanının Zülkarneyn'i!.. Bunca nazla tafraya daha fazla dayanamaz. Çerisine verdiği buyrukla otağı içindekilerle birlikte kaldırtır. Asker omzunda devasa bir tabut gibi giden otağda küçük gelinin feryadı kesilsin.. ardından şaşkına dönmüş Halifenin, figanı yetişmesin diye, uçan halıya binmiş Simbat misali, hızla Rey'e ulaşırlar."

Dedikten sonra ne ince, ne akıllı, ne usturuplu ve ne güzel değiştiriveriyorlar sonunu. Oysa her şey ayan beyan. Ve her pîr-i fâniye ibret olması gereken bir durum.

"Başkentine varıp Bağdat'takinin eşi bir düğün de orada yapar. Sonra da avuca sığmaz bebeyi kadınlaştırma uğraşından.. gerdek sabahını görmeden, helak olur!.." diye düşünür düşünmez; "Aklımdan geçeni bir duyan, bilen olsa o an başım omzumdan düşer. Kula kulluk zor diyordum. Meğer tarih yazmak ondan da zormuş!.. Bir yanda akla da, havsalaya da sığmaz gerçekler... Bir yanda viran olası hanede iyi yaşam hevesi... Seç bakalım Bibi, kırk katırla kırk satır arasında kalan nice seçerse.

Hakan, her bir şeyin anlaşılır açıklıkta yazıldığı gerçek bir Selçuklu tarihi buyurmuş. Besbelli her egemen gibi saltanatının sürmesini.. devletinin gelecek çağlara ulaşmasını istiyor. Bunun için geçmişi öğrenmek.. hatalardan sakınıp başarıları yenilemeyi düşlüyor. Akıllı bir girişim. Ne var ki, kişi can kaygısında gerçeği bütün çıplaklığıyla nasıl açıklar? Olduğu gibi deyivermek kolay!..

Öylesine kolay olsa, tarihin âlâsını önceden yazmış koca vezir, devlet işlerine sığınarak seni öne sürer mi? Çöreklenir rahlenin başına. Bunca yıllık devlet deneyimini birikimine katar. Gerçeğin şamarını başta Han, okuyan herkesin suratına çarpar. Neden kendi yazmıyor da, ödevi sana yüklüyor?

Bilgeliğiyle deneyiminden.

Gerçeği olduğu gibi yazsa, kendini her kusuru giderecek güçte sayan beğenmez. Beğeneceği gibi yazsa.. ki, bunu denemiş, ken-

di de, doğru da beğenmez. Bakmış aşağı tükürse sakal, yukarı tükürse bıyık!.. İvecen devlet postuna sarınıp Müneccima Bibi'nin garip oğluna yükleyivermiş... Han hevesi tavsamadan saray belgiliğinin kapısından saldın mı? Bir Tanrı, bir doğru, bir de o garip baş başa kalakalırlar. Gayrı gereğin ne olduğu onun zekâsıyla hünerine bağlıdır. Bunca eğitimi, onca öğrenimi ve şunca devlet ödevini boşuna mı edindi? Çaresiz, çaresini bulacak. Bulacağız çaresiz, diye sandıkları denetlemeye durdu.

ALTI

Tapınaktan aç döndü.

Girerken burnunda kızarmış tereyağı kokusu tüttü.

Gözü dam alacasına alışınca hazır sofrayı gördü. Senidin üstünde kırk kez yese bıkmayacağı yemeklerden biri.. kuş maması vardı.

"Tamam," dedi kendi kendine!..

"Anam su sepelediği yufkayı çenek çenek ufaladı... Nar gibi kızarmış tereyağına beledi... Üstüne çırpılmış yumurta salarak güzelce kavurdu.. bir de hiç üşenmeden 'sana Oğuz'un en bir sevdiği aşı pişirdim,' dedi mi? Aklında mutlak bir iş vardır. Gereksinimine nazlanmamı nasıl önleyeceğini çok iyi bilir.

Kuş maması yapsın, isterse dağa odun toplamaya yollasın. Koşa koşa giderim," hazırlığıyla sofraya oturdu. Galiba hepsinin en sevdiği yemeklerden biriydi. Tepeleme dolu koca sahan, üç tahta kaşığın yarışı... Üç dolu ağzın şapırtısı... Üç yutağın zonklamasıyla boşalıverdi. Lokmaların arasında iştah hapı gibi elden ele dolaşan ayran kırbası, her dönencede biraz daha pörsüdü. Emziğinden çektikleri son yudumlar, midelerinin çalkantısını artırdı. Ardı ardına geğirtilerle, hem doyduklarını kanıtladılar, hem esenlik dilediler.

Aslıcan sofrayı topladı. Bulaşığı kurutmadan yumak amacıyla dışarı çıktı.

Tutak, hiçbir iş buyurmamasına şaşarak ardından baktı.

Maun Bab, karnını sığazlayarak ot yastığa yaslandı. Bir süre kapıya baktı. Aslıcan'ın kolay dönmeyeceğini anlayınca;

— Kış yaklaşıyor, diye söze girdi. — Biraz odun keselim mi?

Varsayımı doğrulanmıştı. Ama bu kez yöntem şaşırtıcıydı.

Her kezinde aynı soruyu anası sorardı. Üstelik "keselim mi?" diye değil!.. Nedense baltacılık er işi sayılır. Kadınlar da odun yarar, dal biçer. Anasının dediğine göre bir tek Ağaçerlerinde, herkes her tür tahta işini yaparmış. Onun dışındaki boylarda kadınlar nacak kullanırmış. Bu yüzden anası her kezinde; "derelim mi?" der.

"Bu yarım adam, tek koluyla nasıl odun kesecek ki?

Seyri pek eğlenceli olacağa benzer," düşüncesiyle başıyla hemen onayladı. Ve o an, "Aboov!.." diye kendi kendini azarladı; "Oyuna geldin Tutak can!.. Buyrultuyu anandan beklerken, Maun Bab'ın sorusuyla şaşaladın!.. İster misin odunu sana kestirsin? O zaman anlarsın eğlenceyle söylenceyi!.. Oysa baban, ardak ya da kuru ağaç yıkarken bile, bir dal bir yerini kırar.. balta bir yerini çizer diye uzağa oturtur... Güzbaşı dal toplarken, azbiraz kalınını yüklensen, anan hemen bıraktırırdı.

Boşuna mı demişler Bağdat gibi diyâr.. ana gibi yâr olmaz, diye!.. Elin adamı, baltayı eline verdi de, kalın kestaneyi gösterdi mi, neylersin? Utançlı kalmamak için canını dişine takıp hamle eylemekten başka umarın var mı?"

Belleğinin derinlerinde beliren bir umutla gözleri parladı. "Babam astığından beri, samanlıkta duran balta körelmiştir. Kör baltayla ağaç mı devrilir?" Sevinci tamamlanmadan kursağında kaldı. Daha dün, Maun'un dereden çıkardığı pürüzlü koca karataşa sürte sürte bilediği gözünün önüne geldi.

"Benim için mi hazırlıyordu?" sorusuyla Maun'un yüzüne baktı. "Öyle de olsa, sınamak gerekmez mi Tutak oğlan?" dedi. "Yaparsan biraz daha büyürsün. Yapamazsan, ölecek değilsin a!.. Her güz ananla neredeyse bütün bir koruyu dolana dolana gücünün yettiği kuru dalları toplamıyor musun? Yine toplarsın. Anan nasıl yükleniyorduysa öyle sararsın Maun'un sırtına. Bir kucak da sen kucaklarsın. Ahlaya pohlaya canını dama atarsın," kararıyla; "Hay hay!.." ekledi.

Maun bu yanıtı bekliyor olmalıydı.

Hemen derlenip toplandılar... Dolaklarını doladılar. Hasırın bittiği yerde çarıklarını bağlamaya başladılar. Tutak yan gözle Maun'u süzüyordu. "Bunca zamandır aklıma gelmedi," düşüncesiyle gülümsedi. "Dolak da, çarık da iki el ister. Bunun biri hiçbir iş göremekte. Bunca zamandır bir yardım da istemedi," derken gözlerinde beğeni ışıkları yandı söndü. Maun tek eliyle dolağını ondan önce dolamış.. çarığını bağlamış.. beklemeye durmuştu.

Yetişme ivecenliği, çarığın sırımını elinden kaydırdı. Ensesi kulaklarına kadar kızardı. Dilini dişleri arasına kıstırarak ucu yakaladı. Çekti. Dolağına dolayarak bağladı. Becerisine gülümseyen Maun doğruldu. Onu beklemeden samanlığa yürüdü. Merteğe astığı baltayı çolak kolunun arasına sıkıştırdı. Aslıcan hâlâ ortalıkta görünmüyordu. "Anam güvenmese, tapınaktan gayrı yere salmaz," düşüncesiyle onu izledi Tutak. Yan yana koruya yöneldiler. Korular her ikisi için de tanıdıktı.

Tutak anasıyla birlikte kestane ceviz topluyor. Kuyuda olgunlaştırıp soyduktan sonra, değiş tokuşa giderken içlerinden geçiyor... Maun kendini taşıyabileceğine inandığı andan beri, gününü oralarda geçiriyordu. Her sabah, Aslıcan ondan erken kalktı da pişirdiyse bir tas çorba içiyor.. henüz uyuyorlarsa, çıkından sessizce bir parça somun kırıyor.. tulumdan bir topak peynir alıyor.. ayaklarının ucuna basarak, kapı dışında kemire kemire koruya giriyordu.

Varlığına öyle alışmışlardı ki!..

Uyanıp da onu göremedikleri an, içlerini kaygılı bir ürkü kaplıyor. Ana oğul sorgu dolu bakışlarını birbirine dikerek; "Gitti m'ola?"nın yankısını; "Haber vermeden gitmez," güveniyle silinceye kıvranıyorlardı. Onun her dönüşteki gerekçesi aynıydı. Ağrılara yakı... Sızılara şurup... Sancılara hap... Yaralara melhem için şifalı bitki, yararlı tohum, kullanışlı kabuk, elverişli kemik, işlevli zehir arıyor. Aradığını tez bulursa, gün devrilirken.. bulamazsa akşam karanlığına dek koruları.. yayla ve tepeleri.. yamaçları, inleri, mağaraları..

taş ve ağaç kovuklarını.. göze ve dereleri.. yıkık tapınakları, ören sunakları, adım adım dolaşıyordu.

Ertesi gün topladıklarının bir bölümünü koru açıklığına seriyor... Bir bölüğünü su kıyısında yaktığı ateşlerde kaynatıyor... Bazı eriyikleri şerbet.. bazılarını macun kıvamında soğutuyor. Kuruyanı dibekte yarma, havanda kına haline gelinceye döğüyor. Karıştırıyor... Çalkalıyor... Ovuyor... Kendince belli ölçülerde bileştiriyor. Usanmadan yeniden kaynatıyor. Bıkmadan yeniden döğüyor. Üşenmeden defalarca ovuyor. Kardığı yakıyı bezlere yayıp dürümlüyor... Karıştırdığı melhemi oyduğu fincanlara basıp sıkıca kapatıyor. Çalkaladığı şurubu, geniş karınlı testilere dolduruyor. Topak ettiği hapları un ya da pekmeze bulayarak kuruttuktan sonra minik muskalar halinde sarıyordu. Bunların her biri Tutak için tam anlamıyla ayrı bir büyü.. simyanın olağanüstü gizeminde birer düş yolculuğuydu.

Sabah uyandığında yitiklere karıştı, aradığını da bulduysa, akşam yorgun, ama kıvançlı döner... Dolaştığı yerlerde gördüğü şeyleri, usta hekâcılara yaraşan bir bezeyişle masallaştırır.. seçkin sözcüklerin renklendirdiği minik serüven, anasıyla Tutak'ı gece yarısına kadar ağzına baktırırdı. Yarar bir şey bulamadığını, suskunluğu eleverirdi. O zaman sorulmadıkça konuşmaz. Sorulduğunda da kısa sözcüklerle yanıtlar... Karnı doyar doymaz, ot minderin üstüne kıvrılıp uykuya yatardı.

Tutak her kezinde bu simya büyüsüne kapılıyordu.

Gözleri Maun Bab'ın olağanüstü gizemli, hızlı ve kararlı devinilerine takılı.. aklı koruğun şurup, yaprağın macun, pürçeğin hap oluşuna kapılıyor.. belleği her devininin gizemini çözmeye çalışıyor.. yüreği göğsünden fırlayacakmış gibi atıyordu.

Böyle duraksız gittiğine göre, baltalıkları o araştırmalar sırasında, daha yazın saptamış, yerlerini ezberlemiş olmalı!.. Neyi, nerede bulacağını bilenin davranışı her zaman kararlı. Maun, koruda hiçbir inceleme gereği duymaksızın geniş adımlarla gittikçe daha derinlere yürüyor... Tutak her adımda biraz daha geride kalıyordu. Onu yi-

tirmemek için tüm dikkatini sırtına saplamıştı. Gün devrilmek üzere, o hâlâ aynı hızla yürüyor. Güneş bütün görkemiyle dünyanın tepesine dikilmiş. Günışığı hâlâ yaprakların arasından güçlükle sızıyor. Onu her zaman düşlere salan ışınlar, bu kez gazalların üstünde.. otların ucunda.. dalların arasında değil, baltanın keskin ağzında yanıp sönen menevişler çiziyordu.

Tutak adımlarını ne kadar hızlandırırsa hızlandırsın ona yetişemiyordu. Sonunda koşması gerektiğini anladı. Hız almak amacıyla durakladı. "Ormanda kişi tez yiter," ürpertisiyle derin bir soluk aldı. Yaydan fırlayan bir ok gibi koşmaya başladı. Her adımda biraz daha yaklaşan Maun, biraz daha uzuyor.. biraz daha büyüyor.. hızla geçtiği görkemli kestaneleri andırıyordu. "Bir de çolak olmasa âdemejderhası sanılır!.." düşüncesi; "Babam da böyleydi," anısıyla tamamlandı.

O da böyle, yürümeye başladı mı, elinden tutsa bile koşmadan yetişemezdi. Kişi büyüdükçe adımları da büyüyor!.. Oysa aradan çok zaman geçti. O büyüdü. Adımları da büyümüş olmalı. Tek başına tapınağa giderken yol, ilk günlere göre daha tez bitiyor. Ama besbelli, yeterince büyümemiş. Bir büyükle yürürken, hep geride kalıyor. Tıpkı babasıyla yürür gibi. "Onu ne kadar özledim!.."

Her zaman uzaklaştığında yaptığı gibi ulu kestanelerden birinin ardına sinmiş olsa... O terk edilmenin ürkünç yalnızlığından kurtulmak için hem onu çağırsa.. hem vargücüyle koşmaya başlasa!.. Yanından geçip giderken, ortaya çıkıverse!..

Hep yaptığı gibi, kollarını yaşlı bir ceviz ağacı misali açsa.. Soluk soluğa yanına vardığında, kapıp kucağına alsa... Güçlü pençeleriyle bedenini kavrasa... Hoppacık göğe fırlatsa... Kuşlar gibi havada uçsa... Önce kıvançlı kahkahalar atsa... Düşerken yeniden kapsa... Hoşlandı diye yeniden yeniden fırlatsa... Uçmaktan yine başı dönse... İçini bir ürperti kaplasa... Ürküyle çığlık çığlığa bağırsa... Daha havadayken kaparak sımsıkı tutsa... Uzun uzun sarılsa... Derin derin koklasa... Yanaklarını, boynunu, omzunu öpse...

"Ah çıkıverse!..

Bir çıkıverse!.. Ne güzel olur," umuduyla hızlandı.

Maun, bitki ararken saptadığı son baltalığın önüne dikilmiş; "Yakındaki açıklığa çekebilirsem eve kolay taşırım," düşüncesiyle bir tomruğa.. bir ağaç aralıklarına.. bir geldiği yola bakıyor.. kalın, uzun ardağı nasıl taşıyacağını hesaplıyordu. Telaş içindeki Tutak'ı o an gördü. Anasını yitirmiş oğlak delişmenliğiyle koşuyordu.

Çoktan içinin içine gömdüğünü sandığı yaramaz çocuk, anında oyuna katıldı. Baltayı kütüğün altına sürdü. Hızla çöndü. Tutak'ı, yanından geçip gitmesine komadan, sağlam koluyla yakaladı. Birden dikilince, ayakları yerden kesilen Tutak, az önce düşlediği geçmişin güzel günlerine savruldu.

Ayakları boşlukta tepinirken, kolları kendiliğinden açıldı. Maun'un kunt ensesini sımsıkı sararken, dirseği omuz çukuruna kaçtı. Kendi yarasına dokunmuş gibi içi cız etti. Kolları istem dışı kağşadı. Yere düşmek üzereyken Maun'un pençesi gövdesine yapıştı. Yeniden kaldırıp göğsüne bastırırken;

— İyi insanlar bakınca, yara tez onuyor, dedi sımsıcak. — Çekinme!.. Artık acımıyor.

Tutak sessiz ama dikkatlice yeniden sarıldı.

Maun, kucağında Tutak, yavaş yavaş, yelin yıktığı kestanenin gövdesine oturdu. Börkünün üstünden Tutak'ın başını okşadı. Sevecenliği saçının diplerinde tutuşan bir alaz ırmağı oldu. Başından yüreğine aktı. Göğsü kabardı Tutak'ın. Gövdesi şişti. Başı ağırlaştı. Kendiliğinden Maun'un geniş gövdesine düştü.

Bir süre, ısılarını kaynaştırdılar. Kokularını soludular.

Maun Bab niteliğiyle niceliğini hiç bilmediği özel bir duygu selinde boğulayazdı. O aklı ereli, kendinin dışında yaşamaya alışmıştı. Herkes için düşünmek.. herkes için çalışmak.. ve herkesle paylaşmanın doyumsuz mutluluğunu bilirdi. Her derde çare aramayı... Her yaraya melhem çalmayı... Her bereye yakı vurmayı... Herkesle kıvanıp tasalanmayı... Herkesle yâr dudağından gayrı her şeyi pay-

laşmayı... Ve herkesi kendisi kadar sevmeyi, herkesçe sevilmeyi de bilirdi. Bir çocuğun baba özleminin bu kadar yakın, bu kadar sıcak ve bu kadar etkin olduğunu öğrenme fırsatı bulamamıştı.

Neyi nasıl yapması gerektiğini unuttu.

Gözlerinden damlayan yaş, bıyıklarının ucundan, kırktığı sakallarına yol bulurken burnunu çekti. Tutak o zaman başını kaldırdı. Gözleri Maun'un ıslak gözleriyle buluştu. Çocuk duyargaları, sevgi selini hemen kaptı. Düşünün okyanuslarına katarak yeryüzünü kapladı. Daha sıkı sarılırken;

— Babam gitti, dedi acınmasız bir sadelikle; — Sen gitme!..

— Gitmem, dedi anında Maun. — Siz git diyene, gitmem.

Yeniden burnunu çekerek, Tutak'ı at biner gibi tomruğun üstüne yerleştirdi. Elinin tersiyle gözlerini sildikten sonra, ok gibi doğrulurken balta elinde bitti;

— Ben budakları ayırayım. Sürümesi kolay olur, diyerek dalların üstüne yürüdü.

Tutak gözlerine inanamadı.

Sol kolu, omzuna asılmış bitik kesesi gibi duruyordu. Ama baltayla uzayan sağ kolu, dörtnala koşan at hızında gidip geliyor... Her vuruşunda kalın dallardan biri, biçilmiş başak gibi gövdenin yanına kaykılıveriyordu.

Anasının her odun toplarlarken yinelediği; "Ah baban olmalıydı. Böyle yamrı yumru kırık dal mı toplardık? Baltasını biler.. ormana girer.. baltalık ağaç, nice kalın.. nice uzun, nice ağır olsun doğrar, yığar, taşırdı. Balta onun elinde Zülfikâr... O Hayber Kalesini zapteyleyen Ali-yi Murtaza olurdu," sözü, bir ezber kalıbı gibi aklından geçti. Keskin balta, her inişte, tomruğun kuru dallarından biri kopuyor.. her savuruşta kalçalarından bedenine bir yürük atın sarsıntısı sıvaşıyordu. "Bu da tıpkı babam gibi," diye geçirdi. "Ne kadar eğenceli!.."

Babasının gittiği ilk günlerde, anası her akşam onu koynuna alır.. teninin süt kokan ılımına sarar.. karanfil kokulu soluğunu yüzün-

de dolaştıra dolaştıra masallarla uyuturdu. "Büyümek iyi değil," dedi kendi kendine. "İş var... Değiş tokuş var. Brahmanla pazarlık olasız. Evdeki naz göğe çekildi. Anaya yardım zorunlu. Olmasa bile her işini kendin göreceksin. Oysa daha dün, her işimi anam görürdü. Onunla da odun toplardık. Balta babam gideli küflenmişti. Orman dal dolu. Yel kırmış, hayvan kanırtmış... Toplar, yüklenirdi anacığım. Toplarken ben de yardım ederdim. Yan yana yıkardık eyvana. Oysa Maun Bab, bileyi taşını iki dizinin arasında kıstırıp tek eliyle baltayı biledi. Tek koluyla düşmüş ağaca yükleniyor. Bu koca kütük, ormanın ortasından nasıl taşınır, demiyor. Kestiği onca dal, bize bir kış yeter. O gözünü kütüğe dikmiş. Acaba babam da mı böyleydi?" sorusuyla derin bir umarsızlık kuyusuna düştü. Birden gözleri yaşardı. Maun'un bütün dikkati budaklarda sanıyordu. Gözünü silemeden baltayı bırakıp yanına oturunca, şaşırdı.

— Bir yerin mi acıdı, kaygısıyla baştan ayağa süzdü Maun.

— Yok, dedi burnunu çekerek; — Baltayı en son babam dal keserken görmüştüm.

— Baba yerini tutamam Tutak oğlan!.. acınmasıyla yanaklarını okşadı; — O aklın başında kalıp yüreğin göğsünde attıkça kutsal!.. Ne oralardaki çekilip alınabilinir. Ne eşleşip bütünleşilebilir. Yüksünmez bağışlarsan yoldaşlığınla onurlanırım.

— Zaten öyle değil misin? sorusu istemeden ağzından çıkmış gibi dudaklarını yumdu. Hemen kolunu boynuna doladı.

Maun, yaşaran gözlerini gizleme gereği duymadan;

— Sağol!.. diye sarıldı Tutak'a; — Bakarsın iyi bir yoldaş, oğula babadan, babaya oğuldan öte yarar, sözlerinin ardından baltayı kaptı. Yeniden budamaya girişti.

Dallar ayrıştıkça, tomruğun boyu uzadı. Maun uzaklaştıkça, Tutak zıplaya sürüne yaklaştı. Yeni bir oyun bulmanın coşkusunda gereğinden fazla yanaşmış olmalı. Maun baltayı bıraktı. Soluğunun arasından;

— Azbiraz uzak dur, diye uyardı. — Balta keskin, kayar mayar!..

Tutak bu kez geri geri kaydı. Gözlerinde beğeni kıvılcımlarıyla dikilen Maun;

— Böyle iyi, alkış, dedi. — Söz dinleyen tez öğrenir. Uzaktan bak. Kolay öğreniyor, tez büyüyorsun. Yakında bu iş büsbütün üstüne kalacak. Anan yakacak derdinden sayende kurtulur, deyince Tutak gözlerinde kaygının bütün soru işaretleriyle zıpladı;

— Gidecek misin?

— Az önce kal demedin mi?

— Dedim, sen gitmem dedin!..

— Daha ne?

— Sen varsan iş bana neden kalıyor?

— Ah bizim saf ve duru çocukluğumuz, diye güldü Maun. — Böyle bir soru aklımızdan bile geçmezdi. Zamane yaman!.. Zamane çok şey biliyor. Ve el kadar bebe, kişiyi açmaza düşürüyor, dedikten sonra, yeniden Tutak'ın başını okşayarak; — Ben şimdilik varım. Yarın, öbürgün olmadığımda neyleyeceksin?

— Babam da böyle derdi. Minnacıktım gitti. Bu kadar oldum, gelmedi. Onun aynı dediğine göre, sen de onun gibi gidecek misin?

— Gitmeyeyim mi?

— Babam gelene gitme!..

— Olur!..

— Yaşasın, diye yerinden fırladı Tutak. — Varıp anama muştulayayım.

Maun, işe yarar tek eliyle Tutak'ı yakaladı;

— Dur deli oğlan!.. Kaçmaya acelen ne? Hani yardım edecektin? derken gözlerinde tanımsız bir hüzün yandı söndü. Tutak verdiği sözü anımsayarak kösülünce; — Öyle her sözde ayaklanma, olur mu? İşimiz çok. Koca tomruğu korudan çıkaracağız. Kestiğimiz kalın dalları yanına yığacağız. Sonra hepsini doğrayıp odun edeceğiz. Kucak kucak eve taşıyacağız. İş bitene muştu aklında kalırsa, dersin.

— Kalır, dedi güvenle, göğsünü şişirip yepeşleyerek; — Ben hiçbi şeyi unutmam. Madem öyle buyuruyorsun, yapacağımı söyle!..

— Budadığım dallardan sürüyebildiğini açıklığa yığmaya başlarsan işimiz yarılanır.

Tutak işe yarama kıvancıyla zıpladı.

Kollarını kanat eyleyip kütüğün üstünde hünerbaz misali sekti. Dengesini yitirmek üzereyken atladı. Kesin bir özgüvenle kalın dallardan birini yakaladı. Kaldırdı, kalkmadı. Çekti, sürüklenmedi. Kucaklamaya davrandığı an Maun;

— Onu bırak, diyerek ince bir dalı eline tutuşturdu. — Bunu götür.

Tutak dalı çekerçekmez, yaprak hışırtısı... Sürtünme çıtırtısıyla kıvandı. Biraz uzaklaşınca iki çatal arasına ata biner gibi bindi. Bir eliyle dalı tutarken, ötekini kamçı yerine kullanarak koştu. Koru çıkışındaki açıklığa varınca dalı bıraktı. Döndüğünde geldiği yolu yitirdi. Saklambaç ebesi gibi sağa sola bakındı. Maun görünmüyordu. Yönünü balta sesine ayarladı. Bir koşu yaklaşınca güveni arttı.

Maun Bab onun yokluğunda sürüyebileceği dalları üst üste yığmıştı. Birkaç kez gidip gelince, yolu belledi.

Açıklık günlük güneşlik... Ama koruya ulu ağaçlardan karanlık yağmak üzereydi. Maun budamayı bitirdi. Baltayı Tutak'ın eline tutuşturdu. Dalın çatalını, çocuğun şaşkın bakışlarıyla birlikte işlevsiz koluna geçirdi. Sağ eliyle daha kalın bir dalı yakaladı. Açıklığa doğru sürümeye başladı.

Tutak yeni bir oyun bulmuştu.

Sürüklenen dallar ağaçlara takıldıkça kurtarıyor. Her kurtarışında işi kolaylanan Maun, sevgiyle gülümsüyor... Bu da Tutak'ın dala tüneme hevesini unutturuyordu. Açıklığa geldiklerinde baltayı elinden aldı. Sürüklenirken yaprakları sıyrılan kalın dalın gövdesine, çocuğun sökemeyeceği biçimde sapladı;

— Sen burda yakacağımızı bekle. Gerisini ben taşırım, diyerek ormana daldı.

Birkaç kez gidip geldiğinde Tutak'ın canı sıkıldı. Hemen Maun'a katıldı. Dönüşte epeyce yardım ettiğinden, otur, demedi.

Kaç kez gidip geldiklerini bilmiyor.

Akşam sanki dağdan koyağa yürürmüş gibi inerken, budakları bitirmişlerdi.

Maun, Tutak'ın başını okşadı;

— Alkış sana!.. Yardımın olmasa, mümkünü yok taşıyamazdım, dedikten sonra, sırtını yepeşleyerek; — En zoru, en sona bıraktık. Davran bakalım yiğit!... Asıl yardım şimdi gerekiyor, sözleriyle koruya yürüdü.

Tutak, badi badi koşarak yanında ilerledi.

Günışığı koru karanlığını alaca belece savururken kütüğün başına geldiler. Maun, önce kalın kök yanını yokladı. İtti, çekti. Oynattıktan sonra baş tarafa geçti. Elini beline dayayarak, bir kütüğe, bir ağaçların aralığına baka baka dua eder gibi bir şeyler mırıldandı. Sonra kalın kök yanına yürüyerek hafifçe kaldırdı. Boyun damarları kabardı. Dudakları büzüldü. Ağır ağır çekmeye başladı. Tutak, hemen yardıma koştu.

— Daha değil, diye durdurdu Maun. — Önce bir çevireyim, sonra.

Bir süre çektikten sonra, yavaş yavaş ağaç aralığına dönmeye başladı. Kütük ağaçlardan birine takılınca durakladı. Nefeslendi. Bir iki sarsalayarak kılıcına getirdi. Yarısına kadar çekti. İnce uca yapışarak ite ite çevirdi. Bu kez o ucundan çekerek boylu boyunca aralığa uzattı. Derin derin soluklanarak;

— Kolayı burada yarıp taşımak ya!.. Çok sefer eyleriz. Git gel, bıkkınlık verir. Açıklığa çekebilirsek, ben yararken, sen taşırsın.

— Anam da yardım eder, dedi hemen Tutak.

— Etmez mi? Eder elbet!.. sözleriyle kütüğe yüklendi. Tek eliyle kaldırabildiği kadar yükselttikten sonra çömeldi. — Yardım et, deyince Tutak yapması gerekeni bilemedi. Olduğu yerde sallanarak anlamsız anlamsız ona baktı. Bakışlarına gülümserken yüzü açıldı. Kalın dudakları sakallarının arasında yayıldı. Gözlerine çakılan Tutak'ın gözlerini usul usul işlevsiz koluna kaydırarak; — Tut şu

çolağı, tomruğun altından geçir bakalım, biraz işe yarasın, alayıyla güldü.

Tutak denileni yapınca, doğruldu. Kütük de onunla birlikte yükseldi. Biraz eğilerek bedenini sol, kütüğü sağ yanına aldı. Sağlam koluyla sıkıca sarıp ilerledi. Kütük ardı sıra gazalları uçuşturarak yürüyünce;

— Bak gördün mü, gülümsemesiyle Tutak'ı okşadı. — Kişi kullanmasını öğrenince her organ işe yaramakta. Sağlam kol kütüğü aynı yükseklikte tutamaz. Çalkalandıkça bir yerlere takılır... Bizi zorlardı. Şimdi yağ gibi kaymakta.

— Kaymasa neylerdik?

— Alkış Tutak!.. beğenisiyle hem soluk soluğa sürüyor.. hem Tutak'a laf yetiştiriyordu; — Her bir şeyin gizini öğrenmek, gizemine ulaşmaktır. Bazıları merakı kınar. Aldırma!.. Şu yeryüzünde, öğrenmekten daha doğru, daha iyi ve güzel bir şey yoktur. Bilgi senin hiç işine yaramasa da, yarayacağını bulur. Öğrenme isteğini hiç yitirme emi Tutak yoldaş!.. Madem sordun, aklında olsun. Şu tomruğu bu kolaylıkla sürüyemeseydik, sana çok iş düşecekti.

— Yapardım!.. Ama ne?

Dinlenme olanağı doğmuştu. Durakladı. Sonra kolunu işaret ederek çöndü;

— Hele şunu az kovalt da, kırıp yarmadan tomruğu indirelim.

Tutak hemen yana geçti. Sol kolu çekiştirerek ağacın altından kurtardı. Maun, dizinin üstündeki ağırlığı yere indirdikten sonra üstüne oturdu. Tutak yanına çöreklenir çöreklenmez bir yandan anlatmaya, bir yandan tanımlamaya girişti;

— Dört beş, derken durakladı. Gözüyle tomruğu ölçtü. — Yok!.. Altı yedi tane, eninin iki yanından azbiraz taşacak boyda düzgün kütük kesecektik. Kağnı tekeri gibi tomruğun altına yatıracaktık. Sonra ben arkadan itecek.. ilerledikçe taşan kütüğü kaptığın gibi en öne yerleştirecektin. Böylece kağnı hızında çok daha fazla zaman yitirecek.. ama çok fazla zorlanmadan taşıyacaktık.

— Sen ne çok şey biliyorsun, dedi büyük bir beğeniyle Tutak.

— İnsan gereksinimiyle öğreniyor. Biraz aklı varsa, unutmuyor.

— Ben hiç unutmam. Bildiklerini bana da öğretir misin?

— Elbette!..

— Gerekmese de öğret. Madem gerekeni bulur, aklımda kalsın.

— Anladım!.. Tapınak sana boşuna güvenmiyor!.. deyince atıldı Tutak;

— Güvenmiyorlardı!.. Küçüksün dediler... Baban gibi yapamazsın. Tez büyürüm, dedim. Ağır kaldıramazsın, dediler... Sınayın dedim. Götürdüklerimi tek tek ölçüp tarttılar. Tamam dediler!..

— Çok bir iyi olmuş. Böyle bir tanışlık kolay ele geçmez. Gider gelirken dersliğe girmeye çalış. Okuma yazmayı öğren. O zaman salt sözden değil, yazıdan da bilgi çıkarırsın. Eski otacılarla, kamların.. eski bilginlerle bilgelerin birikimlerinden yararlanır.. sözle eylemden öğrendiğini daha da geliştirir.. bilim deryasına bir damla da sen katarsın. Lokman Hekim; "Dünyada insan için bilimden iyi yoldaş olmaz," buyurur. "Bilim hazineye yeğdir," diye sürdürür. Neden mi? Yanıtı onda; "Çünkü sen hazineyi korumakla yükümlüsün. Oysa bilim seni korur." Öyle olunca da, bilgi ummandır Tutak can. İster uçağa bin, kürek çek... İster soyun, balık misali yüz, sonunu bulamazsın. O yüzden neyi nerden, nasıl bulacağını öğrenmezsen, içinde boğulursun, dediği an, çocuğun gözlerindeki tutkuyu ayırdı. Ağzını açmış, sanki sözcükleri içiyordu. Aradığını bulmuş gibi sevindi; — Dersten azat olduğunda, rastlaşır, yorgun da değilsen bitki dermeye gideriz, diye konuyu eyleme döktü; — Otları, kökleri.. yaprak ve kabukları tanır.. neyin neye yaradığını bilir.. hangi karışımın hangi sayrılığı sağalttığını öğrenirsin. Bilesin ki, bilene, bildiği yetmez!.. Yetene kendi bilgisi de ya kor geçer ya düğüm olur beynine çöreklenir. Artırıp çoğaltmadıkça, erinç bulamaz. Bilim de doğa gibi, bitki gibi, tüm varlık gibidir. Yetinirsen kurur. Çabalarsan tohumlanır, filizlenir gelişir.

Nefesini yokladı. Henüz düzene girmemişti. — Bak bilgiyle emek

ve çaba şu öyküde ne güzel buluşuyor, sözleriyle bir süre susup merakını iyice kışkırttıktan sonra; — İyice kocamış.. söylenceye göre doksan yaşında bir adam, kan ter içinde, iki büklüm çukur açıyor.. habire koz fidesi dikiyormuş... Avdan dönmekte olan Sâsâni egemeni Nuşirevan adamı ve diktiğini görünce duraklamış. Belli ki gördüğüne bir anlam verememiş. Bir süre dikkatle adamın çabasına baktıktan sonra, dayanamayıp; "Hey ihtiyar!.." diye seslenmiş. "O diktiğin nedir?" Adam, başını işinden kaldırmadan yanıtlamış; "Koz!.." Bilirsin, ceviz en erken yirmi yıl sonra ürün verir. Nuşirevan bu kez; "Hey akılsız!.. Meyvesini yiyemiyeceğin ağacı niye dikersin?" deyince adam yine duraksamadan; "Biz, atalarımızın diktiğinin meyvesini yedik. Bizim diktiğimizi de sonrakiler yer," demiş çıkmış. Yanıtı egemenin pek hoşuna gitmiş. Sen daha öğrenmemişsindir. Egemenin öfkesine neden olan, zulme uğramasın yazılı değil. Belki derste ya da oyunda duymuşsundur; "Kırk katırla kırk satır," deyiminin anlamını bilir misin?

Tutak öyküyü merak ediyordu. Başını olumsuz anlamda salladı; — Egemen birine öfkelendiğinde, ya kırk satırla doğranması.. ya kırk katıra bağlanıp ayrı yönlere kamçılanmasını buyurur. Her iki durum da, paralanmaktır. Ama, hoşuna gider söz söyleyip iş yapan mutlaka ödüllendirilir. Biraz daha büyü, egemenler hakkındaki güzellemeleri birlikte okuruz. Kişi hoşluğa tutkundur Tutak oğlan. Bizim gibilerin hoşuna giden söz ya da eylem, gönül borcu kazandırır. Neden dersen, kesemizdeki bize yetmez. Ama insanların üstüne taht kuranın, hazinesi yüklüdür. Biraz da eli açıksa, şaklabanlarla yağdanlıklar oğul çıkarır. Eh, Nuşirevan eli açık egemenlerin en ünlülerinden biri. Hazinedarına, hemen bir kese altın vermesini buyurmuş. Adam altınları alınca, evirip çevirerek; "İşe bakın," demiş. "Ben torunlarım için koz dikiyorum. Meyvesi avucuma düşüyor." Bu söz Nuşirevan'ın daha da hoşuna gitmiş. Ödülü üç katına çıkarmış.

— Adam çok bir bilgeymiş, diye sözünü kesti Tutak. — Nuşirevan da her kimse pek bir cömert.

— Demek bilgiyi bilgeliğe çevirmek iyi bir şey!..

— Baksana yanıtı düşündürdükçe, ödülü katlanıyor.

— Sen de her gün, her an katlayacaksın, söz mü?

— Ben ne biliyorum ki, katlıyayım. Öğrenirsem, ancak!..

— Öğrenirsin!.. Başkalarına soracağını, kendine sorar.. yanıtını dürüstçe verebilirsen, kendini bilirsin. Kendini bilmek, doğayı bilmektir. Doğayı bilmek varlığın gizine ermektir.

— Bana öğretir misin?

— İstekliysen... Dirençliysen... Kararlıysan.

— Bıkmazsan, bıkmam!..

— Madem varsın, bitkilerden başlarız. Yakılarla ilerler, okumayla tamamlarız.

Dinlenmişlerdi.

Maun yeniden ayaklandı. Tutak yeniden yardım etti. Hiç konuşmadan açıklığa geldiler. Güneş son ışınlarını toplamakta... Gece ağır ağır yorganını sermekteydi.

— Dağlarımız ulu, dedi Maun. — Gece birden çöker. Yarın yararım. Sen de yardım edersin, taşırız, diyerek Tutak'ın eline yapıştı.

Aslıcan, ağıla dönen keçileri sağmış.. bakraç elinde dama yönelmişti. Koru yanından el ele tutuşmuş güle oynaya gelen Tutak'la Maun'u gördü. Olduğu yere çakıldı. Gözleri iri iri açıldı. Yumruğunu göğsüne bastırma çabası, bakraçtaki sütü dökecekti. Güçlükle dengelendi. Gözünde nem, belleğinde gittikçe uzaklaşan geçmiş güzlerin izi canlandı. "Tutak yeni yeni yürüyordu. Babası oduna giderken, sırnaşmış, birlikte gitmişlerdi.

Baran, her güz yaptığı gibi yeterli odunu yarmış.. açıklığa yığmış olmalı. Oğluyla el ele dama dönüyorlardı. Günün son ışıkları arkalarından vuruyor.. onları göğün hayal perdesindeki tasvirlere döndürüyordu.

Bedenlerinin yardığı alacakaranlıkta, Baran'ın geniş adımlarına yetişme telaşı, Tutak'ın ayaklarını pervane kanadına dönüş-

türmüştü. Dama girdiklerinde ikisi de kan ter içindeydi. Mintanlarını sıyırıp sırtlarına peşkir sarmış.. ikisini de hemen sofraya oturtmuştu. Tutak daha karnı tam doymadan babasının kucağına devrilmiş.. derin bir uykuya dalmıştı. Sofrayı kaldırmadan oğlunu mindere uzatıp üstünü örtmeye devinmişti. Başı Baran'ın omzuna değdi. Burnunda teninin ter karışımı kokusu tüttü. Yanağı dudaklarının alazıyla kavruldu. Yangın boynundan göğsüne indi. Yüreğinin çarpıntısı ağzında zamk, teninde deprem oldu. Tutak'ı usulca mindere yaydı. Terli mintanı sıyırdı. Peşkirle birlikte oğlunun üstüne serdi. Kınalı parmaklarıyla kocasının kulunçlarını, sinirlerini ovdu... Alazlı dudaklarıyla boyun çukurunu, göğsünü, ağzını öptü. Karanfil kokan nefesini nefesinde soludu. Yorgunluğu unutturdu.

Dirilen Baran'ın elleri pençe, kolları kıskaç, kunt bedeni sarmaşığa dönüştü."

Ağzı kurumuş.. bedeni yay gibi gerilmişti.

Bastırmaya yumruklarını sıkarken, süt bakracı çalkalandı. Silkindi. Yutkundu. Gözlerini perdeleyen yaşı boş eliyle silerken, bakracı yere koymaya devindi. Vazgeçti. Derin bir soluk alarak, dama girdi.

Duramadı. Yumruklarını sıkarak göğsüne bastı. Bedenine yayılan ince bir sızıyla yeniden dışarı çıktı. Kapı sövesine yaslanarak, gelenlere baktı.

Eleleydiler.

Tutak'ın ayakları tıpkı o günkü gibi pervaneleşmiş... Maun'un adımları ayrımsız Baran'ınkilerle eşleşmişti. Bedenlerini çevreleyen ayla, koruyla birleşiyor.. dağ dama yürüyordu sanki. Ürperdi. Boğazı gıcıklandı. Öksürdü. Yutkundu. Hafifçe bükülerek bir daha baktı. Yanılmıyordu. "Bu kadar olur," düşüncesiyle elleriyle kasıklarını bastırdı. "Bugün de göveç yaptım. Sanki aklım başımda değil," derken gözlerini oğuşturdu. Bugünkü gördükleri, o günküyle sarmaştı... Birbirine çaynaştı. Tek minyatürde kaynaştı... Renk cümbüşüne dönüşüp beyninin tavanlarına asıldı. Bakışlarını başının içi-

ne mi.. dağın yamacına mı çevireceğini bir süre bilemedi. Sonra gözlerini kırpıştıra kırpıştıra dağın yamacında karar kıldı.

Uzun uzun devingen aylalar halinde, akşam alacasını yara yara yaklaşanlara baktı. "Baba oğul gibi," tümcesi yutkunmasa dudaklarından fırlayacaktı.

Kendinden kaçar gibi yeniden dama girdi. Erişteyi suya saldı. Ivecen sofrayı kurdu. Göveci külün üstünden aldığında, Tutak fırtına gibi dama girdi;

— Kurt gibi acıktım, dedi daha kapıda.

Hemen arkasında beliren Maun'un küt gövdesi, sanki her dokusuyla onayladı;

— Haklı!.. Çok çalıştı.

— Görsen şaşar kalırdın ana, diye atıldı Tutak. Maun omzundan bastırmasa, sofraya oturmaktan vazgeçecekti; — Bir koca ağacı tek koluyla sürüdü. Hani masallarının Tepegöz'ü var ya!.. Koca kayayı kaldırdığı gibi bir ordunun üstüne fırlatıveren Tepegöz. İnan onun gibiydi o ağacı sürürken.

— Abartma, dedi Maun. — Yardımın olmasa zor sürürdüm.

— Ya!.. Yardım ettim.

— Alkış sana, dedi sesinde beğeni tınılarıyla Aslıcan. — Kolay değil yaptığın. Ye de aş soğumasın. Göveç yaptım. Umarım seversiniz!..

— Sevilmez mi? dedi Tutak'tan önce Maun.

Tutak kimseyi beklemeden bazlamasını yemeğin suyuyla ıslattı. Tahta kaşığını doldurdu. Ağzını şapırdatarak, neredeyse çiğnemeden yuttu. Anasıyla Maun, sevecen gözlerle onun devinilerini izliyordu. Tutak doymak üzereyken yemek akıllarına geldi. Onu izleyerek banıp kaşıklamaya başladılar. Sofradan en son Tutak kalktı. Maun, çoktan ot mindere bağdaş kurmuş.. sırtını katı yastığa yaslayarak, bitki torbalarını sağına dizmeye... Aslıcan damın dışında bulaşıkları yumaya başlamıştı.

Maun, ocak ışığında benzer bitkileri birbirinden ayırmakta zor-

lanınca doğruldu. Tutak ondan önce davrandı. Çırayı ocakta tutuşturdu. Sol yanına diz çökerek, ışığı sağa tuttu. Dikkatle Maun'u izlemeye başladı.

Çok geçmeden günün yorgunluğu gözkapaklarında değirmen taşları oldu. Birkaç kez boş eliyle gözlerini ovdu... İki kez üst üste esnedi. Anası, elinde yunmuş göveç ve tahta kaşıklarla içeri girerken direnci tükendi. Ağır ağır devrildi. Çıranın alazı yay çizerek elinden kayarken kaptı Maun. O an gövdesi yamuldu. Başı Maun'un dizine düştü. Derin bir uykuya daldı.

Maun Bab uyandırmak kaygısıyla, yanar çırayı kıpırdamadan yerleştireceği bir yer aradı. Bulamayınca alaza bakakaldı. Aslıcan elindekilerle kapıdan girer girmez, uyuyan oğluyla çıra elinde donan Maun'u gördü. Kapları ocak başına bıraktı. Çırayı yavaşça Maun'un elinden alıp duvardaki demir maşaya takmak üzere yanaştı. Gözleri alev kenetlenmiş... Alev gözlerinin derinliğinde yanardağlar tutuşturmuştu. Kıyamadı!.. "Arada bana da olur," düşüncesiyle; "Ocağın harı alır aklımı, tutkuyla tutuştuğumuz, güzel günlere götürür. Tutak'ın bile olmadığı... İki başta kaynaşmış dört el, dört ayak, bir beden olduğumuz zamanlara... Damda hasır, kilim, minder, yatakta... İnde yağız toprak üstünde... Ağılda saman içinde... Koruda kestane ceviz altında el ele, göz göze, ten tene oynaştığımız demler, gözlerimin önüne gelir. Her anını yeniden yaşarım." Hafif bir iç çekişiyle titredi. Bir an belki düşünü görür umuduyla gözlerini kapadı. Açtığında kuşkuyla Maun'a baktı.

Aynı dalgınlıkla bir Buda yontusu gibi oturuyordu.

Hiçbir şeyin ayırdında olmadığı güveniyle, doğruldu. Ayaklarının ucuna basa basa yaklaştı. Usullacık çırayı aldı. Doğrulup maşaya kıstırdı. Maun boş elinde çıra varmış gibi, yontusunu bozmadı. Sonra birden silkinip titrediği an, karşısına diz çöktü Aslıcan.

YEDİ

Odayı gözden geçirdi.

Duvarların dibi, nal dizimli sandıklarla örülmüştü.

İçinden papatya falı açarak, öteki uçtakinin başına yöneldi.

İlk sandığın kapağını açtı. Düzenli yerleştirilmiş, altın bezekli, deri ciltli kitaplar ışıl ışıl ona bakıyordu. Sağ köşenin en üstünde *Melikname*'yi görünce, gözlerine inanamadı. Kitabı okşadı. İncitme kaygısıyla usullacık iki eliyle aldı. Kur'an saygısıyla öptü, başına koydu. Parmakları titreye titreye kapağını açtı.

Kâğıdını, mürekkebini kokladı. Okumadan sayfalarını çevirdi.

Sesli sesli; "Bu aslı," dedi.

"Şimdiye bilinen, Mirhand'in uzun alıntılarıydı. Onları ne kadar çok yerde, kaç kez okumuş.. her kezinde, tamamının peşine düşmüş.. hiçbir yerde örnek bir yazmasını bulamamış.. sonunda bütün eli boş kalanlar gibi bulunamıyacağına inanmıştım. Şahpur Şah'ın yeri ışık olsun!.. Zamanında, İskender'le Selefkilerden kalanla yetinmemiş... Aslı elde edilemeyen kitapların örneğini çıkarma geleneğini o başlatmış. Çin ve Hint yazmalarını derdikten sonra, İskenderiye Kitaplığı'ndaki bütün yapıtların birer örneğini Cindişapur'a taşımış.

Bilim dünyası bilgeliğin doruğundakiler için, uzun yüzyıllar; 'İskenderiye Kitaplığı gibiydi,' demeyi tanımlamaya yeterli saymıştır.

Hani haksız da sayılmazlar!.. Çünkü o kitaplık, Horasan'da doğan... Milet'te gelişen... Atina'da pekişen bilimle bilgeliğin bütün yapıtlarını barındırıyordu.

Bilim halkasının sonrasında ise, Beytül Hikme çok ünlenmiştir. Ama Farabi bilgeye göre, orada yükselen bilim güneşi, kuşku götürmeyecek bir kesinlikle Cindişapur Kitaplığında doğmuştur. Bilge Sokratis'in Kilizmanlı Anaksagoras... Anaksagoras'ın Miletli Anaksimen... Anaksimen'in Miletli Anaksimenderes... Onun Tales ve Tales'in de Zerdüşt'ün öğrencisi olduğu, ancak orada öğrenilebilinirmiş.

İbni Arabi, Aksaray Medresesi'nde ders verdiği günlerden birinde; 'Atina bilgeliğin doğuyla batının bileşkesi... Cindişapur o bileşkenin yenilenmesi... Beytül Hikme ise, yeniliğin İskenderiye'ye kavuşması,' olduğunu söylemişti de, şaşıp kalmıştık. Meğer doğruymuş!.. İskenderiye Kitaplığı, her ikisini de barındıran bir bilim gömütüymüş. Ve bilgelerin yalancısıyım; "Hatmeden eşek olsa, erdemin doruğuna erişir"miş. Haçlılar, bilimi de bilge erdemini de kendilerine özgü kılmakta eşsiz.

Ömer'e varıncaya, kaç yüzyıl geçmiş. Ama ondan sonra geçen İsevi bilginlerin hangisinin divitine İskenderiye Kitaplığı dolansa... Gayrı din gayretiyle mi? Bilime karşı işlenen ayıbının utancı mı? İslamı kötü gösterme çabası mı? Her nedense, o bilim gömüsünü, halife Ömer'in yaktırdığında sözbirliği ederler.

Oysa günüyle, Ömer'e ulanana geçen Süryani, Kıpti ve Arap tanıklarının tamamı, kitaplığı; "Bunların içeriği dine uygunsa, zaten İncil'de vardır. Değilse haramdır!.." diye İskenderiye Patriği Nasturyus'un yaktırdığında birleşir.

Zamanın doğulusu mu doğru söyler... Sonranın batılısı mı bilinmez!..

Bilinen, oradaki bütün yazmaların birer örneğinin, kitaplık yakılmadan çok önce Cindişapur'a taşındığı... Sonradan dünya aydınlanmasının parlak kandilleri sayılan, Bağdat Beytül Hikmesi'nin de, Endülüs felasifesinin de fitilinin... Farabi'yle çömezleri Birûni ve İbni Sina tarafından orada.. günümüzün Nişabur'unda tutuşturulduğu.. ve böylece bilim zincirinin bütün baklalarının, yerli yerine oturduğudur.

Tanrı'nın hikmetinden sual olunmaz imiş!..

O sonradanı sual olunmayan bu hikmet meydana getirmiş.

Kitaplığın yakılmasını izleyen günlerde patlak veren mezhep kavgası.. kanat ve uçlarıyla dünyayı kaplayan büyük Roma devletini de.. ülkesiyle insanlarını da kasıp kavurmaya başlamış. Yanan canla, akan kan yüzünden oralarda barınamayan bir nice Nasturi ve Süryani bilgini varsa Sâsânilere sığınmış.

Bütün o örneklerin çevirisiyle, okunup dinlenmesi mümkün olmuş.

Bu da karşıt savlarla tartışılma.. yeni yeni bileşimlerin savı, karşısavı ve yorumu.. dahası uygulanmasıyla, hesaptan kitaba.. haritadan pusulaya.. doğadan yıldızlara.. bitkiden insana, yerle göğün, o zamana dek dokunulmaz sanılan pek çok gizemini çözmeyi sağlamış. Horasan bayındırlığa... Sâsâniler, Ninova'da Roma'yı bozguna uğratacak güce erişmiş.

Bilinen şeydir!.. Bilimi dışlayarak dine sarılan, dünyadan el etek çekerek mevlasına kavuşurken.. sahiplenen, ışığının izinde dünyaya yayılır. Örneği ortada!..

O zamana değin dünyaya düzen veren büyük Roma!.. Bilim yerine sımsıkı dine sarılmış... Sarılır sarılmaz da, mezhep kavgalarının kan deryasına yuvarlanmış. Önce ikiye bölünmüş... Ardından ikisi de birbirine düşmüş. Biri büsbütün köhnemiş. Diğeri egemenliğinin yarısından çoğunu yitirmiş. Ve dünyanın bir yarısı geceyken, ötekinin gündüz oluşu gibi İslamın lekesiz güneşi, insanlığı aydınlatmıştır.

Sokratis, ölümü çağrılayacak ölçüde haklı!..

Devletleri bilgeler yönetmeli. Çünkü bilim, ekin ve hünerin değerini en iyi onlar bilir. Kitap yakacağına okur... Yeni fikir ve düşünceleri yoksayacağına, yanlışını bulmaya uğraşır. Bu sayede iyi ve doğrudan güzeli çıkarma hünerine erişir. Yeryüzünün gönenci artar. İnsanların yaşam payı çoğalır. Devletin her ili.. insanın hevesli si, bilim güneşinin peşinde koşar. Ve her buluş, yeni buluşların kapısını aralar.

Büyük Selçuklu'nun büyük veziri Nizamülmülk'ün yeri cennet olsun!..

O da tıpkı Farabi, Birûni, Sina ve daha niceleri gibi Nişabur medresesinde yetişmiş. Alpaslan'a emir, Melikşah'a lala, Büyük Selçuklu'ya vezir olur olmaz, bilmekle yetinmemiş... Öğrendiğini uygulamaya girişmiş. Hemen medresenin yanına bir gözlemevi ekletmiş. Öğrenim yıllarının yoldaşı... Gökbilimle, şiirin büyük ustası Hayyam'ı, başına geçirmiş. Tanrı'nın "anlayasınız diye Arapça indirdim" âyetine uyarak, Kur'anı kendi eliyle Türkçeye çevirmiş. Çevirisini çoğalttırarak, her kişinin Tanrı'yla kendi dilinde iletişim kurmasını sağlamış.

Bununla da yetinmemiş!..

Bütün bilgelerle bilginleri kanatlarının altına toplamış. Çin'in soyut belleğini... Hint'in somut çilesini... Atina ve İskenderiye'nin gizemini... Cindişapur'un birikimini... Bağdat Beytül Hikmesi'nin bileşimini aktaracak.. salt aktarmayla yetinmeyerek, yeni savlarla besleyecek.. geliştirip dönüştürecek Nizamiye medreselerini kurduktan sonra, tıpkı Şahpur Şah gibi, bir buyrultu çıkartmış.

Dünyanın neresinde, içeriği bir nice aykırı olursa olsun, yazılan her kitabın.. din ve mezhep, bilim ve sanat ayrımı yapılmaksızın, medreselerle kitaplık sayısı kadar çoğaltılarak dağıtılmasını kurallaştırmış. Böylece her medrese ve kitaplık bilimin her yeniliğini, sanatın her aşamasını, hünerin her evresini, birikimine katma olanağına kavuşmuş. Kitapların her medrese ve kitaplık sayısına uygun çoğaltılması, saygı ve değer kazanmasını.. fikir ve düşünceye din, mezhep ve meşrep ayırmaksızın önem verilmesi, bilimin çığ gibi gelişmesini sağlamıştır.

Öyle görünüyor ki, Endülüs bilgeliği, bu birikimin ürünüdür.

İlk öğrenimimi gördüğüm Aksaray Medresesi'nde, o ürünün son büyük bilgesi İbni Arabi'den öğrenmekle yetinmedim. Zengin kitaplığından da çok yararlandım. Hazreti Mevlana'nın eğitimi olmasaydı, aykırı düşüncelerim nedeniyle başımı daha o zamanlar derde sokmam işten değildi.

Meliknâme'nin aslı olmazsa tam bir şerhini arama hevesim de öyle doğmuştu. Bilimde geçiştirme yoktur. Uğraşan gerçeğe ya ulaşamaz ya da ötesine geçer.

Ulaşmak istemiştim!..

Ne var ki ne aslını, ne çoğaltılmışını Türk, Pars, Çin, Hint, Yunan, Arap ve Endülüs bilgelerinin yapıtlarıyla hazineye dönüşen o kitaplıkta.. ne Konya, ne de efendimin sarayında bulmuştum.

Meğer Moğol'un el koyduğu Selçuklu hazinesindeymiş.

Bir koca devletin gizemli oluşumunu, tanığından öğrenmenin tadı başkadır. Kişi kendini olayların içinde bulur," düşüncesiyle, altın bezekli cildin kapağını açtı.

Dünyanın oluşumuyla, kendisinin de kullandığı alışılmış yalvaç övgülerini geçti. Halife yaşamlarını atlarken, kimbilir kaç kez gördüğü; "Ali-yi Murtaza seçilmiş son halifeydi. Eshap yanıldı mı?" sorusuyla irkildi.

Sorunun çengeli ilk kez, beyninin bütün hücrelerini didiklemeye başladı. Sanki başına taş düşmüş... Başından aşağı kaynar su dökülmüştü. Solukları sıklaştı. Damarlarındaki kan kamaştı. Gözlerini kapattı. Bağdaşını değiştirdi. Arkasına yaslandı. Bu kez soruyu geçiştirmeyi beceremedi. Çengel, usunun bütün raflarına girip çıkıyor.. yerleştirdiği her birikimi ucuna takarak ya yırtıyor, ya çiziyor, ya da çekip çıkarıyordu. Kendini yeniden zorladı. Bir an beyninin uyuştuğunu.. bedeninin donduğunu.. parmaklarını oynatamaz, gözünü kırpamaz olduğunu sandı.

Derin bir nefes alarak bilinçaltını yatıştırmayı denedi;

"Bunda ne var ki? Eski bilginlerin kitap yazma kalıplarından biri. Tıpkı her başlangıcın olmazsa olmazı, yüce Tanrı'yı... Yaratılışı.. yalvaçlarla kutlu halifeleri.. zamanın egemenini övmek gibi," dedi.

Ama çabası boşa gitti!.. Sorunun burgacı içine işlemişti.

"Şimdiye okuduğum eski yazmaların tamamında, halifeleri betimleyen bölüm hep bunu sorar. Ben de, öncüllerim de, soy üstlü-

günün seçim üstünlüğünü tümüyle ortadan kaldırdığı çağların insanları olduğumuzdan, okur geçerdim. Oysa belge ve bilginin yaşandığı ve ona göre yazıldığı çağının gözüyle bakmaya çalışınca, usum kanatlanıp o demlere uçtu. Yoksa o unutulmuş çağın insanları gibi düşünmeye koşulur muydum?" sorusuna yanıt veremedi.

Seçim sözcüğü, beyninde yalpalayan terazi ibresine dönmüştü.

Yalpalayan ibreyi biraz daha hızlandırmayı denedi. "O dönem bilgelerinin görebildiğim yapıtları, bu soruyu neden soruyor? Şu ana dek ben de saltanat kulu ustalarım gibi değerlendiriyor; Şia'ya gerekçe arıyorlar... Aleviliği yüceltme belgesi sayıyorlar... Şamanlıklarını sürdürüyorlar, fetvasını basarak.. yüce dinimizden sapma diye ucuzluyordum. Onların gözüyle bakmaya çalışınca, dank etti.

Meğer seçim, Oğuz yasasında egemenliğin temelini oluşturuyormuş.

Öyle ya!..

Seçim, toplumdaki her kişinin oyuyla örülen bir elek!..

Bu, olağanüstü bir şey!.. Bebe dede... Erden ergen... Sayı esen... Kadın erkek ayrımsız, ayrıcalıksız her birinin olurunun alınması demek!..

Ve bizcileyin kul tayfasının ödünü yaran yadsınmaz gerçek.

Oy hakkı için, herkesin diğeriyle eşit olması... Her bireyi eşit toplumda, eleğin üstünde kalabilmek için, her kişinin hoşnutluğunu sağlamak gerek. Hay bin kunduz!..

Bu da seçileni efendi değil, kuldan beter uşak etmek.

Yoksa köhne kağan yasası hazır. Ve köhnelik ölümle bir!..

Aman Tanrım!..

Bu nasıl bir iştir? Posta oturan buyurmasın, mümkün mü? Baştaki kişi, en alttakinin kulu olacak!.. Gece uyumayacak, gündüz oturmayacak. Duraksamasız çalışacak. Açı doyuracak. Açığı örtecek. Esenlikle kıvanacak. Sayrılığı otaracak. Ve kendi helak olsa da, bütün bir ulusu gönendirecek.

Böyle bir düzen, böyle insanlar olabilir mi?

Olabiliyormuş!.. Bir zamanlar olmuş ki, bu soruyu, sorana doğal görünmüş. Gerçekle gönenç arasında seçim zorunda kalmasam, yine ayırdına varamazdım.

Dârâ'dan mı sürer, İskender'den mi?

Yoksa birinin başladığını öteki mi yerleştirir? Ayırmak, tarihin o dönemlerini... Oğuz yasasını... Muğların egemenliğini... Dârâ'yla altı yoldaşını yetiştiren koşulları... İskender'i Zülkarneynliğe eğiten Aristo bilgenin yapıtlarını... Isparta'dan Hint denizine sapır sapır dökülen egemenlerin durumunu, enine boyuna incelemek ister.

Ama bir şey açık!..

Her egemenin bilinçaltında buram buram firavunluk tüter. Ve dumanı, yüzyıllardır bizcileyin aciz.. yılgın ve onursuz.. sinik, durgun, varlık, güç ya da güvene vurgun kulları hem esrik, hem tutsak eyler.

Gayrı o varsıl, güçlü ya da güven kaynağı, tek soylu olmasa.. yaşı yetmedik, tüyü bitmedik çocuk.. ya da her yerinin kılı ağarmış pîr misali ahiret yolcusu birer küp gibi merdiven basamağına dizilse de... En bir üste tüneyeni diler kel, kör, topal.. ister yamrı yumru çapar.. eğri büğrü sakar.. yahut dünyalar güzeli bir civan.. veya kolay rastlanmasa da, erdemli bir bilge olsun. Kulun gözünde, Tanrı'nın özene bezene yarattığı, egemenliğin tek yaraşığı, kutlu seçilmişimizdir. Madem soy ya da zorla en üst basamağa çıkmış.. ödülü de, cezayı da verme yetkesine ulaşmıştır, kayıtsız koşulsuz sahibimiz, efendimiz, ekmek teknemizdir. Sonrası hanedansız olur mu?

Asla!..

Madem ölüm hak, miras helaldir. Olması da doğru değil. Post, kutlu doğanın anasının ak sütü gibi helalidir. Şimdiye bildiğim, gördüğüm, inandığım buydu.

Varlığın üstüne eklemek mümkündür. Ne var ki, insan yaşamını sonsuza değin uzatmak olasız diye düşünmedim. Düşünmeyince ister kişilerin, ister kurulların, ister Tanrı'nın seçtiği olsun. Her insan gibi bir gün alanda yiğitçe.. postta mertçe.. tahtta âdil ya da za-

limce.. yatakta ödlekçe, ölümle buluşacaktır, gerçeği aklıma gelmedi.

Oysa firavunlar döneminde bile gelenekmiş. Ölüm unutulmasın diye, her akşam, safasının önünden tabut geçirilirmiş. Galiba bunu halifeler unutturdu. Selçuklu'nun ilkin gereksinimi yoktu. Sonrasında anımsamaya zamanı olmadı. İl melikleriyse, bizim gibilerin gölgesinde, belleklerden iyice sildi.

Kişi egemenliğe doğduysa, kulluğu.. kulluğa doğduysa eşitliği düşünebilir mi? Düşünmediğini, düşlemediğini kim hak edebilmiş ki? Düzen eşitlik üzerine kurulursa seçim.. kulluk üzerine kurulursa soy egemen. Ve ne kadar yazık!.. Böylesi bir düzen egemenin de, bizim de işimize geliyor. Çünkü eşitlikte, kişisel egemenliği korumak yükümü eşite.. kullukta ise her bir şeyi korumak efendiye yüküm. Bir efendi ki, kendi egemenliğini koruyup kollayamıyor. Kulunu nasıl esirgeyecek?

Bu ve daha pek çoğaltılabilecek yanıtsız sorular, efendinin firavunluğuyla, kulun yalaklığını buluşturuyor. Buluşunca soylu efendinin başına bir iş geldiğinde bunca yalak şallak mallak ortalığa saçılacak değil!.. Beşikteki bebe, eşikteki dede ayırmaksızın oğlunun ayağına düşecektir. Çünkü o oğul, anasının rah..." Sözcüğün gerisi aklının perdesine yansır yansımaz, bilincinin bütün mahyaları yandı. Koyu koyu yutkunarak, gölge oyununda Memiş'in İbiş'i kovaladığı gibi, aklından geçeni süpürdü.

Ve hemen ardından adılına sığındı; "Anasının cevher yatağından... Tanrı'nın başına geçirdiği taç, kıçına yapıştırdığı tahtla çıktığı varsayılır. Ve bizim gibi görkem budalası gönenç ve çıkar düşkünlerine, Aristo bilgeden bu yana... Tanrı katında herkesin eşitliğini bile bile, yalan söyletir. Neymiş efendim, efendi kula.. sahip köleye.. erkek kadına üstün.. han soyu, kul soyunu yönetsin diye yaratılmışmış!..

Soylu soyluluğun... Kul kulluğun yükümlediği tanrısal ödevi, iyilik, doğruluk ve güzellikle yerine getirmekle yükümlüymüşmüş!.. O

yüzden egemenin adaleti de, zulmü de Tanrı'dan gelir.. inançlı kulun, Tanrı katında sınanmasına yarармışmış.. ve daha bir nice benzeri yaveyle, bahşişini artırtacak her türlü yalaklığı döktürtür.

Tam her bir şey yalağın gönlüne göre gitmekteyken, hava değişir. Bir başka soylu, çoğun ana baba bir has kardeşi, sen kalk, biraz da ben oturayım der çıkar.

Al sana taht ya da kardeş kavgası!..

Tıkır tıkır işleyen düzen, bir anda allak bullak olur.

Tahttakinin her bakışında Tanrı'nın gözlerini gören.. her sözünde binbir hikmet bulan.. her davranışına tapınan.. her kezinde ödülü kapan yalaklarıyla.. onu devirip oturanın en saçma sözüne alkışlarını tüketen yalaklar aynıdır. İş yine sadık kula düşer. İster istemez çemrenir yekinir. Atlanır, pusatlanır. Alanlara, kalelere, derbentlere, sokaklara dökülür. Çünkü pirincin taşını ayıklamak, zoru aşmak, efendisi adına mubalaga cenkleşmek onlara ödevdir.

Elhak!..

Gözlerini kırpmadan ödevi yüklenirler. Ölen ölür kurtulur. Kalan, bir de başarmışsa, yiğit namını alır. Başarının bütün parıltısı da, efendinin tacını aydınlatır. Bizim tarih diye okuyup yazdıklarımız da, Habil'le Kâbil'den beri divitini kardeş kanına bana bana bunu anlatır.

Oysa Bibi Müneccima Hatun'un oğlu Bibi!..

Böylesine sorumlu ve sorunlu ödeve atanmadan çok önce.. daha medresede suhte, dergâhta çömezkenden bu yana.. kaç ülkede, kaç soylunun eğitmenliğini.. kaç ergenin lalalığını yaptın. Kendisi de sencileyin kul olan kişilerin başına tacı.. kıçına tahtı Tanrı'nın değil, bizim gibi özel çıkarını kullukta bulanların kondurduğunu şimdi mi öğreniyorsun? Tüh sana!..

Tüh ya!.. Huyumuz mu, çıkarımız mı kurusun bilemem.

Bizde güçlüden korku Tanrı korkusundan... varlığa saygı, Tanrı saygısından.. egemene kulluk, Tanrı'ya kulluktan fazladır. Çünkü kaç yüzyıldır şu kavanoz dipli dünya egemenle, güçlü ve varsı-

lın çevresinde döner. Ve döne döne insanlığın yaşambiçimi olur. Olunca da insanoğlu neylesin? Onun adına yaşar, onun için ölür.

Bir senin başkaldırın neye yarar? Hintli Beydaba bir başınaydı, n'oldu?

Egemen Debşelim'in yüzüne haksızlığını söylemeye karar vermişti. Yakınlarıyla öğrencileri; 'Korkmuyor musun?' dediler. 'Beydaba zamanında bir zalim yaşamış. Engel olamamış, diyecekler diye öyle korkuyorum ki, söylemekten başka umar bulamıyorum.' Zalime... Hem de yüzüne karşı, zulmünü kınamak kolay mı?

Olanaksızlığına ilk delil, bilge Beydaba'nın kendisi. Varır saraya. Söyler zulmünü. Söyler söylemez de, zındana atılır. Ve dolaylı anlatımın yolunu orada bulur. Bin yıllardır hayvanların ağzından iyi, doğru ve güzeli anlatan Kelile ve Dimne, o buluşun ürünüdür. Herhalde bin yıllarca anlatmayı da sürdürecektir. Ama yeryüzünden ne zulüm.. ne de yardakçılığı kalkacaktır. Çünkü zalim ya da adil, egemen egemendir. Bir nice bilge ya da cahil olsa kul da kul!..

Öncüllerimizden biri ne buyurmuş? İslamın şartı beş, altıncı haddin bilmek!..

Yanlış mı?

Çok bir doğru... Üstelik hiç de kötü birşey değil!.. Pekçok varlık.. pek çok saygı.. pek çok gönenç kaynağını ona borçlu. Madem soylu soyludur, kul da kul. Haddini bileceksin. Ama saçı sakalı ağarmış.. ürettiği fikir, yazdığı dize ağaran kıllarından fazla... Eğittiği bebe kaç ile melik, kaç orduya komutan.. kendi kaç egemene danışman olmuş anlı şanlı koskoca bilgeler.. daha fistanını ıslatmadan çiş yapamayan öğrencisinin önünde namaza durur. İnsanlığı öğreteceğine, çobanlığı belletirse.. başına taç geçirip tahta oturduğunda kendini Tanrı'nın yeryüzündeki vekili saydığında suç kimin? Elbette o sanının zararını, ilkin ve en çok çeken, bilge kulların.

Çünkü bilge saltöğütle yetinemez. Tıpkı Beydaba gibi varsa zulmü... Her zaman olağan yanlışı... Kötülük kaynağı bencilliği önlemekle yükümlüdür.

Öğüt aykırıya.. önlemi zalime ters gelir.. Bir de o kendini yüce Tanrı'nın yeryüzündeki vekili sayarsa tende can, omuzda baş mı kalır? Sonunda bilgeler pısmazsa, cellatlar Ezrail'le yarışır. Ve zorba zorunu, varsıl varlığını, egemen yetkesini artırır. Yıllar yılları.. kuşaklar kuşakları kovaladıkça, güçlü suçlu da olsa haklı.. haklı bilge de olsa suçlu sayılır. Ve gün gelir dünya düzeni buna göre kurulur. Kişi yaşamı ona göre ayarlanır.

Bilginlerle bilgeler de insan. Güven, gönenç içinde mutlu yaşamak onların da hakkı. Hak ettiğine kavuşmak kurulu düzene uymakla mümkünse neylesin?

Uyuverir!.. Ve eşitliğin simgesi, seçim büyüsü, insanların elinden Tanrı katına yükselir. Bilgi, birikim, beceri ve emekle elde edilmesi gereken yetke, soyla kazanılan, tartışılmaz bir hak diye algılanır.

Egemenlikle varlık, "dilediğine verir, dilediğinden alır" âyet-i kerimesi uyarınca, Tanrı'nın seçimine bağlı. Öyle olunca da, inanmış insanın seçeneği kolaylaşıyor!.. Ya aykırıyı seçecek, zulme hazır olacaksın. Ya uyumu seçecek, kısa ömrünü erinç, gönenç ve güven içinde tamamlayacaksın.

Kim durduk yerde aykırıyı seçer?

Varsın egemen bebek, çocuk ya da ergen olsun!.. El öpen dudak, yalvaran dil aşınmaz ya!.. Üstelik bu dünya, katman katmandır. Sen üsttekine boyun eğersin... Kulların sana biat eyler. Böylece dengi dengine gelir. Terazinin kefesi eşitlenir.

Elbette biri kamunun gözü önünde... Diğeri hanayının içinde... Ne gam!..

Madem o Tanrı'nın seçkin kuludur. Elbet daha baba kasığındayken başına taç, altına taht bağışlanmıştır. En ünlü bilginlerden, en çapraşık sorunları en kolay çözmenin yolunu öğrenmiştir. En yüce bilgelerden en geçerli öğütleri almış.. atasının yerine ani bir ölüm.. güçlü bir isyan.. ya da köhnelik nedeniyle, buyurgan olmuştur. Nasılsa sürüye bir çoban gerekmiyor mu? Soylu da o çobanların en yetkini.

Kaç yüzyıldır dünya böyle dönmüyor.. tarih öyle yazılmıyor mu? Soylu ya da birikimiyle güçlü, sunulan kulluğun doğal olduğunu neden sanmasın?

Tıpkı vaktiyle firavunların... Dârâoğullarının... Büyük İskender'le, sonradan her biri bir firavun kesilen generallerinin... Roma ve Bizans kayzerlerinin... Emevi ve Abbasi halifelerinin... Eski efendin Selçukluların.. çağımızda Cengizoğullarının.. satılmaktan kiralanmaya ücretli Memlûklarla, Kölemen sultanlarının bile sandığı gibi.

Oysa köhneyenlerinin yazgısı yıkım!..

Ve hiçbir kök, onu yeniden canlandırmaya yetmiyor.

Firavunların her biri Tanrı... Kökleri Mısır'la yaşıt!.. Dârâ, bir Ahamenid... Geçmişi Asya'nın dağlarına yaslanıp çöllerinde gezinir!.. İskender Filip'in oğlu... Trakların torunu... Generalleri Makedon ve Anadolu beylerinin oğlu. Tacityus Roma sezarlarının atasını, Romus'la Romulus'tan ötede arar. Roma tarihçilerine göre, Bizans kayserleri ata dininden sapan âsi evlatları... Emevi halifeleri Mekke'nin Babil... Abbasoğulları'ysa Kenan'a uzanan koludur.

Hangi birinin kütüğüne tırmanmaya kalksan, soyla sopun dört başı bayındır.

Kimi yetmiş batında Oğuz'a.. kimi kırk batında Tanrı'ya... Kimi yedi batında yalvaçlar şahı, iki cihan dergâhı, efendimiz sallallahu aleyhi veselleme çıkar. Ve yüzyıllarca, taçla taht bu dünyanın görkemi!.. Cennetin kutsal anahtarının da doğmadan avuçlarına sıkıştırıldığına inanılır. Senin safsata sayman ne yazar?

Onca insan, onca yüzyıl inandığına göre, olur mu olur?

Yüce mevlam neye kaadir değildir ki?

İstiyor, diliyorsa taht bağışladığından cennetin anahtarını da esirgemeyiverir!.. Verir ya zaman denilen süreç, taşı ağır, bir değirmen. Üstelik pek bir acımasız!.. Tanrı bağışının anlamıyla değerinden habersiz kalıtçıyı, taşlarının arasında buğday tanesi gibi öğütüveriyor. Ve yüce Tanrı'nın kut soylusu, Oğuz kurultayının; 'Çapulunu gazâ bohçasına sarmakta hünerli Türkmen beyinin' kulu oluyor.

Elbet bu da yüce rabbimin işi!..

Olaylara böyle baktığımızda her şey nasıl da aydınlık. Soy kişiye öğünç veriyor. Ama öğünç yek başına güç sağlamıyor. Gücü sağlayan, bilgi ve emek!.. Birikimi yetkin oğul, babasının azını çoğaltıyor. Yeteneksizi çoğu azaltıyor.

Galiba çok uzun zamandır tarih yazanların yanlışı da burada yatıyor!..

Soy kalıtından kul gözü kamaşınca, efendisinin çapına ölçü tutturamıyor. Çünkü geçmiş gönencinin anısıyla, gelecek güvencesinin kaygısı ağır basıyor. O zaman da en yoz egemenin kusuruna gerekçe aramaya kalkıyor. Arayan bulmasın olası mı? Buluyor!.. Her eksiği başkalarının çapuluna... Her noksanı yaramaz kulların yolsuzluğuna... Her fazlayı Tanrı'nın bağış ya da gazabına bağlıyor. Ve bütün bunları Tanrısal âyetler, yalvaç söylemleri, ozan ilahileri ile öylesine gerekçelendiriyor ki!.. Kendi yanılmasa bile, zaten inanmaya hazır ardıllarını yanıltıyor.

Anlaşılan bana yüklenen çaynaşık yumağın ucunu yakaladım. Doğru çözülsün istiyorsam, en azından gerçeği bilmeli... Tıpkı ustalarım gibi, bile bile gizlemenin yolunu bulmalıyım. Bunun için de, Selçuk'la, babasının öyküsüyle başlamalıyım. Çünkü şimdiye değin okuduğum bütün Selçuknameler, yazıldığı dönemin sultanı için ciltleri dolduruyor da... Onlara Tanrı seçmişliğini bağışlayan soylu atalarını tezelden geçiştiriyor. Hangisine bakarsan, yeniden bak!.. Dokak için iki sayfa... Selçuk için bir cüz, bulamazsın. Bulamadınsa yok değil ya!..

Yaşamış, tarihe iz, devlete ad bırakmış, kanlı canlı insanlar.

Arayacak, bulacak, aktarmasan da bileceksin. Çünkü eğer Selçuklu tarihini yazmakla yükümlendinse, onlar o ağacın kökleri. Ne var ki, her boy beyi gibi, boy boylanıp soy soylandığından ayrıcalık tanınmıyor. Eşitler dünyasında ayrıcalık mı olur? Anlaşılan tarih bilginleri de Selçuk'la babası Dokak'a, Halife'nin Tuğrul'a baktığı gibi bakıyorlar. Oysa devletin güneş ülkesi Horasan'dan doğarak dünyayı aydınlatması, onların girişimlerinden kaynaklanıyor.

Eğer aklı başında bir tarih yazılacaksa, güncelin kökenlerine inilmeli. Derinliğin gizemi çözülmeli... Süreğinin nedenleri o ölçütle değerlendirilmeli. Salt bu yüzden, kimlikleri.. kişilikleri.. daha da önemlisi tutum, davranış ve eylemleri yargılanmalı... Her ne kadar fikir ve düşünceleri, bilinmezin sisleri arasında yitmiş olsa da, görülüp öğrenmeye çalışılmalı... Ki, gerçeğin gizi ortaya çıksın.

Melikname, belki de bu yüzden hiçbir kitaplıkta yok.

Tek yazması, el konulan hazinede bulunduğuna göre, Selçuklu'nun "altın bitiği" sayılıyor. Ve tıpkı onun gibi, ancak kağandan kağana devrediliyor.

İyi de, son Selçukluların hiçbirikağan değil ki!.. Onlarda işi ne?" sorusuyla irkildi. Kendi kendini yanıtlamakta gecikmedi; "Nişabur, düştü ya!.." dedi sesli sesli.

"Tuğrul Bey'in de, Alparslan'ın da başkentiydi. Düşünce, hazineyle birlikte kitaplık da Moğol talanına uğramış olmalı," der demez sesinden ürktü. Eliyle ağzını kapayarak, kaygılı gözlerle sandıklara.. duvarlara.. rahleye, posta, hazineye açılan kapıya baktı. Yine de içi rahat etmedi. Kitabı rahlenin üstüne bıraktı. Yekindi kalktı. Koşaradım kapıyı yokladı. Açıp ardına baktı. Derin bir soluk bıraktı.

Güvene kavuşur kavuşmaz merakı ağır bastı.

"Selçuklulara aktarıldığına ilişkin hiçbir yerde bir kayıt yok. Ama, *Melikname* için de yoktu. Sakın altın bitik de bu sandıklardan birinin içinde olmasın?"

Soru bütün hıncıyla beynine takıldı.

Diliyle dudaklarını yalayarak, kapının ağzında çakıldı kaldı. Beyninden yüreğine.. yüreğinden damarlarına bir kaynaşmanın yayıldığını bildi. Olağanüstü bir buluşun coşkusu kollarının ucunda kanat.. görme istemi beyninin içinde bucurgat oldu. Gözleri yuvalarında fırfır döndü. Tükrüğü zamklaştı. Zorla yutkunurken, bütün sandıkları aynı anda gözlemleme tutkusuyla gözleri kaydı.

Bedenini sarsan tutkuyu bastırma çabasıyla gözlerini sıkıca kapadı.

Besmeleyle bir duaya başladı.

Sonrasında ezberini unuttu. Neyi nerede arayacağını düşünürken, dokuları duayı sürdürüyormuş gibi olduğu yerde sallandı. Uzun uzun neye başladığını, nerede kaldığını düşündü. Yitirdiğini bir türlü bulamayınca başını sağa sola salladı. Yumruklarını avuçlarını acıtırcasına sıktı. Dişlerini birbirine kenetledi. Sımsıkı gözlerini kapadı.

Heyhat!..

Gözkapakları kendiliğinden açıldı.

"Ya Allah!.." diye yerinden fırladı.

"Bu sandıklardan birindeyse yok mu?

Yaklaşık yüz yıldır bütün oymakların aradığı gömüyü buldum demektir.

Çağımızda hiçbir egemenin.. hiçbir varsılın.. hiçbir bilgenin bilmediği, erdem ve egemenliğin gizemini ilk elden öğrenecek.. herkesten önce bileceğim," kıvancıyla, ilk sandıktan, *Meliknâme*'yi bulduğu son sandığa kadar, dönenmeye başladı. İçinden acaba şunda mı, bunda mı diye açtığı fala kendi de şaşarak, her sandığın başında bir an duruyor.. her biri duvara iyice yaslandığından çevresinde yarım tur atarak, kapağını kaldırmadan ötekine yöneliyordu.

Ortadaki sandığın başına geldiğinde duraksadı. Belleğinin derinlerinde unutulmuş bir bilginin kandili ışıladı. "Altın bitik, altın post ve altın tolga, hep bir arada bulunur," diye yanıp sönmeye başladı. "Bir arada ve sakıncalı bir durumun doğabileceği anlarda, kamın güvencesine konulurdu. O ya da ardılının yeniden ortaya çıkarması için, bütün Oğuz oymaklarının kağan seçtiği birinin çıkması gerekirdi.

Cengiz'in Kurtak'ta kağan seçildiği biliniyor.

Altın bitikle post ve tolga soyunda olabilir," düşüncesini; "ayrı düşmüşse buradadır, hepsini okursam, belki rastlarım," kararıyla pekiştirdi.

Yeniden posta oturarak, rahleye bıraktığı *Meliknâme*'yi okumaya başladı.

"Olağanüstü gücünden dolayı Dokak'a 'demir yaylı' sanı verilmişti," tümcesine parmağını basarak kaykıldı.

"İbni Yusuf'la Maverdi, bilge kişiymişler. Elçiler gösterilmek isteneni gördükleri halde, gözlem yetenekleri çok gelişmiş. O kısa zamanda, özetlemeyi mi, özümsemeyi mi desem daha doğru olur, bilemem, Türkmen'i çok iyi gözlemlemişler.

Oğuz yasası kişiye adını bile emek, çaba, bilgi ve beceri karşılığında veriyor.

Eğer Dokak'ın kol kasları, demir yayın kirişini gerecek.. okunu herkesinkinden öteye atabilecek.. güleşte eş pehlivanı pes ettirecek.. avda kaçanı vuracak.. savaşta uzak yağının canını alacak ölçüde güçlü olmasa, öyle bir adı kesinlikle alamazdı. Zaten sonraki tümce, bu savı kuşkuya yer bırakmıyacak açıklıkta doğruluyor; 'Mertlik, yiğitlik ve devlet işlerindeki becerisiyle tanınmıştı.'

Görüyor musun İbni Bibi?

Yazının ne menem bir bellek gereci olduğunu görüyor musun?

Az önce, Dokak altı üstü bir oymak beyi.. o yüzden zamanı bilginleri kayda değer bulmamış.. ve yazdıkları koca koca kitapların hiçbirinde, ona gerektiğince yer vermemiş... Hemen sonra, Selçuk'un dönemindekiler de, sonrasını göremedikleri için olsa gerek, fazla önem vermemişler. Oysa her meyve, besinini ağacının kökünden alır. Oğuz boylarında bey seçilmek için, güçlü olmak yetmez. Bilgili, birikimli, erdemli ve becerikli olmak da, zorunlu koşullardan sayılıyor. Dokak Kınık boyunun beyi olarak, Yabgu'nun subaşısı... Ve divan üyesi olduğuna göre, hemen her koşul, hem kocalar, hem boy üyelerince sınanmış. Ve oturttukları post ancak öyle havalanmış.

Besbelli bilginler ve yazıcılar için sonrası önemli.

Dokak onların gözünde ata bile değil. Ama besbelli oğlu için de öyle. Devlete adını veren oğlu... Selçuk. İyi de, o dahi bilinmezler arasında değil mi?

Nerede ne zaman doğdu? Anasının, atasının adı neydi? Bilinmiyor!..

Rabbim gücenmesin. Ama yüce dinimiz bir âlem!..

Aralarından bir halife, kaç egemen çıktığı halde, kadını yok sayıyor. Selçuklu tarihlerinin hepsi de, Oğuz İslamla onurlandıktan sonra yazıldığından, öncekileri hiç gözünü kırpmadan.. sonrakileri de doğum ve evlilik dışında önemli sayılacak bir iş yapmadılarsa, bütün anaları satıveriyor.

Yoksanmış pazarında arayıp bulmak, iğneyle kuyu kazmaktan zahmetli. Öyle olunca da, ancak çalışmakta azimli, öğrenmekte kararlı olanların harcı oluyor. Ve ancak onlar, ipuçlarının izinde, çaynaşıkları çöze çöze o kutlu hatunlara erişebiliyor.

Hadi bakalım Bibi Hatun'un oğlu.

Fırsat ele gelmiş. Nasılsa ekmek elden, su gölden, her bir değer de, bedel de hazineden. Gerekirse sandıkların tamamını elden, kitap ve belgelerin tümünü gözden geçir. Bir yerde Selçuk'un da, ola ki Dokak'ın da anasını bulursun. Bulur ve öteki yazıcıların eksik bıraktığı soyağacını tamamlarsın.

Gayret senden, yardım Allah'tan!..

Süreğinin koskoca bir devlet kuracak ölçüde birikimli olmasını sağlayan bu nasıl biri? Ne yapmış da, sonraki olaylar gerçekleştiği gibi gelişmiş? Sen ki azbiraz tarih bilirsin. Geçmişi olmayanın, geleceğini hiç gördün mü?

Görmedinse, bir sarsala bakalım alışkanlıklarını. Onlar nedir, sen ne yapmak istiyorsun. Bir iyice düşün, işe neresinden, nasıl başlayacağına ondan sonra karar ver." Kendi düşüncesinden ürktü.

"Sen aklını nereye çalmaktasın İbni Bibi," diye kaykıldı.

"Sana Selçuklu tarihi yaz, dediler. Tarih yazmanın yol ve yöntemini düşün... Eski köye yeni âdet çıkarmak haddin mi?

Belgeleri oku... Bilgileri der... Zaman ve yer sıralamasıyla birbirine ula. Baktın bozgun, haksızlık, yolsuzluk gibi bazı olaylar sakıncalı, ayıkla. Gördün ki, ilk okuduğun belgedeki gibi laflar pürüzlü, törpüle. Ozanlığına sığın, efendilerini özene bezene güzelle... Tamam mı?

Bir toplum, kitle ya da topluluğu yönetmek için, salt mertlik.. salt yiğitlik.. yani kol gücü, beden takatı yetmez. İyi beslenen, iyi idman yapan ve direnen her kişi bu üstünlüğü sağlayabilir. Mertlik, gücünü sınamakta çıvgara yer vermez. Yine de, bütün bu yetilerin iyi bir avcı ya da askerde bulunması gerekir. Çıvgarı da ekleyince, acımasız bir bagi ile karşı karşıya gelinir. Bir gün daha güçlü, daha dirençli, cesur ve çıvgarda usta bir başka bagi zıbartıncaya haraminin tamamı öyle imiş sana ne?"

Bu aldırışsızlığından daha çok ürktü. "Sana ne olur mu?

Tarih yazacağız. Yazı ne değişmez bir gereçtir, bilmez misin?

İşte kimselerin görüp okuyamadığı *Meliköname,* kaç yüzyıl sonra rahlenin üstünde. Ve çok iyi bilirsin ki, devlet derbent, toplum sürü değildir.

Seçimle gelen, olmadığını bilir!..

Bilince de, her kişinin istemiyle, tüm toplumun düşünü birleştirmek için, hiçbir insanın katlanmayacağı özveriye katlanır. Gece demez, gündüz demez. Herkese yedirir kendi yemez. Açı doyurur, yoksulu ondurur. Devlet denilen dolabı hakça döndürür. Halk oynaşır, o haksızlığı söndürür.

Bunca ağır işin üstesinden gelmek kolay mı?

Demirden yayı germek.. oku herkesten uzağa atmak yetmez. Buna bilgi, görgü, birikimle beceri eklenmesi gerek. Bilgi dedin mi, öğrenmeden.. görgü yaşamadan, birikim üretmeden, beceri işlemeden olmaz.

Olmadığının tanığı da, yargıcı da yine tarih!..

Kim nice çarpıtırsa çarpıtır, saptırırsa saptırsın... En eski yazmadan, çok olasıdır ki en yenisi olarak benimkine, hangisine el atılsa... hepsinin her sayfası, birikimlinin görkemi.. yetersizin ağıtıyla bezendiği görülür.

Tarih yazmanın en büyük güçlüğü de bu zaten. Çünkü gerçek, güç, akıl, bilgi, ekin birikimiyle beceriyi bileştiremeyenin eksiğini.. bileştirenin değerini gözünü kırpmadan, elini titretmeden göstermeyi gerektirir.

Göstersen, baba mirasına konanın hoşuna gider mi?"

Sorusuna yanıt veremedi. Uzunca bir süre gözlerini kapadı. Beyninin içinde beliren bütün gerekçelerle, bütün soruları uzun uzun çarpıştırmaya durdu.

"Neyi, neyin ölçütüne, nasıl vuracaksın? Senin tartının okkası ne çeker? O çağın bilgeleri haksız mı? Seçim dediğin anda, en büyük zorluk kapına dayanıverdi.

Oysa bizim de, öncül ustalarımızın da, çağdaş kamunun da alışkanlığı başka.

Bir âdemoğlu soyaçekime yaslanarak üste çıktı, yaşam ve erinç musluklarını ele geçirdi mi, biatımız tam. Ona Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi olarak bakmayı yaşam gerekçesi sayıyoruz. Sayınca da, ol dediği oluyor, öl dediği ölüyor.

Varlıkla yokluk, zulümle adalet onun yetkisinde.

Görgüsü, bilgisi, birikim ve yeteneği yararlı hizmete işlerse bağış ve mutluluk.. bunlardan yoksun da, baskı ve zulme yönelirse katlanma sorumluluğu diyoruz.

İyilik de kötülük de Tanrı'dan ya!.. İyisi ödül... Kötüsü ceza.

Mevlam neylerse, güzel eyler!..

Kul aciz!.. Katlanmaya.. cezayı ödüle çevirmek amacıyla daha çok yaranmaya koşulu. Öyle bakıp öyle görünce tarih yazmak kolaylaşıyor.

Tanrı'nın seçtiği kul, yalvaç ya da egemen kutsal!..

Onun öncülü kutsalın bir hatunun rahmine tohumladığı da tıpkısının aynısı!..

Bunca yüzyıldır, bunca insan, hiçbir bağış ya da yaptırımı olmadığı.. salt inancın saflığına kanıt sayarak oniki imam için boşuna mı dövünüyor?

İnancın saflığına kanıt nedir? Kişinin kendine yükümlediği ödevi yapmış olması. Bir kısacık dinginlik!.. Çünkü ne inanç biter.. ne insan tükenir.. ne ödevle yüküm.. ne kaygıyla tasa eksilir.

O zaman kişinin seçimi bir iyice zorlaşır.

Tarih yazan da insan!..

Ve her insan gibi, iyi yaşamak... Hatta okur-yazarı alabildiğine kıt bir çağda, pek çoğundan fazlası onun da hakkı. Öyle olunca da, divitini hokkaya batırdığında seçeneği o kadar az ki!.. Varsıl gabiyi hoşnut kılarsa, çok şey elde eder. Kılamazsa eldekini yitirir. Örneği pek çok!.. Tarihi, tarih yapan yüce bilgeler!..

Biz neyi nasıl yapmamız gerektiğini sizden öğrendik. Keyhüsrev'i siz öğrettiniz. İskender'le Darayavuş'u aktardığınız kadar biliyoruz. Beyhaki kocası *Melikname*'yi, besbelli Nizamülmülk'ün buyruğuyla Melikşah için yazmış. Hint Denizi'nden Cebel-i Tarık'a uzanan devletin başını kim gücendirmek ister?

İstemiyorsan, kolayı var. Kutlu kulun her işini, yüce bir bağış.. her eylemini olağanüstü bir serüven.. her düşüncesini göksel bir değer gibi sunarsın... Salt alkış değil, ömrünü gönenç içinde geçirecek olanak da hazır. Bu yüzden ulu destancılar, Selçuklu Kurultayı'nın seçtiği Tuğrul'un kutsalların en kutsalı Halife'yi... Moğol Kurultayı'ndan seçilmiş Cengiz Han'ın... Tanrı'nın seçtiği bütün soylu egemenleri, postunun önünde namaza durduruvermesine şaşıyor!..

Oysa kul bakışıyla değil, insanca görebilsek, hak etmişlik yüreğimize inecek. Ve o an, namaza duranların bütün büyüsü bozulacak. Zaten onlar da, o büyüyü bozduğundan haklarını almıyor mu?

Hem de bütün bir dünyayı çığlık çığlığa bağırtarak.

Seçimin ne yaman bir iş olduğunu öğrenmek kişiyi nasıl da allak bullak ediyor.

Gerçeğin gizini çözmek, neden bu kadar etkin?

Doğrunun yetkinliğinden mi?

Galiba alışılmışın ötesine geçmek, kişinin kendini aşmasını sağlıyor. Ve o da, simyacının bakırı altına dönüştürürken duyduğuna eş bir coşku üretiyor.

Şimdi biliyorum!..

Ve bildiğimden dehşete düşüyorum. Çünkü hem olayların gizemini öğrenmek.. hem de kimseyi gücendirmeyecek biçimde ak-

tarmak, kişinin başkalarından önce kendini öldürmesine denk. Eğer her şeyi göze alıp seçimimi seçimden yana yapar.. hak edenlerin serüvenini yazarsam, yepyeni bir biçem oluşur. Tarih biliminin bildiği bütün bilgelerinkinden farklı bir yazma ortaya çıkar. Çıkar ya, yazdığına öncelikle ustaların, efendilerin karşı çıkar.

Hani haksız da sayılmazlar. O yola sapanların deneyimi ortada. Sonradan türbelerinde ağıt yakanların tamamı, katline fetva vermiş. Toplumda kök salmış.. kişilerde kemikleşmiş alışkanlığın üstüne yürümek, kendi alışılmışını aşmak kadar kolay değil. Genel geçer anlayışın tezgâhında dokunmuş insanları, teker teker çözmek.. bildiğinin tersine olmasa da bambaşka biçimde olduğuna inandırmak.. ve bunu öncelikle kendini insanüstü sananlara benimsetmek, nice bir çaba, nice bir emek ve zaman ister? Oysa onların her biri.. doğru gün gibi gözlerini kamaştırsa da, tabu kepenklerini örterek onu yok sayarlar.

Saydılar mı da senin işin biter.

Ne doğruyu savunmana fırsat olur. Ne kendini korumana olanak bulursun.

İnsanlığın tabusunu değiştirmekle doğasını değiştirmek birdir.

Oysa doğa değişmez, dönüşür.

Dönüştürebiliyor musun?

Divit elinde, kâğıt önünde... Denemenin zararı emeğine!.. Kar helvanı, önce kendin ye!.. Beğenirsen, efendilerine de kamuya da sunarsın," kışkırtmasıyla sonraki tümceyi okudu; "Oğuz Yabgusu önemli devlet işlerini ona danışmadan çözmezdi," sözlerini okur okumaz da, "Sana şükürler olsun yüce tanrım," diye yerinden fırladı.

"İpin ucunu yakaladım.

İki rekât şükür namazı kılayım da, rabbime borcumu eda edeyim," sevinciyle, kıbleye dönük serilmiş ipek seccadeye yürüdü.

SEKİZ

Sarındığı kestaneyle tapınağa girmek üzereydi.

Kapıcı Brahman göğsünden iterek durdu.

Tutak'ın anlamsız bakışlarını soruyla yanıtladı;

— Otacı sizde mi?

Bir an ne diyeceğini bilemedi Tutak.. Sonra şaşkınlığını titreştiren sesiyle;

— O kaç yıldır bizde.

— Evde mi demek istedim.

— Ben çıkarken evdeydi, diyebildi.

Rahip pek ivecen olmalı. Son ses ağzından çıkmadan sırtından çuvalı kaptı;

— Öyleyse zahmeti sana!.. Bir koşu var da çağır. Tez gelsin! buyruğuyla itekledi.

— Hay hay!.. diye döndü Tutak.

Bir süre vargücüyle yamaç aşağı kopan çocuğu izledi rahip. Tam keçiyoluna sapacağı an, birden anımsamış gibi;

— Başrahip sayrı, diye seslendi arkasından. Sonra da bir duyan var mı kaygısıyla, çevreyi kolaçan etti. Tutak'ın bile duymadığı izlenimiyle rahatladı. Tutak o anda yüksek, kalın, uzun duvarın köşesini dönüyordu. Duyduğunu belirtmek için başını salladı. Rahibi görmeden hızını daha da artırdı.

Bir yandan koşuyor.. bir yandan, "Sabah çağıran olmadı. Kıra da çıkmadı. Dün derdiği otları ayırıyordu," güvencesiyle kıva-

nıyordu. Ama birden, "Dilerim aklına bir şey gelip aramaya çıkmış olmasın," kaygısıyla daha bir ivecen; "yoksa onu bulmak için dağ tepe dolaşınam gerekecek!.."

Kestaneliği geçince, uzaktan gözüne Maun'un iri gövdesi battı. Sözünü yerine getirme kıvancı, hızını daha da artırdı. Yamaç aşağı, doruktan kopmuş bir taş gibi kaya zıplaya, yuvarlanırca inmeye başladı.

Aslıcan, sabah sütünü sağdıktan sonra keçileri önüne katmış... orman yeşilliğine saldıktan sonra, ağır ağır dama dönüyordu. Kestanelik açığına çıktığı an oğluyla burun buruna geldi. İkisi de aynı anda irkildi. Şaşkınlıkla bir an durakladılar.

Tutak anasının meraklı gözlerine omzunu silkti. Tutup sorgulamasın diye yeniden vargücüyle Maun'a doğru seyirtti. Aslıcan olduğu yerde dikildi kaldı. "İlginç," diye geçirdi. "Hiç böyle yapmazdı. Çok bir ivecen bir şey var besbelli... Bir şey unuttu desem, unutmaz. Her bir şeyi yineleye yineleye akşamdan yerleştirir," inancına; "Üstelik damı toplarken gözüme unutulmuş bir şey çarpmadı," güvencesini ekleyerek kaygılandı. "Böyle seyirttiğine göre tapınakta çok önemli bir şey olmalı!.." derken yine de aklından dünkü hazırlığı denetledi. Bir eksik bulamadı. Yokuş aşağı uçarca gidişine baktı yeniden; "Herhalde Bab'a ilişkin bir şey var!.." kaygısıyla yüreği cız etti. Gözleri nemlenerek; "Arayanlar buralara kadar geldi, Tutak onu mu duydu? Duydu da, onlardan önce duyurmaya mı koşuyor? Öyleyse fena!.. İnsanın, buldu sandığını yitirmesi, dayanılır gibi değil!.. İçim acıyor. Üç yıldır Baran'ın dönüşü düşüyle avundum. Onsuzluğu kabullendiğim an, Bab geldi. Damıma direk umdum. Umudum yeniden mi yitecek? Dayanabilir miyim?" ezinciyle devindi. Oğlunun ardından seyirtmeye başladı.

Adımlarının hızına şaşarak duraksadı. "Belki söyleyeceği bir şeyi unuttu... Yolda aklına gelince bir koşu söyler gelirim dedi," düşüncesiyle avunmayı denedi. Yeniden hızlanırken, kaygısı yön değiştirdi. "O yaşta terler, hastalanırım der mi insan?" Yüreği bu kez de oğlu için cız etti.

Maun, ayak seslerini yerin kulağından algılamıştı. İlkin dalgınlığının sisleri içine gömdü. "Aslıcan keçileri sürüyor. Sesler ondan," diye aldırmadı. Sonra birden Tutak'ınkileri ayırdı. "Çoktan tapınağa varmış olmalı," varsayımıyla avundu. Ama ses gittikçe yaklaşıyordu. Yoğunlaştığı ayırma işini bıraktı. Çömeldiği yerden ağır ağır doğruldu. Tek elini beline dayayarak gözlerini koruya dikti.

Yanılmamıştı!..

Önce Tutak'ın, ardından anasının telaşı sökün etti. "Ana oğul, ikiz yürek gibi. Biri bir şeyin telaşına düştü mü, öteki daha bir beter oluyor," düşüncesi yüreğinde sızı.. belleğinde çığlık oldu. "Ne ana kucağına sığınmışlığın, ne yar dudağı ısırmışlığın var Maun Bab!.." diyordu içsesi. "O ikizliği sen nerden bileceksin?"

Birden gözleri parladı. "Öksüzlükle yetimliği de.. yoksunlukla yoksulluğu da benden iyi kim bilebilir? Babamı hiç tanımadım. Aytekin sancağında derilip Hint seferine katılmış. Dönmemiş!.. Anam gözlerimin önünde Seyhun'un seline gitti.

Kam Doyran olmasa, ne yaşamı, ne otu, ne atı bilir.. ne erdemi öğrenirdim.

Selden o almış beni. O bakıp büyüttü. Yürüdüm koşturdu. Dillendim eğitti. Bilisini, sezisini, duyusunu belletti. Ve dahası Babek'e o tanıttı. Anam babam da, soyum sopum da onunla topluluğu oldu. Biri incinse, benim yüreğim kanadı. Birinin bir yeri ağrısa, benim gövdem tutuştu. Birinin yüğreği bulansa, benim içim dışıma çıktı. Ve Hazar'dan Seyhun'a şu koca Horasan'da, bir yerde bir tırnak çizilse, benim kolum kırıldı. Kıvancım onlarla dağları aştı. Erincim kamuyla eklemleşti.

Ham idim, kamuya râmoldum. El idim, herkese can oldum. Çiğ idim, yandım kaynaştım, piştim. Dolu içtim esridim. Bencildim, benden geçtim... Uyur idim, uyandım. Dört kapıyı dolandım. Kırk menzili aşarak, aynı ceme bulandım. Tığıbendimi taktım, arşıalaya çıktım. Bulutların üstünden âlemi seyreyledim. Yağmur damlası oldum. Kuru toprağa bandım. Âlem beni seyreyledi. Selman-ı pâk'a rast-

ladım. Oniki imamı bildim. Dile geldim, bile geldim... Ağız açtım, avaz eyledim. Ali-yi murtaza ünledim. Kam Doyran el verdi, el aldım. Dil verdi, dil aldım. Tükürdü tükrüğünü yuttum... Yol verdi kam oldum. Babekle kamu doldum. Hakka sevdayı, zulme direnci öğrendim. İnsanın insana asal bağını, canın cana gönül bağını kim benden iyi bilir?" sorusu yanıtsız kaldı. Acısı daha bir arttı.

Derin bir solukla, içinde çağlayanı apaydın göğe saçtı.

Hızla yaklaşan Tutak'la, izleyen anasını seyre daldı.

Eli belinde, aklı yüreğinde, gözlerinden belleğine yansıyan resimde yıkandı. Yine de, bir türlü saptayamadığı bir yerde sürekli artan bir zonklamayla içini çekti. Yeryüzünün bütün havasını ciğerlerine doldurma ereğiyle uzun ve derin bir soluk aldı. Göğsünde kabaran acı karışımı eksikliğin resmini bir an gözkapaklarına astı. Sonra suçüstü yakalanma ivecenliğiyle beyninin unutmaz hücresine tıktı.

Tutak o an yanında bitti;

— Öğretmen Brahman, sözüyle nefes nefese; — dedi ki, tez tapınağa varasıymışsın!..

— N'oldu? Bir aksilik mi var?

— Başrahip sayrılanmış!..

— Vah!.. Otacı Tapınağının başına... Bir yol bulamamışlar mı?

— Umut kesilmiş olmalı, dedi hemen Aslıcan; — başrahip ilin en bir büyük otacısı. O aciz kaldıysa, ötekiler sorumluluktan büsbütün sakınmıştır.

— Ne olur olsun, dertlilerin devası bir insan umarsızlıkla acı çekiyor!.. Biz de burada lafazanlık ediyoruz, diye ilaç kesesini yoklayarak yola düştü Maun.

Aslıcan koşarak dama girdi.

Elinde dokuyup işlediği peşkirle çıktı.

Yetişememişti!..

Maun'la Tutak el ele yamacı yarılamışlardı. Boş gözlerle bir peşkire, bir yamaca baktı. Baba oğul gibi el eleydiler. Islanan gözlerini, Tutak için çıkardığı bezle silerek;

— Çok yaşlıydı, diye seslendi. Duyulup duyulmadığına aldırmadan dama girdi.

Nefes nefese tapınağın önüne geldiklerinde rahibi bekler buldular. Raslantının sevinciyle karşıladı rahip. Gülümsemesi, etsiz yanaklarına yayılan bıçak izi gibiydi. Bir baş selamının ardından, kollarını harmanisinin yeninden çıkardı. Birer kanat gibi açarak yol gösterdikten sonra önlerine düştü.

Dış duvarla bütünleşen kayın kapının, kapısalığından girer girmez;

— Sen derslikte bekle, diye buyurdu Tutak'a. O ayrılır ayrılmaz öne düştü. Uçar gibi giderken; — Dün bir şeyi yoktu, açıklamasıyla hemen soldaki dehlize yöneldi. — Akşam âyininden sonra birden sancılandı. Öyle acı çekiyor olmalı ki, inleyip çırpınmaktan ne kendi bir şey yapıyor, ne bize fırsat veriyor. Tapınağın bütün otacıları bir derslikte, bir başında!.. Bulgusuzlukla umarsızlık elimizi kolumuzu bağladı. Ne olduğu bilinebilse, emi bulunur, yakısı anında karılır, diye eğitiriz. Neyleyelim? Bilinmezi çözmek, bilgeyle ermişin işi, dedikten sonra bir an durdu. Yan gözle sözlerinin etkisini denetledi. Maun'un yüzünde hiçbir değişim yakalayamayınca; — Yazık!.. Biz iki erdemden de yoksunuz. Dert belliyse dermanımız hazır. Anlaşılabiliyorsa otama kolay!.. Sayrı umarsız kalınca, otacı devasız kalmaz mı? Dertlere deva, sancılara şifa olduğunuzu ilde bilmeyen yok. Çaresiz size başvurduk, derken çiğnene çiğnene mozayikları çinileşmiş uzun dehlizden, hücrelerin bulunduğu arka bölüme geçtiler.

Daha yarı yolda irkildi Maun.

Kulaklarında, kapana kısılmış kurdun acılı uluması zonkladı. Rahip öncülük etmese de, sesin izi hastayı buldururdu."Besbelli sancı artarak bastırıyor," bulgusuyla belli belirsiz gülümsedi. "Sayrı umarı otacıda bulur. Otacı sayrılanırsa, işte böyle olur," diye acındıktan sonra; "Zavallı başrahip!.. Yetkesi örselenmesin diye besbelli kendini sıkıyor. Yoksa her keşiş gibi acıya dayanıklıdır," düşüncesi, Kam Doy-

ran'la otadığı bir böbrek hastasını gözlerinin önüne getirdi. Buduna yakın bir boy beyiydi. Beylik zora dayanç ister. Oysa zor kişinin kendindense, dayanç yararsız!.. Besbelli bey bunu bilmiyordu. Dayanıksız görünmemek için kendini alabildiğine kasıyordu. Kastıkça sancı artıyor.. yiğitliğin bütün görkemi, basamak basamak göçüyordu. İçinin içinden yükselen kasırga, kasıntısının gırtlağında sese dönüşüyor.. onun nice çabayla yumduğu dudaklarını yarıp çıkıyordu. Bu kez de utançtan kısıtlamaya kalkıyor.. kısıtlandıkça büsbütün betleşiyor.. sonunda acı utancı alt ediyor.. anasını yitirmiş düve gibi böğürüyordu. "Henüz görüp tanımadım. İnceleyip saptamadım. Ama onca yaşlı birinden, bu böğürtü çıkıyorsa, sancı içten geliyordur," diye düşündü. İvecen başrahibin hücresine girdiler.

Öğretmen haklıydı. Tapınağın bütün otacı Brahmanları, adamın çevresinde... Ve hepsinin yüzüne umarsızlığın yılgısı yayılmıştı. Kapıdan girer girmez hem Maun'a rahat çalışacak yer açtılar.. hem biz her şeyi denedik, hiçbir yarar vermedi, dercesine baktılar. Maun onlara aldırmadan, geniş adımlarla ranzaya yaklaştı.

Yaşlı rahip, ökseye tutulmuş serçe gibiydi. Kurtulmaklığa çırpınıyor.. çırpındıkça körük benzeri daralıp genişliyor.. bedeni, halinden umulmaz biçimde gerilip titriyordu. İvecen rahibin başına uzandı. Başparmağıyla gözkapaklarını kaldırdı. Uzun uzun gözlerini inceledi. Kulağını göğsüne dayadı. Parmak boğumlarında kalbinin atışıyla, soluğunun salınışını saydı. İnce bedeni saran tiftik sofu sıyırdı. Çırılçıplak yaşlının, damarlarıyla kemikleri teninin dışına şorlamış.. her birini tek tek saymak mümkündü.

İlaç kesesinden gümüş bir kutu çıkardı. İçindeki melhemi mıncıklayarak sağlam avucuna yaydı. Yağlı ayasını, bir tüğ hafifliğiyle yaşlı adamın karnına dayadı. Ağır ağır ovar gibi, dolaştırmaya başladı. Sanki elinde büyü vardı. Daha ilk sığazlamalarda, böğürtüler önce çığlığa... Sonra iniltiye dönüştü.

Ova ova, çukuru fincanlaşmış göbeğinin sol tarafına uzandı. Yaşlı beden gerildi. Biraz daha ilerledi. Teni titreyerek bütün gövde ka-

sıldı. Aynı hafiflikle sidik kesesinin üstünü sığazladı. O an adam, hiçbir gırtlağın çıkaramayacağı bir çığlık attı.

Brahmanlar dehşet içinde saçıldılar. Gözlerinde ürküyle, tanı güveni aynı anda yandı söndü. Maun elini çekti. Duraksamadan sağ kolunu gövdesine sardı. Koltuğunun altında ipek topu taşır gibi adamı yüklendi. Rahiplerin sorgucu bakışlarına;

— Hamam nerde? sorusuyla karşılık vererek kapıya yürüdü.

Davranışlarının kararlı hızına kapılmış.. sanki hepsi dilini yutmuştu. Sessiz onu izlediler. Kapıya geldiğinde duraladı. Biri açmak için ilerleyince;

— Hamam nerde? diye yineledi, sarsarcasına.

Otacı rahiplerde belirgin bir dalgalanma oldu. Kapıyı açan öne düştü. Maun yüküyle, rahipler ilgiyle onu izledi. Sağ dehlizden, içi dışı somaki mermer, sekizgen hamama geçtiler. Yaşlı adamı, oba külahı kubbenin yansısı, göbek taşına uzattı.

Hızla sekizgenin her yüzüne yerleşmiş kurnalara göz attı. Kapı karşısına geleni, su tanrıçasının kalçaları arasından bitek toprağa su fışkırtan bir pınarı andırıyordu. Tanrıçalar kıskanç olur!.. O da suyunu kıskanmış olmalı. Mermer kurnanın çevresinde kutlu kollarını kavuşturmuş.. bir küçük havuzcuk oluşturmuştu.

Maun, aradığını bulmanın kıvancıyla belli belirsiz gülümsedi.

Bir gözüyle kurnayı, diğeriyle iyice küçülmüş bedeni ölçtü. Boyutları uygun düşünce zayıf bedeni sırtüstü uzattı. Otacı rahipler şaşkınlıktan sıyrılmışlardı. Hepsi birden yardıma koştu. Elbirliği işi kolaylaştırdı. Kestirdiği kurnaya yaklaştı. Kalçasının ortasındaki dudaklara sıkıştırılmış tıpayı çekti. Şorlayan suyu önce elinin ayası.. bir süre sonra tersiyle yokladı.

Yeniden hastanın başına döndü. İlaç kesesinden koyu mor bir şişe çıkardı. Göbektaşının üstüne bıraktı. Rahiplerin büyüyen bakışları altında, sağ eliyle işlevsiz sol kolunu kavradı. Kıvranan gövdenin boyun boşluğuna yerleştirince, yaşlı rahip kıpırdanamadı. Şurup şişesinin tapasını dişleriyle söktü. Çolak kolu azıcık bastırınca

rahibin ağzı, kendiliğinden açıldı. Şişenin içindekini başrahibin ağzına boşaltırken;

— Ne kadar zahmetse, külhanı iyice kızdırın, dedi.

Rahiplerden biri kapıdan fırlarken, kurnadaki suyu tarttı. Ötekilerin ilgi ve dikkati, devinilerine kelepçelenmişti. Her davranışında başlar dönüyor.. boyunlar uzuyor.. gözler dört açılıyordu. İkide bir elini suya sokup ısısını denetliyor.. gerekli sıcaklık yoksa tas tas boşaltarak, yeniden dolmasını bekliyor.. yeniden boşaltıyordu.

Sonunda yeterli kıvamı buldu. Tası usulca kurnanın denizliğine bıraktı. Yeniden başrahibi kavradı. Bukez beş altı el birden uzandı. Her elin desteği adamı bir tutam pamuk gibi yeğneltti. Yönlendirmesiyle kurnaya oturttular. Eliyle suyun ılımını yeniden denetledi. Musluktan akan su, gittikçe daha çok ısınıyordu. Hamam tasını kaptı. Gittikçe ısınan suyu boşaltmaya başladı. Musluk kurnayı doldurdu. O rakkas gibi işleyen tek koluyla boşalttı. Su aktı... O boşalttı.

Bir süre sonra yaşlı adamın iniltisi hafifledi. Hemen tası rahiplerden birinin eline tutuşturdu. Adamı sola çevirerek arkasına geçti. Görünüşte eli yavaş yavaş karnında dolanıyordu. Ama parmakları, adamın iç organlarını tek tek yokluyor.. eli yardığı karnın içindeymişçesine dolaşarak, böbreğini.. sidikkesesini.. idrar yollarını ovuyor.. her devinisi adamın iniltisini biraz daha kısıyor.. daha düzenli soluk almasını sağlıyordu.

Otacı rahipler gözlerini dört açmış, elini, kolunu, duruşuyla davranışını izliyor.. usta bir çengci gibi sürekli kıpırdayan parmaklarının her devinisini anlamak amacıyla eğilip bükülüyor.. arada çatır çutur kafalarının tokuşmasına bile aldırmıyorlardı.

Sonunda işaretparmağı, bir türlü düşmeyen taşın yerini buldu. Büyüyen dış salgı beziyle, sidikkesesi arasına sıkışmıştı. Parmak arasında sağmayı denedi. Yaşlı beden, umulmaz bir kasılmayla elini düşürdü.

Adamı belinden yakalayarak başını sekiye eğdi. Dizleriyle kal-

çaları kurna içinde kalacak biçimde domalttı. Otacı rahiplerin delişetle açılan gözlerine baka baka işaretparmağını tükrükledi. Sonuna dek içine sokmasıyla salgı bezini bastırması bir oldu. Başrahip hamamın her köşesinde yankılanan canhıraş bir;

— Oooy!..çekip dizlerini kurnanın kıyısına dayayarak şarıl şarıl işemeye başladı.

Otacı rahipler neye uğradıklarını şaşırdılar!..

Mermer sekiye çarpıp saçılan kanlı çiş üstlerine sıçramasın diye ilkin çil yavrusu gibi dağıldılar. Şaşkın birbirlerine bakarken Maun'un, ışınlaşmış gözlerini ayırdılar. Bilgiç bir beklentiyle gittikçe kana dönüşen çişin düştüğü yere dikilmişlerdi. İlgiyle adım adım toplaştılar. İyice yaklaştıkları an sekiye çat diye bir şey çarptı.

Yaşlı rahip bu kez, titreşimlerinde sevinç zilleri çalan bir;

— Oooy!.. daha çekerek sırtüstü suya yayıldı.

Maun hızla eğildi. Nohuttan biraz küçük.. yıldızımsı bir zımparayı andıran kanlı taşı, oluk akıntısına karışmadan kaptı. Kurnada bir iki çalkaladıktan sonra, gözlerinden sevinç yaşları akarak doğrulmaya uğraşan başrahibe;

— Sıkıntınız buydu, gülümsemesiyle uzattı.

Başrahip taşı aldı. Parmaklarının ucunda kubbeden süzülen ışığa tuttu. Sonra onu kurnanın denizliğine bıraktı. Ağır ağır doğruldu. İki elini göğsünde kavuşturup alnına götürerek suyun içinde eğildi.

Birden ayağı kaydı. Maun çolaklığından umulmaz bir çeviklikle düşmesine izin vermedi. Yakaladığı yaşlı rahibi, bir tutam çiçek benzeri usulca göbektaşına uzatarak;

— Çok yorulmuşsunuzdur. Azbiraz dinlenin, uyarısıyla örttü.

Yaşlı adam, kapanan gözlerini zorla açtı. Derin soluklarının arasında;

— Size hayatımı borçluyum, diye elini yakaladı. Dudaklarına götürürken kurtaran Maun'a derin bir saygıyla; — Yönteminiz olmasa, bunu düşürmenin mümkünü yoktu.

— Kolay diyemem, dedi Maun. — Bayağı pürüzlü. Üstelik epeyce büyük!..

— Epeyce, dediğinize göre, daha büyüklerini düşürtmüş olmalısınız.

— Biraz dinlenseniz iyi olur, diye kayan gözlerini eliyle hafifçe örtüp laf karıştırdı Maun. Rahiplerin sevecen bakışlarını görmezden gelerek, başrahibi abasıyla kundakladı. — Konuşmak için henüz çok erken.

Başrahip yeniden ağzını açıyordu ki, abayı iyice örterek bastırdı. Bitkin adamın açılan ağzı, esnemeyle karışık bir soluk saldı. Anında kendinden geçti.

— Hamam sıcak!.. Çok yoruldu, azbiraz dinlenirse, bişeyi kalmaz, dedikten sonra üstünü güzelce örterek kapıya yürüdü.

Dehlize çıktı. Geniş adımlarla geldiği yoldan ilerlemeye başladı. Rahipler şaşkın bakakalmışlardı. Tez toparlandılar.

Ardından seyirten Tutak'ın ahbabı, yarı yolda işlevsiz kolunu yakaladı;

— Azbiraz eğleniniz efendim!.. Size bir hayat borçluyuz.

— Hiç kimseye, hiçbir şey borçlu değilsiniz efendim!.. Bildiğini sınayanın, borcunuödeme fırsatı sayılırsa, muttur. Sayılmaz gam değil, dediği an öteki rahipler yetişti.

Çevresini sararak, Maun'u çembere aldılar. Ağır ağır kitaplığa yöneldiler.

Kapıdan girdikleri an, Maun'un bakışları şaşılaştı. Mermer raflara dizilmiş binlerce kitap.. sıralanmış yüzlerce tablet vardı. Öğretmen rahip doğal bir şeyden söz edercesine;

— Tapınağımız insanlık kadar eskidir, dedi sanki biraz kasılarak; — Göktanrı'dan önce mi bilemem, ama Hint'ten, Çin'den ve Sümer'den eskiliği kesin. İlk öğretmen Asu Buka kam, pek bir bilge kişiymiş. Şu raftaki kil tabletleri kendi eliyle dermiş, yazmış, düzenlemiş, dedikten sonra gözbebeklerinde yaldız yaldız uçuşan soru işaretleriyle, gözlerinin içine baktı; — Kamların altın bitiği oku-

duğunu duymuştuk. Tablet okur musunuz? sorusunun yanıtını yüreğinden almak istedi.

Maun duraksamadan başını salladı;

— Okuyan candaşım çoktu. Bana fırsat kalmadı.

— Bizde de okuyan var. Dilerseniz!..

— Dilerim, dedi hemen Maun. — Yardım eden olursa, elyordamıyla işlemeye çalıştığımı, bilimin dilinden öğrenmeyi hem de nasıl dilerim.

— Tapınağımızın bir bilge öğretmen kazanması, başrahibimizi çok sevindirecek.

— Bir hevesli öğrenciye bu kadar cömertlik fazla değil mi?

— Ne söylüyorsunuz efendim!.. Bilmediğimizi bilen, görmediğimizi öğretenin bunca özgeçisi bilgelikten gelmez mi?

Maun yanıt verip vermemekte duraksadı. Yaşça hepsinden büyük olanı;

— Biliyorsunuzdur, tapınağımız yüzyıllardır otacı yetiştirir, diye laf attı.

— Duymayan, bilmeyen mi var efendim!.. Doğunun Asu-Kelepiyon'u bile dendiği olur.

— Asu herhalde ilk otacıdan geliyor. Kelepi, Bergama tapınağını kuran otacı... Yon, onun durduğu yer. Okul, sayrılar evi, ya da tapınağı olsa gerek. Bizimki gibi, açıklamasıyla söze girdi en gençleri.

— Öyleyse kimbilir kaç bin yıldır, kamlarla otacılara ışık saçar. Kaç kere kaç bin sayrının esenliğe kavuşmasını sağlamıştır.

— Yeri ışık olsun egemen Viştaspa, Muğ tapınaklarının tamamını Zerdüşt'e verdiği halde, bizimkine bu yüzden dokunmadı.

— Esenlik nasıl herkesin hakkıysa efendim, dedi yumuşacık Maun; — Ölüm korkusuyla sayrılık kaygısı o ölçüde etkin.

— Ve, dedikten sonra sesli sesli soludu yaşlı rahip. — Azbiraz aklı olan bilir ki, kişi nice sağlıklı.. nice güçlü ya da varsıl olsa.. ömrü nice mutlu geçse, ölüm kaçınılmaz.

— İnsanın kaçınılmaz olandan yılgısı doğal, diye tamamladı onu

Maun. — Akşam yatıp sabah kalkmayacak kadar güzel olanı dahi, yokluk.

— Bir de ağrılı, sızılısı, canı tenden, teni candan bezdireni var. Ürkülmesin mümkün mü? — sorusu, dehlizin tuğla tavanında yansıdı öğretmenin.

— Asu Kelep, bu korkuyu pek bir iyi değerlendiren otacıların, en iyisi olmalı, dedi bilgece Maun; — Bergama tapınağının kapısına; "Tanrıların emri; buraya ölümün girmesi yasak," yazdırmakla, ilk adımda kişi yüreğindeki korkuyu bütünüyle silmese de, tavsatmış.

— Silse ya da tavsatsa ne!.. Korkunun yararsızlığını bilen bile dehşete düşmekte.

— Bilenin dehşeti daha bir beterdir, haklısınız!.. Hastanın otacıda umarı.. umarından çok umudu vardır. Otacı umudunu yitirince, dehşeti katlanmasın yazılı mı?

— Haklısınız, dedi yine en yaşlı. — Ama o dehşetin beteri umarsızlık!.. Çünkü kişinin kendi gözünde güçsüzlüğünden kaynaklanır. Bu durum, sayrılıktan kötü!..

— Sayrılık geçici, efendim!.. Tensel, bedensel!.. Eninde sonunda ya kendiliğinden, ya otacı eliyle görmemişe döner kişi. Güçsüzlük ise, duygusal ve tinsel!.. Daha baştan olmazın, yapılamazın, yapamayacağının kesin kabulü. Kam Doyran kaçkez; "Otamak istemeyen sayrıyı sağaltacak kamın alnını karışlarım," buyururdu. Kişiyi kendine karşın, oldurmak da, ondurmak da olasız.

— Bizim öğretimiz de aynen bu. Otacı, yetersizse can alır belki!.. Ama en bir yetkini dahi hiçbir varlığa can veremez. Öyle olunca da, bir nice üstün, bilgili, birikimli ve becerikli sayılırsa sayılsın, sayrıya yardımcı.

— Tapınağınızdan çıkan her kişi boşuna bilge olmuyor.

— Ama o bilgeler, kendi sancılarına melhem olamıyorlar? diye güldü yaşlı rahip.

— Neden? dedi hemen Maun. — Azbiraz daha ığınsa, taş düşebilirdi.

— Özverinin bu kadarı fazla efendim, diye atıldı en gençleri. — Öğretmenim, bilge kendinden öyle güvenlidir ki, hünerinden utanıyor sanırsın. Aldanma!.. Yalnız budalalar özveri sahibini ucuzlar. Sizden önce az mı uğraştık? Ustamız buyurdu, ovaladık. Ustalar yol gösterdi, evire çevire sarstık, sarsaladık. Bilgeler yöntem belletti, melhem sürdük... Yakı çaldık. An andan beter oldu. Siz onur verdiniz. Gözünüz ilişti, eliniz değdi, ustamız bir anda sağaldı. Size ne kadar borçlansak azdır.

— Aman efendim, her otacının yapacağından fazla ne yaptım ki?

— Ooo!.. diye bir ağızdan karşı çıktılar.

— Bunca yaş yaşadım, dedi tane tane yaşlı rahip; — Bunca sayrı sağalttım. Bunca otacı eğittim. Bu yöntemi ilk kez gördüm. Sanırım sizin buluşunuz.

Maun bu açık soruya nasıl bir yanıt vereceğini bilemeyerek yutkundu.

— Lokman Hekim dermiş ki, Asu Kelep'in "Yöntem"inde, Bukrat'ın Bergama egemeninin kızında denediği yazılıymış, diye geçiştirmek istedi.

— Bakın, Asu Kelep'in "Yöntem"i şu rafta. Kaçkez okudum bilemem. Ama, onda böyle bir bölüm olduğunu hiç anımsamıyorum.

— Kam Doyran bana, kam Tura'dan geldiğini de öğretmişti.

— Bilge bilgisini üstlenmez bilirdik de, örneğini bilmezmişiz efendim!.. dedi tane tane yaşlı rahip. — İstediğiniz kadar üstünüzden atın. Herhalde bundan öte öğrencilerimiz, kam Maun Bab denemiş ve sayrıyı sağaltmıştı, diye öğrenecekler.

— Fazla büyütmüyor musunuz?

— Küçültmekten korkuyoruz. Başöğretmenimizin çektiğine tanığız. Aklınızla elinizin hünerine de!.. Kiraz sapı ya da Tanrıdağı'nın Taşdelen suyuyla kum dökmeyi.. sayram ayazmasının havuzunda taş düşürmeyi biliriz. Ama onların hiçbiri, mercimek tanesini geçmemişti. Yönteminiz olmasa, bu düşmez.. başrahibimizin buyurdukları gibi, bağıra bağıra dayancının bittiği yerde, sonsuzluğa göçer-

di. Siz dilediğiniz kadar özgeçi gösterin. Biz bir insanın dayanabileceği bütün acıları birlikte yaşadık.

— İçten vuran her şey çok yıpratıcıdır, dedi Maun. — İç sancısı depremle yanardağa benzer. Bedenin tüm organlarını ya yıkar, ya yakar. Dayanılmaz, önlenemez, kaçılamaz. Üç olumsuzluk birleşince, kişide akıl mı kalır? Direnirse yine kendiliğinden beden direnir. Doğanın onca yıkıma direnmesi gibi... Ve yıkılıp yakılanı ya onarır, kendine uydurur... Ya eksiği, noksanı kabullenir kendisi uyar.

— Çok doğru buyurdunuz, onayıyla yer gösterdi yaşlı rahip. Herkesin kitaplığa serpişmiş rahlelerin kıyısına yerleşmiş postlardan birine yerleşmesini bekledi. Sonra; — Doğa belki onarımı kendi becerir. Ekim, biçim ve bakım istemeyebilir. Oysa insanın onarımı otacı, uyumu bir pîri gerektirir.

— Zorda kalırsa, dedi sol kolunu göstererek Maun; — İnsan da, doğaya özenebilir.

— Özenebilir elbet, diye düzeltti öğretmen rahip. — Sizin kadar bilge ve yetkin ise!.. Kendisi kendini onarır. Ve eksiği daha kolay kabullenir.

— Doğru buyurdunuz. İnsan, suçlayabileceği varsa öfkeleniyor. Kendi edince, kendi buluyor. Ve daha kolay katlanıyor.

— Eğer, diye gözleri sol kolunda söze girdi yaşlı rahip; — İnsan hünerbazlığı mümkün kılsaydı, eksiksiz tamamlanacağına hiç kuşkumuz yok efendim!..

— Umarsıza umu bulanın eksiği, bizim fazlamız, diye tamamladı yaşlı rahip.

— Bağışınıza minnet, dedi Maun. — Ama eksik kalanı tamamlamak pek mümkün değil.

— Değil efendim, diye kaykıldı rahip. Bir süre sözcükleri arar gibi gözlerini, ağzını yumdu açtı. Sonra yeniden doğrularak; — Tapımız, canı ölümün elinden almakla ünlüdür. Ne var ki, umar başka eldeyse ün de bilgi de faydasız!.. İki gündür koşmadığımız yol, denemediğimiz yöntem kalmadı. Derde deva bilinenin, kendi der-

dinde aczi ne acı!.. Ne denli yıkıcı, bilemezsiniz. Deneylerin hepsi sonuçsuz kalmış.. tüm umutlar tükenmişti. Hiçbir işkencenin düşünemediği acılarla bağıra bağıra, ölümünü bekliyorduk.

— Olur mu efendim!.. ivecenliğiyle ardından geleceğini varsaydığı övgülerin önünü kesti Maun; — Ustalarımız, "çıkmadık canda umut vardır," buyurmamış mı?

— Buyurmuş elbet!.. Bu bizim ilk öğretilerimizden biri. Ama canın tek başına umuda yetmediği de ikinci dersimiz. Yoksa otacıya gereksinim olmaz.

— Zaten özdeyiş, otacı için, dedi rahiplerin en yaşlısı; — Çalışsın çabalasın... Araştırıp soruştursun... Düşünsün taşınsın... Gözlemlesin bulsun... Denesin sınasın... Ve sayrı elden çıkmadan umarı sağlasın anlamında.

— Öyle ya efendim!.. diye atıldı orta yaşlısı; — Sayrı özgüveniyle umudunu yitirmese, otacıya başvurur mu?

— Zaten galiba ölüsünü kaldıralım diye bize geliyor, diye söze girdi Brahman;

— Ve doğallıkla iş işten geçmiş oluyor, sözleriyle tamamladı yaşlı rahip.

— Hani neredeyse, içim onun gidişine, çabamız ölçüsünde yanmıyor desem, yanlış olmayacak, dedi öğretmen.

— Demeyin öğretmenim, olur, diye karşı çıktı Maun. — Benden iyi bilirsiniz ki, otacının güleşi sayrılıkladır, derseniz, sayrıyla uğraşmış olursunuz.

— İyi ama, sağlık ve esenlikle oyun olmayacağını anlatmaktan dilimizde tüğ bitti. Sanki bir kulaklarından giriyor, ötekinden çıkıyor. Kişi azbiraz bileni dinlemeli değil mi?

— Kişi mutluysa yüreğinden... Esense kendinden başkasını dinleyebilir mi?

— Kuraldışılar her zaman, her yerde olmuştur, diye gülümsedi yaşlı rahip. — Ama, o kadar seyrektir ki, hem pek göreni olmamıştır... Hem genel kuralı bozmamıştır.

— Ya sayrı veya marazlıysa? sorusu genç rahipten geldi.

— O halde dinleyecek dermanı olur mu?

— Hadi dihkanlarla tacirler, nakiplerle memurlar varsıl!.. Ve her varsıl gibi, keselerinde yılan çıyan oynaşıyor. El sıkılığından sağlık ve esenliğiyle, insanların nafakasından kıstığını sona saklıyor!.. dedi yine genç rahip. — Yoksuldan kimse çıkar beklemez. Üstelik herkes yardıma hazırken, o neden sakınıyor?

— Yük olma kaygısı... Ya da onurundan olmasın? sorusu uzunca bir süre askıda kaldı. Rahipler ilk kez böyle bir şey duyuyormuşçasına birbirine baktılar. Gençleri;

— Olabilir mi? — sorusuyla Maun'a baktı.

O son derece dingin, soruya soruyla yanıt verdi;

— Neden olmasın? Bir an ezberimizi unutup şöyle düşünmek çok mu sakıncalı? Neden yoksul kaldığını çoğun başkası bilmez. O içinin en derin yerinden kavrar. Her kârın dayanağının kısılan nafakası... Her birikimin kaynağının sömürülen emeği olduğunu, bütün açıklığıyla bilmeyebilir. Ama gücüyle besininin, gün günden azaldığını aklıyla değil, bedeniyle öğrenir. Ve yazık, dıştan bakan azcini görür. Ama o yoksulluğunu ele vermeyi onuruna yediremez. Böylece tam anlamıyla ikilemde kalır. Çünkü ona göre o durumda dilese ya da yakınsa onurunu mezada sürecektir.

— İyi ya, dedi genç rahip, sürdürmesine punt vermeden. — Çağının, belki her çağın ve çağımızın gerçeğine uysun. Çevresine baksın. Herkes ne yapıyorsa o da yapsın.

— Sıfatı üstünde yoksul. Sırtında bir aba, başında bir kebe... Bir de, kimseye zarar vermeme onuru. Yapabilir mi?

— İyi yaşamak adına onurunu toptan satan da, dilim dilim kiralayan da çok!..

— Çok!.. Haklısınız!.. Ama bilmez misiniz ki, yoksul aciz bellenir. Aciz onurunu mezada sürse n'olur? Ya alıcı çıkmaz, ya yok pahasına gider.

— Buyurduğunuz ikilemin öteki çıkışı nedir? sorusu, öğretmenden geldi.

— Başkaldırı, dedi anında Maun.

— Sanırım başkaldırsa, hiçbir şeye gereksinimi kalmaz!.. diye atıldı yaşlı rahip.

— Doğru, kalmaz!.. Ama yoksulluğun bir nedeni, bir başına olmak değil. Bir başına Alp Er Tunga olsa tutsak... Deli Dumrul olsa eşkıya... Sokratis olsa idamlık..

— Ölüm o kadar korkulası bir şey mi ki efendim? sorusuyla bütün bakışları yeniden üstünde topladı genç rahip.

— Değil elbette!.. Ölüm yaşamın bir süreği!.. Sonu sayılsa da, doğanın dönencesi içinde bir evre!.. Bir tutam çamurdan ya da bir damla sudan gelenin, bir tutam çamurla bir damla suya dönüşmesi. Yine de korkuların en korkulanı odur. Hele yaşamı gerektiğince sürdürebilen varsıl için. Bilmem siz ne düşünürsünüz? Onca varsılın üstlenmediğini yoksula yüklemek bana doğru görünmüyor.

Genç rahip, yaşlıların azarlayan bakışlarına aldırmadı;

— Her yerde varsıl bir avuç. Yoksulsa karınca kadar kalabalık!..

— Ama zarar verme, zarar görme kaygısından, serçe kadar da ürkek!..

— Bir başına da ondan buyurdunuz az önce. Bir başına öyle elbet!.. Toplaşsın bir sancağın altında. Birleştirsin gücünü, başkaldırsın. Bakın o zaman, bir avuç varsıl neye uğradığını nasıl şaşırır. O bir yana, dünya herkes için yaşanası olur mu olmaz mı? Sizin o yoksulunuz da görür. Ve bir daha yoksulluğa düşmemenin yolunu bulur.

Maun, gözleri genç rahibin ağzında;"Demek hiçbir şey bilmiyor," diye düşündü. "Öyle ya!.. Her gençlik, geçmişin acılarından korunur. Bu yüzden, başarılar ballandıra ballandıra belletilir. Ama kötüsü bellekten silinir. Kişiyi koyun, toplumu sürü.. yöneteni çoban saymanın yolu bu olsa gerek. Aristotalis bilge, bunun yollarını ne güzel gösterir!.. Aklıyla hevesi atbaşı olana, dünyanın insan sürüsüne çobanlık nasıl da yaraşır. Her çağda bir İskender çıkar... Çıksa da bir Aristotalis bulur mu? Babek bunları tartıştırırdı. Besbelli tapılarla kapılar, insanlığın yüzüne kapanmış. Oysa her şey daha

dün oldu. Demek tapınaklar, kendi dışlarındaki hiçbir olay ya da durumla ilgilenmiyorlar. Kaç bin yıllık geçmişi öğretiyor, dün olanı bilmiyor. Ya da insanı insan yapan değerlerden çok, uyuma zorlayanı yeğliyorlar. Ve uyum, genç rahibin fikrini çeliyor. Çağın geçerine sarılmakla, çağ açmayı denemek arasındaki ayırım bu kadar geniş mi?" sorusuyla kendi gençliğine döndü.

Bir an, anlatsam mı, anlatmasam mı ikileminde kıvrandı.

"Burada konuğum. Benden umulanı gerçekleştirdim. Bilgin bilgiyi bildi mi, aşmalı. Bunun için de zamanı olmalı. İşimi bitirdim. Madem habersizliği yeğlemişler, çekilip gitmeliyim. Kişi bilmediğiyle karşılaşınca ilkin bocalar. Sonra anlamak amacıyla sorgular. Hem iş uzar, hem ortam bulanır," diye düşündü.

Tapınak görevlileri başrahiplerinin sağalmasına pek sevinmiş.. tek eksiği kuş sütü bir sini donatmışlardı. O ikilemdeyken, ortaya sürüverince, yemeğe kalacağını bildi. "Demek söyleşmek istiyorlar," dedi kendi kendine. "Günah benden gitti;"

— Biz bir araya geldik bilge can, diye kesik kesik başladı. — Hem başkaldırının, hem her bir şeyi yeniden üretmenin dingin kıvancına da erdik. Görmemişseniz duymuşsunuzdur. Horasan bir nice mut ve umut ili olmuştu. Umar bulan ve çokaşan yoksulun hüneriydi tamamı. Hiç kimse kimseye buyurmuyordu. Hiç kimse işini iyi yapmaktan sakınmıyordu. Ama gün yatıp çerağlar uyandı.. sofralar donanıp ozanlar sazı aldı.. cemler kurulup demler tadıldı.. karınlar doyup ağızlar açıldı mı? Herkes kendi buyruğunun hızında daha çok, daha sağlam, daha doğru ve daha güzel üretmenin kıvancını paylaşır.. herkes sevdiğiyle kucaklaşırdı, dediği an, sallana sallana başrahip girdi.

— Brahma'ya hu!.. diye selamladı içerdekileri. — Ustamızı alıkoyana alkış, borcumuzu bildirme fırsatına hu!.. Uyku çok bir iyi geldi. Yeğneldim... Sanki yeniden doğdum. Bu ilde bulunmanız her sayrı için yaşam güvencesi. Sayenizde, kimsenin ecel dışında ölme hakkı yok!.. Hızır gibi yetişmekte.. tin gibi can vermektesiniz.

— Çağrılamakta biz bile geciktik, dedi yaşlı rahip.

— Otacı bilgisine de, otuna da güvenmeli. Güvendik!.. İşe yaramadığını dayanılmaz sancılarla öğrendik. Kişi umarsız kalmadıkça, yardım istemiyor.

— İyi ki Tutak tanıyıp bildiğimiz bir çocuk, dedi öğretmen. — Daha söz ağzımdan çıkarken, yel gibi gitti, sağolsun ustamız, yelden hızlı yetti.

— Dertli derman umarken savsamak ayıp!.. Elden gelen için, her an geç sayılır.

— Aciz ivecen, buyuruyorsunuz!.. Hep öyle olmamış mı? Güçlünün sabrı kavi!.. Çünkü bekleyecek zamanı var. Aciz ise açmazından çıkmak ister.

— Pek güzel açıkladınız efendim!..

— Yani yoksul ivecendir buyuruyorsunuz? sorusuyla yeniden atıldı genç rahip.

— Öyledir, dedi başrahip. — Nedeni, derdini dermansız, yarasını onmasız bilmesinden! — Oysa usta buyurdu ki, her derdin dermanı, her yaranın melhemi vardır.

— Vardır, dedi güvenle Maun. — Vardır da, insanlığın yerini kızıl dinar ya da keskin kılıç alalı beri, birinden birine egemen olamayan, kendini yoksul, yoksun ve yalnız sayar. Öyle olunca da, umarsızlığa kapılır.

— Hadi yardım etme unutuldu, diyelim. Yardım istemeyi de mi sildi insanlık, diye diretti genç rahip. — Kişi hasta ya da yaralıysa, tez yardımla tez sağalır. Kimse durup durduk yerde, şuna elvereyim demez ki!..

— Yaralı bereliyse, gözle görülür, elle tutulur. İşi yine kolay!.. Ya yatar kalır gören, sezen, anlayan koşuşturur. Ya uğraşmış, kendi sarıp sarmalayacağına umudu tükenmiştir, yallah otacıya. Ama üşütmüş, satılıcana tutulmuş, tutaraklı ya da marazlıysa. İlk tepkisi kendine konduramamak.. hemen ardından da bu geçici marazı kendi başına esenliğe çevirme denemesi olacaktır. Çoğun marazın ayır-

dına bile varmaz. Kendiliğinden yola koyulan kendi buluncu, birkaç aksırık tıksırık, der... Birkaç öksürük sümkürük... Biraz ateş, biraz titremeyle atlatabiliyorsa, otacı yersiz!.. Atlatamıyorsa, özgüveninin yerinde yeller eser. Aman otacı!.. Canım otacı!.. Yak çerağı, kar yakıyı!..

— Bu bizim için de geçerli, dedi başrahip. — Umudu kesinceye biz de bekledik.

— Ama siz sağlığın tapınağında beklediniz.

— Yetmeseydiniz, dedi yaşlı rahip. — Ustamızı ölüme bekletmiş olacaktık. Size nice borçlu olsak azdır. Yüzümüzü ak ettiniz.

Laf uzuyordu. Öğretmen Brahman, hızla yerinden kalktı.

Ayırdına varmadılar.

Yanında Tutak'la dönünce, şaşkınlıkla baktılar.

Ne kimse bir şey sordu. Ne öğretmen konuştu.

Bakışlar üzerinde sessiz suskun yanaştı. Çocuğu Maun'un yanına oturttu.

DOKUZ

Canibe, sırtını kuştüyü yastığa dayadı.

Sofra başında altına aldığı ayaklarını hafifçe yana verdi. Eliyle ağzını kapadı. Esnedi. Üstündeki ağırlığı atmak için önce silkindi, sonra bütün kaslarını acıtıncaya gerindi. İşe yaramadı. Zorlayarak gözlerini kırpıştırdı. İçi geçmek üzereyken, midesi çimdiklendi. Açlık bilinçten etkindi. Gözleri fincan fincan kurulu sofraya dikildi.

"Çorba soğumuş olmalı," diye düşündü. Sofranın yanında küllenmiş bakır mangala baktı. Deşip ısıtmaya üşendi. İnce öğünmüş, çifte elenmiş undan yuğrulan bazlamanın ucundan bir parça kopardı. Ortasından ikiye ayırdı. Ak tike elinde bir süre duraksadı. Açlığı azınca "gecikti" güvencesine sarıldı. Gümüş çorba tasının kapağını açtı. Üstüne sepelenmiş taze maydanozla salçası pembe yeşil gülümsedi.

Bandığı bazlama parçası yumuşadı, tombullaştı. Parmaklarının ucundan kayıp düşmeden ağzına attı. İkinciyi daha az bandı. Lokmalar, diliyle damağı arasında erimiş.. birkaç lokma daha atıştırınca, açlığını bastırmıştı. Yeniden yastığa yaslandı.

Bibi, sabah ezandan önce konaktan çıkarken, gecikebileceğini söylemişti. Her zaman ikindi sonrası gelirdi. Uyarısıyla akşam ezanını beklemişlerdi. Gelmedi. Çok seyrek geciktiğinde, ya saray, ya vezir konağında önemli bir iş üstlenirdi. Canibe yine öyle bir görev saymış.. sofrayı selamlıkta kurdurmuştu.

Cuveyni Mescidinin müezzini, yatsı ezanını çoktan okumuş.. sokağa bakan cumbalar arasından sızan ayak sesleri çoktan kesilmiş.. iki elleri kanda olsa, sabah ve yatsı namazını mescitte kılanlar, çoktan yataklarına çekilmişlerdi.

Nebil Kâhya her soruşunda omuzlarını silkiyor.. kollarını iki yana açarak başını gelmedi, anlamında sallıyordu. Gecikeceğim dediği halde, aklına binbir kötü şey geliyor... Bibi'nin sözleri kulaklarında çınlıyordu; "Adalet eski çağlarda kalmış. Zamane egemeni zorba!.. En küçük yanlışı, en büyük suçla bir tutuyor. Yargılama gereği duymadan cezalandırıyor. Kişi zorbaya bir nice yakınsa, cezaya da onca yakın duruyor. Çünkü kusuru en çabuk efendisi görüyor. Görünce de, geçmişin hizmeti bir anda unutuluyor. Ve sabah evinden sağ esen giden kişinin konağına ölüsü dönüyor. Hatta çoğun o bile dönemiyor. Saray çavuşları gecenin bir vakti, ellerinde çerağlar.. bellerinde baltalar.. dillerinde ucuzlamalarla konağını basıp her bir şeyini alıp götürünce sonunun hayır olmadığı anlaşılıyordu." Her kezinde gözleri yaşarıyor.. elinin tersiyle silerken; "Dilerim yüce rabbim, efendiciğimi her tür kazadan beladan sakınır. Bütün sevecenliğiyle bana bağışlar... Âmin!.." diye duasını yineliyordu.

Hizmetliler akşam ezanından beri aç susuz... El pençe divan bekliyorlardı.

"Bir nice gecikirse geciksin, mal sahibine bağlı. Ve cariye, gulam ya da azatlı kul, efendisinin malı. Kimi kılıcının hakkı.. kimi pulunun.. kimi de emeğinin ödülü olarak edinilmiş köle. Sahibini, nasıl istiyorsa, öyle hoşnut kılmaya koşulu.

Kula kulluk kolay mı?

İnsanoğlu çiğ süt emmiş, çiğ ot yemiş de... Eti korda pişirmiş!..

Canı gâh onu, gâh bunu, gâh şunu çekmiş. Kula düşen, uymak!.. İstekliyse hevesiyle yarışmak... Kaygılıysa kaygısıyla tasalanmak... Çekimserse çekincesine katılmak... Tutkulu ya da coşkuluysa ondan artık görünmek, kul güven ve gönencinin olmazsa olmazı. Büyükler boşuna mı kul, su gibi olmalı.. girdiği kaba uymalı buyurmuş.

Adım Sevin'di. Kaç zamandır Canibe biliniyorum. Beklemenin sözü mü olur? Bekletirse bekleyecek... Kişi bir gün aç kalınakla ölmez a!.. Efendi ne zaman, neyi isteyecek ve nasıl buyuracak bilmek haddi değil ki!.. Aklı yeteneğiyle atbaşıysa, ne zaman neyi isteyeceğini sezer. Sezgisini isteğiyle uydurabildi mi, has kulluğa yerleşir. Ama bilir ki, ilk eksiğinde gözden düşecektir. İnsan efendisinin gözünden düşeceğine, kör kuyuya düşse yeğdir. Çünkü her kul mutlak olarak efendisine bağlı. Ve hiçbiri başına buyruk değil.

Olsa!..

Olabilse!..

Asla kul olmaz!..

Ne olur bilinmez. Ama başına buyruk, kendince yaşamaya koşulur.

İnsan yalnız yaşayabilir mi?

Yaşayan keşişler olduğu söyleniyor... Ne yer, ne içer bilinmiyor.

Bu dünyada işbölümü diye bir şey var. Zaten galiba kullukla efendilik de ordan çıkıyor. Bir başına efendi olan, aynı zamanda kul da olmuyor mu? Üstelik kulun sorumluluğu efendinin iken, kendinin kulu olanın sorumluluğu ikiye katlanıyor. Ve kişi, herkesin ayrı ayrı yaptığını, tek başına yapmaya koşuluyor.

Yapabilir mi?

Mümkün değil!.. İyisi, iyi bir efendiye kulluk!.. Tanrı başımızdan eksik etmesin, tıpkı İbni Bibi gibi. Bunca yıllık cariyesiyim. Bir katı sözüne rastlamadım. Hiçbir eksiği, hiçbir kişinin yüzüne vurduğunu duymadım. Bundan olsa gerek, her kul diğeriyle yarış halindedir. Zaten kula yaraşan o değil mi? İsteneceği, istenmeden işlemek... Efendinin aklından geçeni, geçerken bilmek!..

Akıl ister, sezgi ister, duygu ister. Bu da zamanla öğrenilen bir hüner.

Kul yetenekliyse tez kavrar... Tez gelişir, tez ilerler. Hangi davranış hangi isteğin işareti, çabucak öğrenir... Leb demeden leblebiyi anlar, susamadan yeğlediği doluyu sunarsa, hoşnut kılar. Gözündeki

yeri yükselir. İnce işlerde kullanılır. Hatta bencileyin gönlüne gireni de olur.

Yeteneksizse, yazık!..

Efendi kaşını yıkmadan kâhya gerekeni yapar. Üç pareye, en bir acımasız esir tüccarına satar. Ucuz kul, ağır işte kullanılır. Yaşamı heder olur.

Ne var ki, efendi bir nice etkinse, bilinmezi bir onca çoktur. Kafasının içinde kırk tilki dolanır. Birinin kuyruğu ötekininkine değmez. Böylesinin aklından geçen bilinmez. Cariye ya da gulamın uslusu, bilmeye kalkışmaz. Her olasılığa hazır bekler. Ne isteniyorsa tezden işler. Kesece varsıl, yetkice güçlü, bilice yoksula kulluk, sefilliktir!.. Ne dediği anlaşılır... Ne isteği tükenir... Ne yapılanı beğenir."

Bir an durakladı.

Bu kendi öz savı mıydı? Yoksa Bibi'nin, uzun gecelerin türkülerinden birini mi yineliyordu? "Ne fark eder ki," diye omuzlarını silkti. Silker silkmez de, özlem gırtlağında hıçkırık oldu. Dokuları ılgıt ılgıt titredi. Ellerini yumarak vargücüyle bağrına bastı. Göğsünün kütürtüsü içinin gümbürtüsünü bastırınca derin bir soluk aldı. "Raslantılar ne ilginç," diye mırıldanarak, anılarına daldı.

Nebil Kâhya her akşam efendisini kapıda karşılardı. İbni Bibi kapıdan girer girmez, kavuğunu iki eliyle çıkarır.. sabah temizlenmiş, düzeltilmiş giysin diye kâhyaya verirdi. "Ben kutluyum," sevinciyle ellerini kucağında kavuşturdu. Hafifçe kaykılarak başını yastığa dayadı. "Gittiği yere göre rengi değişen kaftanını, uzun zamandır selamlıkta ellerimle çıkarıyor.. katlayıp dürerek haremin yüklüğüne yerleştiriyorum. Artık ezberledim. Yorgunsa her şeyi kısa keser. Hemen sofraya oturur. Karnı doyardoymaz elini ağzını yıkarken aptesini tazeler. Geceliğini giyip takkesini takar... Yatsı namazını serdiğim ipek seccade üstünde kılar kılmaz yatar.

Yatar yatmaz da uyur!..

Ama dingin ya da şehveti uyandıysa!..

Namaz sonrası seccadeyi toplar toplamaz, ellerimi avuçlarının içinde yoğurur. Ağır ağır mintan ve çakşırından soyunurken saraylı kabuğundan sıyrılır... Bilgeliğin bütün hünerlerini sergileyen tutkulu bir genç âşığa dönüşür.

Parmakları ilkin ipek entarimin üstünde yetkin bir otacı gibi dolaşır.. usul usul belime inerek kuşağımı çözüverirdi. Çıplanan gövdeme hüzünlü mü, tutkulu mu belirsiz gözlerle uzun uzun bakar... Yeni açmış goncaya benzettiği tenimi koklaya koklaya okşar.. kadınlığımın balına kanıncaya.. eşliğin tadına vardırıncaya tutku tutsağı kılar.. yorgun ve dingin bedenlerimiz yatağa serilince kolunu gövdeme sarar. Tenimi bedenine sıvayıp sabaha kadar mırıl mırıl anlatır.. anlatır.. anlatırdı.

O anlattıklarından hiçbir şey öğrenmeyecek miyim?

Kundaktaymışım. Babam sefere çıkmış. Bir daha dönmedi. Henüz erdenliğe uzaktım, atam göçtü. Sevdayı öğrenemeden baskına uğradık. Anam dirençliydi... Güçlüydü... Yiğitti. Beni sakındı. Kendi ölüme gitti.

Sakıncası yaramadı. Tutsaklandım. İyi ki kanlılarımın, bütün hevesi kızıl altınmış. Tutsakların tamamını anında sattılar. Balasagun'da ipe dizildik. Az gittik, uz gittik. Gece açıkta yatıp gündüz yol teptik. Az yiyip az içtik. Çok yürüyüp çok yol teptik. Rey'de mezada sürüldük. Kâhya Nebil'in gözüne perde inmesin!.. Sonradan anlattığına göre, beni görür görmez içi ısınmış. 'Hiç pazarlık etmedim,' demişti, geçmişinin ruhuna Yasin okuyuverdiği bir gün; 'Öyle minik, öyle uslu, öyle ürkek, öyle boynu büküktün ki, kafamı çevirsem, gözlerimi alamıyordum. Hamaratlığın içime doğdu. Benden başka alıcın da yoktu. Ucuza geldin yani!..'

Bir de ucuz etin yahnisi tatsız olur derler. Kişinin içinde cevher varsa, cariye girdiği konakta gözdeliğe erişir. Tıpkı benim gibi," diye kasılınca, gülümsedi.

Gülümsemesinin izinde, rastlantıyı yeniden yaşamaya durdu.

İbni Bibi'nin, geç geldiği akşamlardan biriydi. Nebil Kâhya, yat-

sı namazı için mescide gitmiş.. cariyelerin en genci olduğundan kapı nöbetini ona bırakmıştı.

Bibi kapıdan girergirmez kavuğunu çıkarıp uzatır.. kâhya, yazsa dolaklarını çözer.. kışsa çizmelerini çekerken, öyle beklerdi. Bu kez öyle olmadı!.. Dolaklarına eğilirken elindeki deri mahfazayı uzattı. Beni o zaman gördü. Pek şaştı... İrkilerek;

— Kâhya nerede?

— Siz gecikince efendimiz, namazını mescitte kılmaya gitti, yanıtıyla rahatladı.

Kavuğunu çıkarır çıkarmaz, mahfazayı işaret ederek;

— Bunu koyduğun yeri kâhyaya göster. Sabah çıkarken bana versin, deyince mahfazayı öpüp başıma koyduktan sonra koltuğumun altına sıkıştırarak dolaklarını çözdüm. Koltuğumun altında mahfaza... Elimdeki kandilden önünü aydınlatarak merdivenlere sardım. O harem kapısına yürürken kandili sahanlığının nişine bıraktım. Ayaklarımın ucunda gittikçe karanlıklaşan merdivenden ağır ağır inmeye başladım.

Ara sahanlıkta ayak yordamım ilk beş basamağı yakaladı... Altıncıda şaştı. Korkuluğa tutunmasam paldır küldür düşecektim. Canımı kurtarmış, ama mahfaza elimden kaymıştı. Tutuna tutuna inip yedekkandilin fitilini uzatınca dehşete düştüm. Mahfaza düşerken açılmış... İçindeki yazılı kâğıtlar ortalığa saçılmıştı.

Kandil ışığında ürküyle konağı dinledim. Ne efendiler, ne kullar katından bir ses, bir kıpırtı vardı. Yalnızlığın güveni, uykumu uyuyanlara dağıttı. Kandili yerine koydum. Kâhya dönmeden aldığım biçimde mahfazaya yerleştirmek için dua ede ede, dağılan sayfaları toplamaya başladım.

"Kişi kutluysa, işi âsân gidiyor. Nebil Kâhya'nın şeyhi, yüce efendimiz Cuvayni hazretlerinden halvet dilemişmiş... Saraya girip çıkmışlığı çok olduğundan bu ödevi ona yüklemiş. Olur almadan gelmemek için vezir hazretlerinin haremden çıkışını beklemiş. O bekleyiş bana yaradı."

Toplarken gözüm satırlara değdi. Ürküm büsbütün arttı. Dağılan sayfalar, efendimin günlerdir geceyi gündüze katarak, sapkınlık üzerine yazdığı risalenin parçalarıydı. Nur içinde yatsın, atam yerden göğe haklıymış!.. "Oğuz boylarında kız oğlan işte, aşta ve oynaşta eşittir. Ama okuryazarlıkta oğlanlar daha eşittir. Çünkü yuvayı dişi kuş yapar. Obanın da ocağın da direği odur. Ne gözden, ne gönülden ırak kalır. Oba ya da ocağın oğlanı varsa, her bir şey görünürde ortaktır. Eğer yoksa her bir iş kıza kalır. Tutalım ocak oğlanlı... Oğlanın işi kolay!.. Alır kavalını, sürü ardına düşer. Göçün düzülmesine kız koşar. Oğlan sağıma yardım eylese de, yayığı kız yayar. Oğlan kılı kırkar... Çulu kız dokur. Er atına biner, akına gider. Obanın bütün sorumluluğu kadının boynuna dolanır. Bakarsın baskın olur. Basılan avrattır. Er elini yur çıkar. Onun ırzı kirlir. Bunca yoğun yaşamda okuyup yazmaya vakit mi kalır? Okuryazarlık geniş yerde, geniş zaman gerektiren bir sanattır. Yeri, yeni ve vakti dar olanın haddi mi? Tekkede şeyhleri.. mescitte bilginleri.. medresede bilgeleri.. arastada ahileri.. kapanda tacirleri, burunlarının dibindeyken kentlilerin zor bulaştığı bir iştir, öğrenim. Ömrü, kışın kışlakta eğirip bükme, dokuyup örme.. yazın yaylakta, güdüp sağma.. yayıp mayalama.. tuzlayıp tulumlamayla geçen.. olmayan vakti de basıp basılmakta yiten Oğuz dişisine ne gerek?

Erine de gereksiz. Ama yine de, oğlanın olanağı, kızınkinden geniştir.

Çok hevesliyse bir kamın, bir gezginin ardına takılır. Çöl derya, dağ ova, oba oba, köy köy, belde belde, il ülke gezerken, görgüsünü, bilgisini artırır. Çok gezen, çok yaşayandan çok bilirmiş. Elbet pek çok da insan tanır. Bilisi bir bilgenin gözüne çarpar... Bir kapıya kapılanır. Görgüsü bir şeyhin gönlüne akar.. Bir tapıya tapılanır.

Yeteneği hevesine denkse, elifbayla başladığını, altın bilikle tamamlar.

Yeri ışık olsun atam, oğuldan yana kısmetsizdi.

Babam akına gider gitmez, kızına da, kızının kızı bana da sahiplendi.

Bir parmak bebeydim. Yeni yeni yürüyor... Yarım yamalak dilleniyordum. Dizinin dibine oturttu. Rahleyi aramıza çekti. Elifba'yı önüme koydu. Anacığımın hali, görülmeye değerdi. Daha pek erken diye çırpındı. Ermiş sezgisiyle mi? Deneyim bilgisiyle mi? Anamı yatıştırma amacıyla mı? Bugün bile bilemediğim.. ama her aklıma düştükçe, dualarımdan eksik etmediğim bir bilgelikle; "Ona erken... Bana geç olabilir," demişti. Tam vaktinde başlamış!..

Seslerle şekilleri belledikten sonra, bitiştirmeyi göstermeden önce; "Salt okuma yetmez yavrum," demişti. "Eski çağlardan beri okuyan bulunmuştur da, yazan hep az olmuştur. Her az gibi, değeri gereksinimde artar. Bilgeler, her sanat bir altın bileziktir. Öğren, bileğine tak, istersen unut, derler. Gerekince bozar kullanırsın. Ama bilesin ki, okuryazarlık, burma bileziktir. Çünkü yazı, kişi belleğinin eksiğini gidersin diye bulunmuştur. Bu yüzden, yoksulla emekçiye gerekmeyebilir. Onlar günügününe yaşar. Bellekleri kursaklarıdır. Ama varsılla egemen belleksizse, yaşam hakkını yitirir.

O yüzden, tut ki, kendi okuryazardır. Her bir davranışını üşenmeden kendi kayda geçirmektedir. Varlığı dar, zamanı bolsa, yapar da!.. Ama işi, ili ve dahi sorumlulukla zorunluluğu büyüdükçe, yazıya gereksinimi artar. Okuryazarın değeri işte o koşulda yükseldikçe yükselir."

Ne kadar haklıymış!..

Dağılan varakları yerde iz kalmayasıya derip topladım. Mahfazaya aldığım biçimde yerleştirmek istedim. Ne mümkün!.. Saçılan taslaktı. Temize çekilmediğinden hiçbir sayfasına numara verilmemişti. Aklım başımdan gitti. Ağlamaya başlıyordum ki... Okuryazarlığım aklıma geldi. Pekala sayfa sonlarıyla, başlarını okur.. anlam izleğine göre sıralayabilirdim. Ama ilk evrede çok çekici gelen düşünce, içime; "Ya benim izleğimle, efendimin fikri birbirini tutmazsa?" sorusunun saplanmasıyla yeniden umutsuzluğa düş-

tüm. Doluya koydum almadı.. boşa koydum dolmadı. Sonunda; "Baştan sona okursam, hem fikri... Hem tümcelerin gelişinden sayfaları izler, daha kolay düzenlerim," kararı ağır bastı.

Önce kandili alıp odaya girmeyi kurdum. Oda kalabalık... Herkes uyuyordu. Cariyelerden biri hışırtıyı duyar.. Biri ışığa uyanır. Gizlice okuduğum görülür, eksiğim ortaya çıkar diye korktum. Hazır kandilin yağı da şavkı da iyi. Sofa ıssız, merdiven sessiz... Nebil Kâhya'dan da haber yok. İlk sayfa besmeleyle başlayıp güzellemeyle sürdüğünden saptamak kolaydı. Son satırları; "Geçmişin tarih yazıcılarına dayanan ulu vezir, Nizamülmülk nam, Ebu Ali el-Hasan bin İshak et-Tusi hazretleri bu konuya; 'Dünyada sapkınlığı ilk yayan kimse, Acem topraklarından çıktı,' diye başlayarak; "Pek çok kadın ve erkeği kendine inandırdı," diye sürünce; "Adı Mazdek Bambad'dı," sözcükleriyle başlayanın onu izleyen sayfa olması bana doğal göründü.

Öyle son satır, ilk satır birkaç sayfa iyi gitti. Ama sonra işler karıştı. Sayfaların sonu ile başı birbirini tutmamaya başladı. Doğru sıralamak için, efendimin göz nuru alın teri emeğini, baştan sona okumaktan başka çare bulamadım.

"Bu zındık, adaletiyle ünlü Nuşirevân'ın babası Kubat bin Firuz'un döneminde yaşadı. Ve Gebir dinini... Ki Kurân-ı azimüşşanda da adı geçen Zerdüşt nam yalvacı, Zebur nam kitabı vardır. Büyük Dârâyavuş'un gayret ve desteği sayesinde dünyaya yayılmış.. geçmişin put ve güneşe taparlığını sona erdirmiştir. İşte bu cehennem ateşlerindeyanası Mazdek, Tevrat'ta Musa'ya görünen ateşi, hileyle yaratanın yerine koymuş... Cihanda sapkınlığın kötü yolunu açan ilk kişi olmuştur" buyuruyor!.. Lakin bize öyle geliyor ki, bu kesin hükmü, salt üçüncü iklim için vermiş olmalı. Çünkü o yüce kişinin döneminde de, Zülkarneyn'in seferleri... İskenderiye Kitaplığı... Roma Katolikosu... Antakya Sinagogu... Ve Süryâni sûfiler sayesinde Milet, Atina ve Isparta medreseleri biliniyor... Eflatun'la Aristotalis tanınıyor... Atinalıların, tanrılarımızı yadsıdı... Tanrı'nın birliği-

ni savladı.. inancımızdan saptı suçuyla, idam ettiği.. baldıran zehrini kendi eliyle içen bilgeler bilgesi Sokratis biliniyor... Farabi, Birûni ve İbni Sina'nın olağanüstü yorumlarıyla hem bilgeliğin aydınlık yolları.. hem Mecusiliğin Tevrat, İncil ve Kur'an'a katkısı öğreniliyor... Ve Pilatinyos'un "Bütün parça olur, parça bütüne dönüşmeye savaşır," savı dillerde dolaşıyordu.

Ama saltanat tarihçileriyle, onlara dayanan devlet adamları el, ağız ve buyrultu birliğiyle Mısır'da Nubyalı madencilerin... Roma'da döğüşçülerin... Bağdat'ta Zenci kölelerin özgürlük ve eşitlik savaşımını, ya "takdir-i ilahiye" başkaldırı ya devlete isyan sapkınlığıyla açıklamakta hâlâ yarışıyor.. ve bizi de aynı yarışın koşucusu kılıyorlar. Oysa gerçek tarih ezenle ezilen ilişkilerinin yumak yumak çözüldüğü bilgeliktir. Bu yüzden çoğun sapkınlıkla suçlananı erdem, suçlayanlarla cezalandıranları çıkar ve zulüm hanesine yazıverir.

Yazık!..

Tarihin dört yön, yedi iklimde ömrü uzun!.. İnsanınki doğduğu ya da doyduğu yerde çok kısa. Ve o kısa ömrü iyi geçirmek herkesin hem hakkı hem görevi. İyi, doğru ve güzel adına iyi yaşatmaya koşulduğu kuşca canı mezada süren, onu iyi yaşatmayı düşleyen için sapkın sayılmaz.. acımasızca suçlanmaz mı? Koca vezir herhalde, Selçuklu devletinin egemen olduğu iklimi göz önüne almış. Ve haklı olarak, "Tanrı benim," diyen Hallac-ı Mansur... Cehennemle alay eden Ebulâlâ Maari... Ve yeryüzünde cennet kurmaya kalkışan Babek'le çağının Hasan Sabbah'ı gibi sapkınların öncüsü Mazdek'i, yerli yerine pek bir güzel oturtmuştur.

"Mazdek gökbilimde zamanının bütün bilginlerinden üstünmüş. Yıldızlardan, o çağda birinin ortaya çıkıp yeni bir din kuracağını... Gebir, Cehud ve Tersaların inançlarını çürüteceğini... Kendi dinini Zebur, Tevrat ve İncil'e inananlarla, putperest kâfirler de içinde bütün halklara.. hile ya da zor yoluyla kabul ettireceğini.. ve bunun kıyamete kadar süreceğini öğrenmiş.

Kimsenin bilmediğini bildiği.. kimsenin görmediğini gördüğü..

hiçbir ölümlünün sezmediğini sezdiğine göre.. göğün o biri için, onu işaret ettiğini düşlemiş. Düşler her daim hayra yorulmalı. Ne var ki, kişisel tutku, çok zaman düşle gerçeği karıştırmakta ustadır. O bilge kişide de düş gerçeğe dönüşmüş. Dönüşür dönüşmez de, Tanrı çağrısına uyma.. ve kutsal işaretine inandırmanın yöntemini düşünmeye başlamış. Düşüne düşüne, bunun ancak bir mucizeyle gerçekleşeceğini anlamış. Ve duraksamasız, uygulamaya girişmiş.

Bu sapkın, ülkesinde önemli bir kimseydi. Üstün bilgisi nedeniyle Kubat Şah'ın gözünde çok değerli.. düzgün, güzel ve yararlı konuşmalarıyla dindarların gönlünde çok etkili.. otacılığıyla halkın katında çok yetkili biri olarak tanınıyor.. ve her çevrede büyük saygı uyandırıyordu.

İnsanların gözü önünde iyice sofuluğa soyundu. Sürekli tapınağa kapanıyor.. gece gündüz Tanrı'ya yakarıyordu. Çok geçmeden dindarlığıyla yakıştırma ermişliği, dillere destan oldu. Geçtiği yoldan geçmek kut.. içtiği sudan içmek mut.. bastığı taşı öpmek punt.. eteğinin ucuna değmek umut.. ayağı tozuyla elinin kirini yalamak, en bir yobazların gözünde dahi kulluğa kanıt sayıldı.

Kendince tasarladığı mucize yoluyla yalvaçlığını açıklama vaktinin eriştiğine karar verdi!.. Ne var ki, konağı Zerdüşt tapınağına uzaktı. Duası bitende gündüzse, evine çekilmesi kolay.. ama gecenin koyu karanlığında zordu. Nitekim tapınaktan eve giderken birkaç kez düştüğünü bilmeyen kalmadı. Buna karşın, sofuluğunu sürdürmesi, düşerken Ehriman meleklerinin koruduğu.. kalktığında hiçbir yerinde yara ya da bereye rastlanmadığı destanına eklendi. Sonunda ermişliği halkın tümünce benimsendi. O da bunu bekliyordu!..

Hemen geceleri düşüp kalkmadan dua edebilmek gerekçesiyle tapınağa yakın bir ev aradığını duyurdu. Tanrı kulunun bahtını açarsa, rastlantılar mucizeye dönüşür.

Tasarımına en uygun yer, bahçesi tapınağa bitişik evdi. Ama sahibi kentin çok varlıklı tacirlerinden biriydi. Evi satması için mucize gerekirdi.

Mucize oluştu!..

Adam tam o günlerde Hint'ten baharat getirmeye kalkışmış... Düşündüğü kervanı düzmeye parası yetmeyince evi satılığa çıkarmıştı. Mazdek, adamın eksiğini pazarlıksız tamamlayarak evi satınaldı. Ev boşaltılır boşaltılmaz, ağız sıkılığına güvendiği on kölesini onarım gerekçesiyle oraya yerleştirdi. Ev her şeyiyle tasarımına uygundu. Geniş korunun açıklığına yerleşmiş görkemli bir yapı.. yanıbaşında en az on ata yetecek bir tavla.. arkada kocaman bir deve damı.. ve bir ucu Ateşgede'nin bacasına yaslanan bahçesi vardı.

Yerleştirdiği kölelerin üçü, ellerinde çapa, kürek ve tırmıkla bahçede çalışıyor.. gün ağarandan, akşam kararana, toprak belliyor.. evlek evliyor.. çiçek ekiyor.. ağaç dikiyorlar.. diğer yedisi, devedamından, ateşgede bacasına lağım kazıyorlardı.

Lağım, bacaya dayanınca, ardında bir adam boyu yer oydurdu. Havalandırma gerekçesiyle bacada, kutsal ateşin tavsadığı noktada bir delik açtırdı. Eve yerleşti.

Yerleşir yerleşmez kölelerinden sadakatı en güvenilirini eğitmeye başladı. Köle sonunda efendisinin yalvaçlığına inandı... İlk ashabı olarak, insanları yeniden yüce Tanrı'nın buyruklarına döndürmekte yardım için hazır hale geldi. Bu sırada büyük Nevruz âyininin günü de yaklaşmıştı.

Söylencelerle eski tarihler, Nevruz âyininin, Zerdüşt'ten çok eski olduğunda fikir birliğindedirler. Önceleri kocalarla kamlar.. sonraları bilicilerle gökbilimciler, cemrelerin hava, su ve toprağa düştüğünü bildirdikleri.. doğanın yeniden dirildiği gün yapılırmış. Avcılık çağında kutlu orman kuytularında.. göçebelik çağlarında kutsal dağların doruklarında toplanılır.. yeniden üremenin baharı törenler, şölenlerle karşılanırmış. O tören ve şölenler dinlerle âyine dönüşmüş.. iller, kentler, ülkeler ve devletlerle, görkemli tapınaklara taşınmış. Ve insanların isteğiyle yılın başı sayılmış.

Kent birse oranın.. ülke büyük, kent çoksa onların yetkili kurul, etkin görevli, yarlıklı dihkan, varlıklı tacir ve hünerli sanat er-

babının temsilcileri, yılda bir kez mutlaka ana tapınakta toplanır... Vergili vergisini... Haraçlı haracını... Aşarlı aşarını hazineye yüz akıyla ödemişse, giyinir kuşanır tapınağa koşardı. O âyinin başrahibi mutlaka ya kam ata ya bir post sahibi olurdu. Böylece o büyük âyin, tıpkı çok eski çağlarda olduğu gibi, aynı zamanda, geçmiş yılın hesabının görüldüğü.. geleceğin tasarımının kotarıldığı bir kurultay niteliğini alırdı. O yılın Nevruz töreninde Mazdek, aynı zamanda başrahip olan Kubat da içinde, kimseden izin almadan kürsüye çıktı.

Rahipler... Vezirler... Komutanlar... Saraylılar... Memurlar ve dilhkanından tacirine, kazazından bezzazına.. kutsal bir törende böyle bir saygısızlığı görüp işitmemiş bütün halkın şaşkın bakışları altında konuşmaya başladı;

— Ben Zerdüşt dinini yenilemeye görevlendirildim. — diye bütün dikkatleri üstüne çektikten sonra; — Çünkü halk Zandevesta'nın anlamını çürüttü... Zebur'un emir ve yasaklarını dinlemez oldu, sözleriyle, hemen herkesin katıldığı doğruları sıraladı. Böylece kalabalığın gözlerini ağzına kilitledikten sonra; — Nitekim, başlangıcıyla merak mangalının külünü deşip sapkınlık ateşini saçmaya başladı. — Bir zamanlar İsrailliler de böyleydi. Musa aleyhisselamın mintarafillah Tevrat aracılığıyla getirdiği buyrukları tutmamış.. hatta tam tersine davranmışlardı. Cenabı hak İsrail oğullarını aykırılıkla sapkınlıktan vazgeçirmek.. ve Tevrat'ın buyrultularını yenileyerek halkı doğru yola getirmek için bir yalvaç gönderdi... dedikten sonra; — Ey ahali!.. İşte bugün sizin durumunuz da aynen öyle!.. Yöneten yönetilen... Bilgin bilici... Kadı zanlı... Dilhkan tacir... Hancı yolcu... Er avrat... Ölümü yakın yaşlı, düğünü derilmiş genç... Hatta ayağı yere basan, ağzında dili çözülen sabi... Her biriniz suçlusunuz!.. Çünkü hepiniz dini cehalete yüklemek.. yüce Tanrı'nın iki cihanda mutluluk için koyduğu yasakları çiğnemek ve saptırmak... Erinç ve gönenç için verdiği buyrukları savsamakta yarış halindesiniz. Bütün ilişkileri yalan dolanla yozlaştırdınız. Akıl yolunu bırakıp hurafenin üfürüğünde büyüye koştunuz!.. Kimseden kimseye, hat-

ta kendine bile güven bırakmadınız!.. Aydınlığın üstünü korkuyla örtüp karanlığın kapılarını ardına kadar açtınız!.. Yeryüzü değerleriyle, insanların en temiz duygularını... Onlar yetmedi kendinizi para karşılığı sattınız... Satamayanın önüne gemisini kurtaran kaptan yemini attınız!.. Tutkuları kışkırtarak beyinleri örümcek ağlarıyla sardınız!.. Böylece, hem kafayı, hem mideyi doldurma gibi doğru yönetimi bıraktınız. Kafaları boşaltarak mideleri dolduran bir düzene saptınız. Sonuç ortada!.. Yoksul aciz, varsıl yolsuz. Ayırma, kayırma, buyurma, hakkın.. güçlüye yakınlık hünerin yerini aldı. Erdeme bile fiyat biçiliyor. Hırsızlık, haksızlık, arsızlık kol geziyor. Yüce Tanrı bu sapkınlığı sona erdirmeye karar kıldı. Ve beni görevlendirdi, deyince sözü, tapınağı dolduranların hem kulağına, hem yüreğine erişti. Kubat sıcağı sıcağına;

— Sen yalvaçlık savında mısın? diye üç kez sordu.

Mazdek üçünde de duraksamasız;

— Evet!.. dedikten sonra üstüne basa basa açıklamaya girişti; — Çünkü Yüce Zerdüşt bize iki dünya mutluluğunu bıraktı. Bin yıldan artık Zandevesta yoluyla Ehriman'a özendik. Ama zamane insanının kötülüğü, yüce dinimizi kendi çıkarına yorumlamaya kalkıştı. Bu da ister istemez ulu Tanrı'yı incitti. Her cahil egemenlik düşkününün, ilkel çıkarlarını onun gölgesinde sağlamasına gücendi. Kurallarının bozulmasına... Yasa ve buyrultularının eğilip bükülmesine öfkelendi. Haksız kazanç yarışına bir son verme.. yanlışı doğrultma.. kötüyü iyiye çevirme.. çirkini güzelleştirme.. ve Zandevesta'nın buyruklarının günümüzdeki sapmalar olmadığını açıklamaya beni gönderdi, yanıtını verdi. Bunun üzerine Kubad;

— Yalvaçlar mucize gösterir. Seninki nedir? demekten kendini alamadı.

Mazdek bütün gözlerle kulakların dört açıldığını.. bütün akılların vereceği yanıtta toplandığını gördü. Daha fazla uzatmayı gereksiz bularak;

— Mucizemi, yüce Tanrı kendisi gösterecekmiş. Bana burada,

gözünüzün önünde ondan, tanıklığını dilememi buyurdu. Ben ulağım. Haberi verdim. Bir yalvaç ötesine karışmaz.. karışamaz. Çünkü o neylerse güzel eyler, deyince Kubat kalabalığa;

— Ey ülkenin yönetenleri, halkı ve rahipleri, bu konuda ne dersiniz? dedi.

Rahipler önceliği kaparak bir ağızdan;

— Mazdek bizi dinimize ve kitabımıza çağırıyor!.. Sözlerinin hiçbirinde Zerdüşt'e aykırı tek nesne yok!.. diye çağrıştılar.

Yine aynı anda sustuklarında, başrahip;

— Zandevesta bir kuram ve kurallar bütünüdür, diye söz aldı; — Kuram ve kuralların hangisini ele alsanız, o bütüne erişme anlamına gelir. Her rahip ve bilginin her kuramın yorum ve tanımı hakkında yirmi çeşit söylemi vardır. Ola ki kuramı daha iyi yorumlayıp daha hoş tanımlar. Dinlemek ve tartışmaktan gayrı bir tutum gösteremeyiz. Ama bu burada, yüce Tanrı'nın tanıklığından söz ediyor. Bu olağanüstü bir olay... İnsan gücünün üstünde bir şeydir, deyip sustu.

O zaman melik Kubad Mazdek'e dönerek;

— Kitle yüce Tanrı'nın tanıklığını bekliyor, buyurdu.

Mazdek hemen kürsüden indi. Ateşgedenin önünde durdu. Ve yüksek sesle;

— Yüce Zerdüşt!.. Bana buyurduğun her sözcüğü ülkenin değerli yöneticileri, rahipleri ve halkına aktardım. Kuşku duydular diyemem. Ama sözümün sözün olduğunu doğrularsan kolaylık ve güven sağlarsın, dedi.

O daha bitirmeden, bacanın içinde;

— Dünyada var olan bütün varlıkların kurtuluşu, Mazdek'in sözüne inanmasına bağlıdır. Tâ ki mutluluğa ersinler! gümbürtüsü yankılandı.

Başta Kubad, tapınakta bulunanların tamamı sesi işitince hayret ve dehşet içinde yere kapandılar. İlk toparlanan Kubad'ı izleyerek Mazdek'e kulluk sundular. Melik doğrulur doğrulmaz, orada bu-

lunan kuyumcusuna döndü. Mazdek için hemen mücevher süslü altın bir kürsü yapmasını buyurdu.

Hazinenin kapıları açıldı. Altınlarla mücevherler kuyumcuya taşındı. Kuyumcu, kalfası yamağı.. çırağı uşağı işe koşuldu. Ve görenin parmağını ağzına tıkan kürsü, yapılır yapılmaz divanhanede, Kubad'ın tahtı yanına konuldu. İlk divan oturumunda melik tahta geçti, Mazdek'i kürsüye oturttu. Halkın bir bölüğü iman tazeleyerek, hemen Mazdek mezhebine girdi. Bir bölüğü, ayrık durdu. Çevreden gelenlerin bir bölüğü de inananların etkisinde kalıyor.. açık, gizli o mezhebe geçip yurtlarına öyle dönüyorlardı. Bu yüzden Mazdek dini çok kısa sürede ülkenin dört bir yanına yayıldı.

Oysa tarih, gerçek dinle yalvaçlara inancın, eshap ya da havariler dışına yıllar sonra taştığını söylüyor. Doğru da söylüyor. Yüce yalvacımız hazreti Muhammed sallallahu vesellemin ardında bıraktığı eshabı yüz on iki mi? Yüz on sekiz mi? O günden bugüne dört yüz yıldır tartışılır. Demek ki, o inanmışları açısından pek talihlidir. Ancak askerle rahiplerden pek azı geniş kitleye katıldı. Komutanlar egemenin görkeminden açık gizli bir şey söylemediler. Asker sessizliğe bürününce rahiplerin tamamına yakını, bakalım Zandevesta'nın bu yorumu nasıl sonuçlanacak, beklentisinin gölgesine sığındı. Ancak halk.. onun da en yoksul, en cahil ve en kalabalık kesimi; "İnsanlar eşit, mal ortaktır!.." safsatasının büyüsüne kapılmış... Biraz akla, biraz hakka ve biliye çağıranları, Mazdek'in; "İnsanlar Allah'ın tapınağı ve Âdem'in evladı olarak, birbirinin kardeşidir. Her kardeşin Tanrı'nın nimetlerinden hakkı eşittir. Her biri ortak birikime gücü yettiğince katıp gereksinimince harcamalı," yorumuna yaslanıyor. Karşı çıkanı; "Hiç kimse hiçbir gerekçeyle aç ve yoksun kalmamalı," inancıyla azarlıyor; "Herkes mal ve değerce eşit olmalı," yavesini gerçekleştirmek için uğraşıyordu.

Bu söylem gösteriyor ki, inandırmak amacıyla hile ya da zor kullanılmamış.

İnanan kişi, tıpkı Babek ve Babları gibi varlığını ortak biriki-

me din, hak ve eşitlik umuduyla katmış. Ondan sonra herkes yapabildiğince çalışıp gereksinimince pay almış. Oğuz töresi böyle değil mi? Eşit insanlar arasında eşit paylaşımdan başka ne olabilir? Ayrılıkla ayrıcalık kalkınca, çıkar tutkusu söner. Çıkar paylaşımsa, uzlaşmazlık biter. Uzlaşmazlık ortadan kalkınca kavgaların, döğüşlerin, savaşların anlamı kalmaz. Barışın egemen olduğu bir dünya yaşayana mutluluktan başka ne verebilir? Ve mutlu insanlar iyilik, güzellik ve doğruluktan sapabilir mi?

Zaten yüce Tanrı'nın da, âdemoğlunun da bütün isteği bu değil midir?

Koca vezir bunun nesini kötü, neresini sapkın bulmakta anlamak mümkün değil. Yazdıktan sonra, her nedense daha önceden de fikir açıkladığı çoğu yerde olduğu gibi daire içine özel bir işaret yerleştirmiş.

Ama hemen ardından yine işaretle bitirdiği; "Kubad bu düzenin kısa zamanda yerleştiğini.. ve iyi işlediğini görünce, Mazdek'in mülkiyeti ortadan kaldıracak fikirlerine de destek oldu," diye kınayan koca vezir, mülksüzlüğün dünya kurulduğundan... Âdem babamızla Havva anamız cennetten kovulduğundan beri atalarımızın.. dünyaya dinler düzen verdiğinden beri Tanrı'nın öğüdü olduğunu unutmuş görünüyor. Üstelik bununla da yetinmiyor. "Kadınlarınız malınız gibidir. Kadınları da yekdiğerinin malı biliniz. Tâ ki hiç kimse dünya tad ve şehvetinden yoksun kalmasın. Ve murat kapısı herkese açılsın," dediği için kınıyor. Oysa herkes, birbirinin kardeşi ve eşiti olunca, kadın erkek ayrılır... Ve eşitlerden biri mal sayılır mı? Öylesine yüce bir bilge, bu kadar açık çelişkiye nasıl düşer? Kişi ayrımcılığa girişmese, insanı insandan ayıramaz. Ayrılınca yozlaşan ilişkiler çıkarları çatıştırıyor. Çatışma çığ gibi yayıldıkça, her bir şey şirazesinden çıkıyor.

Bu kadar kolay yandaş bulduğuna göre, Acem düzeni iyice yozmuş olmalı.

Besbelli o zaman da, koca vezir zamanında da kardeşlikle eşit-

lik unutulmuş... Kul, köle, efendi ayrımıyla, insan da mal sayılmış. Ve bir eşya ya da hayvan gibi alınıp satıldığı bir sapkınlığa yürünmüş. Yüce vezir, tarihin ilk sapkını diye eleştiriyor. Ama Mazdek, tıpkı Lût, Musa ya da İsa peygamber gibi, kardeşlik... Nübyalı, Ispartalı, Zenci gibi eşitlik... Oğuz, Sokratis, Eflatun ve Mansur benzeri erdem istiyor... Ve inananları bunu gerçekleştirmek için varlıklarını paylaşıyordu.

Eşitlerin gönüllü ortaklığını eleştirmek mümkün mü?

Bunu bu haksız çağa doğmuş kendini hem Tanrı'nın, hem efendisinin kulu sayan biz yapsak, hoşgörülür. Bir yerde kişiyi yaşambiçimi belirler. Ama Selçuklu'nun koca veziri yapınca göze batıyor. Ne var ki o da, Aristotalis gibi bir düzen kurucu. Biri Zülkarneyn'in, diğeri Melikşah'ın lalası. Her ikisi de, çağının düşünsel egemeni. İkisi de ayrıcalıklı yani!.. Belki de, düzeni bu yüzden ayırım üzerine oturtuyorlar. Ve iki bilge de, eşitliği kaldırmayı, kadını köleleştirmek, alınır satılır kılarak mallaştırmakla mümkün görüyor. Birinci eşitliği doğaya aykırı buluyor. Buna dayanarak iyeliğe övgüler düzüyor. Ona göre; "Hayvan yaşamını efendisine, sürü çobana borçlu... Ve zayıf güçlüye bağlı. Kadın da tıpkı hayvan gibi zayıf olduğundan erkeğin malı," buyuruyor. Bu savla hem dünyanın sahipliği, hem öğrencisi İskender'in Zülkarneynlik gerekçesi hazırdır. Çünkü; "Doğu barbardır. Onları kadınlar yönetir."

İkinci'nin elindeki kanıt, daha somut. Kur'an-ı âzimüşşâna göre "yerin altındaki, göğün üstündekiler de içinde, her tür varlığın mülkiyet Allah'a mahsus". Kişiye düşen mal mülk için, gelsin İmam-ı Âzam Ebu Hanife ile öğrencisi Ebu Yusuf hazretleri efendilerimizin miras hukuku. Onda erkeğe tam, kadına yarım hak var.

Ama, Oğuz'da da, İslamda da mülkiyet yok. "Yerle göğün altındakilerin de, üstündekilerin de sahibi birinde kamu, diğerinde Tanrı. Ondan olsa gerek Buhari'nin gerçek hadislerinde; "Toprak işleyenin, su kullananın." Bu yüzden; "Halkın çoğu, özellikle de alt tabakası ortak mal ve kadın nedeniyle mezhebine daha çok sarıldı."

Öyle ise bu sapma olamaz ki! .. "Öyle âyin buyurdu ki, bir kimse yirmi kişiyi evine götürür... Ekmek, et, şarap, meze ve şarkıcı sağlar. Ve sonra hepsi teker teker onun karısı ile yatar. Ve bu hiçbir şekilde ayıp sayılmazdı. Âdet öyle idi ki, bir kimse bir kadınla birleşmek üzere içeriye girerse, külahını evin kapısına koyar... Diğer biri aynı şeyi düşünür ve kapı önünde külah görürse, geri döner ve o çıkıncaya kadar beklerdi," suçlamasını ise, akıl ve hesapla bağdaştırmak zor.

Abbasi tarihçileri de Babek için sözcüğü sözcüğüne bunları söylüyor.

Kadını mal görür... Mala sahiplik duygusuyla bakılırsa, iftira da, suçlama da haklı gibi görünür. Fakat kim ve ne olur olsun, suçlayan kanıtlamak.. abartan akla uydurmak zorunda. Eşitlik ve paylaşım düzeninde yirmi kişiyi ağırlamak da ortak çaba gerektirir. Herkesin eşit olduğu bir ortamda, bir kadınla yatmanın koşulları olmalı. Herhalde onların başında da kadının isteği ve oluru gelir.

Tutalım isteği de, oluru da var! .. Onca yiyip içerek eğlendikten sonra, bir kadın yirmi kişiyle birden veya teker teker yatabilir mi? Nedense devlet de, yöneticisi de, suçlamaya miyartutmuyor da.. akılla mantıkla ölçmeye hiç yanaşmıyor! sözlerinin arkasına da aynı işareti koymuş.

"Güngünden inananı artan Mazdek, gittikçe Acemistan'ın tek egemeni haline geliyor... Altın kürsünün çevresi dolup taşarken, tapınaklara kimse uğramıyordu. Rahipler ıssızlıktan örene dönen tapınaklar.. ve toplum üzerinde gitgide azalan etkileri nedeniyle karabasanlara düşüyor... Kubad'ın oğlu ve yabgusu, adaletiyle ünlü Nuşirevan... Babasının her geçen an biraz daha dindar.. biraz daha Mazdek tutkunu olduğunu gördükçe, kaygılanıyor... Mazdek'in bir gün mücevherle süslü altın kürsüden çıktığı gibi, Sâsânî tahtına geçip oturmasından kuşkulanıyordu.

Başkente geldiği günlerden birinde, bir gece dayanamayıp gizlice tapınağa vardı.

Raslantı, yörenin rahipleri de o gece gizli bir toplantı düzenlemişlerdi."

Tarih yazanların çoğu gibi koca vezir de rastlantı, diyor. Ama bilinen gerçektir. Her zaman her yerde her yeniliğe direnen bağnazlar olmuş... İlk ağızda pısmış, yenilmiş, hatta tümüyle ortadan kalkmış gibi görünseler de, her hamleyi kemire kemire çürütmenin yolunu bulmuşlardır. Rastlantıya böyle bakınca, gerçek ortaya çıkar. Olay bir nice değiştirilir, saptırılır ve istenildiği biçimde anlatılırsa anlatılsın, öncekilerden ayrıntı ayrımıyla, aynıdır. Bu açıdan denilebilir ki, ilk direnç odağı egemenlikleri gün günden azalan rahiplerdir. Ve çok olasıdır ki, Kubad'ın ardılı Nuşirevan'ı ateşlemek üzere toplantıya onlar çağırmış... Böylece eskiye dönüşün varsa onurunu.. ama daha çok sorumluluğunu, bir egemene yükleme olanağını onlar.. pundunu koca vezir gibilerle bencileyin tarihçiler kazanmıştır.

Burada da işaret koymuş.

Ve rastlantıyı açıklama görevini yeniden büyük Selçuklu'ya aktarmıştı...

ON

Tapınaktan birlikte çıktılar.

Kozyatağına girer girmez Tutak elini Maun'unkinden kurtardı. Koşaradım öne geçerek geri döndü. Sevecenlikle bakışlarını gözlerinin içine dikerek;

— Brahman dedi ki, sen çok bir bilgeymişsin.

— Yanılmış!...

— Sen bana öğretmen yanılmaz, dememiş miydin?

— Demiştim.

— O mu doğruydu, şimdi buyurduğun mu?

— Her ikisi de doğru.

— Hoppala!.. Birbirini götüren iki sözün, ikisi de nasıl doğru oluyormuş? De hele!..

— Öğretmen verdiği derste, aldığı yanıtta yanılmaz. Belki yüzlerce kez sınamıştır. Onun dışında, iyiniyetle sınamadan değerlendirdiği her kişi konusunda yanılabilir.

— Ben de derim ki, bu Brahman, bilmeyene acımasızdır.

— Az bilene de pek bir hoşgörülü olmalı!..

— Hiç bile değil. Onun önünde hiç bilmeyenle, tam bilmeyen birdir.

— O ölçüt öğrencileri için.

— Brahmanın sayıp seçmesinden yakındığım gün, öğretmen dediğin ödevini eksik ya da yanlış yapana acımamalı... Anında ve herkesin önünde utandırmalı, öğrencisi bir işareti yanlış okusa, on kez,

yüz kez yaz ya da oku diye.. biri tapınağa eğri odun taşısa, düzgününü getir diye cezalandırmalı. Bilgiyi çarpıtanla doğruyu saptıranı azarlamalı ki, kişi yükümüne sahip çıkmalı diyen kimdi.

— Bendim.

— O dediklerinle, şimdi bu dediğin bağdaşıyor mu?

— Sana bağdaşmıyor gibi gelebilir. Ama onun dediğiyle, benim dediğim ayrı değil. Çünkü o benim bilmediğimi bilmiyor. Ben biliyorum.

— Onca yıldır tanırım. Bilmeyene bildin dediğini duymadım.

— Zaten o yüzden yanılmış, dedim.

— Hangi yüzden?

— Beni bugüne dek ne sınadı, ne sorguladı.

— Zaten o da duyduğuma, sınadığıma göre, demedi. Gördüğüme göre, dedi.

— Anlaşılan bir garip âdeme, erişmediği erdemi bağışlamış.

— Demek o da bilge.

— Olmasa, öğretmeye kalkışmazdı.

— Madem bilge, bilgeliği bilir.

— Bilir de!.. Bilge herkesi kendi gibi bilir. Çünkü her bir şeyi kendi gözüyle görür.

— Fena mı?

— Değil elbet. Ama çoğun yanılır.

— Neden?

— Bilge gözün gördüğü, her gözün gördüğünden ayrıdır.

— Niye? Onun gözü başkalarınınkinden ayrı mı?

— Gözü değil, gördüğü ayrıdır.

— Anladımsa ne olayım. Herkes baktığını görmez mi? Şu ağaç gibi.

— Görür. Ama ağaçla birlikte ormanı.. ağacın meyvesini.. kökünün derinliğini.. boyunun uzunluğunu.. yarayacağı işlevi.. yani ağacın biçimiyle birlikte cevheri.. onu üreten gücü.. özünü görür. Onu bir de bilisinin endazesinde ölçüp biliminin miyarında tartar. O sü-

reçte her tür pürüzünden ayıklar. Tüm pürüzlerinden arınmış kişi, doğa ya da eşyanın dıştaki yozu bozuğu, eksiği kusuru yitiklere karışır. Gayrı kamaşan gözlerinde salt iç güzelliğinin görkemi kalır. Yaptığından çok yapabileceğini algılar... Dahası yapması gerekeni sezer. Böylelikle eksiği tamamlar, fazlayı budar... Ve payı paydaya erdirir Tutak oğlan... Paydayı payda tohumlandırır.

Tutak kulağıyla duyduğunu gözlerine onaylatmak amacıyla kocaman kocaman açarak Maun'un ağzında kilitledi. Ve çıkan her sesi, dudak kıpırtısı, damak mırıltısıyla yineledi. Sözcükleri beynine.. titreşimleri tenine.. yutkuna yutkuna mırıltıları midesine yerleştirdi. Ama bütün çabasına karşın, söylenenlerden hiçbir şey anlamayınca başı ellerinin arasında yanıbaşlarındaki kütüğün üstüne çöktü.

Anlayışsızlığının utancıyla başı yerde;

— Ben bunları anlayıp bilemem!.. Daha çok küçüğüm. Ama iyiliğini bilirim... İçtenliğini... Gücünü... Söz ve iş hünerini... Ölümle güleş becerini... Bir nice oyun, bir nice sav, bir nice destan bildiğini bilirim. Bir de dilersem, her bir şeyi öğreteceğini!..

Maun övgü sağanağından sıkıldı. Sağlam eli ağır ağır Tutak'ın ağzını kapatmaya uzandı. Ama son sözcüklerdeki isteınle özencin etkisiyle havada kaldı. Yaşından da, boyundan da umulmaz bir kararlılıkla karşılaşmıştı.

Biliye susamışlığı bilirdi. Eli yanına düştü. İvecen yanına oturdu. Özlemin bütün duygularını aktara aktara saçlarını okşadı... Gövdesini sımsıkı gövdesine sardı. Sırtını yepeşleye yepeşleye;

— Bilmeyen öğretebilir mi, hey oğul? dedi, sesi titreyerek.

Tutak sesin titreşimlerindeki sevinci tez algıladı;

— Bilgenin bilge dediği öğretebilir, diye diretti.

Maun'un yadsımaya mecali kalmamıştı;

— Çok istiyorsan, öğrendiğimi aktarmak bana yük değil, dedi yumuşacık bir sesle. Ve son direnç kalesine sığındı; — Bakalım anan onaylar mı?

— Onaylamayacak olsa ben istemezdim!

— Alkış!.. Her ana, evladı yetkinleşsin, yaşam engebelerinde kendine yetsin ister.

— Damımız davarımız var. Unumuz aşımız da eksik değil. Hiçbir şey öğrenmesek dahi, bildiğimizle biz bize yaşam boyu yeteriz.

Maun verecek yanıtı aradı. Aklının hiçbir köşesinde bulamadı. Bir an çocuğa baktı kaldı. Gözbebeklerinde tutuşan tutku alazını ilk kez bütün açıklığıyla gördü. Ve o an kendi çocukluğunun istemlerine gömüldü. "Bu yaşlardaydım. Öğrendiğim her sözcük, yüreğimi kurma yay zembereği gibi attırıyordu. O tutkunun izinde, öksüz köksüz kaç yurt, kaç il, kaç kent dolandım. Kaç dergâh, kaç bargâh, kaç hankahın eşiğine kapandım. Kaç bilgenin eteğine yamandım. Saysam bitmez. Meğer aradığım Babek dergâhındaymış. İnsan aradığını bulunca nasıl mutlanıyor... Düşlenir, anlatılır, yorulur gibi değil. Kişi mutundan kopar mı? Birlikte öğrendiğimizi, birlikte uyguladık. Birlikte koruduğumuzu birlikte yitirdik. Ve o gitti. Ben kaldım.

Tutak oğlan, biliye banmak.. bilgiyle donanmak ister. İsteyen, hele emeğine dayanma, çilesine katlanmaya da varsa, ama er ama geç isteğine ulaşmasın, mümkün mü? Hevesin önünü Alamut kayası dahi kesemez. İstiyor, diretiyor, öğrendikçe mutlanıyorsa... Sakınmak neye yarar? Gönül küskünlüğünden öte!.."

İçi cız etti!.. Bulduğunu yeniden yitirme kaygısı bilincinin bütün katlarını sançtı. Yaşam amacı o küskünlükle elinden kayar giderdi. "Buna izin veremem," diye düşündü. "Ben benden geçmişim gam değil. Her ölümlü bir gün geçip gidecek. Zaten yaşadığım caba. Yükümüm sonuçlanmaz." İçini saran yılgıyla, gözlerini kırpıştırarak uzun uzun çocuğunkilere baktı.

— Doğru dersin!.. Kişi, insanların çoğu gibi doğduğu ortama ölmek dilerse, kendi kendine yeter. Ancak daha diyen, öğrendikçe bildiğinin azlığıyla titrer. Öğrenme isteği büsbütün artar... Bilisi bilenen, gücü yeten bazıları da utkusunun çekiminde dahasını bile aşar. Ol görüp öğrendiğini geleceğe aktarır.

— Kişi için bundan iyi, güzel ve doğru bir yaşambiçimi olur mu?

— Olmaz!.. Olmaz ya iyi, doğru ve güzelin yolu pek bir uzundur.

— Nedenmiş? Öğrenirsin... Daha daha öğrenirsin. İşlenir, işlersin olur biter.

— Ah o kadar kolay olsa... Ah bir olup bitiverse!..

— Sen benim gözümü yıldırmak istiyorsun.

— Hayır!.. Gerçeği bilmeni istiyorum.

— Ama durmadan yokuşa sürüyorsun.

— Sürüyorsam öğrendiğimden. Bilgelik erdemle eş. Amacı mutluluk dağlarının doruğu... Ereği göğün yedi katından yüksek... Bunun için de çilesi tamunun dibinden beterdir. Çünkü yeryüzü varlığın mutuyla gönencini çalmakla beslenen hırsızlarla dolu. Hevesli katlanır bilirim. Ananın, hiç yüksünmeden katlanılmaza katlandığını da bilirim. Ama sen tek oğul... Onun tek dalısın. Hele bir soralım. Gönüllüce iznini alalım. Ola ki, öylesine ağır bir çileye yüreği elvermez!..

— Neden elvermesin? Anam doğdum doğalı bana iyiliği, güzelliği ve doğruluğu belletti. İyi herkes için iyi... Güzel herkes için güzel... Doğru herkese doğru değil mi?

— Yazık ki değil.

— Nasıl olur?

— Çünkü her bir şey görecedir.

— O nasıl bir şey?

— Her bir nesne kişiye, duruma, konuma ve görüşe göre değişir.

— Anlamadım.

— Belki şöyle alırsak daha kolay anlaşırız. Yaşım sanagöre nice?

— Çok!..

— Seninki bana göre?

— Az!..

— İşte görelik böyle bir şey.

— İyilik de mi görece?

— Hele o, örneğimize büsbütün uygun düşer.

— Ne gibi?

— Diyelim sizin ahırın ardındaki cevizi sen diktin.

— Anamın ninesine atalarından kalmış... Ama madem varsayım, diyelim!..

— Yıllarca suladın... Her bahar dibini çapaladın. Her sonyaz araladın budadın.

—Hiç aklıma gelmedi ya, diyelim öyle.

— Ve ceviz büyüdü büyüdü, sonunda koz dökmeye başladı.

— Onca bakımla emeğe, onca yaşa dökecek elbet.

— Kendince koca ağaçtan onca kozu nasıl silkeleyeceksin? Nerede kurutacak, nasıl soyacaksın hesapları yapıyorsun.

— Kaçınılmaz. O koca ağaç tek başına silkilir mi?

— Tam o evrede bir de bakıyorsun, biri tünemiş bir dala, koz kırıp yemekle kalmıyor... Elinin erdiği yerdekileri de devşirip koynuna dolduruyor.

— Höst, derler adama!..

— Höst mü derler?

— Helbet!.. Olur mu öyle şey?

— Olursa, bu kozları yiyen için iyi... Oysa yetiştiren sana kötü he mi?

— Hem de nasıl!.. Hiçbir emek vermeden lokma hak edilir mi?

— Edilmez... Edilmemeli!..

— Öyleyse neden ediliyor?

— İnsanlar doğru davranmayı bilmediğinden.

— Doğrusunu der misin?

— Ya emek veren sunmalı... Ya yiyen de emek vermeli.

— Öyle ya!.. Biri yer, biri bakar, kıyamet ondan kopar.

— Dediğim azbiraz değişik.

— Nasıl yani?

— Biri önünden geçerken, ermiş kozlara özenir, diyelim.

— Kim özenmez ki!..

— Özenince de, çıkar ağaca koparıp koparıp yer!..

— Olmaz dedik ya az önce!..

— Neden öyle dedik?

— Çünkü kursağındaki ona iyi, bana zarardır.

— Gördün mü, kimine iyi olan, kimine kötü.

— Her ikisine de iyi olmasının yolu ne?

— Hak etmek!..

— İyi de, canım çekti, bir koca ağaçta, birkaç kozun ektiliği mi olur, derse.

— Olmamalı!.. Ama konu o değil.

— Ya ne?

— Sen onlar için toprağı deşip fidan dikmekten başlayarak onca emek vermişsin.

— Emeksiz lokma bile yutulmaz ki!..

— Yutana ne buyrulur?

— Boğazında kalsın buyrulur.

— Kalırsa, yerken ona iyi olan, kötüye dönmez mi?

— Dönsün!.. Emeksiz yemeğin yaraşığı odur.

— İşte iyiyle kötülüğün karşıtlığına karşın birliği de budur zaten!..

— Anlamadım?!.. deyince Maun bir süre düşündü. Sonra daha iyi açıklama yöntemini bulmuş gibi gözleri parladı;

— Uğraşıp didinmeden, hiçbir şey hak edilmez demedin mi az önce?

— Dedim. Yine derim.

— Madem öyle, senin yetiştirdiğin cevizi bir koparma emeğine ben yersem n'olur?

— Bir güzel kavga olur.

— Kavga iyi mi?

— Çok bir kötü!..

— Kavgayı uzlaşmaya kim döndürür?

— Kötülüğünü bilen biri.

— Kavganın ikimize de zarar vereceğini bilen biri çıkar da sana, koca ağaçtan birkaç koz yense n'ola? bana, emeksiz yemek haksızlıktır!.. Kesin kavgayı derse?

— İkimiz de utanırız.

— İnsan utançtan hoşnut olur mu?

— A'a!.. Utandığımda içim içime sığmaz. Hırsımdan tekmeleyecek bir şey ararım.

— Diyorsun ki, utanan öfkelenir.

— He!..

— Öfkelenen tekmeleyecek şey aradığına göre kime döner?

— İkisi de utandırana döner.

— Yani kabak, kavganın kötülüğünü bildiğinden yatıştırmak isteyenin başında patlar.

— Patlar ki, hem de nasıl!..

— Diyelim ortada ceviz, kestane, bağ bahçe yok!..

— Diyelim!..

— Ama haksızlıkla yolsuzluk belirtileri göründü.

— Olabilir.

— Olabilirse, ilkin bilen mi görür, yapan mı?

— Yapan iyi diye yapmıyor mu?

— Kendine iyi diye yapıyor.

— Öyleyse?

— Ona iyi olan başkalarına zararsa, bunu kim görmeli?

— Zarar olduğunu bilen.

— Bilir de söylemezse!..

— Beter!.. Kendine utançlı kalır.

— Söylerse?

— Utanan haksızlarla yolsuzları öfkelendirir.

— Onca haksız ve yolsuz öfkelenirse, canı teninde, başı gövdede kalır mı?

— Kalmasın!.. Kötüyü bilip de söylemek, her şeyin iyisi, güzeli, doğrusu değil mi?

— O!.. Ama biliyle, bilgenin çilesi de o.

— Anlamadım!..

— Bilginin haksızlığı engellemesi halinde, çıngar çıkacağını kendin söyledin.

— Söyledim!.. Ama bilgi olmasa, haksızlıkla yolsuzluğun kötülüğü nasıl bilinecek?

Maun derin bir şaşkınlıkla çocuğa baktı.

— Buyurduğun gibi, bilinemez.

— Bilinemeyince, herkes herkese haksız ve yolsuz davranmaz mı?

— Erdemin egemen olduğu toplumda davranmaz.

— Toplumlara erdem mi egemen?

— Bildiğim kadar güç egemen.

— Gücü gücü yetene yani!..

— Öyle!.. Çıkarın egemen olduğu her yerde, güç geçerlidir. Bu bazen kılıç gücüdür, keser biçer, diğerlerine boyun eğdirir. Çoğunlukla altın gücüdür. Alır satar, gücüne güç katar. Toplum yozlaşınca, neylesin kişi? Ya güce, ya altına tapar.

— Bütün bunları ben bile bildikten sonra, öğrenmek, neden çile gerektirsin?

— Şundan... Öğrenmek yetmez. Kişi bilirse düşünür. Düşünürse yargılar. Yargılarsa ya över, ya da söver. Birinde dost kazanır, birinde düşman.

— Dost iyi, düşman kötü. Az önce, iyiyle kötü bir demedin mi?

— Dedim. Birdir. Bir olduğundan da çok bir tehlikelidir. Biri iyi işler, biri kötü algılar.

— Anlatılamaz mı?

— O da ancak bilgiyle mümkün. Bilgi dediğin ağaçta pişip ağzına düşmüyor. İnsanla, insanlığın, bilinciyle buluncunun üretimi. Her üretim gibi tohum ve toprak gerektiriyor.

— Bizde tohum da toprak da çok.

— İnanırım!.. Elbet bununla insan beyni ve düşüncesini tanımlıyorsak!..

— Öyle anlaşılınca başka mı?

— Değil!.. Beyin topraksa, bili tohumdur. Bilinç bunların ürünü.

— Demek bilgi de tahıl ya da fasulye biber gibi bişey!..

— Öyle sayalım!.. Tahıl ya da sebze, meyve toprağını nasıl üretken kılarsın?

— Önce iyice beller, sürerim. Sonra tohum eker ya da fide dikerim.

— Ardından da gübreleyip sularsın, değil mi?

— He!..

— Beyni toprak sayarsak işlemez, ekmez dikmez, gübreleyip sulamazsak n'olur?

— Hiçbir işe yaramaz. Nasıl doğdu, öylece geçer gider.

— İşte insanın doğduğu gibi geçip gitmemesi için de eğitim, öğretim, bili, bilinç ve erdem sahibi olması gerekir.

— Ona emek gerekmez mi? Çile n'ola?

— Emek eğer umudun, tutkunun, coşkunun, sevinçle kıvancın kaynağıysa muttur. Ya yenilginin, ezikliğin, yoksunluk ve yoksulluğun nedeniyse?

— Abov!.. Çekilir dert değil.

— O yüzden bilmek her zaman hoş değildir.

— Toprak işlenmezse kıtlık gelir, denilmiş. Beyin işlenmezse bili olur mu?

— Olmaz!.. Ne var ki, bili eşitlikte gereklidir. Gönenci iyi artırmak.. ürünü güzel çoğaltmak.. birikimi doğru paylaşmak için. Eşitlik olmayan yerde, bili gerekmez. Zorba ya da varsıl, herkesin yerine öğrenir.. Herkes adına düşünür.. Herkesin uyacağı yasalar kor. Herkesin yaşamını kurallara bağlar... Ve herkesten salt emeğini ister. Kanter içinde, canla başla onlara uyulmasını... Sağlanan birikimin hazinesine aktarılmasını bekler. Beklemekle kalmaz, alır. Kimi bunu kılıç hakkı sayar.. kimi daha da kötüsü Tanrı hakkı. Ve zor ya da hilesini, bilisizlerin inançlarıyla örter. Oysa bili, düşünce ürünüdür. Topluma da emeğe de o yön vermeli. Eğitimle öğrenimin amacı bu

olmalı. Yani benzetmenle, insan beyni topraksa, eğitimle işlenmeli... Öğrenimle tohumlanmalı... Bilinçle gübrelenip bulunçla sulanmalı ki daha gürleşsin.

— Bunlarsız bili olmaz mı?

— Olur mu?

— Birgün yaşamın en büyük eğitmen olduğunu sen söylemiştin.

— Alkış sana Tutak!.. Canevinden yakaladın. O gün dediğimi, bugün de yinelerim. Yaşam elbette en büyük eğitmen. Ne var ki, ondan alınacak ders için bili gerekir.

— Yoksa insan da, ot gibi, ağaç gibi, hayvan gibi mi yaşar?

— Aynen öyle!..

— Demek bilgi edinmek de, besin edinmek kadar emek istiyor.

— Ondan da fazlasını istiyor.

— O neden o?

— Şundan, süt sağmaktan tohum serpmeye.. yemekten içmeye, yürümekten görmeye.. özümsemekten çıkarmaya gereken organlar çift. Yükü paylaşabilmekte. Beynin sağ yarısı, sol yarısı olsa da tek!.. Üstelik o çiftlerin işlevi ona bağlı, derken Tutak'ın gözlerini sol kolunda yakaladı. Sağ eliyle kaldırıp bırakarak; — Bunun gibi!.. alayıyla sürdürdü; — Beyinle bağlantısı kopan her bir şey işe yaramaz hale gelir.

— Yani ya, salt bilgelik yetmiyor. Her bir organın beyinle bağlantısı olmalı.

— Esenlikli biri için doğru. Ama unutma, bilgi çok zaman devinimin yerini tutar.

— Tutuyor!.. Senden biliyorum. Baltayı babam kadar güçlü, amaçlı ve derin indiriyor.. otu anam gibi hızlı ve katkısız ayıklıyorsun.

— Hiçbir zaman onlar gibi olamam. Ama yine de sağol!..

Tutak ağır ağır yerinden doğruldu. Özellikle yaptığını sezdirerek Maun'un sol elini tuttu. Yaşından umulmaz bir olgunlukla;

— Haklısın, diye boynunu büktü. — Bilgelik zor iş!.. Anama soralım.

Maun gönül borcunun bütün titreşimlerini gözlerinde toplayarak Tutak'a baktı. İçinde höpürdeyen sımsıcak duyguları taşıra taşıra kütükten kalktı. Tek sözcük konuşmadan el ele kozyatağından kestaneliğe yöneldiler.

Orman loşluğundan açıklığa çıktıklarında gözleri kamaştı. Birer elleriyle oğuştururlarken, yığdıkları kütüklere takıldılar. Gün henüz inmemiş, bütün görkemiyle korudan çıkardıkları baltalıkların üstünde geziniyordu.

— Tüh!.. dedi Maun. — Kış yaklaştı, biz daha odun kesmedik. Anan eksik iş yapanın bilgi nesine derse yanıt veremeyiz. Hadi baltayı kapalım da, azbiraz yakacak yaralım.

— Ben alır gelirim, diye fırladı Tutak. Anasının şaşkın bakışlarını sırtında taşıyarak, ağıla girdi. Göz açıp kapayana elinde baltayla çıktı. Ayaklarını pervaneleştirerek yamaca sardı. Nefes nefese yığının başına ulaştı. — Getirdim, diye Maun'a uzattı.

Gün yatana, biri kesti, biri taşıdı.

Akşam doruklardan uğrun uğrun dökülürken, ter göynekleri̇nden damlıyor.. onca oduna karşın koca tomruk yülenmiş bir dağ gibi uzanıyordu. Maun bir tomruğa, bir uğunan akşama baktı. Baltayı çolak koluna asarak;

— Bugünlük bu kadar yeter, dedi. — Gün de tomruk da bitmedi ya!..

Tutak sanki bunu bekliyordu. Kucağındaki odunları bırakıverdi. Maun tek eliyle onun döktüklerini toplayarak eklediği odunları işlevsiz koluna yığdı. Ötekiyle sımsıkı sararak kucakladı. Kan ter içinde eve yöneldiler.

Aslıcan onların yoğun devinisine dalmış, aşı ocakta unutmuştu. Yan yana dama yöneldiklerini görünce, hemen içeri girdi. Ocağı ölçerdikten sonra sandığa yöneldi. Gelir gelmez sırtlarını kurulamak üzere iki peşkir çıkardı. Onlar elinde doğrulduğunda saçağın altından yığılan odunların gürültüsüyle ivecenleşti.

Onu, elinde peşkirlerle kapı ağzında gören Maun, birini kaparak;

— Madem sırtımız pek, ben bir yunuvereyim, diye dereye yöneldi.

Tutak ona öykünerek peşkiri kaparken, anası bileğini kavradı;

— Nereye?

— Dereye... Ben de terledim. Yunayım.

— Gel sen, ben yurum!

— Dilerseniz bırakın, dedi yumuşacık Maun. — Koca delikanlı. Kendi yunabilir.

— Büyüdüm ana!.. Yunabilirim.

— Bakarak olurum, dedi hemen Maun.

— Madem siz varsınız, güvende. Tez olun ama. Aş kaynadı, derken irkildi. — Öyle ansız oldu ki, şaşırdım. Azbiraz durun. Kuru çamaşır vereyim, diye dama daldı. — Elinde çifte göynek, çakşır, cepken ve dolaklarla çıktı. Maun teşekkür ederken Tutak giysileri kaptı. Maun'un almasına engel olarak göyneklerin kollarını sarkıta sarkıta dereye doğru koştu.

Giysileri bir koca taşın üstüne koydu.

İvecen soyunurken gözü, bir an cepkeniyle göyneğinden sıyrılmaya uğraşan Maun'a deydi. Özgürlüğün uçarı kanatlarında görmezliğe gelerek giysilerinden kurtuldu. Ter benciklerini saça saça çırılçıplak dereye atladı. Buz gibi su, ak bedenini pembeye dönüştürdü. İlk kez bir başına yıkanmanın coşkusunda suyun soğuğuna tez alıştı. Her yanına avuç avuç su çarparken, Maun'un dal gövdesini usul usul suya saldığını gördü. Avuçladığı suyu terli bedene savurttu. Daha su havada yakamozlanırken Maun'u yitirdi. Şaşkın ve kaygılı aradı. Göğsüne gelen berraklığın dibinde, ölü bir yengeç gibi, yan üstü yatıyordu. "Ben ne ettim," suçluluğuyla seyirtti. Eğilip alacağı an, avuçlarının arasından dev bir yayın fışkırdı.

Ne olduğunu kavrayamadan sırtüstü devrildi.

Yarımboy derinlikte yılgıyla çırpınırken ensesine bir pençe yapıştı. Çıplak gövdesi şapır şupur su akıtarak gökyüzüne ağdı. Yeniden ayakları üstüne dikildiğinde el ensesini bıraktı. Uzun, ince, katı parmaklarıyla saçlarını okşayarak;

— Su yaşamın dört temelinden biridir Tutak bilge, dedi. — Bu yüzden ölümle dirimi, varlık ve yokluğu aynı anda içinde taşır.

— Susuz olmaz bilirdim. Suyla da olmadığını sayende öğrendim.

— Doğru özetledin. Su, hava, toprak ve ateşten hangi temel yozarsa, sayrılık başlar. Göçerse yaşamı unut. Değişim ve dönüşümün kapısı açılır.

Tutak bir yandan çimiyor.. bir yandan istekli göründüğünden beri uğradığı söz sağnağının içinde boğuluyordu. İster istemez ağzından;

— O nasıl bir şey? sorusu çıktı.

— Bir canlı ölende n'olur?

— Sudaysa suya, topraktaysa toprağa kavuşur. Havayla ateşteki neye karışır bilemem.

— Ateşteki küle karışır da, havadaki ya suya ya toprağa karışır.

— O zaman her şey biter.

— Bitmez.

— Neden?

— Çünkü her bitiş, taze bir başlangıçtır.

— Nasıl?

— Sudan başlayalım mı?

— Başlayalım.

— Suya karışan zamanla çözülür, sulaşır. Su akar, suya karışır. Bir canlının kursağına giderse, besin olur. Onun gelişmesine katkı sağlar. Yeniden canlanır. Değilse toprağı sular, onunla birleşir. Bitki olur, yeniden canlanır.

— Ve biz hem sudakini, hem topraktakini yer, canlandırırız he mi?

— O işin kestirmesi. Bir de bitkinin evrile evrile hayvana, hayvanın evrile evrile insana dönüşmesi var ki o, pek bir uzun yoldur.

— Tapınak bilgeleri Âdem'le Havva'dan geldiğimizi söylüyorlar ama?!..

— Doğru söylüyorlar.

— Onları Tanrı, bizim olduğumuz gibi yaratmış. Hatta bizim gibi çıplakmışlar da, apışlarını incir yaprağıyla örtmüşler.

— Onda da haklı sayılırlar.

— Sonra da yılan Havva anamızı... Havva anamız da, Âdem babamızı kandırmış, yasak meyveyi yemişler. Ve cennetten dünyaya sürülmüşler.

— Hadi buna da öyledir diyelim.

— E öyleyse, senin anlattıkların nerde?

— Âdem'le Havva'dan, hatta yılandan bile öncesinde, dediği an, Tutak'ın pembeleşen tenindeki ürpertiyi ayırdı. "Üşüdü," diye düşündü. Oysa Tutak;

— Anlatsana!.. diyordu. Koluna yapıştı Maun;

— Dedim ya, bu konu pek bir uzundur. Çok zaman ister. Şimdi burada, soğuk suyun içinde anlatırsam, dinlerken iyice üşütür sayrılanırsın. Aslıcan hatun da çok haklı olarak, bir an oğlumu gözetimine verdim. Sağ esen götürdüğünü sangı bengi getirdin, diye bana çıkışır, yakınmasıyla ağır ağır kıyıya doğru çekiştirmeye başladı; — Ağzımla kuş tutsam, azarının altından kalkamam. İyisi mi, bir an önce sudan çıkalım. Güzelce kurulanıp giyinelim, dediğinde kıyıya varmış.. peşkirle kurulanmaya başlamışlardı. Mintanlarını giyerlerken; — Aş hazır, oyalanmayın, buyurmuştu. Tez varıp sofraya çöreklenelim. Güzelce karnımızı doyurduktan sonra halimiz kaldıysa, çıkıp açığa oturalım. Bugün ayın on dördü. Her bir yer ayaydınlığında. Dilersen sabahacek.. ya da uyku basana söyleşir, dinleşiriz, dediğinde ikisi de çakşırlarını çekmiş, dolaklarını dolamışlardı.

İvecen çarıklarını bağladılar.

Tutak giyindiğini ayıramamıştı. Kendini hazır bulunca afalladı. Maun'un hünerli eli bir güzel kurulayarak hem onu.. hem kendini giydirmişti. Terli giysileri dertop ederek eline aldı. Tutak'a damı göstererek bir adım attı. Hemen önüne geçen çocuk;

— Söz ama!.. diye gözlerinin içine baktı.

— Söz!..

Sözü alır almaz önüne düştü Tutak. Bir çırpıda dama vardılar. Sofra çoktan kurulmuş, Aslıcan kapı ağzında onları bekliyordu.

— Ana, dedi Tutak yamacın başından. — Maun Bab öyle çok şey biliyor ki!..

— Bilir!... Bilmez mi? Çok şey yaşadı.

— Ben de yaşarsam öğrenir miyim?

Aslıcan'ın;

— Yaşarsan!.. yanıtıyla atıldı Maun;

— Yaşamasın!.. Kişi düşlerini gerçekleştirdikten sonra yitirince çok derin yaralanıyor. Öğrensin... Bilsin... Aktarsın. Yitirmek yaşayana taşıması çok zor bir yük.

— Söz verdi ana, öğretecek.

— İzniniz olursa!..

— Öğrenmeyle öğretmenin izni olur mu?

— Bilmeyenin öğrenmesiyle, bilenin öğretmesinde olmaz. Ama çilesini bilenin mutlak izni gerekir. Olurunuz varsa dağarımdakini sunmak mutluluktur.

Aslıcan'ın gözleri ışıladı.

"Kalışını uzatmaya istekli," düşüncesi bir anda ışık oldu, tüm dokularını dolandı. Başını hafifçe eğerek, pembe pembe gülümsedi.

— O istekli, siz bağışlayıcıysanız, araya girmek doğru mu?

Tutak, anasının sesindeki onayı hemen kaptı. Olmaz diye kestirip atmamış.. olurunu çok dolaylı biçimde anlatmıştı. "Anam değişti," diye düşündü. "Maun Bab etkilemiş olmalı. Eskiden her bir şeyi, ola, olmaz diye ak, kara gibi açık ve kesin söylerdi. O geleli söylemi değişti. Dediğini tam anlamak için, yineletmek gerekiyor. Bazen yinelediğini de, çaynaşık bir yumak gibi açtırmak zorunda bırakıyor insanı. Bu da öyle işte!.. Şimdi bu dediği, ola mı, olmaz mı? Kendime yontarsam ola!.. O istekli, siz bağışlayıcıysanız, araya girmek doğru mu? dediğine göre, aranızdaki sorun.. neylerseniz, eyleyin, deyivermek kolay. Ortaya edilmiş laf diye alırsam... Tıpkı Ma-

un Bab'ın bazı göndermeli savsözleri gibi. Biliye de uyuyor, bilinmeze de... Ana yüreğine göre düşünsem, gözümün önünde olursa, olur, anlamı çıkar. Hangisi en uygunu anlayan beri gelsin," ikircimine sıkışan Tutak, her zamanki oyununa başvurdu. Algıladığını kesinleştirme amacıyla üsteledi;

— Olur mu dedin ana? sorusu ipildemeye başlayan çoban yıldızında yankılandı.

— İstiyorsanız, dedi bu kez Aslıcan. Maun'un içini okumak isterce gözlerini gözlerine dikerek: — Sakınca görmüyorsanız!..

— Bilginin sakıncası mı olur ana?

Maun'un dal gövdesi alınan izni kutsarcasına dikilip kabardı. Göğsü şişti. Gözleri parladı. Omuzları dikleşti. Ve o haline katılırcasına sol kolu sanki kendiliğinden sallandı;

— Yoluna kendi karar verene her sakınca önce benimle halleşir.

— Öyleyse olur Tutak.

Edindiğini yitirmek nice bir acıysa, yitirdiğini bulmak onca sevinç sağladı. Birkez daha kenetlenmenin kıvancıyla ardı ardına dama girdiler. Sininin üstünde islikara gülümseyen göveci gördüğü an Tutak'ın ağzı sulandı. Bu anasının şölen aşıydı. Babasının oğlak kestiği günlerde yapardı. Baba oğul yarışırca sofraya çöker.. parmaklarını yalayarak şapır şupur yer... Aslıcan'ın kolları göğsünde kenetlenmiş, hoşnutlukla baktığını neden sonra ayırırlardı. O iştahla gerektiğinden fazla yer, daha sofranın başında uyuklamaya başlardı.

Babası gittikten sonra, bir daha gövece elini sürmemişti. Maun'la baltalığa girdiği gün bir... Bir de bugün göveç yaptı. Acaba Maun için mi? Yüreğinin kökünde ince bir sızı belirdi. Özlemin çaktığı kıvılcım, kıskanç bir alaza dönmek üzereydi ki; "Olsa n'ola?" sorusuyla sızıyı yerine gömdü. "Büyüdün artık Tutak! .. Baban dönecek olsa, kaç yıl oldu gideli. Çoktan gelip yetmez mi? O artık gelmeyecek. Bunu yitirme bari," yatıştırmasıyla özlemini unuttu. "Keşke baban da böyle dönüp gelmiş olaydı... Keşke baban o olaydı," istemini; "Ba-

na babammış gibi yakın değil mi zaten?" güveniyle pekişen; "Öyle bir bilgeye her şey değer," bağışı anında sevince dönüştü. "Geleli beri babamı aratmadı. Sevgisi ondan ayrımsız... Bililerini ölçemem. O gittiğinde çok küçüktüm. Bu geldiğinde bilgisiz!.. Ama her geçen gün içimdeki boşluğun azaldığını bilecek kadar büyüdüm. Ondan önce babamı düşünmediğim an yoktu. O unutturmadı elbet. Babamın değerini artırdı. O zaman düşündüğümde içim yanardı. Şimdi göğsüm kabarıyor. Bunu o sağladı. Sağolsun!..

Bir oğula bundan değerli kalıt olabilir mi?

O olmasa, babam içimde hep sızıydı. Şimdi övünç. Ve eskisinden çok daha yakın. Çok daha sevecen... Çok daha benimle!.."

Bir an "Anamın göveç pişirdiği oğlağı hep babam keserdi. Şimdi kim kesti?" diye düşündü. Ve eski zamanda olsa çeşitli varsayımlarla boğuşacağı sorusunu; "Orman dönüşümüzde, anam kesip yüzmüştü. Şimdi Maun Bab olsa n'ola? Göveç her zamanki göveç. En sevdiğin aş. Ye geç bire Tutak," diye yanıtladı omuzlarını silkerek. Ve;

— Yaşasın!.. sevinciyle sofraya diz çöker çökmez atıştırmaya başladı.

Anasıyla Maun onu izlediler. Yorulmuş, arınmış, acıkmışlardı.

Aslıcan'ın hoşnut bakışlarını yanıtlamaya zamanları yoktu.

Üç parmak arasında huni benzeri büktükleri yufka parçasını gövece banıyor.. arasına sıkıştırdıkları et ve soğan parçacıklarını bir çırpıda ağızlarına atıyorlardı. Elleri şimşir mekiklere dönmüştü. Yufka büküyor.. gövece banıyor.. salçasını damlatmadan ağızlarına uzanıyordu. Şişen avurtlarıyla şapırdayan ağızları, şölen ezgisi olup dama yayılıyor... Tutak'ın beğeni ırıltıları uzaktan gelen davul sesi gibi araya giriyor.. bazen ona katılarak, neredeyse erimiş yiyeceği, ıslak ve kaygan yufkayla birlikte çiğnemeden yutuyorlardı. Aslıcan'la Maun tez doymuşlar.. ama, Tutak'ın iştahını kesmemek için minik tikeleri banıp emiyorlardı.

Tutak gövecin dibini de yufkasıyla sıyırdıktan sonra kırbayı kucakladı. Maun'un ince bir kestane dalının içini oyarak kulağına tak-

tığı emziğe yapıştı. Anasının keçi sütünden yaydığı ayranı kana kana içti. Sesli sesli geğirince doyduğunu bildi. Sofra bezinden sıyrılarak ot yastığa kaykıldı. Anasıyla Maun'un sevecen bir hoşnutlukla kendisine baktığını görmedi. Özümsemeyle birlikte uyku bastırmış.. merakıyla gereksinimi çarpışmaya başlamıştı. Bilinci isteğin kanatlarında gözlerini dört açıyor.. uykusu her bir kirpiğine bir değirmen taşı asıyordu.

Aslıcan bir çırpıda sofrayı toplarken yardıma devinen Maun'u önledi. Boş göveci kaptı. Siniyi baca çıkıntısına dayadı. Artan yufkaları bohçasına yerleştirdi. Sofra bezini dertop dürdü. Ocağın üstünde sürekli kaynayan kalaylı bakır tencereden, bakır tasa su doldurdu. Bir elinde bulaşık göveç, diğerinde dolu tas, koltuğunun altında dürülmüş sofra beziyle kapıdan çıktı. Suyu arkın başındaki taşa bıraktı. Sofra bezini kümesin önüne silkeledi. Dürüp kuşağının arasına sıkıştırdıktan sonra gövecin başına çöktü. Tastan biraz su koydu. Gövece bir avuç kum attı. Elinin ayasıyla iyice ovduktan sonra, çalkalayıp döktü. İyice durulayıp taşın üstüne kapattı. Sofra bezini çıkardı. Tasın üstüne koydu. Küpün yanıbaşında hep dolu duran emzikli minik testiyi aldı. Az ilerdeki çalılığa yürüdü. Arkasına dolandı. Üçeteği ucundan kavrayarak kaldırdı. Şalvarını indirdikten sonra ayaklarını iyice yana açtı. Dizlerini bükerek, usullacık çöndü. İnce bir şırıltıyla işedi. Testiden avucuna su dökerek arındı. Sanki o an yer battı. Bir çırpıda dikildi. İvecen şalvarını çekti. Taşın yanına vardı. Kalan suyla ellerini, yüzünü yıkayarak, sofra bezini aldı. Sol koluna artarak, bakır tası kavradı. Küpten aldığı suyla, boş testiyi doldurdu. Yine eski yerine koyarak dama girdi.

Tutak uğrun uğrun basan yorgunluğuna direniyordu. Zorla toparlanarak, bacaklarını büktü. Dizlerinin üstünde bir iki adım attı. Maun'un karşısına, kalkmaya hazır çöndü. Kayan gözlerini Maun'unkilere dikmeye çalışarak;

— Çıkalım mı? deyince, uyudu uyuyacak çocuğa baktı Maun. Ve olmazlanmadan;

— Azbiraz sabret hele!.. Ay doğsun, çıkarız, güvencesiyle yüzünü okşadı.

— Tamam, dedi sımsıcak. Yana doğru kaykıldı. Uykunun ağırlığı, bedenini ovarak, gözlerine ulaştı. Yumruğunu sıkarak, direnmeye uğraştı. Ayakları çözüldü. Gövdesi yumuşadı. Başı kendiliğinden Maun'un dizine düştü.

ON BİR

Belli belirsiz bir hışırtıyla sıçradı Canibe.

Uzun süre bir kapı gıcırtısı.. merdivenlerde ayak sesi bekledi.

Gelen Bibi olsa, çoktan selamlığa girerdi. "Kâhya mescit söyleşisinden dönmüş olmalı," dedi kendi kendine. Tüm bedeniyle kulak kesildiği halde, sessizliğin sesinden başka bir şey duymadı. Yeniden uyuklamayı denedi. İçi titredi. Esnedi... Gerindi... Kaykıldı. Sanki suçüstü yakalanmış gibi, uykusu kaçmıştı. Geçmişin bellek yolculuğunu, görürken sıçranmış bir düş gibi kaldığı yerden sürdürdü.

"Nuşirevan, on sekiz yaşına basmış.. yabgu seçilmişti. Ardı ardına kutlamaya gelen rahiplerle dihkan ve tacirlerin tamamı Mazdek'ten yakınıyor.. gidişi durduracak.. düzeni eskiye döndürecek birinin çıkmasını dört gözle beklediklerini fısıldıyorlardı. Durumu tez kavradı. Ve her fısıldayanı;

— Neden korkuyor, niçin susuyor.. ve Mazdek'in karşısında acz gösteriyorsunuz? Niye kimse babama, bu ettiğin nedir, demiyor, diye azarlıyordu.

Bu azar karşısında hiçbiri yanıt veremiyor.. ama aradıklarını bulma inancıyla yanından ayrılıyor.. kendi aralarında ona sığınmanın yararlarını tartışarak yandaşlarını artırıyorlardı. Sonunda yapılması gerekeni onun söylemesini sağlamak için, ortak bir toplantı düzenlenmesine karar verdiler.

Bir gece gizlice büyük tapınakta toplandılar.

Nuşirevan, hiç kimseye fırsat bırakmadı. Birer birer fısıldadıklarını gür bir sesle, derli toplu açıklamaya girişti;

— Babamın bu sapkının ördüğü hile çuvalına girdiği neden anlatılmıyor? Bu köpek neden devlet hazinesine zarar veriyor? Mal ortaklığı gibi bir yaveyle, hem taht kurucusu atalarımızın, hem din bağışçısı Zerdüşt'ün düzenini niçin bozuyor? Onun Tanrı'ya saf inancından yararlanarak, niye elinde avucunda bir şey bırakmıyor? sorularını ardı ardına sıralayınca hepsinin kini kabardı. Kararları kesinleşti. Umut ve coşkuları çoğaldı. Birlikleri pekişti. Oyları Nuşirevan üzerinde birleşti.

Bunu duruş ve bakışlarından anlayan Nuşirevan tane tane;

— Kadınlardan utancı kaldırdı. Kul köle başını dikti. Kendini efendisiyle eşit sayıyor, deyince susku bozuldu. Neredeyse bir ağızdan;

— Ne ayıp!.. homurtusuyla uygun ortamı yakaladı.

— Bu yol yol değil!.. dediğinde hep bir ağızdan;

— Değil, dediler.

— Devletin malı paylaşıldıktan sonra sıra sizinkiyle bizimkine gelecek.

— Gelecek!..

— Kadınlarımız da içinde her şeyimiz paylaşılacak.

— Paylaşılacak!..

— Hareminizin ismeti aşağılık tabakasının ayakları altında ezilecek.

— Ezilecek!..

— Ve hanedanınız sona erecek.

— Erecek!..

— Üstelik bu sapkın bütün bunları sizin saf inancınıza dayanarak yapıyor.

— Yapıyor!..

— Ayıl artık, diye neden öğüt verilmiyor?

— Çok doğru... Varılıp vermeli, yanıtının yankısı sürerken;

— Bence başta en yaşlılar olmak üzere hepiniz babama gidip bütün bunları söylemeli, dediğinde derin bir sessizlik oldu.

Rahiplerin en yaşlısı, ağır ağır yerinden doğruldu;

— Söylemeli ya, Mazdek'in altın kürsüsü babanızın tahtının yanıbaşında. Söylenen her söz, babanızınkinden önce onun kulağına gidecek. Hiçbirimizin dokunulmazlığı yok. Söyleyene şerri erişmemeli, deyince, dihkanların en yaşlısı atıldı;

— Babanızla Mazdek'siz bir yerde buluşulsa kolay, deyince, tacirlerin en yaşlısı;

— Harem dışında onsuz yer var mı? sorusuyla ürküyü körükledi.

Nuşirevan işe koşulmamak ya da sorumluluğu bütünüyle ona yüklemek için bin dereden su getirmelerinin de... Mazdek'le karşılaşmaktan çekinmelerinin de nedenini çok iyi biliyordu. Hepsinin bir el, bir ağızdan onayladığına göre Mazdek, çok kısa bir sürede, baş edilmeyecek kadar çok güçlenmiş.. toplumun, özellikle yoksul, yoksun, köle benzeri alt katmanının tamamına yakınını, tuzağına düşürmüş... Eşitlik, özgürlük ve kardeşçe paylaşım düşünü gerçekleştirmeye koşmuştu. Toplum çoğunluğunun benimsediği her şey... İnandığı her fikir... Ve desteklediği her kişi gibi gücü, ürkütücü boyutlara erişmişti.

Rahipler, dihkanlar ve tacirlerin dut yemiş bülbüle dönmelerinin nedeni buydu. Toplumsal güç, önlenemez bir kasırga gibi salt mallarını değil.. direnmeye kalkanın canını da alır korkusu anlaşılabilirdi. Ama o anlamazlıktan geldi. Rahiplere dönerek;

— Mazdek'le toplum önünde tartışmalı... Her savının dine aykırılığını göstermeli, diye başladı üstüne basa basa; — Asıl amacının din kaygısı değil, egemenliği ortadan kaldırmak olduğunu kanıtlamalı... Özellikle toplumun alt katına, Tanrı'ya kullukla, egemene kulluğun bir ve aynı şey.. efendiye kölelikle, Tanrı'ya tapınmanın bir ve asıl mutluluk olduğunu.. efendi değiştirmenin, durumlarını değiştirmeye yetmeyeceğini anlatmalısınız, der demez tacirlere döndü; — Paylaşım düşünün varlık ve gönençte değil, yokluk ve yoksullukta gerçekleşebileceğine.. birikim bir kişinin elin-

de toplandığında, işyerleri açıp kervanlar düzerek ekmek kapıları açacağına.. paylaşılınca tez tükenerek yerine konulamayacağına inandırmalısınız. — Ve sonra dihkanların gözlerinin içine baka baka; — Bir efendinin gidip yenisinin gelmesinin kul için de köle için de hiçbir şey değiştirmeyeceğini.. hiçbir yenilik getirmeyeceğini.. hatta tam tersine bukağılarının daha bir sıkışacağını belirtmeli.. savlarının nice süsü varsa dökerek foyasını meydana çıkartmalısınız," diye diretti.

Bunun üzerine her kesim birbirlerine baktı. Hepsi, söylenenlere katılıyor.. bir an önce kitlelere anlatmayı istiyorlardı. Ama başta rahipler, hiçbiri Mazdek'le tartışmayı üstlenecek bir kurul oluşturmaya yanaşmıyordu.

Nuşirevan umutsuzluğa kapılmak üzereydi. Yakınmakta herkes birbiriyle yarışıyordu. Ama iş başa düşünce, tapınak derin bir sessizliğe bürünüvermişti. Nuşirevan'ın azarlayan bakışları kentin önde gelenlerinin üzerinde dolaşıyor.. kimin gözünü arasa, yapıştığı mermer tabandan sökemiyor.. bir an olsun bakışlarındaki yılgıyı görmekten yoksun kalıyordu. Sonunda rahipler kümesinde belli belirsiz bir kıpırta yakaladı. En yaşlıları ağır ağır doğruldu. Tükrüğünü yutkundu. Tarazlı ama herkesin duyacağı bir sesle;

— Biz bunu çok denedik, diye büzüldü. — Ne var ki, Mazdek hepimizden bilgili. Hangi gatayı ele alsak, bize de onaylattığı bir yorum getirdi. Ve karşısına kim çıkarsa mat etti. Belli ki, gücü göksel. Olmasa, Tanrı onu seçmezdi, deyince Nuşirevan;

— Tanrı'nın seçtiği kesin mi?

— Seçmese, çoktan ipliğini pazara çıkarmıştık. Bunca bilge ve bilgin kaç kez, kaç kuram ve kural üzerinde tartıştı. Her tartışmadan yalvaçlığına biraz daha inanarak çıktık. Ve güngünden söz ve davranışlarının Tanrı buyruğu olduğuna güvenimiz arttı. Zaten bu toplantı da, bunun için düzenlendi. Bütün önde gelenlerle son bir girişimde bulunalım diyoruz. Eğer ondan da inandırarak çıkarsa, artık söyleyecek sözümüz kalmaz. Biz de uyduları arasına katılalım ki,

toplumdan ayrı düşmeyelim. Kendine Tanrı'yı tanık kılabilen birinin karşısına çıkmak için çok iyi hazırlanmalıyız. Tanrı her bilginin de, her gücün de üstünde. O tek ve erişilmez. Ve Mazdek, onun elçisi olduğu savında. Ona karşı herkesin tek ağız, tek yumruk olması zorunlu. Bunun için de buyruklarına uyacağımız bir başbuğ olmalıydı. Tanrı'ya şükür, yüce kişiliğinizde bunu bulduk. Artık siz buyurun, biz yapalım.

— Herkes bu görüşteyse, elimden geleni yaparım.

Tapınağın tavanlarında sevinç çığlıklarıyla alkışlar yankılandı. Her kesimin en yaşlısı ayağa kalkarak;

— Kararımız karar. Buyruğundayız, diye çağrıştı.

Nuşirevan, toplum önderlerinin, yaşlı rahibin sözlerine can baş ile katılmasıyla egemenliğine girdiğini bildi. Zaten çağrı anından beri o da bunu bekliyordu. Hiç zaman yitirmeden yöntemi düzenlemeye girişti;

— Önce her kesim, kendi arasındaki varlık ve egemenliğini korumak isteyenleri bir bir saptasın. Sonra hiçbir sızıntıya meydan vermeden tutumunu tartsın. Görüşü, bizimkiyle aynı.. kararı sonuna dek direnmeyse aramıza katılsın.. ki, kalabalıklara karşı kalabalık görünmemiz mümkün olsun, diyerek herkesi göreve koştu.

Ve hepsi, sanki her bir şey olup bitmiş kıvancına kapıldı.

Onlar Tanrı ve varlıkları adına davranmanın ustalarıydılar. Yüzyıllardır kitleleri yönlendirip yönetmişlerdi. Kendi alanları içinde buyurmayı, yorumlamayı ve inancı pekiştirmeyi bilirlerdi. Ama toplumsal eylemi yönetecek bilgiyle birikim, Kubad'ın Yabgusu Nuşirevan'ın yetkesindeydi. Önerisini duraksamasız oybirliğiyle onayladılar.

Bir süre belirleyerek rahiplerle zaten işleri gereği tacirlerin ülkeye dağılmasını.. boy beyleri, kocalar ve kent ulularına onun ağzından;

"Babam sapkınlık sevdasına düştü. Mecnun misali aklı başından gitti. Zararı yarardan ayıramaz.. kamu düzenine ilişkin kararı kendi veremez durumda. Eğer aynı düşüncedeyseniz, belki canınız

da içinde her bir şeyinizi yitirene kadar çekinip susarak aynı aymazlığa düşmeyin!.. Bize katılın. Zira bu Mazdek sapkını hak üzre değil, kötülük üzredir. Ve bilirsiniz ki, kötülüğün sürekliliği olmaz," diyerek yakından tanıyıp güvendikleri her varsılın ağzını aramasında.. aynı görüşte buluşanların, kararlaştırdıkları gün tapınakta toplanmasında birleştiler.

Bu girişim ileri gelenlerden Mazdek dinine girme düşüncesindekileri gevşetti.

Girmiş olanların çoğunun soğumasını sağladı.

Toplantı gününe umduklarından çok fazla insan gelmişti.

Hep birden saraya gitmenin doğru olmayacağını düşündüler. Nuşirevan'ın önerisiyle aralarından bir sözcüler kurulu belirleyerek, topluca Kubad'a gittiler. Kubad, ülkesinin bütün tanınmış kişilerini karşısında görünce önemli bir iş için geldiklerini anladı. Altın kürsüye baktı. Bomboştu!.. Kurulun işi rastgidiyordu. Mazdek tam o gün, Hazreti Musa'nın Tanrı buyruğunu almak için Tur-u Sinâ'ya gidişine özenmiş.. sapkınlığına yenilikler bulmak için Tanrı'yla konuşma gerekçesiyle, tapınağa gitmişti. Onu göremeyince ikircimde kalan Kubad, yine de kurulu hoş karşıladı. Söyleşiyi başlatmak amacıyla;

— Bir isteğiniz mi var? sorusuyla, kurulu canlandırdı.

Söz alma fırsatı, gelenleri kaynaştırdı. Bir süre nereden, nasıl başlayacaklarını düşündüler. Sonunda gözleriyle sözü başrahibe aktardılar. O;

— Biz tarihin başından beri, Şam'da ortaya çıkan bütün yalvaçların kitaplarının tümünü taradık. Onlarla havarilerinin kutsal sözlerini baştan sona inceledik, diye söze başladı. — Birinin bile Mazdek'in sözlerinden birini söylediğini duymadık, görmedik, okumadık!.. Bu yüzden onun yorumu bize sapkınlık gibi geliyor, dedi.

Kubad, başrahibin her sözünü başıyla onaylayan kurula baktı. Her biri bir kitlenin önde geleni.. hemen hepsi de ya dedesi Kubad, ya babası Camasp ya da kendinin yoldaşlarıydılar. Hemen hep-

si doğuda sürüpgiden Akhun.. batıda Bizanslı Heraklios'u bozguna uğratan Ninive savaşlarına katılmış.. er, öncü, artçı ve cebeci olarak büyük yararlık göstermiş insanlardı. Ne var ki inandığı, yanıbaşına altın kürsü kurdurduğu bir yalvacı yalancılıkla suçluyorlardı. İlkin hepsini zındana atmayı düşündü. Sonra kararı Mazdek'in vermesini sağlamak amacıyla;

— Savınızı yalanlamak da, doğrulamak da benim bilgimi aşar. En iyisi siz yarın Mazdek buradayken gelin. Yüz yüze tartışın. Kim haklıysa, karşı olan karar versin, dedikten sonra hepsine bal şerbeti bağışlayarak uğurladı.

Mazdek tapınaktan doğru evine gitti. Adamları hem açık, hem de gizli toplantıda bulunanlarla, olanları anlattılar. Ertesi gün, erkenden önce tapınağa, sonra saraya gitti. Durumdan habersizmiş gibi kürsüsüne kuruldu. Kubad'ın işaretiyle, sözcüler kurulunu yeniden salona aldılar. Başrahip bir gün önce söylediklerini yineleyince Kubad, Mazdek'e döndü.

— Ben yalvacım, diye söze başladı Mazdek; — Kendiliğimden hiçbir şey söyleyemem. Onların yorum dediği her bir kural.. her bir uygulamayı Zerdüşt öyle buyurdu. İnanmazsanız varıp ateşe soralım, deyince Kubad tahtından kalktı.

— Varıp soralım, buyrultusuyla tapınağa yöneldi.

Kurul, Mazdek ve görevliler ister istemez onu izlediler.

Tapınakta sonucu bekleyenlerle birlikte ateşin önünde durdular.

Kubad, bu kez sözü Mazdek'e bırakmadı;

— Ey ateş!.. Yüce Tanrımız! çağrısından sonra başrahibin sözlerini aktarıp; — Sen ne dersin? deyince, bacanın içi;

— Mazdek kulum ve yalvacımdır!.. Aktardığı her söz buyruğumdur. Uyana bağışım, yadsıyana gazabım sonsuzdur, diye uğuldadı. Ses ateşten taştı. Tapınağın her köşesinde dolaştı. Karşı çıkanların hiçbirinde tek söz söyleyecek mecal kalmadı. Bozguna uğrayan kalabalık imamesi kopmuş tespih taneleri gibi dağıldı.

Mazdek, direnişin başını Kubad'ın oğlu ve yabgusu Hüsrev Nu-

şirevan'ın çektiğini biliyordu. Tapınaktan döner dönmez, inancı katmerlenmiş Kubad'a;

— Nuşirevan da bize katılsa çok iyi olur, deyince egemen pek şaşarak;

— O henüz kabul etmedi mi? diye sordu.

— Etmedi!..

— Olamaz, diyen Kubad hemen tahtından kalktı. Haremine giderken görevlilere tez oğlunu çağırmalarını buyurdu.

Gelir gelmez oturmasına izin vermeyen öfkesiyle;

—Sen Mazdek'e inanmıyor musun? diye sordu.

Nuşirevan tapınaktaki bozgundan sonra her şeye hazırlıklı bekliyordu.

— Zerdüşt'e borç, inanmıyorum.

— Neden?

— Çünkü o hilekârdır... Yalan söylüyor.

— Nasıl hilekâr olur ki, ateşe söz söyletiyor?

— Yüce Tanrımız ateş, dinimiz Zerdüşt. Ama su, toprak ve yelin her biri, tıpkı ateş gibi, dört temel ögeden biridir. Ateşe söz söyleten, bunları da dillendirir. Sen Zerdüşt'ün başrahibisin. Emret, suya, toprağa, yele dahi söyletsin. O zaman ben de kendisine iman eder uydusu olurum.

Bunun üzerine öfkesi azalan Kubat yine de;

— O ne söylerse Zandevesta'nın yorumundan söylüyor, diye direncini sürdürdü.

Nuşirevan babasının yatışmak üzere olduğunu sezmişti. Az daha üstelerse, iyice gevşeteceğini bildi. Ve önünde diz çökerek;

— Zandevesta hiçbir kutsal gatasında... Zerdüşt hiçbir söyleminde halkın malı ve karısı bağışlanmıştır buyurmuyor. Yüce Tanrı'nın ateşte göründüğü zamandan bugüne bilge ve bilginlerden hiçbiri böyle bir yorumda bulunmuyor. Tam tersine hepsi, din malla haremin kollayıp koruyucusudur buyuruyor. Atalarımızdan beri özel sayılan bu ikisi ortak olunca, âdemoğluyla dört ayaklı hayvan arasında

ayrım kalır mı? Bu yaşam biçimi hayvanların beslenip üremesi için Tanrı'nın bağışladığı bir yöntemdir. Otlaklarla dişiler ortaktır. Hatta onların anası, kızı ya da kız kardeşi ile döllenmek hoşgörülür. Ama akıllı bir yiğidin bunu kabullenmesi mümkün değildir.

Kubad'ın akıl yanı öz oğlu ve yabgusunun dediklerine yatıyor.. duygu yanı, inancı uğruna kabarıyordu. İki arada bir derede kalınca, sığınacak yer aradı;

— Kaç kez kulağımla duydum. Tanrı böyle buyurdu.

— Duyduğunuzun Tanrı olduğu ne belli?

— Daha dün bu söylediklerini söyleyenler de duydu... Ve tamamı yere kapanarak hem Tanrı'dan, hem Mazdek'ten bağış dilendiler. Oğlumun inadını sürdüreceğini bilsem, onu uyarmasını dilerdim.

— Asıl uyuyan sizsiniz!.. Saf yürekle Tanrı'ya bağlısınız. Mazdek'in ağzından çıkanı onun buyruğu sanıyor.. dediğini körükörüne uygulayarak imanınızı pekiştiriyorsunuz. Ama bilin ki, inancınız arttıkça, varlığınızla egemenliğiniz azalıyor.

— Tanrı bağışını kazanmak kaç egemenliğe bedeldir bilir misin?

— Onu da, başında taç taşıyanın sorum ve yükümünü de iyi bilirim.

— Ben ki babanım. Niçin her dediğime karşı çıkıyorsun?

— Babamdan öğrendiğimi uygulamak için.

— Nasıl? Ne gibi?

— Atam Camasp'la kavgalarınızın çoğunda yanınızdaydım.

— Babam hak ediyordu.

— Ya babam da hak ediyorsa!..

— Bunu kanıtlamalısın?

— Nasıl?

— İstersen şimdi Mazdek'in de katılacağı bir divan kurayım. Suçlamanı yüce divanda kanıtla. Dilersen aynı koşulla onu yalanlayacak bir bilge bul, o mat etsin. Yoksa bilirsin ki, ben babama benzemem. Yalan yere bir masuma suç yükleyen oğlum olsa, diğerleri ders alsın diye siyaset eylerim.

— Bana kırk gün süre veriniz, dedi Nuşirevan. — Önce kendimi bir sınayayım. Baktım bilgim yetersiz, buyurduğunuz gibi bir bilge bulayım.

— Pekala verdik, dedikten sonra; — Yalnız bu tartışmayı Mazdek'e söyleyeceğim. Yüce divan kurulduğunda o da hazır olsun.

— Hayhay, diyen Nuşirevan haremden çıktı gitti.

Yabgu seçildiğinden beri oturduğu saraya gelir gelmez rahlenin başına geçti.

Çocukluk yıllarında Pars ilhanıydı... Doğuyla batının en büyük bilgesi... Kül tapınağı başrahibi Siyavuş Bermek'i o zaman tanımış.. öğrencisi olmuş.. ilhanlığı boyunca dinsel ve toplumsal bilgisinden çok yararlanmıştı. Yaşlı bilgeye, olan biteni bütün ayrıntılarıyla anlatan mektubu; "Kırk günlük sürem var. İki elin kanda olsa yetiş," diye bitirdi. Candarlarından birini içeri çağırdı. Mektubu kuşağına eliyle yerleştirdikten sonra, koynuna kese kese altın doldurdu. En hızlı ve gizli biçimde Kül'e varıp mektubu mutlaka eline vermesini.. ve dönüşte onun kırk gün dolmadan gelişini sağlayacak gizli düzeni kurmasını.. yol boyunca her türlü göz ve kulaktan sakınmasını.. bilgenin yanıtını sağ esen getirmesini buyurdu.

Sıra candarın gidişini gizlemeye gelmişti.

Hemen bir av seferi uydurdu. Bol azıklı bir birlik oluşturdu. Diğer candarlarıyla birlikte pusatlanıp atlandılar. Tavlasının en şahbaz atını ödevli candarına vermişti. Başkent surlarından çıkar çıkmaz, Sus'tan Kum'a uzanan ormana yöneldiler. Candar, kentten çıkar çıkmaz birliğin ardına geriledi. Onlar ormanın derinliklerine at koştururken o, ilk ağaçların arasından, çok iyi bildiği Kül yoluna sapıverdi.

Hüsrev Nuşirevan, haftalar süren avdan döndüğünde, candarı aynı yerde bekliyor buldu. Anlattığına göre, Kül'den başkente yol uzun.. bilge çok yaşlıydı. Yine de, bilinip tanınmamak için dolambaçlı yolları yeğlemiş.. dönüşünde onun önerdiği menzillerin tamamının güvenlikle esenliğini hazırlamıştı. Varsayımları kırk günden

önce erişeceğini gösteriyordu. Yine de gecikirse, zaman kazanmasını öğütlemişti.

Ne yazık!..

Kırkıncı gün başlamış, bilgeden bir haber çıkmamıştı. Ama Mazdek, hiçbir şeyi unutmuyordu. Günün ilk ışıkları Zardekup geçidinden görünür görünmez, altın kürsüye kuruldu. Kubad tahtına oturmadan yüce divan diledi. Umarsız buyruldu. Ve divan tamamlanır tamamlanmaz, Nuşirevan çağrıldı. Gelip dikilince Kubad;

— Bilgeni çağır ya da kanıtlarını göster, diye buyurdu.

— Ben de ona çalışıyorum, yanıtı üzerine Mazdek;

— Sizi oyalamak istiyor. Kırk gün süre istedi verdiniz. Tanrı kabul buyurdu. Kırk gün doldu, suçlamasını kanıtlayacak tek tanıt ya da tanık bulamadı. Hâlâ sizi, bizi ve yüce Tanrı'yı oyalamaya çalışıyor. O acıyan ve bağışlayandır. Ama yalancılarla, kanıtsız suçlayanları hiç sevmez. Kırk gün önceki sözünüzü yerine getiriniz. Siyaset eyleyiniz ki, ettiğinin hesabını Tanrı'ya verebilsin, deyince Kubad'a söz düşmedi.

İşareti üzerine görevliler Nuşirevan'ın üstüne yürüdüler. Nuşirevan, eyvanın parmaklığına eliyle vurarak;

— Öldürülmem için bu aceleniz ne? diye bağırdı. Bir an herkes şaşırdı. Mazdek;

— Bugün kırkıncı gün, ne acelesi?

— Kırkıncı gün evet, dedi Nuşirevan. — Ama günün başı!.. Bana verdiğiniz süre tam kırk gün. Gece yarınla buluşuncaya gün benim. Ondan sonra istediğinizi yaparsınız.

Başta sipahsalar, divan üyelerinin tamamı; "Doğru söylüyor," diye bağrıştı. Divan üyelerinin toplu tepkisi Mazdek'i sessizliğe gömdü. Kubad çaresiz;

— Onu bugün bırakın, demek zorunda kaldı.

Görevliler eyvana varmadan süklüm püklüm dikildiler. Toplantı ister istemez ertesi güne kaldı. Herkes evine gitti. Nuşirevan, Mazdek'in çengelinden o gece için kurtuldu. Ama süresi dolmuş..

bilge Bermek'ten hiçbir haber çıkmamıştı. "O da mı Mazdek'in yalvaçlığına inandı? O da mı, toplantıda karar verip, ateşin sesini duyunca susup kalanlara katıldı? Kalkıştığın iş, başını belaya soktu Hüsrev. Süre doldu. Bir gece kazandın. Yarın gün ölüne doğmazsa, Mazdek'in hoşgörüsüne borçlanacaksın. Taht kurayım derken, yaşamını tükettin," diye koyu koyu düşünerek sarayına geldi.

Yaşamdaki son gecesini hoş geçirmek amacıyla, selamlığa uğramadan hareme yöneldi. Tam kapıdan girmek üzereyken hadımağa yanına dikildi.

— Hecin devesine binmiş yaşlı bir adam, tez sizinle görüşmek diler, der demez yitirdiğini sandığı yaşamı yeniden bulmanın kıvancına erdi. İçi içine sığmaz bir sevinç esrikliğiyle kapıya koştu. Yanılmamıştı!..

Hecin'in üstünde, toza toprağa bulanmış yaşlı kişi, günlerdir özlemle beklediği, Kül keşişi Bermek bilgeydi. Devenin yularına yapışırken;

— Tez kapıları açın, diye buyurdu.

Ulak candarın dışında hiç kimse ne olup bittiğini anlamamış.. yaşlı adamın devesini büyük bir saygıyla yeden Nuşirevan'a şaşkınlıkla bakıyorlardı. Açılan kapılardan ivecen saray bahçesine girdiler. Deveyi kendi eliyle çeke çeke iç kapıya getirip ihtırdı. Ancak o zaman koşuşan candarın yardımına izin verdi.

Elbirliğiyle bilgeyi indirdiler. Koluna girerek hareme alırken;

— Ey yüce bilge yetmesen, yetmezsen yarın bu dünyadan gidiyorum, diye fısıldadı. Candar, bütün görevlileri dışarıda bırakıp kapattığı kapının önüne dikildi.

Bilge baş başa kaldıkları an;

— Kaygılanma, güvencesiyle söze başladı, Nuşirevan'ın elleriyle bir kez daha kabarttığı kuştüyü mindere oturmadan; — Kişi öğrenmeden bilmeye kalkarsa, tartışmada, pehlivan hamalın boşalttığı çuvala döner. O yüzden önce mektubunu inceledim. Sonra yazdığın ayrıntıları araştırdım. Mazdek, eski öğrencimdi. Çocukluğun-

da da olmadık buluşlar çıkarır.. olasız beceriler sergilerdi. Doğru iz süren ava ulaşır, buyrulmuş. Bilimin bütün dallarında neyi nasıl yaptığını, bir bir gözden geçirdim. Zerdüşt ateşi tanrılaştırmış.. Musa, Ezra ve Zekerya sayesinde buyruğu ondan almıştı. Ama bir tek o ateşle konuşmuştu. Kamuyla konuşan ateşin gizini bir türlü bulamıyordum. Bir de burada inceleme isteğiyle erken gelmeyi kurdum. Yarı yolda hastalandım. Bağışla bu yüzden geciktim.

— Geldiniz ya efendim. Zaman bir nice dar olsa da, gizi çözecek yolu bulursunuz.

— Buldum!.. deyince Nuşirevan eli göbeğinde kenetli yere diz çöktü. Bermek ayak öpmesine izin vermeden mindere oturdu. — Menzilde, üşüttüm diye yatağımı ocağa yakın serdiler. Ateşler içinde yanarken, gözüm ocağa erişti. Alazın tıpkı tenimdeki gibi harlayışına bakarken, sayıkladım. Bakındığımda kimsenin işitmediğini anladım.

— Dünyada bu açmazın üstesinden gelecek tek kişi olduğunuzu biliyordum, diyen Nuşirevan, diz çöktükten sonra; — Onur verdiniz ya!.. Babam da içinde nerdeyse bütün dünyayı nasıl kandırdığının gizi nasılsa çözülecek demektir!..

— Çözüldü!.. Tasalanma.

— Gerçek yalvaç değil, değil mi?

— Değil!..

— Bana sözünüz yeter. Doğrusu sabahı çok merak ediyorum.

— İyi ki, çıkışından yayılışına her bir şeyi bütün ayrıntılarıyla yazmışsın.

— Gelemezseniz, öğüdünüzün yetişeceğine inanıyordum.

— Doğru düşünmüşsün!.. Ateşler içinde alazla bacayı, bacayla sesi birleştirince zıplayıp oturdum. Mektubun yanımdaydı, olasılıkları yeniden gözden geçirmek için bir kez daha okudum. Varsayımımı doğrulayacak ipuçları kaç gündür beni sangı bengi yatıran hastalığımı otayıverdi. Kalktığım gibi deveme bindim. Kuşkumu sınamak için tapınağa indim. Çevresini dolanmak istediğimde,

yanılmadığını gösteren bilgiye ulaştım. Bacanın ardı, Mazdek'in eviymiş. Girmek yasak. Islak bir çula bürünüp bacaya girdim. Her şey düşündüğüm gibiydi. Oradan doğru sana yöneldim. Ucu ucuna da olsa yetiştim.

— Oyala buyurmasaydınız, ölüme rastlayacaktınız.

— Artık ölümü unut.

— Sizi gördüm, unuttum.

— Yarın bir daha anımsamayasıya unutacaksın.

— Peki sahteciliğini bunca insana nasıl yutturuyor.

— Bunu yarın yüce divanda açıklayacaktım. Ama madem soruyorsun, baban da bilmeli. Bizi buluşturabilirsen çözüm daha da kesin ortaya çıkar.

— Hay hay!.. diyen Nuşirevan, bilgenin dinlendirilmesini buyurarak saraya koştu.

Kubad, içindeki pişmanlıkla boğuşmaktan yorulmuştu. Oğlu ve yabgusu için verdiği ölüm buyruğu, canını acıtıyordu. "Din uğruna ne canlar harcanıyor," kaygısıyla hareme girmiş.. en taze cariyelerin ipek teninde acısını unutmaya çalışıyordu. Yabgu'nun geldiğini duyunca harmaniyesine sarındı. Cariyeleri çırılçıplak hücrelerine yollayarak oğlunu bekledi. Nuşirevan, zamansız gelişine özürler dileyerek;

— Beklediğim bilge geldi, dedi. — Yarın yüce divanda benim yerime o konuşacak.

— İyi!.. Senin adına sevindim. Diyetini denkleştirmişsin.

— Yalnız sizden bir ricası var.

— Neymiş?

— Yüce divandan önce, sizinle baş başa görüşmek diliyor.

— Koş getir.

Nuşirevan izni koparmanın sevinciyle uçar gibi sarayına döndü. Gecenin koyu karanlığında kimseye görünmeden yola düştüler... Uyarılmış görevliler öncülüğünde, giyinip kuşanmış Kubad'a eriştiler. Bilge saygı ve övgülerini sunar sunmaz, Kubad;

— Benimle neyi görüşmek istediniz? dedi.

— Mazdek'in sahteciliğini, yanıtıyla irkildi. Bir bilgeye, bir Nuşirevan'a bakarak;

— Bu yarının işi, diye tersledi.

— Şimdiden görülmesi gereken iş olmasa, rahatsız etmezdik.

— Neymiş o?

— Mazdek'in gizi.

— Her şey apaçık ortada. Gizi mi olurmuş?

— Olmasa, başta yüce kişiliğiniz bunca insan inanır mıydı?

— Tanrı buyruğuna kim inanmaz ki?

— Tanrı buyruğuysa, inanmalı.

— Değil mi?

— Değil.

— Nasıl olur?

— İnandırma yöntemi bulunursa olur.

— Orası doğru. Doğru ya kaç kez sınadık. Biz başta bunca rahip, bunca ileri gelen Tanrı buyruğunu kulaklarımızla duyduk. Verilişindeki gerçekliği gözlerimizle gördük.

— Ama bacayı incelemek hiç aklınıza gelmedi!..

— Tükenmez ateşin yandığı bacada ne olabilir ki?

— Benim sizden dileğim de o zaten.

— Buyur, dile!..

— Yarın ben, yüce divanda Mazdek'le tartışırken bir çavuş yönetiminde birkaç işçi gönderiniz. Bacanın arkasında bir çukur açsınlar. Eğer delik varsa örsün... Lağıma rastlarlarsa gömsünler.

— Yoksa?

— Mazdek gerçek yalvaç... Buyrukları Tanrı'nındır. Diyet ben olduğuma göre, yüce Tanrı'ya inanmış bir kul olarak gömülürüm.

— Olur, dedi Kubad.

Amacına ulaşan bilge izin istedi. Kubad dinlencesini kaldığı yerden sürdürme isteğiyle hareme... Bermek'le Nuşirevan, yine kimseye görünmeden yabgu sarayına geçtiler. Bilge çok yorgun olduğunu belirterek hemen yattı. Yatar yatmaz da uyudu.

Nuşirevan adamın dinginliğine şaşa şaşa haremine girdi. Ama ne oynaşabildi.. ne de sabaha kadar kirpiği kirpiğine değdi. Baktı uyuyamıyacak, giyinip kuşandıktan sonra keşişin yanına vardı. Hâlâ uyuyordu. Öldü sandı. İçi titredi. Yüreği burkuldu. Yoklamak için elini uzattı. Bilge Bermek'in gözleri açılıverdi.

— Daha erken, dedi keşiş. — Hele yüce divan kurulsun.

— Nasıl isterseniz, uyumuyla yanıbaşına oturdu Nuşirevan.

Bilge keşiş, yaşadığı bütün yılların ağırlığı omuzlarındaymışçasına ağır ağır doğruldu. Eliyle kirli kıl abasını aradı. O uyurken görevliler yıkamak üzere almış... Yabgunun buyruğu üzerine yerine bir kürk kaftan bırakmışlardı. Kaftanı eline almasıyla dertop bırakması bir oldu. Gözlerine ellerini de ekleyerek, abasını aradı. Çıplak teninde bütün kemiklerini saymak.. yüreğinden bedenine yayılan kanı, damarlarında izlemek mümkündü. Görevliler yıkanıp kurulanmış abayı tam zamanında getirdiler. Yaşlı bilgenin gözleri ışıladı. Abasını sırtına geçirir geçirmez yaşından da, iskeletinden de sıyrıldı. Kollarının yenini çırpsa, akan bir yıldız gibi göğe ağacak sanılırdı.. Nuşirevan, değişimine şaşmış.. kaygısızlığı karşısında yutkunup kalmıştı. Keşiş onun bu acınaklı halini görünce;

— Daha erken, dedi dingin dingin. — Hele biz karnımızı doyuralım. Yüce divan kurulsun. Gitmesek de çağrılanırız, ivecenleşme.

Nuşirevan boynunu büktü. Gün onundu. Yaşamı dudaklarının arasında. Bu, daha önce yağıp gürleyerek, Mazdek'in önünde diz çökenler gibi değildi. Madem ayrıcalıklıydı, ağırdan almasının bir nedeni olmalıydı. Yine de, can telaşı ne berbat şey!.. Bir türlü içi içine sığmıyordu. Buna karşın işaretine koşuşan görevliler, bir tek kuş sütünün eksik olduğu bir sofra kurdular.

Bilge keşiş, günlerdir aç kalmış bir kedi gibi sofraya saldırdı. Taze ekmeği mıncıklıyor.. kopardığı tikeyi altın sahan içinde ince ince yayılan kızgın yağa banıyor.. ağzında erimeden, iki parmağıyla yolduğu lop eti, dişsiz ağzında kısa bir süre dolandırıyor.. diliyle damağı arasında ezdikten sonra, gözlerini kısarak yutuyor.. ardından

üstünü örterce balkaymağı kaşıklıyor.. nar şerbetiyle ıslattığı ağzına, tulum peynirini sardığı yeni bir lokma tıkıştırıyordu.

Oysa yabgunun lokması ağzında büyüyordu. Ne var ki, dilenciye artık sunmuş görünümü vermemek için eli bilgeninkine koşut gidip geliyor.. ona özenmiş gibi çoğu lokmayı çiğnemeden yutuyordu. Bilge Bermek her bir şeyin ayırdındaydı. Görmezlikten geldi. Gün mazgalları ışın çelenkleriyle doldurıncaya, atıştırmayı sürdürdü. Ortalık iyice aydınlanınca, sofranın ucunu dürerek kaykıldı. Koşturulan altın leğene, altın ibrikten akıtılan suyla, ellerini ağzını yıkadı. Temiz abasına sarınarak, umulmaz bir çeviklikle yerinden zıpladı;

— Yüce divan toplanmıştır, gidelim, der demez kapıya yürüdü.

Nuşirevan sürüklenirce peşine düştü.

Salona girdiklerinde divan kurulmuş... Mazdek altın kürsüde yerini almıştı. Siyavuş keşişi gördüğü an, yüzü ekşidi. Ama kendini tez topladı. Nuşirevan bilgenin özgüveninden etkilenmiş.. ona özenerek divanın önünde dikilmişti.

Keşiş hemen Mazdek'e döndü. Ve;

— Önce sen mi soracaksın, ben mi? dedi. Mazdek;

— Sen sor, ben yanıtlıyayım, deyince bilge duraksamadan;

— Soran ben, yanıtlayacak sensen, yer değiştirelim. Sen bir nice zahmetse buraya gel, ben kürsüye geçeyim, sözüyle Mazdek'i utandırdı. Ama o hemen;

— Beni buraya şah oturttu. O buyurmadan kıpırdayamam. Sen ordan sor, ben burdan yanıtlayayım, diyerek ilk hamleyi savuşturdu. Ne var ki keşişin;

— Yapılan hayratlar, köprüler, yollar, tapınaklar, verilen sadakalar öteki dünyada mutluluk için yapılmıyor mu? sorusuna;

— Yapılıyor, yanıtını vermek zorunda kaldı. Bunun üzerine keşiş;

— Malı ortak kıldığına göre, hayratın sevabı kime ait olacak?

Mazdek ilk kez yanıttan aciz kaldı. Divan salonunda sinek uç-

sa mehter arşı gibi ses verirdi. Bilge ipin ucunu yakalamış.. durmadan çekiyordu;

— Denildiğine göre sen kadınları da ortak kılmışsın.

— Kılmadım!.. Tanrı eşittir buyurdu.

— Ama halk öyle biliyor. Çoğunluğun kabulü yasadır. Engel olunmayınca uygulanır. Buna göre yirmi erkek aynı kadınla yatar, kadın hamile kalırsa doğan çocuk kimin oğludur? sorusuna da yanıt gelmeyince, bilge parmağıyla Kubad'ı gösterdi. Sesini daha bir yükselterek;

— Şu tahtta oturan, uymakla öğündüğümüz şah, melik Firuz'un oğludur. Saltanat babasından ona geçmiştir. Melik Firuz'a dahi babasından kalmıştır. On kişi melikin anasıyla yatsa da bir erkek çocuk doğmuş bulunsaydı, çocuğun kimliği belirlenebilir? Belirlenemezse saltanatın sonu gelmiş olmaz mı? sorusuna da bir yanıt gelmeyince sürdürdü; — Büyüklük küçüklük, yoksullukla varsıllığa bağlıdır. Bir kişi yoksulsa gereksinim zoruyla bir varsılın hizmetinde bulunur. Ve aldığı ücretle yaşama fırsatı bulur. Mal ortak olunca varsıllık kalkar. Büyüklük küçüklük anlamını yitirir. Şahlık, meliklik, emirlik sona erer. Sen dini yenilemeye değil, yalvaçlık savıyla dünyaya egemen olabilmek için şahlığı sona erdirmeye geldin, suçlamasıyla kestirip atınca, Mazdek susup kaldı. O ana değin sessizce tartışmayı izleyen Kubad, bunun üzerine;

— Yanıtla, diye gürledi.

Mazdek, ilk kez bocalıyor.. egemen ilk kez işin ucunun tahta dokunduğunu kavrıyordu. Önalıp üstün gelmezse, bunca zamandır kurduğu düzen yıkılacaktı.

— Bu adam zındık, diye çırpındı. — Tanrı'nın sözünü yalanlıyor... Buyruğuna karşı çıkıyor. Yanıtı budur ki, dinsiz imansız kâfirin boynu vurula!.. Ve egemen, ortalık daha fazla pislenmeden gereğini buyura!..

O anda kapı ağzında beliren çavuş, gerekenin yapıldığını anlatır bir işaret verdi. Mazdek ne olup bittiğini sezememişti. Kubat;

— Yargısız infaz olmaz, deyince;

— Öyleyse ateşe varalım. O yargılasın, der demez Kubad;

— Doğrusu bu, diyerek tahtından kalktı.

Yüce divan sanki bunu bekliyordu. Hemen ayaklandılar. Mazdek ister istemez onları izledi. Sarayın cumhur cemaat Ateşgedeye yöneldiğini gören ahali, önce şaşkın durakladı. Sonra yeni bir tanrısal durumu görme hevesiyle arkalarına düştü.

Tapınak her zamankinden daha fazla doldu taştı.

Mazdek, her zaman olduğu gibi, her olasılığa karşı, sorusuyla gereken yanıtı hazırlamanın güveniyle bacanın önüne dikildi.

— Yüce Tanrım!.. Senin varlığından kuşku duyan.. buyruklarını yalanlayanlar var. Kendi gözleriyle görmeleri mümkün değil. İşitmelerini sağla, diye yakardı.

Ateş ilk kez Mazdek'i duymadı.

Yeniden seslendi. Kutsal ateş, sağırdı. Üçüncü seslenişinde de, bir yanıt alamayınca, bir şeyler olduğunu anladı. Ama iş işten geçmiş.. onunla birlikte, coşkuyla tapınağı dolduranlar da, Tanrı'nın yalvacını yalanladığını anlamışlardı. Kandırılmışlık öfkesiyle sele dönüşen kalabalık, üstüne yürümeye başladı.

Çaresiz Mazdek, hemen yere kapandı;

— Yüce Tanrım, buyruğun dışında hangi suçu işledim ki, beni bıraktın? Bağışla!.. diye yalvarmaya girişti. Ateşten yine ses gelmedi.

Üstüne yürüyen kalabalığın önüne hak ya da kılıç engeli çıkarılmayacağını, tez anladı. Tapınağa kesici delici nesne sokmak yasaktı. Ama hiçbir rahibin aklına Mazdek'i yoklamak gelmemişti. Koltuğu altında sakladığı zehirli hançeri çekti. Hızla Kubad'a yöneldi. Bilge Bermek, umarsızın can telaşıyla kalkışacağının önlemini almış.. yolda Nuşirevan'ın candarını her olasılığa karşı uyarmıştı.

Candar, saldırmasına fırsat vermeden bileğine yapıştı. Bükülen kolu, hançerin bağrına saplanmasına yetti. Kalabalık üstüne üşüştüğünde, Mazdek çoktan can vermişti. Ne var ki, sapkının ölümü, sapkınlığı ortadan kaldırmıyordu.

ON İKİ

Namazını bitirdi.

Duasını tamamladıktan sonra rahlenin başına oturdu.

Melikname bıraktığı gibi duruyordu. "İşte yazının bir iyiliği daha," dedi içinden.

"Nasıl yazıldıysa, öyle kalıyor. Neresinde bıraktınsa, oradan başlıyorsun." Kapağı çevirdi. Cildinin kalın derisi, sanki hiç el değmemiş tazelikte. Yaldızı ışıl ışıl. Bezeği az dokunulmuşluğun renk cümbüşünde.. belli ki, altın bilig misali korunmuş. Hiçbir zaman, hiçbir yerde rastlanmaması bundan. Devlet hazinesine saklanmış. Ve ancak devletten devlete geçmiş. Nazik devletlû ellerin okşayışı iz bile bırakmamış. Sülüs yazısı çini mürekkebinin kara çizgilerini, tezhibin sülüğen yakamozunda dinlendirmiş. Satırlar hiç göz değmemişçe pırıl pırıl. Nasıl yazıldıysa, elifini çata çata öyle gülümsüyor. Başını sallayarak cildi kapattı. "Ne dışı değişmiş, ne yazılan. Bu da bir ders!.. Yazı dehşet bir şey!.. Çünkü kalıcı!..

Ölümsüzlüğü arayan Gılgamış.. kuş dili bilip yele yön veren Süleyman.. dünyayı bir uçtan bir uca fetheden Zülkarneyn... Çini Maçin'den, Arap'la Fin'e egemen Cengiz... Alamut'u yıkan, Bağdat'ı yakan Hulagu geçip gidiyor... Kalan bir Hızır Aleyhisselam... Bir de yazı. Ve okunabilir bir dize yazdıysa, yazıcısı.

Şimdi sen de yazmaya görevlendin!.. Anladın mı başına geleni?

Buyuran efendilerin!.. Gözeten yüce Rabbin!.. Birine yazdığını.. ötekine doğruyu sunacaksın. Doğruyu bu düşündüğün gibi doğ-

rudan, gerçeğiyle yazarsan, dünyadaki efendin.. yok kanırtır, kıvırtır, saptırırsan bütün efendilerin efendisini incitip gücendireceksin." Kaygıyla çevresine bakındı. İçinde uç veren yılgıya kapılmak üzereydi Bir an; "Vargit, ben bu işi beceremem de," diye geçirdi; "Üstüne görev kılınan, temize çekilecek buyurultu.. sicile geçecek karar.. kayda alınacak ferman.. ya da eski bir yazmanın açımlaması, yinelenmesi değil ki!.. Selçuklu'nun gerçek tarihini yaz denildi. Tarih yazmak kolay mı? Benim bu efendilerim bir âlem!.. Tarih yapmak kadar zor bu işi tutup başıma sarıverdiler!.. Madem onlar sardı, sen soyundun. Yaz yazama, gerçeği öğren," diyerek ilk tümceleri yeniden okudu. "Olağanüstü gücünden dolayı Dokak'a 'demir yaylı' sanı verilmişti. Mertlik, yiğitlik ve devlet işlerindeki becerisiyle tanınmıştı. Yabgu bütün devlet işlerini ona danışmadan karar veremezdi." Yeniden aklı karıştı.

"Yabgular da hakanlar da akıllarına gelen bir sorun için bilene danışır. Ve kararı öyle verir. Ama bu açıklamada bir şey var... Tuhaf bir şey!.. Karar vermezdiyi anlıyorum. Bilmediğini bilenden öğrenip kararını ona gore oluşturması doğal. Danışmak ondan, bilgi sunmak danışmandan. İyi de o zaman bu veremezdi neyin nesi ola? Posta ortak mı ki? Subaşı Dokak'ın karşısında, koskoca Oğuz yabgusunun eli kolu bağlı... En azından eşiti mi oluyor? Olası mı?"

Aklı kendi sorularıyla allak bullak olmuştu. Kitabı açık bırakarak rahleden uzaklaştı. Bağdaşını değiştirdi. Gözlerini yumarak kaykıldı!.. "Şu, 'bütün devlet işlerini ona danışmadan karar veremezdi,' sözünü çözemezsem, Selçuklu'nun gizini de çözemem. Eğer egemen danışmadan karar veremiyorsa, o, asla bildiğimiz danışma değil... Devlet adına yapılan işin kararını, bal gibi ortak vermek. Bu da ancak danışılan kişilerin eşit olmasıyla mümkün."

Sesli sesli; "Tövbe yarabbim!.." diyerek yerinden sıçradı. "Sen beni her türlü günahtan sakın. Efendisi lök gibi yerinde durmaktayken, devlete ilişkin bir konunun, biçem ve yöntemini tartışmak, kişinin hakkı ve haddi olabilir mi? Dünyanın dengesi bozulur ya-

hu!.. Her kafadan bir ses çıkar. Kimse kimsenin dediğini dinlemez. Çocuk atasına, hayvan sahibine, kadın kocasına dil çıkarır. Ve sürünün dizgini, çobanın elinden çıkar. Düzen düzensizliğe döner."

Kararından hoşnut, dikildi. "Danışma, danışmadır," dediği an, kendi fikrinden kuşkulandı; "İyi de, Oğuzların ikide bir, töreye dönmeleri.. her bir şeyi yeniden, yeni baştan kurarak, yücelip genişlemeleri n'ola?" Yine karabasana düştü. Oflaya puflaya *Meliknâme*'ye uzandı. Satırları yeniden okudu. Aynıydı. "Demek ki, Oğuz düzeninde, herkes eşit, her kişi egemen... Her konuda, herkes oy sahibi. Ve böylece, toplumun tamamı egemenliği paylaşıyor. Oy anam oy!.. Oy bu kadar etkin olabilir mi?

Sen aklını nerelere çalmakta, hangi şeytanın dolabını çevirmektesin İbni Bibi?

Kul efendisiyle egemenlik mi paylaşabilirmiş? Şaşırdın galiba!..

Tartışma, danışma ne demek? Efendi buyurur... Kul işler. İşte o kadar!..

Diyelim efendi cahil!.. Cahil, bilmediğini bilmez. İnci döktürdüm diye, densiz yave yumurtladı. Düzelteceksin... Hem de ona sezdirmeden. Yaveyi dürrişehvar eyleyeceksin ki, efendin kendini inci sedefi sansın. Zırvayı düzeltmek zor, deme!.. Kolaya kul gerekmez ki!.. Deniz kabuklusu, kum tanesini inciye çevirirken ne çekiyorsa, kul da aynını çekmiş gam mı? İşi bu!.. Ama efendinin gafını, olduğu gibi sunmak, günahın en bir büyüğü!.. Oysa burada, bırak gafı, karardan söz ediyor. Yani buyrultudan önce, enine boyuna tartışmaktan. Nasıl olur?

Acaba yabgunun hakkı mı yok? Gücü mü yetmiyor? Korkusu mu elvermiyor?

Bu üçünün dışında bir gerekçe bulmak zor. Vay vay vay!.. Aman Allah korusun!.. Aklından geçenleri yel alsın!.. Bunlar bir nice sorular? Bir nice yanıtlar!.. Bir duyan, gören olursa, gerçek aykırıdan çıkar, diye savunmanı kim dinler? Zebani anında karşına dikilir... Elin ayağın domuz bağına geçirilir. Kırk katır mı, kırk satır mı, di-

ye sorulduğunda yakınmanı kim duyar? Yoksa alışılmışı değiştirmeye kalkanın yaraşığı budur mu denir? Denirse bir yanıtın var mı?" ikircimiyle odayı yeniden taradı. Hiçbir ses, hiçbir kıpırtı izine rastlamayınca, güveni pekişti.

"Çağımızda her bir şeyi düşünmek serbest!.. Asla söyleyip yazmayacaksın. Yani düşünceni senden gayrısı bilmeyecek. Fikir söz oldu ağız ya da kalemden çıktı mı, kamulaşır. Diler bir kişiye, ister bir kitleye.. hatta ister, salt özel bir arayışa saklanmış olsun. Fikir düşüncenin dışına çıktı ya!.. İş bitti. Her tür aykırıyı düşün. Araştır, öğren. Ama açıklama. Açıkladığında, karşıt görüş gelir... Sav savla buluşur. Gerçek ortaya çıkar umma. Zülfü yarine dokunduğun efendinin öfkesiyle, celladın baltası çıkar. İyisi mi, düşün ve belleğinin en derin çukuruna göm.

Gömer de, o soruları sormazsam, gerçeğe yaklaşabilir miyim?

Ne mene bir çağda, ne mene insanlar yaşamış... Ne mene davranışlar olmuş ki, ezberimdeki olaylar gelişebilsin. Ve gelişe gelişe bu çağa dönüşebilsin. İşte ilk kanıtlardan biri rahlenin üstünde. Daha ilk tümcesinde aldı beni nerelere götürdü.

Zaman içinde bellekten belleğe yerleşe yerleşe.. kuşaklar boyu yaşana yaşana herkesin bildiği sonuçların neden, nasıl, niçin öyle olduğunu anlamadan, anlatmadan tarihin akışını aktarmak mümkün mü? Hangi ırmak kaynağı ve yatağı olmadan denize kavuşur? Hangi deniz, ırmaksız olabilir?

Tarih gemici Simbat mı? Olmayan denizlerde yelken açsın. Bilinmeyen göklerde uçan halılarla gezsin. Alaaddin'in lambasındaki dev mi? Devirleri deviriversin!.. Kanlı canlı insanın bugününü oluşturan geçmişi. Onu ne çarpıtmak, ne saptırmak mümkün!.. Ama kaçış yolu hazır. Salt olayı aktarır, anlamını sen çıkar dersin. Arif olan zaten tez kavrar. Olmayanın elinden yakanı kurtarırsın. Tıpkı o eski öyküdeki gibi... Hani zamanın birinde, bir ülkede pek varsıl bir dihkan.. bir de çobanı varmış. Dihkan her karşılaşmada alaylı bir biçimde çobana sorarmış;

— Çoban, Allah ne işler?

— Merdiven işler.

—İşler de neyler?

— Kimini indirir, kimini bindirir.

— Hadi git ordan avanak!.. Binen ahmak mı, inmeyiverir, diye kasılır, çoban sürüyü önüne katıp yaylağa yönelirken;

— Benim bildiğim bu!.. İnmeyiverirse, merdiven işleyen düşünsün, dermiş.

Bir gün çoban, dihkandan izin istemiş. İyi gününe rastladığından, yıllıklarına karşılık verilen birkaç kuzuyu alıp gitmiş. Gittiği yerde malını çoğalta çoğalta, pek bir varsıl olmuş. Hikmetinden sual olunmaz Tanrım, yıllar sonra bir hasatta, dihkanın topraklarını kurutmuş.. yetmemiş sürülerine kıran girmiş. Ne toprağından bir arpa tanesi, ne sürülerinden bir tek baş kalmış. Ucu bulunmaz toprak.. sayısı bilinmez sürü sahibi dihkan, borçlarını ödeyemediğinden malı mülkü de elinden alınınca dımdızlak ortada kalmış. Yoksulluktan varsıllığa tırmanmak, bir şey elde etmek olduğundan, pek bir iyidir. Varlıktan yoksulluğa düşmek, elde olanı yitirme sefilliğidir. Ki, kişinin kendi kusuru olmasa bile, yüze bakacak yüz, göze gelecek göz bırakmaz.

Neylesin dihkan? Utancından ilinde duramayıp yollara düşmüş. Yoksul aç susuz... Dolana dolana kimsenin kendini tanımayacağını sandığı uzak bir ile varmış. Aç, çıplak, bitkin, bir mescidin sayvanına sığınmış. Derin bir uykuya dalmış.

Meğer o mescidi, sonradan pek varsıl olan eski çoban yaptırmış.. ve iki eli kanda olsa, sabah ve yatsı namazlarını orda kılarmış. Eski efendisini bütün perişanlığına karşın, bir görüşte tanımış. Namazıyla niyazı bitince açın uykusu derin olmaz kavlince, usullacık dürtmüş. Uyanır uyanmaz elinden tutarak konağına götürmüş. Kapıdan girer girmez gulamlara buyurmuş... Kaptıkları gibi hamama sokmuşlar. Ova keseleye hem bütün yorgunluğunu almışlar.. hem yumuş paklamışlar. Soğuklukta dinlenirken, cariyeler koşturmuş. Kastarına zambak özü yedirilmiş, yepyeni giysilerle yoksulu donatmışlar.

Eskisi gibi kasılamasa da, kamburu düzelmiş. Giyimiyle kuşamı biter bitmez selamlığa götürüp kapı eşiğinde bırakmışlar. Varsıl zamanındakinden daha zengin bir sofrayla karşılaşmak çok şaşırtmış. Ama kaç zamanın açlığını kışkırtan sofra her şeyi unutturmuş. Tanrıya dualar ederek eşiği aşmış. O an selamlığın içine, yeri belirsiz bir neyden çok sevdiği semailerden biri yayılmış. Kendini cennette sandığı an, konak sahibinin çağrısıyla sofraya oturmuş. İlk lokmasının damağındaki izi, almış onu varsıl zamanının tadına taşımış. Daha fazla dayanamayıp, bu kadarı da olmaz düşüncesiyle baldırını çimdiklemiş. Canı yanınca düş olmadığını anlamış.

Sevinçten mi, borçtan mı bilinmez!.. Ağlamaya başlamış. O ana dek tek sözcük etmeyen konak sahibinin dili, o an çözülmüş;

— Kutlu konuğum, demiş yumuşacık, sevecen bir sesle. — Allah ne işler, bilir misiniz?

Adam ilkin cıda yemiş maral gibi irkilmiş. Sorunun tınılarında, yıllar öncesinin sesini yakalayınca zıplayıp kalkmış... Ve büyük bir utancın kamburuyla;

— Merdiven işlermiş ço... derken duraksayarak "ban"ı yutmuş... Çünkü artık o çoban, kendi dihkan değilmiş. Uzun süre yutkunduktan sonra, ağır ağır başını kaldırmış. Yaşlı gözlerle eski çobanına bakarak; — Ve kimini bindirir, kimini indirirmiş!..

— Öyleyse merdivene hoş geldiniz!..

Bu bir masal... Ama gerçek tarihte çok görülen bir mesel!..

Onlar ermiş muradına. Biz çıkalım kerevetine deyip geçmek kolay. Nasılsa bu yeryüzü, bir eliften doksan dokuz anlam.. bir sinekten yüz küp yağ çıkaran ârif ve zariflerle dolu. Kıssadan hisseyi anlayan çıkarır. Anlamayana da bir yolunu bulup anlatır. Aynen benim yapmayı düşündüğüm gibi. Ne var ki, hisse çıkacak kıssayı bulmak zorunlu. Çünkü çobanla dihkanın yazgısı başka... Bizimki bambaşka!..

O yoksul kalınca Tanrı'ya sığınmış. Biz yoksun kalınca, yeni bir efendi arıyoruz. Çoğun buluyoruz da!.. Dokak'ın çağındaysa ne efendi aranıyor, ne efendilik taslanıyor... Ne de kulluğun adı adılı anı-

lıyor. Hangi belgeye, hangi bilgiye başvursan, karşına çıkan insan!.. Onda da cenk var, dalaş var... Dostluk ve yiğitlik var. Sevda var, özlem var. Yarışma var güleş var. Ama hiçbir biçimde çıvgar yok!..

Neden acaba?

İşin gizi de, gizemi de orda ya!.. Hele bir araştır bakalım. Bu nasıl olmaktadır? Belki Dokak'ın kimliğini bulur.. neyin nesi, kimin fesi çıkarabilirsen anlaman kolaylaşır. Bunun önemi büyük. Çünkü danışma, hiç kuşkusuz, usu gücüne denk kimlik ve kişiliğin, başat kuralı!.. Efendilerimiz de gereksinim duyunca, bize danışır.

Hatta efendileri, yeri cennet olası anam Müneccima Hatun'un olurunu almadan seferden geçtim ava çıkmazlardı. Çünkü o biliciydi. Yıldızlarda avın verimini, seferin yengi ve bozgununu görürdü. Görüsüne aykırı davranan avdan eli boş.. savaştan bozulmuş dönerdi. Bu yüzden kaç devletin paylaşamadığı.. nice güçlünün ulaşamadığı biriydi. Ama danışmanlığı efendilerinin gönlünden geçenle sınırlıydı.

Dileğin danışması başka.. çözümün danışması bambaşka!.. Birinde hem konu dar, hem isteğe bağlı. Diğerinde egemenliğin olmazsa olmazı! Efendilerimizin çoğu, çoğun sadece bir kentin beyi. Oysa Uygur'un, Oğuz asıllı Hazar yabgusu, bütün batı illerinin egemeni... Tıpkı efendim İlhan gibi... Sonra ne olduğu bilinmiyor. Ama o çağda yabgu, kağandan sonra gelen yetkili. Ve demir yaylı, çok güçlü, ince fikirli, pek hünerli bilinse... Oğuz'un yirmidört boyunun en güçlülerinden Kınık'ın beyi olsa da Dokak, o yüce egemenin subaşılarından biri.

Bir başkomutan, evet!.. Ama buyruğunda bir asker!.. Güncelden bakınca, pusatını çıkardığı an, bencileyin biri. Divan üyesi... Danışman... Sorulursa yanıt.. buyrulursa canla başla emek verir. Ama Dokak, hem divan üyesi.. hem komutan.. hem de Kınık'ın seçilmiş beyi. Koskoca bir kıtanın egemeniyle aynı düzeyde!..

Buyur bakalım İbni Bibi!.. O bir boyun seçtiği bey.. sen bir efendinin atadığı yazıcısın. Onunla senin ayrımın dank etti mi? Seçilmişi

yabgu da, kağan da olsa ömür boyu yerinden edemez. Efendin sana defol dediğinde, girecek delik ararsın. İşte kişinin insanlara da olaylara da bakışını baştan sona değiştiriverecek büyülü ayrıcalık bu. Dil ne kadar kıvrak? Belgelere göre o da danışman. Bildiğin üzere sen de danışmansın. Ayrımı bulursan, geçmişin gizini çözersin. Ha gayret, ayıkla bakalım pirincin taşını şimdi!.. Bir sipahsalar, bir yabguyla eşit düzeyde olur mu? Bir çapulcu beyi, kutsal halifeden üstün olursa, neden olmasın?

Madem çağda insan eşitliği var. Her post kaçınılmaz biçimde hizmetle yükümlü, demektir. Çünkü posta hizmet, ayrıcalıkları yüzyıllar önce belirlenmiş toplumun düzeni. Üstün kişiler olacak ki, kulları olabilsin. Üstünlüğün başat koşulu da soyaçekim!.. Kişi çok eskilerde soylu anadan doğarsa üstün olurmuş. Sonradan baba soylu değilse, dilediğince üstün olsun. Ya memlûk ya da kölemen sayılmış. Ve soyluyu tüketmeden posta kurulması olanaksız kılınmış.

Hizmetliler arasında ayrıcalık, bir usunda, bir emeğinde olur. Sonuçta kâhya da kuldur, halayık da. Ayrım salt efendiye hastır. Elbette bizimki gibi, efendili kullu çağda... Herkesin eşit olduğu yerde efendilik taslayanı tefe korlar. Dokak, Kınık'ın beyi.. yabgunun sipahsaları... Divanın üyesi, tamam!.. Kınık Oğuz'un güçlü bir boyu... O da tamam!.. Sipahsalar, subaşı, komutan onu da anladık. Bizimkiler divan üyesi değil. Zaten bizim divan da, o divan değil. O karar kurulu. Bizimki danışma. Arada o kadar büyük bir ayrım var ki, havsalam alır mı? Orasını bilemem.

En azından öğrenirim ya!.. dediği an, Birûni'nin *Asar-ı Bakiya*'sıyla, *Tahdit nihayat el-Amakin*'inde okudukları, birbirine karışarak belleğinden dökülmeye başladı;

"Selevk tarihinden 980... Nasrani takvimine göre İsa'nın doğumundan 1292 yıl önce... Akhunların Doğu yabgusunun ordusundaki dört yüz er serkeşlik eder. Derhal toplanan divan bunları, atla yüz günde ulaşılan, yüz fersah öteye... Aşağı Ceyhun'daki Kat çölüne sürer. Sürgün öncesi dört yüzünü de evererek, dört yüz avul halinde yola çıkarır."

"Birûni böyle mi yazmıştı? Aklımda böyle mi kalmış, bilmiyorum. Bir başka bilge..." Durakladı... Bir süre, birçok adı karşılaştırdı. Herodot mu, Ebul Faraç mı, Anabasis mi kesinleyemedi... Yeni bir araştırmayla belleğini tazelemeye üşendi. Düşüncesini kaldığı yerden sürdürdü; "İşte onlardan biri, Oğuz'un yurt açma yöntemini, bire bir kovanın oğul çıkarmasına benzetmişti. Haklı olmalı!.. Birûni bilgenin serkeşlik ve sürgünüyle, everip yollaması birbirini tutmuyor. Kişiye sürgün cezası verilende, everip donatarak mı yollanır? Akla uygun gelmiyor.

Ola ki Birûni bilge, sultan Kâbus'u, bir başka düzenin varlığıyla incitmemek için bu inceliği göstermiş. Erleri serkeşlik gerekçesiyle sürgüne göndermiş... Amacı yeni bir yurt açmak olduğundan everip yollandıklarını ariflerin sezgisine bırakmıştır.

Bu dört yüz avul Aral gölüyle, Hazar denizi arasında... Ceyhun'la Seyhun'un suladığı Deşt-i Kıpçak'ta... Kara ve Kızıl Kum çöllerinde, dört bir yanı yüce dağlarla çevrili Kat yazısına yerleşir... Ve Ferhat ile Şirin masalındaki gibi ırmaklardan açtıkları kanallarla suyu, her yere eriştirerek çölü yeşertir... Yazıyı coşturur... Sağlık, esenlik kaynağı ürün için tarımı başlatmış... Kat, Cend, Hive, Otrar, Merv, Çinlilerin Yue-ki, Arapların Cürcaniye dedikleri Gürgenç ve benzeri pek çok yerleşimi dayanıklı, korunaklı yapılarla bezeyip kentler kurmuş... Böylelikle Asya'nın batısına uygarlığı taşımış... Ve yüzyıllar boyunca, barış ve gönenç içinde yaşamışlardı.

Sonra yüce dağlardan inen, Büyük Dârâ'nın Ahamenileri, kanallara kapılar kurup, yararın denetimini güçlü ellerine aldılar. Böylece kapılar açıldığında taşan ırmakların seli.. yazıdaki Oğuz budunlarının malları yanında canlarını da alarak, Aral'a döküyor... Kapıları kapadıklarında gerçekleşense selden bin beter. Hayvanı haşadıyla insanlar ve ürünleri susuzluktan kavruluyor... Başgösteren kıtlık, açlık, yokluk, yoksunluğun üstüne binen susuzluk uygarlığı başlatan budunları Ahamenilere yalvartıyordu. Kınık, işte bu Oğuzların en kalabalık boylarının başında geliyordu.

Boyun genç beyi Atalan, günlerden bir gün yirmi dört sancakbeyini alıp Rum ve Ermeniye diyarlarına sefere gitmişti. Dönenler, mubalaga cenk olunup mubalaga talan eylendiğini.. Rum diyarında bir talan dönüşü baskına uğradıklarını.. aşıtsız derbentteki kaleden atılan bir okun, beyin boğazından girip ensesinden çıktığını.. başbuğlarının oracıkta öldüğünü bildirdiler. At gemsiz, boy beysiz olmaz!..

Kam Buran, haberi alır almaz, abasına sarındı. Çengini omzuna astı... Abasının üstüne kebesini kuşandı. Sancağını çekti... Tolgasını taktı... Tuğunu dikti.. âsâsının zillerini çınlata çınlata ilkin Tanrıdağı'na çıktı... Sonra oba oba, oymak oymak dolaştı. Yılan yılı ayçasında bütün Kınık boyunu Tanrıdağı'nda derdi.

O dolaşma sırasında, eşikteki beşiktekiyle, bütün oba ve oymaklara.. oğulsuz ölen beyin yerine kimi bey görmek istediklerini sormuştu. Boy beyliği bir başka oymağa aktaracağı için ilk kez üç adda birleşti. Kam Buran, töreye uygun biçimde adları belleğinin en bir derin yerine gömerek oy gününe sakladı. Belirlenen günde, uzak yakın, çölde gölde, yazıda yabanda, bağda dağda, bir nice Oğuz soylu, Kınık boylu varsa.. atlı yaya, akın akın kutsal yere üşüştü. Kınık tamam olunca Kam Buran, çevirdikleri çemberin ortasına çıktı. Ayaklarını pergel misali açtı. Çanını çala çala âsâsını arasından geçirdi. Apışında kıstırdıktan sonra kollarını çırptı. İki eliyle ivecen, çıngırak haçının iki ucuna yapıştı. Hafif kamburlaşarak göksel kaza bindiğini gösterdi. Gövdesi yayından fırlamış ok gibi uzadı. Başı boynundan koptu, balbal misali göğe dikildi. Gözleri uzun uzun arşın ötesindeki bilinmeze saplandı. Boyun damarları şişti. Yutağı gitti geldi. Dudakları bütün haykırışları salarca oynadı. Ağzından bir fısıltı bile çıkmadı.

O halde nereye gitti, ne gördü, neyi izledi bilinmez!..

Gözlerini kapadı. Yüreği gövdesinin dışında attı. Göğsü demirci körüğüne döndü. Şişti şişti, boşaldı. Kuşağından bir şimşir kaşık çıkardı. İşlemeli sapını dişlerinin arasına kıstırarak, çomağının üstü-

ne sırtüstü devrildi. Boyun kaç kere kaç bin kişisinin soluğu kesildi. Gözleri en küçük ayrıntıyı görme çabasıyla dört açıldı.

Kam Buran, önce iki büklüm kıvrıldı. Sonra topuklarıyla yeri dövdü. Ardından depere tutulmuş gibi debelendi.. Ve gün ağır ağır yatar.. alan ateşinin alazı günbatımı kızıllığıyla buluşurken, gerilmiş yay gibi kasıldı. Derin derin soludu. Gözleri çakmak çakmak doğruldu. Ağzından kaşığın sapını, omzundan çengini çıkardı.

Yatan günün kızıllığıyla, ışıyan yıldızları boyamaya kalkan alan ateşinin yanına Dede Korkut biçemi bağdaş kurdu. Çengini öyle ustaca şelpeledi ki, ezgi önce ateşe vurdu. Alazın dili uzadı. Ardından ormana erişti. Uykudaki canlıları uyardı. Ve sonunda Kınık'ın yüreğinde yankılandı. Onca insan samaha durdu.

Bu böyle nice sürdü, bilinmez. Çünkü dağ taş, duruk oynak baş, çokça kımız içmişçesine esrimiş... Herkes kamın kanatlarında göğe ağarak, yeryüzünü gözlemişti.

Sonra birden çeng sustu. Samah durdu. Ve kam Buran üç kez var sesiyle;

— Oğuz soyu, Kınık boyu!.. ünledikten sonra boy boylayıp soy soylamaya başladı; — Göktanrı'nın kutlu toyu!.. Derildiniz, derneştiniz... Ant içtiniz, ad verdiniz. Usa kanat, ağıza tat verdiniz... Birliği dirilttiniz.. dirliği yücelttiniz. Bacılarla kocalar ve cümle Kınıklılar.. tek bir beden, tek bir ses olmaya derildiniz. Hoş geldiniz, kutluluk getirdiniz!.. Boy boy, oba oba, oymak oymak, bambaşka yerlerde, başka başka fikirdeyken üç ad belirlediniz. Ben de vardım dokuzuncu kat göğe... Her birini sundum, yüceler yücesi, kimse bilmez nicesi tanrımıza... O düşündü taşındı. Yaraşığı budur ki, Dokak seçile dedi. Siz ne dersiniz imdi?

Sorusuna hep bir ağızdan verilen;

— Ola!.. yanıtı Tanrıdağı'nı sarstı, dalga dalga göklere ağdı.

Ve bu onay Tanrı'yı hoşnut etti. Uğultunun buğusu, henüz tükenmemişti. Göğün en üst katından Tanrı'nın sesi geldi. Bulutlar gümbürledi... Kulaklar sağır oldu. Şavklı şimşekler çaktı... Gözle-

ri kamaştırdı. Göktanrının kılıcı, ürkünç yıldırım düştü. Herkes yere kapandı. Ve onca gümbürtüye, damla yağmur yağmadı.

Boy oyuna onaydan, kıvandı onurlandı. Tanrı buyrultusuna uyulmaktan hoşnuttu. Kam Buran bu sonuçtan sevindi, beter coştu. Ne bağdaşını bozdu.. ne çengini indirdi. Parmakları tellerin üstünde kanatlandı. Ezgi çıktı üstüne, şaşkın, dingin kalanın yüreğinde gezdirdi. Derdiği coşkularla, samahı tazeledi. O çengiyle Tanrı'ya yürek borcunu sundu. Topluluk uğrun uğrun samahta dönüyordu. Çeng birdenbire sustu. İç içe çember çember, samahtakiler durdu. Ve Kam Buran yeniden topluluğa dönerek üç kez;

— Terken Hatun'un oğlu, Selcik Âbâ'nın dölü, yiğitler başı Dokak diyerek, seçilmişi ortaya çağrıladı. Dokak bir güvey gibi ite, vura, kakıla, çıkıp alana geldi. Kam hemen ayaklandı. Üç kez selama durdu. Sonra yine dikildi; — Kınık boyunun oyu, Göktanrı'nın izniyle post sana bırakıldı. İşin zor, yükün ağır. Bunca büyük bir boyun, bunca çok boydaşının sorun ve sorumunu yüklenmeye var mısın?

Dokak duraksamadan;

— Ödevimdir, onurdur!.. dedi.

Kam bunun üzerine, kitleyi gözleyerek;

— Aranızda bir ağrınmış, incinmiş var ise, şimdi tam zamanıdır. Hemen çıksın ortaya, diyetini istesin, diye bağırdı.

Herkesin birbirine baktığı sessizliğin ardından topluluğun tamamı;

— Yoktur!.. diye gürledi.

— Ona bir hizmet görmüş, karşılık alamamış varsa, çıksın söylesin!..

— Yoktur!..

— Alacağı olanla, eksiğini bir bilen varsa çıksın söylesin!..

— Yoktur!..

— Yükümünde aksaklık varsa şimdi söylensin!..

— Yoktur!..

— Ben sordum, yok dediniz. Arıttınız, yücelttiniz, dedikten sonra üç kez; — Posta yaraşır he mi? diye sordu. Topluluk her kezinde;

— Oy, diye haykırarak, yeri göğü inletti.

— Bundan öte, ne derse olur sayılır he mi?

— Hu!.. yanıtıyla birlik, hemen Dokak'a döndü;

— Bey — dedi ilk kez ona; — Kişi vardır, günle doğar, günle ölür. / Kişi vardır, günü, güne karar yürür. / Dünya pek büyük değil, / Onu gözde büyüten, öz küçüklüğümüzdür, / Küçüklük er kişiyi, hırsla benliğe sürür. / Benlik doğrudan sapar, yolsuzluğa bürünür. / Dünya bir garip handır, yaşam hoyrat bir alan, / İnsan bir garip varlık, her kalıba sığmayan. / Ömür bir yudum suyla, bir anlık düş benzeri, / Bir kısacık yoldur ki, yinesi bulunmayan. / Gözünü bundan kelli, sonsuzluğa dikmeli, / Büyük düşünerekten, büyük yürümelisin, / Ödevini bir tamam yerine getirerek, büyüyüp ölmelisin. / Bu yol bir uzun yoldur, / Dikeni haksızlık, hırs, engeli arsız benlik. / Erdemdir pis kibirden, azametten sakınmak, / Yoksa bene takılır, usu başında kişi, / Sonunda her neylese, benlikte boğulmaktır, onun en kutlu işi. / Teklik Tanrı'ya özge, kurulsuz karar onun, / Tekliğe kapılırsan, Göktanrı'ya kalkışırsın, / Güçlüsün, akıllısın, sözünün sahibisin, / Her birini nerde, bir nice işletirsin, / Öğrenip bileceksin. / Yoksa sabah yelinde, hazan yaprağı gibi, / savrulup gideceksin. / Söz anla Kınık beyi!.. Dem gelir tek tekmeyle dünyaları yıkarsın, / Dem gelir yoz yerdeki karıncaya pes dersin. / Güç kuvvet hayvanda da var, bunu iyi belle, / İnsanı insan yapan us, fikir ve düşünce... / Ve bunları işleten anahtar tartışmadır. / Çünkü ancak o zaman, tüm kapılar açılır. / Yol uzun menzili yok, / Derdi çok, dermanı hak!.. / Duydun, belledin, bildin. / İçine tam sindirdin, / Göktanrı'yı ve boyu, / Söze tanık ettin mi?

— Eyvallah!..

— Son bir kez iyi düşün. Post kalkanda dönüş yok. Beyliğe razı mısın?

— Boy derneği koşulu, kaçınılabilir mi?

— Kınık'ın beyliğine, bile, isteye, seve, rızalık verdin he mi?

— Beli!..

— Rızalık verdin he mi?

— Beli!..

— Rızalık verdin he mi?

Üçüncü soruyla birlikte, Dokak önce eğrildi, büküldü, cılızlaştı. Uzunca bir suskuyla, sessizliğin sesini yüreğiyle dinledi. Sonra dimdik dikildi;

— Kocalarla bacılar ve de tüm boydaşlarım... Yüce Göktanrı Ülgen, ulular ulusu Erlik, tanıklık eyleyiniz!.. Madem hizmet istenir, işte can, işte başım, dediğinde kitleden yoğun bir alkış koptu. Alkışlar bulut bulut gökyüzüne toplandı. Ayçanın önündeki bulut tam ortasından bölündü, uzaklaştı. Ve ayça ortasına o an bir yıldız kondu.

Kam bunu bekliyormuş. Akınlarda geride, kaçandaysa en önde taşınan tunç sandığı, öpe koklaya açtı. İlkin postu çıkardı. Saygıyla yere serdi. Sonra yana çekildi, Dokak'a yer gösterdi. Kitle o an devindi, çevrelerini sardı. Binlerce el uzandı. Onlarca el bir uçtan postu yakalayarak;

— Bey!.. ünleye ünleye üç kez havaya atıp önünde diz çöktüler.

Kam bu kez de sancağı çıkarıp açtı yele.

— Bundan öte istek bize, vermek sana... Uyku bize, saklık sana... Haksızlık bize, adalet sana... Suçlamak bize, katlanmak sana... Acizlik bize, güçlülük sana... Ürkeklik bize, cesaret sana... Yanılgı bize, doğrultına sana... Öfke bize, uysallık sana... Gücenme bize, gönülleme sana... Açlık bize, doyurmak sana... Açıklık bize, örtmek sana... Geçimsizlik bize, geçindirmek sana... Çatışma bize, barışma sana... Uyumsuzluk bize, uyum sana... Anlaşmazlık bize, uzlaşma sana... Kem göz bize, kut göz sana... Şom ağız bize, som ağız sana... Bölmek bize, tümlemek sana... Üşenmek bize, aşırmak sana, diyerek doru küheylan kuyruğundan tuğu çıkarıp dikti; — Yükün ağır, işin çetin, zor gücün bu kıla bağlı. Her bir şeyi açık söyle... Cahiller ara-

sındaki bilgine, varsılken yoksullaşana, saygıdeğerken düşkünleşene acı!.. Sen eğer temiz yürek ve önlemli bir usla hizmete koşulursan, Göktanrı, ulu Erlik yanında yardımcındır... Eşek ölür çaputu, kişi ölür yapıtı kalır... Gidene değil, bırakmayana ağlanır... Bırakılan iyiyi sürdürmekse erdemdir. Her insanın gücü bir gün tükenir, hep diri kalan bilgidir... Işığı, körü bile aydınlatır... Sen bunları beller de, hiç unutmazsan eğer, Kınık kelle koltukta, senin buyruğundadır, der demez, davulu da çıkardı. Kasnağını bir iki tıkırdattıktan sonra, derisini gümletti.

— Duyduk duymadık demeyin!.. Sesime kulak verin. Kınık derneği derdi!.. Bundan öte beyliği, yiğit Dokak'a verdi! diye dağ taş duyup da özümseyinceye dek ortalıkta dolandı İşini bitirince, çıkardığı ne varsa, yine sandığa koydu. Ve yaşından umulmaz bir güçle o sandığı, Dokak'a teslim etti. Kulağına eğildi; — Bey, diye fısıldadı; — Tez evlen ki, ardından soyun sürebilsin, uyarısıyla varıp sofraya çöreklendi."

Başını kaldırdı.

Kitapların köşelerini tarayarak, "Bu ne biçim bir iş," diye düşündü.

"Bey oğulsuz öldüyse, kardeşi, emmisi, dayısı yok mu? Posta onlardan biri neden geçmiyor da, bütün bir boy toplanıyor. Düğün dernek aday belirliyor.

Benim yakalayıp yakalayıp yitirdiğim nedir? Kendi bakış açım mı? Yoksa alışkanlıklarım mı? Hangisi olur olsun, birinde bir yanlışlık var.

Ya Oğuz'un düzeni, insanlığa yararlı, iyi kurulmuş düzen. Uygulandığı zaman, devlet de uyruğu da, büyüyor, yükseliyor. Ya çağımız ilerde, ama ordan bakınca, bizi utandırıyor. Bir başıbuyruklukla, bir uyuşuk kulluğu karşılaştır hele bir. Sanırım ipucu bu," diyerek, gözlerini *Melikname*'den aldı. Kendi düşüncesinin deryasına kapandı.

ON ÜÇ

Tutak, başı Maun'un dizinde uyuyordu.

Aslıcan, usullacık kapının eşiğine bastı.

Gördüğü resmi bozmamak için usulca söveye yaslandı. İlkin kaygıyla içi titredi. Sonra oğlunun güvenine katıldı. Ve hiç ses çıkarmadan orada öyle dingin, gördüğünü belleğine nakışladı. Maun, sağ elini yavaşçacık, sol dizine düşen başa uzattı. Oyadan iğne çeker gibi börkü çıkardı. Bir süre nereye koyacağını bilemeden elinde tuttu. Sağ yanına bıraktıktan sonra, parmaklarını şimşir bir tarak benzeri gür saçlarının arasına daldırdı. Onun gözlerini sımsıkı yumduğunu, damı basan karanlığa karşın, o zaman ayırdı Aslıcan. Bakışları birer fener oldu. Karanlığı delerek, her deviniyi izlemeye durdu. Maun, bir Buda yontusu gibi bağdaş kurmuştu.

Onun kadar suskun, erinçli ve özverili oturuyor... Yavaş yavaş taradığı saçın her bir telini, sanki yüreğinin sızım sızım sızlayan bir hücresine bağlıyordu.

Lepiska saçlara sürtünen dokularından beynine, daha önce hiç yaşanmamış bir duygunun izdüşümü akıyor.. o ana dek ayırdına varmadığı bir özlemin tüm ezgileri sanki yüreğinin derinlerinde şakıyor.. ve her ezgi, mutluluğun bir rengine dönüşerek, gözkapaklarının perdesinde balkıyordu.

Saç diplerinin ince ince terlediğini.. başının ateşlere düştüğünü sandı Aslıcan. O bu resmi çok yaşamış, çok yakından tanıyordu. Gözlerini kapattı. Oğlunun başında dolanan el, bedenine yapıştı.

Eşikte, örtüşen resmin etkisiyle dondu kaldı.

Maun, elinden yüreğine damlayan sılaya dalmış.. duyularının tamamı parmak uçlarında toplanmıştı. Her saçın dibini kapalı gözkapaklarının aynasında görüyor.. her ince hışırtıyı, kulaktozunda duyuyor... her dokunun kokusunu ciğerlerine dolduruyor.. avucundan yüreğine akan özsuyla, geçmişinin bütün acılarını teker teker yuyuyor.. yıkanan içinin aydınlığında, yepyeni düşlerin kapılarını aralıyordu.

"Bu dünya dört kapılı bir handır der bilgeler," diye düşündü. "Yaşayan için kaç kere kaç kapı varmış meğer. Ve her kapının ardında bir nice iş, bir nice düş, bir nice güç, bir nice erdem ya da zulüm var, eşikleri aşabilen anlar. Elbette bütün kapıları açar... Bütün eşikleri aşarsa!.. Kişi ancak o zaman, yokluğa erdikten sonra bile, varolmanın direncine tutunabiliyor.

İnsan çok tuhaf bir varlık!..

Varlık yokluğa, erinç yoksunluğa, esenlik sayrılığa, coşku acıya dönüşüp de tükendiğini sandığı an, bilinmez bir yerinden bir direnç fışkırıyor. Uğrun uğrun her bir yerini kaplayan özsu gibi dokularına yayılıyor. Kişi o özsuyu, bilincinin damarlarında dolandırabilirse, bu kez de ana rahminden değil, kendi varlığından doğuyor. Ve böylece, Tanrı'nın gizini çözerek, kendini yeniden üretmenin yolunu buluyor!..

Kolum kanadım kırık sızılara yatarken şu an bir yana, bütün bilgi ve çabama karşın bir gün acılarımın dineceğini düşleyebilir miydim? Ne mümkün!..

Düşten geçtim.. kendimi taşıyacak dermanım yoktu. O gün tapınağın duvarı dibinde yığılıp kalmam ne rastlantı. Kaçıp gizlenmekten... Dolanıp gezmekten bıkmış, insanları özlemiştim. Ölümü göze almak nasıl bir yiğitlik!..

Brahmanların insancıllığına içten içe güveniyordum. Yine de içimde kapılarına varmadan yıkılıp kalma korkusu vardı. Korktuğum başıma geldi. Ve başıma devlet kuşu kondu. Bir iyi çocukla, bir sevecen kadın bana, Gılgamış'ın arayıp bulamadığı, Hızır'ın aramadan bulduğu... Lokman'ın bulup yitirdiği yaşam iksirini sundu.

Mutluluk nasıl bir güç yüce Tanrım?

O gün orada, kendimi taşıyacak gücüm tükenmişti. Şimdi tek kolumu dünyaya mancınık yapar, yıldızlara fırlatabilirim. O gün yokluğun derin kuyusuna düştüğümde, barınacak yerim, yudumlayacak suyum, lokmalanacak aşım yoktu. Issızlığın içinde her yanını avcı kokusu sarmış.. şaşkın.. ürkek... sinik ve yaralı bir av gibiydim. O ana dek, her çıtırtıdan sakınmak adına yıllar yılı inler, kovuklar, ağaç dipleri arasında sürünmüş.. ve artık elden ayaktan düşerek, her türden kötülüğe hazır bir teslimiyetle tapınağın gölgesine yığılmıştım. Yaşamaya koşullu kutlu bir kişi olmalıyım ki, şu çocuğa rastladım. Şimdi içinde varolma bilincinin her evresini paylaştığım insanlarla başımı güvenle sokacağım bir damım var.

O yıllarda, her kişide Afşin'in ücretli zebanilerini görür. Yılgının soluklanabildiği dağlarla koyaklarda siner.. ham ahlatlarla, çiğ mantarlar.. kenger saplarıyla, yaban turpları.. kimliği belirsiz yumurtalarla olgun böğürtlenleri eşitsiz şölen eylerdim. Hiçbir şölenle değişilmeyecek sofradan yeni çekildim. Karnım tok, sırtım pek!.. Ve hepsinden önemli ve anlamlısı, dizimdeki başıyla yüreğimdeki bütün özlemleri saran.. kaya dibinden fışkıran bir göze kadar saf ve berrak bir evlada sahibim.

O dönemde, kendime bakmaktan gayrı bir şey düşünmüyordum. Şimdi işim başımdan aşkın. Bütün bunları bana bu çocukla anası sağladı. Ölümcül teslimiyetimi dirime.. umarsızlığımı umuda.. ödlekliğimi mertliğe.. yalnızlığımı çoğalmaya değiştirdiler. Bu borç ödenebilir mi?"

Başına üşüşen varlık yokluk ezgisi zınk diye durdu. Bilincinin tüm kapılarını tek tek çalarak uzun uzun sorusunun çengeline asıldı. Bir yanıt bulamayınca, aramaktan vazgeçti. Kendini onca yıldır tanımadığı bir mutluluğun seline bıraktı. Elemli yılların içinde sertleştirdiği sabır taşı, kabaran sele kapıldı. Yuvarlandıkça pürüzlerinden arındı. Yundukça kirinden ayrıldı. İnceldi, yeğinleşti. Eridi özsuya dönüştü. Gövdesini ulu bir çınarın görkemine kavuşturdu. Otur-

duğu yerde bedeni genişledi, uzadı, dikleşti. Yüzü ayışığı vurmuşçasına aydınlandı. Dudakları kendiliğinden büzüldü. Kendi özsuyunu, yıllanmış kımız gibi kana kana emmeye durdu.

O an, Tutak'ın saç diplerinin ince ince terlediğini ayırdı. Parmaklarını büzüp saçları kabarttı... Gövdesine doğru uzatarak belli belirsiz savurttu. Sonyaz yelinin ince soluğu, saç tellerinin arasından, terleyen deriyi üfledi. Çocuğun başı serinledi. Maun'un eli daha bir yandı. Çekti. Üfledi. Tutak'ın belli belirsiz kıpırdadığını sezdi. Parmaklarını yeniden saçların arasına daldırarak, sığazlamayı sürdürdü.

Aslıcan, söveye iyice yaslandı. Gözlerini kapayarak bilinçaltında örtüşen resme daldı. "Yine böyle bir akşam alacasıydı. Baran, bir harar cevizi tüğ gibi taşıyarak tapınakta pekmezle değişmiş.. işi tez bitti diye, karnı doyar doymaz, oduna niyetlenmişti. Tutak yenice yürümeye başlamış.. daha ayağı bile kesilmemişti. Babasının niyetini anlar anlamaz paçasına sarılmış.. çığlığı basmıştı. Börtü böcek soktu.. bir yerine bir şey battı sanıp soymuşlar.. çığlığını kesememiş.. sonunda babasının paçasına sarılışından, birlikte gitmek istediğini anlamışlar.. oğullarının kesintisiz çığlıkları olurla olmaz arasındaki şaşkınlıklarını bıçak gibi kesmiş.. ikisine de aynı anda çaresiz boyun eğdirmişti.

Çok geçmeden kendi sırtında dağ gibi odun yığını... Tutak'ın kucağında iki ince dalla, ıhlaya pıhlaya kan ter içinde geri dönmüşlerdi.

Yine göveç yapmış.. yine elde peşkir, terlerini kurulamaya koşmuş.. küpten aldıkları tas tas suyla yüzlerini, enselerini yıkamalarını beklemiş.. ışılayan yüzlerle sofraya oturduklarında her lokmalarıyla açlığının biraz daha azaldığını bilmişti. Tutak, o gün de bugünküne benzer sevinç çığlıkları atmış.. lokmaları ardından kovalayan varmış gibi tıkınmış.. iştahıyla ikisini de şaşırtmış.. ama daha onlar son lokmalarını çiğnemeden, koca koca esneyerek başı babasının dizine düşmüştü.

İkisinin gözlerinin de kaygıyla oğullarının üstünde birleştiğini unutabilir mi?

Bakışları minik başta kilitlenmiş.. oldukları yerde donup kalarak, yeri ve zamanı unuttukları sürede çoğalma erincini paylaşmış.. sofrayı toplamak, yemeğin yağı gövecin dibinde donduktan çok sonra aklına gelmişti.

O savsama yüzünden bulaşığı ne kadar zor arıtmıştı!.."

Kendini belli belirsiz gülümserken yakaladı.

Bilinçaltı örtüşen resmin ardınca kanat çırpmaya durdu.

İrkildi!..

Dişlerini sıkarak sonrasını silmeye uğraştı. Beceremedi!.. Direnci çözüldü. Yüreği çoktan geçmişin kanatlarına tünemiş.. anılar gökyüzünde cevelana çıkmıştı. İstese de, yere indirecek mecalden yoksundu. Yularını salıverdi.

"Bulaşığı yıkamış... Tam dama gireceği sırada onları tıpkı böyle, yakalamıştı.

Söveye yaslanıp ne kadar olduğunu anımsamadığı, ama belki şimdikinden de uzun bir süre tıpkı böyle onları seyreyleyişi" gözlerinin önüne gelir gelmez, günle dün harmanlandı. Belleğinin kapandı sandığı tüm kapıları kendiliğinden ardardına açıldı.

Örtüşen resim, gözkapaklarının içinde yaşamaya durdu.

"Bir koşu, yanlarına ulaştı. Oğlunu usullacık babasının dizinden aldı. Yandaki ot mindere uzattı. Uyuyanın üstüne kar yağar kaygısıyla, silkelediği sofra bezini üstüne örttü... Onu yorganla değiştirmek için hızla doğrulurken dengesini yitirip hafifçe sendeledi. Baran, uçarken oklanmış kuş benzeri yalpalayan Aslıcan'ı, usta bir avcı gibi havada kaptı... Sımsıkı sardığı bedenini geniş göğsüne yaslayarak, ensesini öpe öpe, kucağına çekiverdi. Kemiklerinin çatırtısı minik bir kıvılcım gibi başına sıçradı. Orada alaza dönüşerek kırk örüğünün uçlarından erinin bedenine aktı. Titreşen teninden, fistanının basmasıyla mintanın dimisini aştı. Baran'ın çınar gövdesine sıvaştı. Öyle sırt göğüs yapışık ikizler gibi ne kadar kaldılar belirsiz.

Sevda vakti zaman çalışmaz ki!..

Bir zaman sonra Tutak'ın yanıbaşına devrildiler... Kolları mı gevşedi? Daha bir sıkarak kuş gibi yeğnelen bedenini çevirmesinden mi? Sormadığı, bilmediği ve asla düşünmediği bir biçimde yüz yüze geldiler. Yan yana mindere uzanmadan, ivecen elleri mekiklendi... İkisi tuğraya, ikisi börke uzanır uzanmaz, saçları birbirine dolandı. Mintanla fistan sırtlarından nasıl soyruldu. Çakşırla şalvar ayaklarından ne zaman sıyrıldı, o telaşta bilinebilir mi? Bildiği, uyuyan oğluna her bakışında anımsadığı tek şey, alazlarının ocakta çatılan kütükleri gibi inleye çıtırdaya birbirine bulanışı."

Genzinden damağına inen ısı, tükrüğünü kuruttu. Yutağına yürüdü. Yutkundu. Gırtlağı kilitlendi. Dişlerini sıktı, midesine bir kor yuvarlandı. Yüreği davul tokmağı gibi kaburgalarına vurdu. Kulakları zonkladı. Damarlarında Seyhun'un selleri dolaştı.

Kendinden ürkerek usullacık söveden koptu.

Ekseni çevresinde hafifçe dönerek başını dikti. Alacakaranlığın fersiz yıldızları, birer altın iğne oldu, gözlerine battı. Gözbebeklerinden gövdesine yürüyen sızı, orada Baran'ın kalın, sıcak dudaklarının izine dönüştü. Teni tutuştu. Fistanın yakası daraldı. Göğsünü taşıyamaz hale geldi. Nemlenen kırkörüğü ensesini gıdıkladı. Omuriliğinin üstünde Baran'ın uzun kıvırcık saçlarına çaynaştı. Saçlarının ucundan başına şimşekler yürüdü. Tuğrasının içinde yıldırımlar çaktı. Belleği tutuştu, gövdesi yandı. Kaçmaya devindi. Dizlerinin dermanı tükendi. Gözlerini kapadı. Dişlerini kenetledi. Yumruklarını sıkmak istedi. Sağ elinin parmakları sızladı. Tırnakları nerdeyse kalaylı bakır tasa saplanacaktı. Tüm gücüyle yüklendi. Değirmen taşları gibi eşiğe yayılan ayaklarını kurtardı. Soluk soluğa kalmıştı. Derin nefes alarak iki adım attı. Küpün başına dikilirken sol elini geçmişin dudak izlerini okşarken yakaladı. Kaldırdı. Çığlığını tutuklamak üzere dudaklarına bastırdı. Dudağından diline... Dilinden tenine yürüyen yangında tutuştu. Gözlerini zorla kırparak kapaklarında oynaşan anıları kovmaya çabaladı. Beceremedi!..Oradan kopan ne varsa, bu kez gözbebeklerinde oynaştı.

Silme tutkusuyla gözlerini oğuşturdu. Yüreğine saplanmışlardı. Her atışta damarlarına doluyor.. her solukla dalga dalga gövdesine yayılıyordu. İçi ezildi. Yumruklarını sıkarak var gücüyle kasıklarına bastırdı. Tırnakları avucuna battı. Ayaları kanadı. Kasıklarında duyduğu ince sızı okşayış oldu bütün duyularının üzerinde dolanmaya durdu. Tir tir titreyerek gözlerini açtı. Başını azbiraz çarpıtarak, damın içine baktı. Maun'la Tutak ilk gördüğündeki gibiydi.

Bir an kendinden koptu.

"Birbirine ne kadar yakın... Nice güvenli ve sevecen," diye düşündü. Düşünür düşünmez de, dışlanmışlık duygusunun tuzağına düştü. İçinin içinde belli belirsiz bir öfke kıvılcımı çaktı. "Tıpkı o günkü gibi," diye sürdürdüğünü ayırınca önlenemez bir yılgıya kapıldı. İçinin kıvılcımı büyüdü. Kaşlarında çatkı, gözlerinde azar oldu; "Sanki baba oğul gibi, anasız baba oğul... Bensiz!.." Başından aşağı kaynar sular döküldü. Bütün bedeni öfkesinde haşlandı. Bu kez kendi azarından ürktü. Dudakları büzüldü. Gözlerine yaş yürüdü. Olduğu yerde sallandı; "Olası mı?" Direnci, bedeninin isyanıyla kaynaştı. Ardından, "Olmalı mı?" sorusu uzadı uzadı; "Olmamalıya" çaynaştı.

Canlanan resmi yineleme isteği, dokularından taştı. Saç dibinden, tırnak uçlarına fışkıran ter, bedenini kendinden çekincesinin kaynar suyuna bandırdı. Eli ayağı çözüldü. Oracığa yığılmamak için kendini zor tuttu. Ama usunu bir türlü bedeninden alamıyordu. Gözlerini kırptıkça anılar daha bir canlı, daha bir renkli önüne dikiliyor. Bir poyraz kesilerek saçlarını savurup içini donduruyor.. bir çöl yeline dönüşerek her yanını yangınlara salıyordu.

Tükrüğü zamklaştı, damağına yapıştı. Nefesi daraldı, ciğerleri sıkıştı. Yüreği hızlandı, damarlarındaki sel taştı. Fistanını aralayarak, akşam ayazıyla serinlemeye kalkıştı. Yangını büsbütün arttı. Üçeteğini savurdu. Fayda etmedi. Uçkurunu çözerek şalvarını yelledi. Baldırları alevler içinde kaldı. Yürümeye devindi, sendeledi. Bakır tası elinden kayarken yakaladı. Parmak uçları sızladı. Bileği

gıdıklandı. Eli kendiliğinden gevşedi. Bileğine arttığı sofra bezi, yellendi. Saçakları yem görmüş kuş benzeri çırpındı. Yüreğinin atışı kılcal damarlarına indi. Kulakları zonklaya zonklaya devindi. Kolunu zorla uzattı. Elinde tespihe dönen tası küpten doldurdu. Dizlerine sarılan batmanları çekiştire çekiştire düzlüğün sonuna ulaştı. Az önce bulaşık yuduğu taşın yanına çöndü. Avucuna doldurduğu serin suyu çarpa çarpa yüzünü yıkadı.

Ellerini kalan suya bana bana boynunu, kollarını, göğsünü ovdu. Teninde tutuşan yangın kösülür gibi olunca, sofra beziyle kurulanmaya davrandı. Nemi kaynar kazana dönüştü. Silinmekten vazgeçti. Çenesiyle, ellerinden sıcak damlalar akıta akıta, dama doğru yürüdü. Her adımı mubalaga bir cengin bir anı gibi uzadı... Yayıldı... Ağırlaştı. Tutkusuyla direncinin çarpışmasında tükenmeden birkaç adım daha attı. Kapı ağzında dizlerinin bağı çözüldü. Gövdesinin takatı, direncinin gücü kalmadı. Son bir çabayla kendini iki adım daha sürükledi. Ama kapının eşiğini aşamadı. Sola doğru yalpalanarak, sırtını duvara verdi. Ağır ağır çöndü.

Elindeki tas çönerken kucağına düşmüştü. Baldırlarında duyduğu ağırlıkla irkildi. Tası hızla kucağından aldı. İlkin fırlatıp atmayı kurdu. Sonra el eriminde koyacak bir yer aradı. Yanındaki yığına bırakırken, dirseği odunlara değdi. Kolu tutuldu. Eli yığına yapıştı. Parmaklarının odunları okşadığını neden sonra ayırdı. Elini yumdu. Yumruğunu okşadığı oduna vurdu. Acı yerine coşku duyunca, hızla elini çekti. Sızısını unuttuğu dirseğini sığazladığı an, karşı dağın doruğu aydınlandı.

Aydınlık ışın ışın üstüne yürüdü. Dirseğinden omzuna, uğrun uğrun bir okşanıştırmandı. Ordan sırtına, göğsüne sarktı. Işınlar parmaklarının arasından gövdesine sızdı. Kendi gözünde yedi kollu şamdana dönerken, dolunay fışkırdı.

Kayan bakışları ayışığıyla buluştu.

Koyak billurlaştı, ışıl ışıl ışıdı. Yamaçlar saman sarısına büründü. Tutkusunun üstüne yayıldı. Ulu ağaçlar uzadı, göğe ağdı. Duygu-

ları ayın gülen yüzüne yapıştı. Bodur çalılar üredi, yamacı kuştüyü yatak gibi sardı... Kaya gölgeleri, günahın her türünü örten karanlığa gömüldü... Yoncalar büyüdü, boylandı, kollandı, parmak parmak teninde gezindi. Ay, tutkunun büyüsünü kotarmış bir simyacı gibi, yüreğinde gülümsedi. Kazanın karışımı üstüne saçıldı. Ocağın kıvılcımı, yüreğine sıçradı. Bedenini özlemin bütün madenlerini eriten bir yanardağa dönüştürdü.

Gövdesi yeğneldi, yüreği kanatlandı, usu ışığa gömüldü. Işık büyüdü, bedenine yayıldı. Başını, kendine meydan okurcasına dikti. Gözlerinin ışıltısından, kendi gözleri kamaştı. Yekindi kalktı. Tası da, sofra bezini de unuttu. Dağ yeli gibi dama girdi.

Dışarının aydınlığı henüz içeri yansımamıştı.

Koyu karanlığın içinde, bir ışın yumağı gibi ilerledi. Çıplak tabanlarını ilk adımında hasırın serinliği, sonra kilimin ılımı gıdıkladı. Ayak yordamıyla, minderin kıyısında belleğine işlenen resmin önünde durdu. Sıklaşan nefesinin buğusunu saça saça eğildi. Karanlığın içinde oğlunu arayan elleri, başına dokunduğu an, Maun'un uzun ince parmaklarına değdi.

Aldırmadı!..

Maun'un sakınma güdüsü, parmaklarında beliriveren çekimle durakladı. Bir an öyle kaldılar. Eller ikircimsizdi. Parmaklarının ucundan ışık hızıyla bileklerine ağan yalaz, eklemlerini kilitledi. Avuçları tutuştu. Elleri birbirine yapıştı. Yapışan elleri ayırmaya ikisi de üşendi.

Maun yüreğine inen yangının isinde Tanyukuk balbalına dönüştü. Her kıpırtıyı borcuyla tutkusu arasında donduran dışyüzü kaskatı taş kesildi. Ama Aslıcan'ın pervasızlığına katılmak isteyen içyüzü püskürmeye hazırlanan bir yanardağa döndü. Parmak aralarından gırtlağına tırmanan tutku yutağına takıldı. Bütün gücüyle yutkundu. Yüreğindeki yangın, gırtlağından midesine yuvarlanan yumruyu tutuşturdu. Mağmasını bastırmak amacıyla uzunca bir süre soluğunu tuttu. Şişen ciğerleri sızladı. Nefesi ince bir inilti gibi ağzından şor-

ladı. Boşalan ciğerlerini Aslıcan'ın karanfil kokan nefesiyle doldurdu. Kabaran gövdesinin her bir hücresi, ciğerinden yüreğine damlayan özlemi yudum yudum içti. Midesinden yüreğine, yüreğinden damarlarına yayılan bir basınç, bedenini yay gibi gerdi.

Aslıcan, gerilen yayı kendi bileğine doladı. Başı başına değecek kadar yakındı. Sıklaşan soluğu Maun'unkiyle sarmaştı. Minderin kilimle buluştuğu yere diz çöktü.

Dizi dizine değdi.

Bağdaşında yanan ateş, Maun'un gövdesine ağdı. O ana değin sımsıkı kapadığı gözlerini alabildiğine açtı. Karanlığın içinde, kapkara iki kor ışıltısıyla, masmavi bir ışın demeti buluştu. Birbirine karışan renkler ışıl ışıl ayrıştı. Gökkuşağına dönüştü. Sonra kuşak çözüldü. Bir renk ırmağı halinde, irislerden akmaya durdu.

İki göz derindeki yanardağı gördü... İkisi geçmişin sevda günlerini...

Ve gördükleri gövdelerinden şorlayıp aralarında çaynaştı.

Tutak'ın başından tekleşmiş üç el kalktı. Gövdesine ivecen üç kol uzandı. İkisi usullacık omuzlarını, biri titreyerek başını kavradı. Dolu bir kımıztasını taşıma dikkati, gözyaşı şişesi tutma özeniyle çocuğu uzandığı yerden kaldırdılar. Usullacık minderin ucuna kaydırır kaydırmaz ayrılan eller yeniden buluştu.

Tutak derin uykulardaydı.

Yer değiştirdiğini ayırmadı. Ne uykusu bölündü, ne gözleri kırpıştı, ne bedeni sarsıldı. Derin bir soluk saldı. Ayakları kendiliğinden uzanıp büküldü. Minderin üstünde kıvrılarak, belli belirsiz bir hırıltıyla uykusunu sürdürdü.

— Bugün çok yoruldu, diye fısıldadı tükrüğünü çiğneye çiğneye Maun.

— Hamarattır. Hiçbir işten yılmaz.

— Yılmıyor!..

— Çalışmayı pek sever. Oyunla eşleştirir..

— Ama bugün çok iş gördü.

— İş yorgunluğu tez geçer.

— Yine de bu kadar yüklenmesem iyiydi.

— Kıyamıyacağınızı biliyorum, dedi Aslıcan. Tutkuyu sesinin tarazına sindirerek;

— Kıyamadım!.. Ama dinletemedim.

— Sevdiğiyle olunca, dağı devirmeye yarışır.

— Yarıştı gerçekten.

— Yanındaydınız. Güvenilir eldeydi. Kendimden bilirim kimbilir nasıl uğraştırdı.

— Değerdi!..

— Bilmez miyim? Kaygı gereksiz.

— Güçlü, dayanıklı, becerikli ve iyicil!..

— Pek de sevecendir.

— Fazlasıyla!..

— Hiç incinmedim, bilir misiniz?

— Bilmesem de, inanırım.

— Siz gelinceye tek desteğimdi, derken Maun'un elini avuçlarının içine aldı Aslıcan.

— Tanığı, kanıtıyım!.. Sağ esensem şu an.. güven ve erinçteysem, ona borçluyum, der demez, gevşeyen avuçların yelini duydu. Kendi sözünün eksiğinden ürktü Maun. Parmak uçlarının otacı ustalığıyla hafifçe Aslıcan'ın avuçlarını okşayarak, ivecen tamamladı;

— Elbet onun kadar da onu yetiştirene!..

Sözünün son sesi çınlamadan, elinin hamur gibi yuğrulduğunu bildi.

— Aman efendim, biz her insanın yapacağından öte n'aptık? özverisiyle, avuçlarındaki eli oğuşturmayı sürdürdü Aslıcan.

— Her insanın yapacağını yaptınız, dedi Maun, ortaparmağıyla kalp atışl'arını yüreğinde duyuncaya Aslıcan'ın nabzını oğarak;

— Öyleyse sözünü etmeye değmez!..

— Değer ki, hem de nasıl!..

— Neden?

— Çünkü şu yeryüzünde insan o kadar az, yapılan öylesi değerli ki, demekle yetinmedi. Aslıcan'ın avuçlarındaki elini okşayışını duraksatmadan ağır ağır döndürdü. Okşayan eller, yanan pençesinde uysal birer kumru gibi yumulunca kolu tutuştu. İçinde çoktan söndüğünü sandığı köz, küllerini gövdesine saça saça harladı. Harını Aslıcan'ın yumruklarına aktarma umuduyla var gücüyle sıktı.

Eklemleri çıtırdadı Aslıcan'ın. İçi ezildi. Yutağının iki yanı yandı. Koyulaşan tükrüğüyle ateşi midesine indirmek istedi. Becerememeyince biraz daha sokuldu. Teninden püsküren ısıyı, lav seli halinde Maun'un bedenine sıvaştırarak;

— Yapmayınız efendim!.. Bizi utandırmayınız!.. diye büzüldü.

Teninin süt kokusu, Maun'un ciğerlerini patlatacaktı. Uzun bir soluk bırakarak;

— Utanç ayıplılar için. Sizden öyle öyle uzak ki!..

— Gerekeni yapanın övüncü ayıp değil mi?

Maun bir an ne diyeceğini bilemedi. Gözleri çoktan Aslıcan'ın gözlerine tutsaktı. Tepkisini devinisine sindirdi. Bir şey söylemeden önce pençesindeki elleri dudaklarına götürdü. Sıvaşan alazı incitmeden yellercesine, her birini uzun uzun öptükten sonra;

— İyiler arınmıştır, efendim, dedi. — Her zaman pîr-ü pâktır!..

— Bu erdemin sözü. Besbelli utandırmayı ister.

— İyilikten utanılır mı? Asla!..

— Utanılmaz mı?

— Tam tersine, özveriyle özgeçi dışa nice kapalı olsa, içe övünç kaynağıdır.

— Övünç daha bir ayıp değil mi? sözleriyle, hafifçe kaykıldı Aslıcan. Maun'un pençesinde yumulan parmaklarını açtı. Elini yeniden avuçlarının arasına alarak çevirdi. Ağır ağır yüzüne yaklaştırdı. Uzun uzun avucunun içini kokladı.

— Boşu ayıpların en büyüğü, diye soludu Maun. Soluğu kulaktozundan boynuna yürüdü Aslıcan'ın. Boynundan uğrun uğrun

göğsüne indi. Gövdesi titredi. Dudakları avucuna yapıştı. Parmakları gerildi Maun'un. Yüzünde erişebildiği her noktayı okşarken; — Ama hak edileni gösterişe kurban edilmiyorsa, iyicilin ana sütü sayılır.

— Siz böyle alınca, kişi güvenle doluyor.

— Herkes böyle almalı.

— Olası mı?

— Olmalı!..

— Ne güzel!..

— Her güzelliğin özsuyu sizden yürüyor.

— Utanç iyiliğinizde arınıyor, derken tek tek parmaklarını öptü Aslıcan.

— Başka türlüsü olamaz. Sizi bilen utandırmamaya can adar, diye çırpındı Maun.

Aslıcan, içinin arındığını.. bütün ikircimlerinin savulup gittiğini ayırınca şaşırdı. Dama girdiğinden beri, içinin hiç bilmediği bir yerinde tutkusuyla kaygısı arasında gidip gelmiş olmasının utancına battı. Kendi utancından utanır gibi, biraz daha sokuldu Maun'a.. tek tek parmak uçlarını emmeye durdu.

Maun teninden bir çavlan gibi kasıklarına inen terinin kokusuyla esriyerek;

— Hayır, ona gerek kalmaz, diye çırpındı. Çırpınınca bağdaşı bozuldu.

Sarsılan Aslıcan'ın dizi dizlerinin arasına sıkıştı. İkisinin de baldırları tutuştu.

— Neden?

— Utanç sizi tanısa, yaklaşmaktan utanır da ondan.

İçi kıyıldı Aslıcan'ın. Sıkışan dizini itti.

— Abartmıyor musunuz?

— Asla!..

— Emin misiniz?

— Adım gibi!..

— Niye?

— Çünkü gerçek abartılamaz.

— İnandım, derken emdiği parmakların nemini yüzünde, boynunda kurutarak; — Bize karşı hep iyi oldunuz. Hep sevecen davrandınız.

— Gördüğümü gösterebiliyor, aldığımı verebiliyorsam ne mutlu, güvencesiyle, parmak uçlarıyla düzeni yeni tutulmuş bir curada tutkunun bütün ezgilerini şelpeledi. Eli ağır ağır gıdığına, parmakları kulağının memelerine doğru ilerledi.

— Yapmayın efendim. Siz erdem sahibisiniz, diye elini yutağına bastırdı Aslıcan.

Maun parmaklarından yürüyen ılımın etkisiyle kaykıldı. Pençesi boyun boşluğuna kayınca gerindi Aslıcan. Sol kolu kendiliğinden açılan aralarına daldı. Kasılmış yumruğu bir balyoz gibi Aslıcan'ın baldırına çarptı. Boğamadığı iniltiyi son anda ıkıltıya çeviren Aslıcan zıpladı. O zıplayınca Maun biraz daha kaykıldı. Çolak kol sallanan bir dal gibi aralarına yerleşti.

Bir an şaşıran Aslıcan, usulca kola yaslandı.

— Ne yapıyorsam, yapılandan ötürü, dedi yanan kolunun baygınlığıyla Maun.

— İyilikle dolusunuz, dedi bu kez de Aslıcan. Maun'un başını ellerinin arasına aldı. Yüzünü iyice yüzüne yaklaştırarak, gözlerinin bütün ışıltısını çavlanlaştırıp yüreğine akıttıktan sonra yumuşacık; — Siz utancı bilmezsiniz ki!..

— Ben utancı yaşadım Aslıcan Hatun, diye geldiğinden beri ilk kez adını söyledi Maun. Aslıcan'ın yüreğinin titrediğini yüreğinde duydu. — Ve her erdemli iyi insan gibi, ne işlerseniz güzel işlediğinize yalnız ben değil, Tanrı da tanık. Utanç neden? Övgü de, övünmek de hakkınız!..

— Övünç gerekeni yapandan ırak olmalı değil mi?

— Irak olmalı mısınız bilemem. Arık olduğunuza başım üzre yemin ederim, andıyla elini çevirdi. Elinin üstündeki eli yakaladı. Ağır ağır dudaklarına götürürken; — Ve herkesin üstüne düşenin,

elinizi öperek iyiliğinizin borcunu ancak ödeyeceğine inanırım, sözünü Aslıcan'ın avuçlarını koklaya koklaya öperek destekledi.

Aslıcan, yadsımayı unuttu. Maun'un pençesini hızla kendine çekti. Kavrulan dudaklarını ince derisinde serinlettikten sonra, başına götürürken;

— Asıl eli öpülesi, değerbilendir efendim, dedi.

— Değer bilmek için, değeri görmek, sezmek, anlamak gerek, dedi Maun. — Sizin gibi!..

— Bizi hep borçlandırıyorsunuz, sözleriyle yumruklarını açtı Aslıcan. Yeniden Maun'un elini avuçlarına aldı. Bir eliyle sıkıca kavrarken, diğeriyle parmaklarını araladı. Ve her birine avucunun ısısını iletinceye sığazlamaya başladı.

— Hiç değil, sözcükleri tutuşan parmaklarının dumanı gibi çıktı.

— Abartmanızdan öyle korkuyorum ki, telaşıyla elini kalbinin üstüne koydu.

Maun, parmaklarının arasında bıngıldayan diri memenin kütürtüsüyle irkildi. Pençesi kasıldı. Avucuna yansıyan yürek atışları hangisinin ayıramadı.

— Ölümde dirimi bulan abartmaz!.. Eksiltmez de!..

— İnanılası mı?

— Kesin!.. Ne nasılsa aynen öyle bilir.

— Bilir belki... Söyler mi?

— Hem de dosdoğru!..

Aslıcan kendine çoktan inanmış.. duygularının seline büyük bir güvenle kapılmıştı Ama yine de, doğrusunu pekiştirmekten kendini alamadı;

— İnsan nasıl bu kadar cesur olabilir? derken ellerini elinin üstünde birleştirdi.

— Çünkü kişi neden korkuyorsa başına gelmiş.. onu atlatmanın gücüneermiş.. ve doğrunun iyiliğiyle güzelliğini kendi varlığıyla öğrenmiştir, sözleri avucundaki tenin, basınayı aşan titreşimleriyle

yanıtlandı. Fistana karşın eli yandı. Bileği, dirseği, omzu tutuştu. Yüreğine inen ateş söner umuduyla elini çekmek istedi. Çekemedi!.. Aslıcan vargücüyle bastırmıştı.

— Doğru mu? Duyduğum duyguma uygun mu? dedi sesi titreyerek. Elini biraz daha bastırdı. Biraz daha sokuldu. Baldırı baldırına dokundu. Ayakları yanardağın içine düştü Maun'un. İçinde sam yelleri esti. Parmakları kendiliğinden büzüldü.

— Duygu da, duyu da karşılıklı, sözcükleri içindeki sam yellerini Aslıcan'ın bedenine sıvaştıra sıvaştıra ağzından çıktı. — Hele uzun sınavdan geçeni, hiç sapmaz.

Aslıcan sanki bunu bekliyordu. Sarsılan bedenini iyice yaslarken;

— Sapsa da gam değil, diye tutkusunu tüttüre tüttüre abandı.

Basıncı çolak kolu kanırttı. Dirseğinde belli belirsiz bir karıncalanma sezdi Maun. Gözlerini kapayarak, duyumunu denetledi. Aslıcan'ın kulaktozuna çarpan soluğu, sağlamasını yarım bıraktı. Başını başına yaslayarak;

— Mutluluk, varolmanın nedenidir. Özlenen, özenilen... Düşlenen ve aranandır bildiğim. Bulanda sapılsın, bulan sapsın mümkün mü?

— Mümkün olsa da, utandırmaz ya!.. kararıyla onun elini göğsünde bırakarak ellerini kaldırdı Aslıcan. Bir çekişte Maun'un börkünü çıkardı. Tutak'ın börkünün yanına bıraktı. Elini gerdanından, başını başından ayırmadan ince parmaklarını, onun oğluna yaptığı gibi, yavaş yavaş saçlarının arasında gezdirdi.

Maun'un başı tutuştu.

Ocağa düşen tek elini kaldırıp koyacak yer bulamadı. Parmaklarıyla arandı. Eli aralandı. Gövdesi gevşeyen Aslıcan hafifçe gerindi. Göğsü şişti. Fistanın yakası aralandı. Gül pembesi gerdanıyla, ayva sarı sol memesi Çin feneri ışıltısıyla rengârenk karanlığa fırladı. Maun elinin sözdinlemezliğini, çıplanan göğse yapışınca ayırdı.

Kolundan ensesine yürüyen tutku, omzunun çukuruna yayıl-

dı. Göğsü yandı tutuştu. Önce hafif hafif okşadı. Avcunun ılımı arttıkça, okşayışlar ovmaya dönüştü;

— Yalan dolanla güzellikten kaçınan utansın. Siz değil, dedi kuru kuru. Kendi sesinden utandı. Yutkunup sesini açmak istedi. Beceremedi. Diliyle anlatamadığını tek eliyle söylemeye başladı. Parmakları bir sur kapısı nazıyla ağır ağır kapandı. Sıkışan meme kabardı, sertleşti. Ucu parmaklarının tarağına düştü. Kıskaçlaşan parmakları, unufak sıkıştırdı. Memesinin ucundan gövdesini saran ezinti, kalçalarında dev bir coşku dalgası oldu. Geri döndü. Aslıcan, her sözün anlamını yitirdiğini bildi.

Başını sımsıkı kavradı Maun'un. Alnını, gözlerini, kulaklarını, boynunu öpe öpe yüzüne yapıştırdı. Dudaklarını uzun uzun dudaklarının üstünde gezdirdikten sonra, düşen elinin yerine titreyen gerdanına bastırdı.

Maun'un burnu sertleşen memeye battı. Nefesi kesildi. Kabaran soluğunu salmak için dudakları kendiliğinden açılıp kapandı. Kan dolan meme ucu, bala bulanmış tülbent emzik gibi ağzına doldu. Ağzındakini kaçırma telaşıyla dal gövdeyi tek kolunun kıskacına aldı.

Omurgalarının çıtırtısı Aslıcan'ın kulaklarında yankılandı. Kıyılan içi, bedenini yay gibi gerdi. Ellerinin arasındaki başı birazcık araladı. Omuzlarını umursamazlık depremiyle silkti. Fistanın ayrılan yakaları, öteki memesini de dışarı uğrattı. Maun'un lavlaşan soluğunu tenine yaya yaya göğsünde gezdirmeye başladı.

Maun, her soluğuyla sıvaştığı teni titrete titrete öpmeye durdu. İpek tenin örttüğü sert bedenden dudaklarına bulaşan tutku, ılgıt ılgıt gövdesine yayıldı.

Bağdaşına uzanan depremle irkildi.

Aslıcan, onun irkilmesinden yıldı. Telaşla başını daha bir bastırdı. Soluğunu ciğerlerinde soluğuna.. dudaklarının izini yüreğinde kanına karıştırdı. Gövdesi gerildi. Teni buğulandı. Sımsıkı kavradığı başı, buğulanan teninden kopmasına izin vermeden, çöle dal-

mış aksak bir gezgin gibi, her devinide biraz daha çıplanan gövdesinde cevalana çıkardı.

Maun'un başı tutkunun çağrısına kendiliğinden uydu. Her şeyi yeni öğrenen bir çocuk ezberciliğiyle, yineleye yineleye boynunda, yutağında, gerdanıyla memelerinin çevresinde dolandı. Aradığını bulmuş gibi memesinin ucunu ağzına verinceellerini başından kopardı. Kanı meme ucuna yürüdü.

Maun'un ağzı ana sütünün kokusuyla doldu. Damağından midesine yuvarlanan tat, kasıklarında sancı oldu. Dişleri sıkıldı. Memesinin ucundan yüreğine bir hançer saplandı Aslıcan'ın... Bedeni sızladı. Titreyen tenine, kıvranan gövdesi eklendi. İniltisini etli dudaklarının arasında zor tutukladı. Elleri kendiliğinden kuşağına indi. Çözülen kuşak, dala konan kuş hafifliğiyle topuklarının dibine düştü. Fistanı anında pörsüdü. Omuzlarının bir silkinişiyle gövdesinden sıyrıldı. Bedeninin üstü muma tutulmuş mercan ışıltısıyla çıplandı. Hücrelerinde uç veren nem, gülde çiğ oldu ışıdı. Buğusu Maun'u boğdu. Ağzı memeden koptu. Başı gövdeden kalktı. Gözlerinde balkıyan şimşeklerle çiğlenmiş goncaya dönen gövdeye baktı.

Karanlık zifirini yitirdi.

Ayışığı damı doldurdu.

Gözleri kamaştı Maun'un. Retinası irisine karıştı. Eli ışın demetine uzandı. Havada yakaladı Aslıcan. Avucunun içini... Tek tek parmaklarını... Evire çevire bileğini öptükten sonra okşayarak bir eliyle havaya kaldırırken ötekiyle mintanın bağlarını çözdü. Dizlerinin üstünde dikilerek mintanının yenini kavradı. Birden çekince cepkeniyle birlikte sırtına devrildi mintan. İlk soyduğunda sararmış buruşuk derisine acındığı Maun'un ince gövdesi bir kaya gibi sertleşmiş.. ak teni, dağ yanığı yüzüyle boynuna inat, ak taşta köpüren dere suyu gibi billurlaşmıştı. Kolunu yeniden sırtına dolarken, başını eğdi. Dolgun dudakları hacamata hazırlanan bir kam gibi, ak tende dolanmaya başladı. Her dokunduğu yerde pembe bir iz bırakarak, sakağına uzandı. Başını yeniden iki eliyle kavradı. Alnını,

gözlerini, yüzünü öpe öpe dudaklarını ağzına tıktı. Dilleri coşkularına katıldı. Ağızları tutkunun büyüsünü muskalarken, boşalan elleri Maun'un cepkeniyle mintanını kavradı. Titreyen parmaklarıyla çekiştire çekiştire devinisiz sol koldan çıkardı. Börkün yanına yığmak için hafifçe doğruldu. Gövdesi Maun'un gövdesine yapıştı.

Aslıcan'ın kolları Maun'un boynuna... Maun'un tek kolu Aslıcan'ın gövdesine sarıldı. Devinisiz kol, baldırları arasına sarktı. Kasları gerildi. Kalçaları çalkalandı. Kasıklarından kollarına kan yürüdü. Kemiklerinin kütürtüsü kulaklarında zonkladı. Elleri boynundan koptu. Pençe pençe sırtından beline indi. Çakşırının uçkurunu tek eliyle çözdü. Aslıcan'ın ucasında dolanan eli, Maun'un her yerinde ateşler yaktı. Kolunun kıskacı sıkıştı. Yanan teni Aslıcan'ın gövdesine sıvaştı. Karnını, kalçalarını, kuyruk sokumunu okşaya okşaya, çakşırın belini iyice gevşetti Aslıcan. Önlü arkalı kıvırarak bağdaşına indirdi. Azbiraz doğruldu. Kollarını Maun'un koltuk altlarından geçirdi. Gövdesini göğsünde kaydırarak onu hafifçe dizlerinin üstünde kaldırdı. Kolları şimşek hızıyla beline indi. Önceden kıvırdığı çakşırı, vargücüyle kalçalarına çekti. Çakşırın ağı düştü. Kıvrımları dizlerinin arasına sıkıştı. Maun'un katı butları damın karanlığında ışıdı.

İyice indirmek için eğildi Aslıcan. Kolaylamak amacıyla doğruldu Maun.

Aslıcan'ın sağ memesi, Maun'un sol omzundaki derin çukura doldu.

Omuzundan gövdesine yıldırım düştüğünü sandı Maun. Bedeni yay gibi gerildi. Sol dirseği kaynaştı. Baldırların arasındaki çomak parmaklar kamaştı. İlk kez belli belirsiz kıpırtıyı bütün açıklığıyla algıladı. İlk kez parmaklarını oynatmak için dayanılmaz bir istek uyandı içinde. Aslıcan'ın dudaklarını kavrayan dudakları vantuzlaştı. Anlatamadığı ne varsa pervaneye dönen dili diline... yapamadığı her şeyi çolağında kıpraşan parmakları nemlenen baldırlarına aktardı.

Kasıkları yandı Aslıcan'ın. Kalçalarından ensesine İrem şarapları

yürüdü. Kolları yel değirmeni, parmakları pençe oldu. Bürümcük şalvarını cart diye yırttı. Ağzını ağzından koparmadan Maun'un başını geri itti. Dizlerinin üstünde yaylanarak ayaklarını beline dolamasıyla Maun'u içine alması bir oldu.

ON DÖRT

Çağ yarıladı, yazbahar güze döndü.

Ayaz titreten yeliyle yaylaları yalamaya başladı.

Güneş güleryüzünün yoğun ışınlarını bütün berraklığıyla dikine yollasa da, yayla gündüzü yine de üşütüyordu. Obalar, ister istemez doğanın buyruğuna uydu.

Çobanlar, kavalları ağzında yamaçlara yayılan, sararmış çimenlerle son yoncaları tüketen koyun, keçi sürülerini derdi. Sığırtmaçlar, âsâları ellerinde, koyaklarda çoğalan sığırları topladı. Seyisler yamçıları sırtlarında, kementleri bellerinde, yılkıda kulunlanmış atlarla kısır katırları devşirdi. Sarbanlar, yular kayış, köşeği lökü, kervancı pazarcı, güreşçi yarışçı, bozu heciniyle develeri, geven öbeklerinden kopardı. Azadeliğin kıvancında uzak çimenlere dağılmış eşekleri önlerine katarak, sürü sürü genç yaşlı topladı, ayırdı. Her sürü sayı bilenlerce teker teker sayıldı. Ağızlardaki yayla artışı akıllara, akıllardaki gönüllere uyunca tümen tümen bölünüp yaylaktan kışlağa sürüldü.

Mal savulunca sıra insanlara geldi.

Obaların hepsi neredeyse aynı anda, göç düzdü.

Kopet'ten Pamir'e, Altaylardan Hindikuş'a, Turan'ın bütün yaylaları aynı günlerde boşaldı. Ceyhun'la Seyhun'un kıyılarıyla koyakları... Kızıl ve Kara Kum çölleri kımıl kımıl kımıldadı. Bayırlardan dönemeç dönemeç.. dalmalardan bata çıka.. bellerden büküle kıvrıla, kum tepelerinden çıka ine, kaç kere yüzbini belirsiz sü-

rüler... Kaç kere bini bilinmez kervanlar... Kaç tümen olduğu sayılmaz obalar sapaklarda ayrışa ayrışa ya kışlaklarına ya kentlerine döndüler.

Toklusu semiz koyun.. oğlağı gelişmiş keçi sürüleri ağılları.. düvesi danası çoğalmış sığırlarla, sıpalı eşekler ahırları.. kulunlu taylı kısraklar, kösülmüş aygırlar, her dondan yürük atlarla kısır katır sürüleri tavlaları doldurdu. Ve evlerin tamamı, yayla bebelerinin ağlaşması, yaylaya ana sırtında çıkıp yonca tarlasında oğlaklarla yarışan.. su gözelerinde ayağı kesilenlerin yalpalaya yekine koşuşturması.. düzlükte güreşip yamaçlarda nişanlananların atışması.. altı ayda iyice semirenlerin dalaşması.. her bir şeye yetişme zorundaki anaların uğraşmasıyla, oğul veren kovana döndü. Arastalar devindi. Çarşı pazar kendine geldi.

Dihkanlar, bir koca yılın ürünü tahıl, bakla, mercimek, pirinci kapanlara.. balya balya samanı meydanlara yığdılar. Yolları kaplayan kağnı katarları durmaksızın dolu geliyor, boş dönüyor.. kış telaşındaki kentli, ilkin yıllık un için buğday kapanına koşuyor. Kile kile buğdayı çuvallara doldurtarak değirmenlerin yolunu tutuyordu. Kuru besin kapanlarının içi insan kaynıyor.. keten çuvallara doldurulan nohut, fasulye, bakla, mercimek, pirinç, tuz, şeker.. bürümcük keselere basılan tütün, haşhaş ve kendir tohumları.. küp küp zeytinyağı, pekmez, şarap.. peynir ve sadeyağ tulumları, küfesi sırtında dolanan hamallara yükleniyor.. doldukça evlere yollanıyordu.

Sürü sahipleri dağ gibi yığılmış saman hararlarını yokluyor.. dihkanlarla kıran kırana pazarlık ediyor.. bir önceki yıla göre artan gereksinimi karşıladıktan sonra, hemen yanındaki tahıl kapanına geçiyor.. samana karıştırılacak arpa ve yulaf da, kağnılara yüklenip samanlıklara gönderiliyor.. sürüsü büyük olanlar bütün yığını gönderdikten sonra, bir o kadar daha istiyor.. koyun, sığır, at pazarlarında celeplerle el ele tutuşmuş yetiştiriciler, kollarını sallaya sallaya pazarlık ediyor.. altın sandıklarını taşıyan yamaklar, yükleri kucaklarında izliyorlardı. Keselerde şıkırdayan altınlar, sürekli el değiştiriyor.. dihkanlarla sürü sahiplerinin gülen yüzleri çarşıyı altın

ışıltısına boğuyor.. ahiler, tüccarlar, arabacı ve hamallar ellerini oğuşturuyordu.

Hallaçlar, yayla sonrasında da, kırkılmış yün yığınlarına baka baka işe dalma kıvancındaydı. İlk kırkımları oralarda atmış.. boyacılar ırmak kıyılarında kurdukları dev kazanlarda ot ve kök boyalarıyla renk cümbüşüne dönüştürmüş.. kınalı, nasırlı eller örekelerde eğirmiş, çoktan örüp dokumuşlardı. Çeyiz düzenlerle armağan ya da değişim heveslilerinin yer tezgâhlarında başladıkları halı.. kilim.. varsıllara heybe.. hayvanlara torba... Bağdat, Mısır, İdil ve Endülüs pazarlarına gidecek seccadelerin biteni yerine yerleşmiş.. bitmeyeni kent kışının artan zamanlarına kalmış yapağı.. güz kırkımının deve, koyun yünüyle tiftik yığınlarını, kucak kucak önlerine çekiyor.. tahta tokmaklarını, yaylarının kirişlerine her vuruşta titreşen ezgilerle atıyor. Soflukları sofçulara.. çuhalıkları çuhacılara.. abalıkları abacılara.. yorganlıkları yorgancılara verdikten sonra, yataklık minderlikleri hararlara basıp yün sahibine veriyor.. kiriş altını, örtülük yaygılık, eyerlik semerlik, çizmelik külahlık ve kepenek dökmeleri için keçecilere devrediyorlardı.

Çulhaların bir bölüğü keçi kıllarını eğiriyor.. bir bölüğü geniş tezgâhlarında sürüye kom, göçe çadır.. yoksullarla orta hallilere heybe torba, harar oba, çul aba, yular kolan dokuyor.. kısalan günlerin solgun ışığında çiftçilere güz, kervanlara bahar gereçlerini hazırlıyorlardı.

Urgancılar, ıslata eze ayırdıkları kenevir liflerini örekelerde büke büke sicim yapıyor.. arastanın bir başından ötekine uzattıkları üç, dört, beş sicimin arasından geçirdikleri kirmanı döndüre döndüre, bineklerle denklere urgan.. gergilerle sergiler, kağnılarla balyalara.. salcı, sandalcı, kuyucu ve kervancılara halat.. yılkılara köstek, Horasan harcına destek yapıyorlardı.

Sepiciler arastası kent dışındaydı. Irmağın kıyısına birer çekek gibi oyulmuş havuzlarda yumuşattıkları derileri, yan yana sıralanmış, cilalı taş tezgâhlarda sepiliyor.. tulum fazlasını saraçlarla çarıkçılar, yemenicilerle çizmeciler için kimini gön kösele, kimini tas-

malık sayalık tabaklıyor.. derinin yağını palamut tozunda erittikten sonra, yay ağızlı keskisiyle sıyırıp tuzluyor.. kuruması için derin ve geniş gediğinin tavanına asarak, yoğun kokuyu koyağın yeline salıyorlardı.

Demirciler arastası, kuyumcularla bakırcıların arasındaydı.

Sini tepsi, maşrapa sürahi, tencere çanak, lenger kazan ve oğlaktan deveye dövülen çanın çınıltısı uğrun uğrun yükseliyor. İşlenen altının tınısına karıştıktan sonra, örse vuran çekicin şangırtısıyla buluşuyor.. çarşının solgun göğünde olağanüstü bir ezgiye dönüşerek alışverişe dalmış insanların kulaklarında çınlıyor.. bütün gönülleri toplu semah coşkusuyla titretiyordu.

Hasırcılar toprak tabanlar için eni boyu geniş hasırlar.. boy boy çamaşırlık, meyvelik, ekmeklik sele.. irili ufaklı, kapaklı kapaksız sepet.. derin, geniş küfeler.. zembilciler habire zembil örüyor. Sandıkçılar oymalı kakmalı, nakışlı yontmalı çeyiz.. kuşaklı çemberli yük sandıkları kuruyor.. bezzazlar pamuğu eğirip giysilik basma pazen, gelinlik kaftanlık kadife.. kazazlar her ergenin oyası, her varsılın düşü için, böceğin ibrişimini ipeğe çevirip renk renk boyuyor.. kulaç kulaç dokuyorlardı.

Çömlekçiler, dört bir yandan gelen siparişleri karşılamak için merdanelerine hız, ocaklarına alaz vermiş.. yamaklarının yoğurduğu kille durmaksızın göveç, testi, gübür, küp yapıyor.. onları fırınlarken, yeni evlere tuğla.. çeşme hazneleri, hamam külhanları, ılıca akar ve giderleriyle şadırvanlara künk.. taze ya da köhne çatılar için kiremit dökerek güneşte kurusun diye avlularına seriyorlardı.

Nalbantlar, yaz boyu nal kesmiş, mıh yapmışlardı. Dönüşle birlikte göç öncesi işlevini yinelemeye giriştiler. Yol yorgunu hayvanları, baştan bakanağa yokluyor.. hastaları ayırıyor.. kırıklarını sarıp çıkıklarını oturtuyor.. yağırları sarı, yaraları kara katranlarla melhemliyor.. kırık nalları yeniliyor, yıprakları değiştiriyor.. çatlamış toynaklara zift çalıp törpülüyor.. bölünmüş bakanaklara katran akıtıp sarıyorlardı.

Hiç kimse, ansızdan bastıracak kışa hazırlıksız yakalanmak istemiyordu.

Çatılarda kiremitler aktarılıyor.. damlar nemli samanla karıştırılmış tuzlu toprakla kalınlaştırılıyor.. ortası merdaneli taş silindirle loğlanıyor.. çatma duvarların toprak sıvaları.. kireç sönüğüne karıştırılan tai ve kök boyalarıyla içi rengârenk dışı bembeyaz badanalanıyor.. tavan, saçak, yüklük ve kapıların oymaları siliniyor.. kakmaları cilalanıyor.. nakışları onarılıyordu. Ev, hanay, köşk konak.. han hamam, tekke tapı.. arasta kapan, mazgal kapı elden geçiyor.. her bir kişi ve ahiyi öyle bir devini, öyle bir kaynaşmanın içine çekiyordu ki.. kent bir arı kovanı, bir karınca yuvasına benzedi.

O dönüşte, Bediş Hatun'la, Dokak subaşının oğlu Selçuk, yedi yaşına bastı.

Bediş Hatun, o sabah bilinmezden buyruk almış gibi uyandı. Boyun yaşlı kadınlarını, kentin üst başında Seyhun kumluğunda topladı. Oduncular yük yük odun yığdı. Yapıcılar tandır kuyuları kazdı... Yontma taşlarla yemeklik, püryanlık, kavurmalık ocaklar kuruldu. Üstüne kazanlar, saçlar konuldu. İçine odunlar çatıldı. Çobanlar ağıllara daldı. Oğlağın çebisi, kuzunun toklusu seçilip ayrıldı. Kasap Kesimoğlu, bütün bıçaklarını parmağıyla yoklaya yoklaya biledi. Her birini masattan geçirerek bıkağıladı. Yamaklarının üç ayaklarıyla gözlerini bağladığı aşlık kuzuları, püryanlık oğlakları birbirini göstermeden subaşına indirip indirip kesti. Seyhun kıyısı her kesimde önce kızıla boyandı. Az sonra pembelendi. Daha ilk koyda eski rengini aldı. Besilikler kesilirken keşkek ustaları kile kile buğdayı.. nohut hünerlileri, harar harar nohutu.. pilav yetkinleri torba torba pirinci ayıklayıp ayıklayıp kazanlara attılar. Sakalar, kucaklarında manda kırbaları, yedeklerinde Selçuk, Seyhun'la otlak arasında kaç kez gidip geldiler.. dolu kırbaların kaçını, buğday, nohut, pirinçle dolu kazanlara boşalttılar belirsiz. Sonunda kazanlardaki su, ayıklananların üstüne çıktı. Kırbalar şiş karınlarıyla yedeğe sıralandı. Un çuvalları hamur teknelerine çoktan devrilmiş.. taşınan ilk su açılan

yuvalara doldurularak taze gelinlerin güçlü kollarıyla yuğrulmuş, mayalanmış, kabarmaya bırakılmıştı. Ekmekçiler avuçlarında uğra taşları.. börekçiler kucaklarında içlik lengerleri.. baklavacılar ellerinde oklavalarıyla senitlerin yanına çöreklenmiş, hamurun kabarmasını bekliyorlardı.

Kasap Kesimoğlu parmağıyla yoklaya yoklaya taşta bileyip masatta incelttiği bıçaklardan birini bırakıp birini alıyor.. yamaklarının üç ayağı bağlı taşıdığı, semiz etliklerin boynuna çalıyor.. bağsız ayağın seyrimesi biter bitmez, yamaklar tulumunu şişiriyor.. berelemeden yüzüyor... içini temizlerken, aşlıkları, tandırlık, püryanlık, kavurmalık ve kebaplık olarak ayırıyor.. bağırsakları temizleyip sucuk basmak üzere Kesimoğlu'nun önceden koyduğu küfenin içine atıyor.. tüm dikkatlerine karşın, oluşan bıçak kaçığı derileri sepiciler için.. sağlamları tulum için üst üste yığıyorlardı.

Aşçılar lop etleri doğruyor... Başçılar kelleleri yüzüp çengelliyor, paçaları harlı ateşte ütülüyor.. kemikleri sıyırarak, etsuyuna kaynayan kazana atıyor.. sıyrıntıları Kesimoğlu'na teslim eylemek üzere, bir koca lengere biriktiriyor.. börekçiler kütükler üstüne yatırdıkları lop etleri çifte satırla kıyıyor.. önceden soyup doğradıkları soğanla maydanozun üstüne yığıp baharatlıyor.. azıcık dinlendirdikten sonra kıyma lengerden kayıncaya avkıyorlardı.

Gün gölgeleri silerken, hamurlar açılıp bezeler avkılmış.. toklular doğranıp kıyılmış.. püryanlıklar şişlenip çatallara gerilmiş.. paçadan çorba.. işkembeden tuzlama.. ciğerden kebap.. geri kalan sakatattan külbastılık hazırlanmıştı.

Bediş Hatun başıyla işaret verdi.

Selçuk, yaşından umulmaz bir dirençle o öbekten bu öbeğe seyirtiyordu. Sakalarla suya iniyor.. yamaklarla ağıla giriyor.. yüzücülerin başına dikiliyor.. aşçılarla ocaklara, başçılarla tandırlara, ocakçılarla kazanlara yanaşıyor.. tuz diyene tuz çömleğini.. baharat isteyene baharat çanağını.. su dileyene, yuvarlaya yuvarlaya su kırbasını koşturuyordu.

Gün Yesi'nin tepesine dikildiğinde, toy bütün kente yetecek ölçüde hazırdı. Önce kav çakmak, meydan ateşi yakıldı. Ondan tutuşturulan çıralar ocaklarla tandırlara paylaştırıldı. Odunlardan gelen ilk çıtırtıyla, körükler sokurdanmaya başladı. Neredeyse aynı anda bütün ocaklar harlandı. Alazlar kösülür kösülmez ekmek ve tandır kuyularıyla, bazlama ve kavurma saclarının altına ilk korlar döküldü. Saclar kızarken ince ince doğranan etler kavrulmaya.. açılan bazlamalar pişmeye salındı.. mayalı hamuru yepeşleye yepeşleye yapılan topan ekmekler pençe pençe kuyuların duvarlarına yapıştırıldı. Açılan ince yufkalar taze tereyağıyla parlatılmış derin sinilere dizilirken, aralarına dövülmüş ceviz döküldü. Kırkıncı katında sininin kenarına erişir erişmez fırınlara verildi. Fırınların yanında yanan ocaklara şerbet kazanları yerleştirildi. Su ılır ılımaz uzun tahta kepçelerle kıvamını buluncaya karıştırıldı. Kiminin altı söndürüldü. Soğumaya bırakıldı. Kiminin közü hafif küllenerek kaynaması sürdürüldü. Lengerler keşkek ocaklarından başlayarak kazanların yanına yığıldı. Kumluğun ırmak boyuna tahta kasnaklar konuldu.. üstlerine her biri on kişilik, kalaylı dövme bakır siniler yerleştirildi. Saclardan bazlamalar.. kuyulardan topan ekmekler alındı. Boşalan hamur teknelerine konularak üstleri örtüldü.

Duvarları akkora dönen kuyulara, keşkek üstüne sunulacak kaburgalar, butlar asılıp ağızları kapatıldı. Onun ardından dağıtılacak nohut kazanlarına, az pişirilmiş kavurmalar boca edildi. Lengerlere boşaltılan keşkek kazanları çabucak çalkalanıp pilav için yeniden ocaklara kondu. Yanlarına ayıklanıp ıslatılmış pirinç bakraçlarıyla, tereyağı küpleri konurken kentlinin geride kalanı, çığırtkan dolaştırılmış gibi, aynı anda, Seyhun kumluğuna kavuşan Tapıtepe'nin başında göründü.

Ve sanki yamaçtan kumluğa bir karınca ordusu yürüdü.

Ve onca insan, kımıl kımıl bayır aşağı inerken, birden durdu.

Duranların baktığı yöne dönen Selçuk, gözlerine inanamadı.

Babası, kıratının üstünde, Seyhun'u Çin Seddi gibi saran sıra tepelerin ilkinde belirmiş... Kınık boyunun simgesi Çağrı kuşunun avı-

na dalışı gibi, göz açıp kapayana bir dönemeçte yitip ötekinden fışkırmıştı. Selçuk da, herkese uyarak gözünü sonraki tepeye dikti. Babasını onun dönemecinde görünce kendiliğinden gülümsedi. "Kırat, pek bir tezcanlıdır," düşüncesini; "Kanatlı mı, nal yerine uçan halı mı takmış, hiçbir zaman bilemedim. Ne zaman babam binse, ne zaman yuları gevşetse, demir yaydan fırlamış ok benzeri atılır. Görünmezleşen ayaklarıyla, bulutlara tırmanıyor izlenimi uyandırırdı. Şimdi o yakın görüşe eklenen uzak tepelerin başıyla yamaçlarında, yel gibi esip sel gibi akınca, onun Göktanrı'dan armağan olduğuna iyice inandım. Ağırlık falan da kâr etmez buna. Babamın terkisinde, onca azıkla ava giderken böyleydi... Seferde yaralı sayrı taşırken de bana mısın demezmiş bu... At değil sanki atmaca.

Nice meraklandığımı bilir.. kucağına oturduğumda, dedesinin ona anlattığı, Ergenekon... Alp Er Tunga... Oğuz ve Dede Korkut söylencelerini bıkıp usanmadan defalarca yinelerdi. Ama her kezinde üst üste sorduğum halde, kendi cenk ve sefer serüvenlerinin birini bile hiçbir zaman anlatmadı. Öğrenmemi mi istemiyor, övünçten mi utanıyor bilmem ki!.. Sancakbeylerinden Köse Baran sağ olsun!..

Dede Korkut misali boy boylayıp soy soylamakta üstüne yoktur.

Yaylada kaldığı günlerden birinde, seyis Seyit emmi, kırattan söz etmişti.

Sözü ağzından kapmış, beni dizinin dibine oturtarak; "Cenk olmayagörsün," diye ballandıra ballandıra anlatmaya başlamıştı; "O zaman bu at olmaktan çıkar. Kalkan olur tunçlaşır... Pusat olur oklaşır. Cıda olur çoklaşır. Kanat takar kuşlaşır. Yedileşir kırklaşır, meydan öbek dolaşır. Eren olur yoklaşır. Alpten artık savaşır. Tam anlamıyla yırtıcı bir cengâverdir. Ağzı mızrak, tepiği topuz kesilir. Gözleri yuvalarından uğrar, fırdönüp dört bir yönü kollar. Yağı, sıkıysa at boyu yaklaşsın!.. Ardındaysa teper, önündeyse kapar. Kör yanına gelip sokulan yandı... Sezdiği an şaha kalkar. İki ön ayağı iki battal topuz benzeri, yanaşanın bağrında patlar. Öyle atik, öyle kurnazdır

ki, saldırmakta mı, savunmada mı bilemezsin. O yüzden olsa gerek, Dokak subaşı, cenge girerken yularını çözer. Kendi bildiğince davranmasını sağlar. Bağsız kalır kalmaz da cengâverlik söylencesi başlar. Başlar ya, hangi dil onu anlatabilir? Bilmem şöyle desem olur mu? Kıyametin içinde bir manga ere bedeldir. Er meydanında, döne döne öyle bir köçeklenir ki, sanki koca bir bölük oluşturur. Bir sıçrayışta atsuvar yağının kılıcını aştığını.. aşarken alnının kabağına tepiği bastığını.. şallak mallak atından düşürüp subaşıya hiçbir iş bırakmadığını işte bu gözlerimle kaç kez gördüm. O dönüş ve dahi sıçrayışlarla her cenkte babanın yeke yeke kalmasını sağlar... Öyle kalanda Dokak subaşının annacında kim dayanabilir? Hele bir de binicisinin gök gürültüsünü andıran naralarına civelek kişnemelerle katılması yok mu? Fukara yağının yüreğinin yağı köze düşmüş kuyruk misali eriyip kaka döner. Döner dönmez de yüzgeri firar eyler.Yılgıyla önünden kaçmak ne mümkün!.. Yeldir eser, seldir basar. O bir at değil bana kalırsa. Bir başına bir ordu. Ve binicisi ivecense, hiçbir çağrının hızına yetişemeyeceği gerçek bir doğan."

O gün de bir an gözlerini kapamış... Söylenceyi yaşamaya durmuştu. Şimdi de aynı masalın izinde, kıratla babasını gözlemlemeye durdu. Kıratının üstünde, uçarcasına yeteni coşku ve beğeniyle izleyen bir o değildi. Bütün kent, bacısı hatunu.. kamı kocası.. yaşlısı genci, ebesi bebesiyle yamaca yayılmış, karşı tepelerden bir çığ gibi kopup gelenin güz ayazıyla yarışına dalmıştı.

Sonunda Dokak subaşı, son bayırda göründü. Yamaçta dalıp gidenler yeniden kımıldadı. Selçuk, bütün hızıyla ırmağın kıyısına koştu. Kırat usta bir salcı benzeri, yoklayarak suyu geçmiş, yanında zınk diye duruvermişti. Dokak attan indi. Selçuk'u bağrına basarak uzun uzun kokladı. Sonra da koşuşan seyislere bırakmadan yuları eline tutuşturarak; "Uzun yol geldi," dedi. "Terini soğutsan iyi olur. Tımarını kendim yaparım." Sağrısı buğu buğu köpüklü at, anası izinde sütkuzusu özeniyle Selçuk'un peşine düştü. Irmak boyunca ağır ağır ilerlediler.

"Kıratın yuları ilk kez bana teslim," diye düşündü Selçuk. "Büyümüş, babamın canyoldaşına seyislik edecek yaşa ermiş olmalıyım. Yoksa seyisbaşı Seyit emmi, yanımızda dikilip kalmıştı. Bundan önceki yıllarda, yuları hep ona uzatırdı. Galiba terki çağı bitti. Acaba bir gün atına binmeme de izin verir mi?" düşüncesi düşe dalmasına yetti. Çocuk imgelenimiyle kendini kıratın üstünde izlemeye başladı.

Sanki Sinbat'ın uçan halısındaydı.

Tanrı Dağları'nın doruklarını aştı... Altaylar'ın tepeleriyle koyaklarını geçti. Kıpçak çölü altında Kızılkum, Karakum, Gobi diye sıralandı.. Uçsuz bucaksız deryaların üstünde dolaştı. Biraz alçaldı, bulutlarla oynaştı. İyice yükseldi, yıldızlarla kaynaştı. Gökyüzünde dolana dolana Issık gölün kıyısına vardı. Attan indi. Bir kam gibi, kuşağından bir akçe çıkardı. Mintanından bir kemik düğme kopardı. Kıyıdan bir avuç kum aldı. Attı suyun içine. Eğildi, kolu uzadı. Gölün dibinden bir avuç kum çıkardı. Bir sunak üstünde diz çöktü. Ellerini açarak;

—Yüceler yücesi.. kimse bilmez nicesi.. karataş üstünde kara karıncayı gören.. kişi gönlündeki en deringizi bilen ulu Ülgen... Bana geleceğimi göster, diyerek başını yaş ve kumlu elinin üstüne yaslayıp uykuya daldı.

Düşünde, kaç kere kaç bin oba, kaç kere kaç tümen insan.. yaylalardan taşan davar.. hergelelere sığmaz sığır.. yılkı yetmez yürük at.. çöller dolduran deve.. ve hepsinin üstünde pırıl pırıl parlayan Ülker yıldızını gördü. O anda göğsü çatladı. Bağrından bir elvan çınar fışkırdı. Tepesi vardı Ülker'e asıldı. Gölgesi yeryüzünü kapladı. Kolunda bir sarsıntıyla uyandı. Kendi düşüne dalmış, kıratı unutmuştu. Suya yanaştığını ayırınca silkindi. Sağrısını okşadı. Eli Issık göldeki gibi ıslandı. Teri soğumamıştı. Yuları kastı. Kırat direniyordu. "Suvarırsa şimdi, sayrılanır. Babam güveninde yanıldığını sanır," kaygısıyla topuklarını yaslayarak çekti. Kırat başını dikti. Geri dönerlerken gözü, babasının gözucuyla buluştu. Sancakbeylerinin orta-

sında dikiliyor, Yesi'li Kınıkların akınını izliyordu. Beyler lengerler buğusunu tüttüre tüttüre sinilere konurken gelmiş.. atlarını seyislere vermişlerdi. Babası, bir yandan onlarla konuşuyor.. bir yandan toy hazırlığını denetliyor.. bir yandan besbelli, gözünün ucunu ondan ayırmıyordu. Yakaladığı beğeni ışıltılarıyla göğsü kabardı. Kalabalığa yanaştıklarında atın teri soğumuş.. sağrısının köpüğü kurumuştu. İlk kutlayan Seyit emınisi oldu. Sırtına inen şaplakla sarsılırken babasının eli uzandı yanağını okşadı. Elinden yuları aldı. Atının akıtmasını, gözünü öperek başlığı çıkardı. Kolanını çözdü. Eyerini indirdi. Bir eliyle okşarken, bir eline geçirdiği keçe ellikle kuruyan köpüğü sıyırdı. Temizlik bitince kaşarı yakaladı. Kulaklarının kıyısından başlayarak, yelesini, sağrısını, sırtını, karnını, sekilerini kaşıya kaşıya her yanını dolandı. Derisi çizgi çizgi kaşar iziyle donanınca kıl elliği taktı. Kıratın parlayan kılları, gün ışığını yansıtıncaya ovaladı. Gerilip atına baktıktan sonra akıtmasını öperek;

—Şimdi var, kana kana sulan gel, torbanı takayım, dedi.

Kırat Dokak'ın yanağını yalayarak, suya koştu. Selçuk ardınca seyirtti. Islık çalarak atı suvardı. Döndüklerinde babası elinde yem torbasıyla bekliyordu. Torba takılır takılmaz kırat, ötekilerin yanına yürüdü.

İçinde belli belirsiz bir özlem burukluğu uç verdi. "Bu atla baba terkisinde kaç kez ava gitmiş... Ne kadar hoşlanmıştı. Bakarsın kış bastırınca yine giderler. Artık küçük yay alınam," diye geçirdi. "Artık büyüdüm. Yedi yaşındayım. Babamınki dışında her yayın kemanesini gerebilirim. Oku uçar kaçar her amaca atabilirim. Zararı yok. Yine terkiye alsın. Kişi terkide bile olsa, bu atın üstünde kanat taktığına inanır... Uçma duygusuyla dolup taşar.

Köse Baran'ın anlattığının benzerini kaç kez ben de yaşadım. Cangılın içinde hızla giderken alçak dalların yanında zınk diye duramazsa, hürp diye şaha kalkar. Devrilmiş baltalıkların üstünden kanatlıymışçasına atlar. Duruverdiğinde babamın sırtına.. şahlandığında kuyruğunu dikmese tutununcaya mutlaka yere yapışırdım.

Ne kutluyum!..

Şimdi onun seyisliğini yaptım" kıvancıyla elini kuşağına soktu. Baklava için ayıklanan cevizlerden üçünü kapmış, oraya tıkmıştı. Hepsini avuçlayarak ata koştu. Torbasının içine elini sokarak üçünü de ağzına uzattı. Kırat için bildiği de, anlatılanlar da azdı. Cevizlerin ikisini diliyle aldı. Bütün diretmelerine karşın ağzını sımsıkı yumarak birini Selçuk'a bıraktı. Ve o cevizi ağzına atar atmaz, aldıklarını çiğnemeye başladı. Cevizleri birlikte bitirdiler. Kırat torbasındaki arpaları kıtırdatmaya durdu. Selçuk bir koşu, babasının yanına döndü. Çevresini alan Yesi bezirgânlarıyla söyleşiyordu. Selçuk onları yara yara yanına yaklaşınca pençesini omzuna koyarak çimenlere oturdu. Bezirgânlar hemen bir yarımay oluşturarak onu izlediler. İpek taciri Kazazoğlu toyu yemeği unutarak;

— Beyim, diye başladı. — İdil ötesi pek bir bozuk!.. Oğuz'un etkisi de, Hazar'ın yetkisi de geçmiyor. Çin'den Kaf dağına sızıltısız götürdüğüm kervan daha İdil berisinde ilk sarsıntıyı geçirdi. Gürcü haramisi bütün koyaklarda sıraya girmiş. Eceleri Tomris Hatun'a mal götürsen, benim payımı ver de, kalanı götür diyor. Üstelik geçen yıldan deneyimliyiz. Yollarda az saldırıya uğramamıştık. Kaf'ın berisinde üç kervan birleştik. Korumamız kalabalıklaştı. İyi ki bu önlemi almışız. Korumadan gözü yılmasa, kervanı yağmalayacak. Baktı ki, kılıçlı âdemimiz bol basayım derken basılacak. Bu kez de dilenciliğe oturdu. Belayı savma adağı diye üçümüz bir olup önüne bir top ipek attık. Sevindirik olup savuştu. Ne var ki, Kafkaslarda koyak da, dalma da, derbent de, harami de saymakla tükenir gibi değil. Biz birbirimizden kopmadan ordu misali ilerliyoruz. Adamı az olanı bizden ürküyor. Çok olandan biz çekiniyoruz. Cermen'e Fin'e değin yolların hiçbiri güvenli değil. İdil kıyılarını Boyarlar, Volga kıyılarını Bulgarlar tutmuş. Kıtlık mı, düzensizlik mi, yoksa ikisi birden mi insanları başı da karnı da boş bırakmış. İdil ovalarına indiğin an, çevreyi mujikler sarıyor. Onları doyurayım diyorsun, Boyarlar sökün ediyor.. Boyarları beslemeye kalkıyorsun, mujik heyheleniyor. Daha İdil'i aşmadan üç kervanın yol boyu yetecek erzağı tükendi.

İndiğimiz ilk kentte yeniden kumanya düzdük. Ötesi daha bir beter. Bulgar horantası büsbütün acımasız. Oralarda, buralardaki gibi molaya han.. geceye hisar da yok. Yazıda yatıyorsun. Gün kararıncaya ortalıkta kimse görünmüyor. Karanlık basar basmaz konduğun yeri ateşle çevirip üç adımda bir gözcü koymazsan, sabah uyandığında kervanın yarısı kayıplara karışıyor. Sözde deneyimliyiz. Tuna kıyısına indiğimizde üç kervanın yedi yüklü devesi eksikti. Ama orası berisinden kalır değil. Deve görkeminde atlara tünemiş Atilla artığı Hun çeteleri alı kıran baş yaran kesiliyor. Kadanaların üstünde sürü yeder gibi sesler çıkararak ortalığı toza dumana buluyor... Şimşek parıltısında kılıçlarıyla önüne geleni doğruyor, zoru görende eline geçeni kapıp kaçıyorlar. Besbelli güçlü Bizans, Tuna boyunda düzen tutmaktan yoksun.

— Nerde değil ki, yakınmasıyla atıldı baharat taciri Samsa. — Her yerin düzeni bozuk. Hint'te Prtihara, Rasptrakuta ve Pala'lar arasında atamın atasının atasından beri süren mubalaga cengi bilmeyen yoktur. Buna karşın, her üç egemenliğin topraklarında da tacir saygıdeğer bilinir. Kervanlara saldırı ne demek, karşılıksız yardım edilir. Hayber'i geçer geçmez, Saman Haddat torunlarının İslam ülkesine girilir. Girer girmez, sözümüz üzre bir baç biçilir. Verdin mi, Basra'ya kadar, güven içinde yolun açılır. Ne bir daha arayan olur seni, ne kervanında bir tutam eksik. Olursa, Gümrükçü'nün dediğine uyarsın. Onların topraklarında tacirin yitirdiği her dane, hazinece karşılanırmış. Bu yüzden olsa gerek hiçbir kervan açıkta konaklamaz. Duvarları cilalı tuğla.. saçaklarıyla, deve ahırı da içinde tavanları Ferhat'ı aşan, Şirin'i kıskandıran nakışlarla bezeli kervansarayları var... Gün batarken elvan demir kapıdan girdin mi, hayvanları çökertmeyi de, yükü indirmeyi de, yiyecek içeceği de unut. Hepsine bakan seyisler, sarbanlar, hamallar var. Kuş sütü eksik sofralar seni beklemekte. Böyle böyle başkent Nişabur'a vardın mı, yık malını kapana, var ünlü kitaplığına. Denilir ki o kitaplık kaç yüzyıldır dünyanın en varlıklı bilgi hazinesidir. Sâsâni egemeni Ardeşir, İsevi Patriği Nasturyus yaktırmadan önce, İskenderiye

kitaplığının birebir kopyasını getirtmiş... Üstüne Çin bilgeleriyle, Hint fakirlerinin nirvana bilisini eklemiş... Samâniler her ne kadar hazıra kondularsa hesap, hendese, gökbilim, tarih ve felsefenin büyük bilgesi Birûni.. her türden hikmeti derleyip insanlığın aydınlanmasına sunan Farabî.. ve çağının Lokman hekimi İbni Sina'nın oradan yetiştiğini, gittiğim her yerde duyar dururum. Ne var ki ticaret erbabı, ak akçe kızıl altın saymaktan vakit bulup bilgiye zaman ayıramıyor. Belki bir zaman sonra deve yükü altını oluyor. Ama bilgi bakımından deveden bile daha geri kalıyor. Çünkü o hayvan, yolu bilir, yeli bilir, çölü bilir. Yedi yıl kin güdecek bellek sahibidir. Bu yüzden her yıl, ya alım satım.. ya alacak verecek.. ya da hava elverişliyken bir an önce yola çıkma telaşı, o bilgelik gömüsünü varıp gözümle görmemi engellemişti. Bu yıl bahtım açıldı. Nişabur'a girer girmez öyle bir yağmur bastırdı ki, koskoca kenti sel götürecek sanıldı. Kalûbelanın ünlü egemenleri Kuruş'la Dârâ'dan beri doğanın her zulmüne dayanan yollar, batağa kesti. Yol açılana çakılıp kalınca kişi, zamanı değerlendirmek istiyor. Yamçıma sarındığım gibi, bir koşu kitaplığa vardım. Varır varmaz da, hiçbir şeyin boş yere ünlenmediğini anladım. Hint'ten Endülüs'e, duyup işittiklerim gördüğümün yanında balbal üstünde sineğe indi. Samanoğlu İsmail hanın sarayından büyük bir yapı. Mermer duvarlarında tarihle yaşıt ceviz raflar. Unutulmuş dillerde, vazgelinmiş yazılarla bezenmiş kaç kere kaç yüz bin kitap yerden tavana dizilmiş. Bana öyle geldi ki bir kişi, o raflardaki kitapların adlarını ezberlese, bilgeliğin göğüne tırmanır. Bir de, bir başından girişip sonuna değin okuyan, Birûni de olur, Farabî de, İbni Sina da... Ant içtim Dokak subaşı. Bir gün işten el ayak çekersem, ev olmaz.. kapandaki gediğim yetmez. Yesi'de bir kitaplık kuracağım. Ben bilgide çok geciktim, yeni yetenler yararlansın.

— Pek bir iyi edersin de, dedi herkesin beğeniyle izlediğini bile bile Dokak subaşı; — Sen Bizans'tan haberler veriyordun, Nişabur'a çakıldın kaldın.

— Bağışlayın!.. Bilgi böyle bir şey olsa gerek. Adam kıyısından geçti mi, yolunu şaşırıyor. Demem o ki, Samâni ülkesindeki güven ve gönenç, sınırı geçer geçmez yerini ikircim ve kuşkuya bırakıyor. Biz, soyun geçmişi olmalı biliriz. Çifte Hilafetten beri, Müslüman ülkelerinde de.. çifte mezhep yüzünden Rum'da da ayrılık almış başını yürümüş. Bir yıl önce baç verdiğimiz bey de, haraç verdiğimiz harami de değişmiş. Her bir yerde yeni yeni beylikler türemiş. Samâni sınırından Basra'ya insen, Şattül Arap bataklıklarından yalınkılıç, yalınayak, yarı çıplak yüzlerce marsık hörlüyor. Bizans'a girsen, Zap koyağını Kürtler tutmuş... Ermeniye'ye kadar ne Bağdat'ın sözü geçiyor.. ne Bizans fermanı egemen. Zencileri birer tutam baharatla savmak olası.. bütün kızılın alıma gittiğini.. henüz hiç satım olmadığını biliyorlar. Bağdat'a pek pek bir deven boş varıyorsun. Ve zararını ilk durakta çıkarıyorsun. Ama Zap Kürtlerine Bitlis hanından ferman götürsen işe yaramıyor. Kese kese altın saçıp onlar üşüşürken geçip gitmedin... Henüz siftah etmediğini anlatmak amacıyla oyalandın mı adım atamıyorsun. Annacında dağ gibi dikilen harami, laf ağzından çıkmadan bir ıslık koparıp ilk kayanın ardında yitiyor. Savuşturdum sanmayagör. Onun yitmesiyle kervanın üstüne ok yağması bir oluyor. Daha sen ne olup bitmekte derken hayvanların yarısı, sarbanların üçü beşi, korumaların bilmem kaçı, ya ölü ya yaralı. İster istemez kesenin ağzını açıyor, altınları saçıyorsun. O zaman her taşın ardından bir Kürt cengâveri çıkıyor. Nasıl bir tuzağa düştüğünü çok pahalıya öğreniyorsun. Onları aştın diyelim. Daha nefeslenmeden, bu kez de Ermeniye haydutlarıyla burun buruna geliyorsun. Senin ağzın yakınmakta, onun gözü heybende. Alıp kaçamazsa, durup vuruşmakta. Eşkıya dünyaya egemen olmaz, denilmiş. Beyler soyguna oturanda, oluyor beyim!.. Tacire gam değil. Harami bizi bir soyanda, biz baharatın üstüne iki koyuyoruz. Zarar büyüdükçe, gittiğimiz ilde fiyat artıyor. Besinin olmazsa olmazını batmanla alan varsıl da, tutamla alan yoksul da o zararın üstüne binen kârımızı eşit olarak ödüyor. Yazık değil mi?

— Tacir acırsa, acınır, dedi Bezirgânbaşı Tufan. — Ona düşen kızılını artırmaktır. Kişi ticareti niye yapar? Çini Maçin'den aldığı ipeği Tibet ve Hayber'den... Hint'le Seylan'dan aldığı baharatı, Hindikuş ya da Umman'dan niye aşırtır? Birle başladığını iki, ikiyle başladığını dörde katlamak amacıyla değil mi? Onca yol tepip onca derbent aştıktan.. onca altın sayıp onca emek verdikten sonra, eli hamur karnı aç dönerse, asıl o zaman ona yazık. Emeği de, birikimi de, zamanı da boşa harcanmış demektir. Çağımızda kimsenin elinde Alaaddin'in lambası yok. Ne okşayınca dev çıkıyor.. ne üç dilek soran var. Eşkıya tüm yolları kesmiş. Tacirin yarı sermayesi mala gidiyorsa, yarısı korumaya harcanıyor. Bunun yemesi içmesi, başı haracı da var. Harcadığını mal üstüne koymaz, kârını iyi hesaplamazsa, birle başladığı yarıma, ikiyle başladığı bire iner. Ve ettiği iş, ürküttüğü kurbağaya değmez. Oturur oturduğu yerde.

— O zaman da, çok üretilen, üretenin elinde yığılır kalır. Gereksinim duyan ağzını havaya açar, dedi sepici ahisi Evranoğlu. — Üretim durur. İnsanlık batar.

— Ya da az çokla değişir, hakça paylaşım gelişir, diye ayağa kalktı Kam Buran. Âsâsını yere vurarak zillerini şıngırdata şıngırdata; — Toy... Toy... Toy, diye karınları iyice acıkan toplulukları sofraya çağrıladı.

Selçuk, buğusu tüten keşkek lengerlerinin sinilere dağıtıldığını o zaman ayırdı.

Babasının çevresindeki yarımay çözüldü. Yesi'nin önde gelenlerinin her biri ayrı bir sininin başına bağdaş kurdu. Öbekler ayrıştı. Herkes kendine yakın bulduğunun yanına oturdu. Nakışlı tahta kaşıklar birer mekik gibi lengerlere boş dalıp dolu çıkmaya.. alanı dolduranların tamamının ağızları şapırdamaya başladı.

Selçuk, her toydaki ödevini anımsadı. Yakaladığı kımız kırbalarından biriyle, hem isteyenlere tas tas kımız sundu, hem her lengerden birer kaşık atıştırmaya başladı. Boşalan lenger ırmakta çalkanıyor.. bir sonraki aşla tepeleme doldurularak ivecen siniye konuyor... Selçuk keşkekle başladığı iş ve lokmalanmayı sürdürüyordu.

Gün tutuşmuş dev bir kabak gibi Kopel tepelerine devrildiğinde toy bitti. Ocaklar üstlerine dökülen sularla söndürüldü. Kap kacak kumla ovularak temizlendi, sahiplerince dernendi. Çimene salınan bey atları yeniden yularlandı, eyerlendi. Aşırı yemekten karınları yere sürünürken, gözleri atıklarda kediler.. artık kemiklerle oynamaya başlamış köpekler sahiplerince çağrıldı. Sahipsizler kendi öbeklerinde buluşarak ayrı yönlerde dağıldı. Kitle karanlık basmadan evlerine ulaşmak için bayırın yolunu tuttu. Koca kumluk, bir anda, sabahın ilk ışıklarındaki derin ıssızlığına büründü. Selçuk, seyislik de içinde bütün gün koşuşturmaktan yorulmuş.. daha babasının kucağında kırata bindikleri an uykuya dalınıştı.

Konağa geldiklerinde Dokak oğlunu sarsmadan Bediş Hatun'a aktardı. O da aynı özenle soyup yatağına yatırdı. Konak da, Selçuk gibi derin uykuya daldı. Karı koca, odalarına geçerek baş başa kaldılar. Dokak, bir yandan soyundu. Bir yandan;

— Sabah yola çıkmam gerek, dedi.

— Sıla bu kadar kısa mı?

— Yazık ki, öyle!..

— Neden?

— Sezmişsindir!..

— Selçuk mu?

— Geçen toplantıda yabgu, kengeşin ortasında, gözlerini gözlerime dikerek; Oğlun yedi yaşına girmiş olmalı, dedi. Eğitim vakti gelmedi mi?

— Eğitim mi? Lafa bak. Tutu diyemiyor mu?

— Diyemez!.. Töre var.

— Ama ana kuzularını, sütten kesmenin yapay gerekçesi. Boyu ya da babasının aykırılığına tutu denilse daha yaraşır olmaz mı?

— Olmuyor. Olmamalı da!.. Güven ortadan kalkar.

— Güvence oğul başı, öyle ya!..

— Kölemen ya da memluk satmıyoruz ki!.. Oğul bizim. Yabgunun küçük oğluyla en bir büyük bilgelerin eğitimine verilecek.

— Elbette başka boylardan tutu alınan akranlarıyla!..

— Yasa buyurunca, boynumuz kıldan ince hatunum. Seçilmiş de, oğlu da kamu malı. Ve kamuyu kim simgeliyorsa, onun buyruğunda. Neylersin?

— Daha ermedi dersin.

— Denmez!.. Kengeşe yalan girmez. Giremez. Girmemeli. Girende ne düzen ayakta kalır.. ne düzenleyicinin adı sanı okunur, bilmez misin?

— Anayı oğuldan ayıran düzen yıkılsın diyeceğim ama, diyemiyorum.

— Diyemiyeceğini biliyorum. Yasayı koyan da, uygulayan da ilkin kendi uymak zorunda. Yoksa ne kararı karardır, ne yararı yarar. Yalan dolanla yönetenin yönettiğine vay, denilmiş. Hemen ardından da, yalan dolanla yönetilene vah!.. Balığın başı koktu mu, kuyruğu esen kalamaz. Ve yöneten bir avuçsa, kamu bir dünya. Her birinin oyunu, bir avucun yalanında öyle bir gedik açar ki, boğulan ar damarını çatlatan olur.

— Bilmem mi? Yine de yüreğim kanıyor. Kolay mı evlat acısına dayanmak?

— Zor!.. Kengeş kısalığında bile burnumda tütüyor. Sefer uzunluğunda şurama bir yumru oturuyor, diye göğsünü yumrukladı. — Yarısı senin özleminse, yarısı onun buğusu olup ciğerimi dağlıyorsunuz. İki sevdiğinden de ayrılmak yazgı olur mu? Oluyor... Ve işin en acı yanı yapacak bir şey yok. O seninle, sen onunla olmasanız kimbilir ne yaparım. Bazı geceler, çadır yalnızlığına kaldığımda, kalk git derim kendime. Gayrı düş mü, düşünce mi bilemem ama, gözlerimi kapadım mı, kendimi kıratın üstünde görürüm. Yel olur, kutlu at. Bir göz kırpımında beni koynuna atar. Ve sabahın muştusu görünmeden beni kapar. Aynı hızda çadırdaki yatağıma sokar. Özlemim dinmez ama, acım yatışır.

— Onu aynen ben de yaşıyor, sencileyin biliyorum, dedi Bediş. — Özlem burnumun direğini kırdığında, kulaklarımda kıratın

nal sesleri çınlar. Gözlerim kendiliğinden yumulur. Kulaklarım göz olur, izinize saplanır. Dağları birlikte aşarız... Deryaları el ele geçeriz. Kucak kucağa yatağa gireriz. Bağrıma bir ağırlık çöker. Nal sesinin yerini kekik kokulu nefesin alır. Geldi derim. Soluğumla içime işledi. Ben o oldum, o ben. Kalp kalbe karşı denilmiş. Özlem dinmiyor elbet. İstek soğuyor.

— Sevda derinleştikçe, düşlerle düşünceler bileşiyor, dedi Dokak sımsıkı sarılarak. — Ama bazen o da yetmiyor. Hele şimdiki koşulda. Seni oğulsuz da koyunca, dayanmak büsbütün azap. Gel bizimle diyeceğim!..

— Deme!.. ivecenliğiyle boynuna sarıldı, dudaklarıyla ağzını kapadı Bediş. Uzun uzun öptükten sonra çözülmeden azbiraz koptu. Kulağına; — Boy boynu bükük kalır, diye fısıldadı. Sonra sesinin tarazını arıta arıta; — Hiçbir seçilmiş ödevden kaçamaz. Yasa sevdadan da, analıkla karılıktan da öncedir.

— Yazık, vazgelmek olsaydı.

— Duyduğum ilk özlemde, alın hatunluğunuzu başınıza çalın!.. Ben sevdiğimi özledim der, alata bindiğim gibi Yarkent'in yolunu tutardım. Ama hizmet ömür boyu. Katlanmak yazgı. Bizim özel sevdamız, özlemimiz, kavuşmamız, acımız, sevincimiz olamaz. Bütün duyargalarımız toplum yararına açık... Bütün duyularımız sorunlara dönük.. Aklımızın tamamı boyun erinç ve gönencine işlemek zorunda. Neyleyelim, bahtımız özleme açılmış.

Dokak derin derin soludu. Özlemin alazı, Bediş'in saçını, boynunu, gerdanını tutuşturdu. Cepkeni sırtına yük oldu, çıkardı attı. Fistanı içini daralttı, tezden soyundu. İlkin başını Dokak'ın geniş göğsüne gömdü. Seyhun koyak ve menderesleriniin bütün kokularını içine çekti. Karanlığa ışılayan bedenlerle yorganın altına kaydılar.

Gün Altayların kerempesini alacalayıncaya özlemin doruklarında dolaştılar.

Selçuk, hafifleyen uykusunun içinde, saçlarının arasında dolanan eli duyumsadı. İkircimle gözlerini açtı. Tavanın nakışlarını, baba-

sının kolunu hemen tanıdı. Evinde, kendi yatağında oluşuna şaşa şaşa badem gözlerini babasına dikti.

Dokak uyandığını ayırınca;

— Kalk bakalım yiğit, dedi. — Yolcu yolunda gerek... Ve dahi er davranan, çok yol alır.

— Yaşasın, sevinciyle zıpladı Selçuk.

ON BEŞ

Uzun bekleyiş Canibe'yi yormuştu.

Zaman zaman içi geçiyor.. gözkapakları kendiliğinden kapanıyordu.

Ama, belleğinin gücü, geçeniçini canlandırıyor.. onu zorla geçmişin izine sürüklüyordu. Uykunun her bastırışında oynaşan sözcüklerle deviniler, uzun kirpiklerinin kırpışmasını zorluyor.. ister istemez kendini o ilk tanışmanın ortasında buluyordu. Çocukluğundan beri belleğinin gücünden yılgındı. Bir kez okuduğu yazı, nice kapsamlı olursa olsun, ses ses, söz söz, dize dize akıl defterine kakılır.. aradan geçen zamanda, beyninin hücrelerine mıh gibi çakılır.. ortamı bulduğu anda da, engellenemez bir biçimde ya ağzından, ya aklından dökülürdü.

Yine öyle oldu. O gecenin karabasanını yeniden yaşıyor.. ivecen derlediği yazmanın satırlarını, parmağını gezdirerek okuyormuşçasına yineliyordu.

Dedesi haklı çıkmıştı.

Yazı, insan belleğinin eksiğini giderme gereciydi. Ve bir kez kile, tahtaya, taşa ya da kâğıda geçti mi, öylece kalıyordu. Unutulsa, yitse, umursanmasa da, hiç değişmeden meraklısını bekliyor.. onunla buluştuğu anda da, nasılsa öyle görünüveriyordu. Hele rastladı da, Canibe'nin belleğine geçerse, unutulmazlar arasına giriyordu. Yeniden gözlerini kırpıştırdı. Bibi'nin satırları kirpiklerinin ucunda sağdan sola akışını sürdürüyordu.

"Nuşirevan, kamunun gözü önünde Mazdek'in hakkından gelince, bir yabgu olarak pek bir güçlendi. Başta babası Kubad, Mazdek'le etkin kamu baskısı sonucu varlıklarını istemeye istemeye herkesle paylaşmak zorunda kalan, dihkanlarla tacirler.. soylularla seyitler... Zerdüşt ateşini konuşturan yalvaç karşısında tüm yetkelerini yitiren rahipler.. değişen güç dengesinde, seçeneğini yitirdiğinden, olayların akışını sessizce izleyen askerler, hep birlikte Nuşirevan'ın eteğine sarıldılar.

Toplum önde gelenlerinin desteği yabgunun gücünü büsbütün artırdı. Babasını başlanan işi bitirme konusuna inandırdı. Ve bütün yetkiyi eline aldı.

Hemen hazine görevlisini çağırdı.

Mazdek rahipleriyle yandaşlarına her ay belli bir ödenek veriliyordu. Hazine gideri olduğu için de, kime ne verildiği ayrıntısıyla yazılıyordu. Defteri açtırarak, hepsinin adını, konumu ve yerinin listesini çıkarttırdı. Ve düzenini kurduktan sonra, ödeneklerini vermek üzere saraya çağırdı. Kullarıyla kurduğu düzen buydu kim.. nerden gelir gelsin.. kim olur olsun.. kaç kişi bulunursa bulunsun, saray kapısından girenler tutulduğu gibi, daha önce kazılan çukurlara başaşağı gömülecekti.

Mazdek yandaşları ödeneklerini almaya koştu. Görevliler saray kapısından girenin kollarını bağlayıp diri diri başaşağı gömdü.. sarayın bahçesi, balbalları insan ayaklarından koca bir gömütlüğe döndü. O güne kadar paylaşım ve eşitliği az bulup daha daha diyenler.. kıyıda köşede paylaşılmamış en küçük birikimi Mazdek'e el koyduranlarla.. tek lokmalık ayrıcalığa kıyameti koparanların tamamı, bir anda sindi.

Tacirler gönülsüz paylaştıklarını, kârıyla.. dihkanlar bölüştüklerini, katıyla.. hazine Kubad'ın buyruğuyla üleştiklerini baçıyla kısa sürede geri aldı.. varsıl yine varsıl.. yoksul yine yoksul oldu. Bozulan düzen yerine oturdu!..

Bilge bilgeliğini.. memur memurluğunu.. asker askerliğini.. var-

sıl varlığını.. yoksul yoksunluğunu.. egemen gücünü.. herkes haddini bildi. Yüce Tanrı'nın düzeni yeniden kuruldu. Eğer Tanrı düzeni Mazdek'in dediği gibi olsaydı, beş parmağın beşi birbirine eşit olmaz...Tanrı insanları öyle yaratmaz mıydı? Bilinir ki, insanlar arasında Âdem'le Havva'dan beri ayrım olmuştur.

Olmalıdır!..

Bilginle cahil.. güçlüyle zayıf.. varsılla yoksul.. erkekle kadın.. efendimizle kulları.. sahipleriyle köleleri.. üstün yaratılan insanla hayvanlar eşit olabilir mi?

Olursa, kim kime destek verecek? Kim kimi nasıl yönetecek? Kim kime gerekli yaptırımı uygulayacak?

Herkesin eşit, herkesin her şeyde pay ve hak sahibi olduğu düzen, sapkınlıktır. Çünkü hem Tanrı'nın isteğine, hem devletin yapısına, hem de insanlığa aykırıdır," diye kestirip atıyor büyük vezir. Haksız sayılmaz!.. Herkes eşit olur, herkes her şeyi paylaşırsa, dünyanın çivisi çıkar. Hiç bilenle bilmeyen bir olur mu?

Ne var ki ulu vezir, Mazdek'i uzun uzun anlattığı halde, nedense Babek'ten hiç söz etmiyor. Oysa, onun kurduğu düzen Mazdek'inkinden zerrece farklı değil.

Eğer fark aranırsa, o da şudur: Mazdek'in sapkınlığı Tanrı adınaydı. Hayırla şerri ateş buyuruyordu. Babek'inki insan adına. Gerekeni insanlar kararlaştırıyor.

Bu dünyada her bir suç ya hak, ya halk adına işlenmiyor mu zaten?

Öyle büyük bir bilge bunu nasıl gözden ırak tutabilir? Galiba kurultayın yerine tahtı.. tahtın yerine de kendini koyduğundan salt egemenlik alanını bozan ya da daraltan yönetim biçimlerini sapma diye ele aldı.

Olabilir!..

Melikşah vezaret mührünü her an geri alabilirim, diye haber gönderdiğinde; "Tahtı o mührün üstünde duruyor. Onu alırsa, o da gider," diyebilen biri, gözlerini başka yerlere ve olaylara çevirir mi?

Elbette her bir dokusuyla oranın olaylarına kilitlenecek. Bu yüzden de, Atina'nın tanrılarını ucuzladığından zehirlenen Sokratis'i... Roma'nın köleci düzenine başkaldırdığından çarmıha gerilen Spartakis'i... Bizans'ın eşitlikçilik üzere kurulmasını sağlamak için miras hakkını yadsıyan.. ve ömrünün çoğunu mağaralarda geçiren Arius'u diyârı Rum keferesinden.. mezhep kurucu Ebu Hanife efendimiz tarafından bile; " Tanrı benim!.." dediği için; "Dinde açtığı gediği, ancak kellesi kapatır," fetvası verilen.. ve bütün imamların ortak mührüyle öldürülen Hallac-ı Mansur'la... *Risaletün Gufran* adlı yazmasında, bütün müminlerin tir tir titrediği Cehennemle alay ettiğinden ömür boyu kovalanan Ebulâlâ Maari'yi Arap saydı.. bu yüzden de gözardı etti diyelim.

Hadi Alamut'unda kendini Tanrı'nın yerine koyan Hasan Sabbah da yazmadan sonra ortaya çıktı... Öteki unutulanlar yüzyılların gerisinde.. sınırlarının ötesinde.. yazmalarıyla, serüvenleri başka dillerdeydi. O yüzden görmemiş, bilmemiş, önem vermemiş olması su götürür. Babek hem ondan bir yüzyıl önceydi, hem onun doğduğu, büyüdüğü yerlerde Oğuz düzeninin tıpkısını yirmi yıldan artık egemen kılmıştı. Üstelik öz be öz Türkmen.. tıpkı Selçuklu gibi öz be öz Oğuz'du.

Onu niye görmezden geldi?

Kendi kurduğu düzeni, onun benzeri sanmaktan olmasın?" sözleriyle biten son sayfayı da derin bir nefes alarak yerine koydu. Yazmayı koltuğunun altına kıstırıp kandili nişe koyarken başını kaldırdı. Kaldırır kaldırmaz da, dehşet içinde kaldı. İbni Bibi elinde merdiven başına bıraktığı kandil, sırtında gecelikle bir hayalet gibi sahanlığa dikilmiş, ona bakıyordu. Baskına uğrama telaşıyla, eli ayağına dolandı. Saatlerdir kandil ışığında okumanın kızarttığı gözlerinde, suçüstü yakalanma utancıyla bir an Bibi'ye baktı. Sonra her cezaya hazır bir teslimiyetle başını eğdi.

O devinide, yazmanın varakları hışırdadı. Aharlı kâğıt yığını elinden kayacak.. sayfalar yeniden karışacak diye ödü patladı. Bütün gü-

cüyle parmaklarını sıktı. Yazmayı hızla bağrına bastığı an, merdivende gıcırdayan ayak sesiyle tir tir titremeye başladı. Efendisi, kandili yerine koymuş, basamakları ağır ağır iniyordu.

Kirpiklerinin arasından fışkırtabildiği kaçamak bakışlar, şaşkın ve dağınık bir biçimde basamaklara, duvarlara çarpıyor... Bibi'nin her adımda savrulan geceliğiyle, görkemli bedeninin devâsâ gölgesi duvarlara, basamaklara yayılıyor.. parçalandıkça çoğalıp büyüyor.. ağzından ateş saçan bir ejderha gibi üstüne geliyordu. Gıcırdayan her basamak korkusunu biraz daha artırdı... Gövdesi büzüldükçe büzüldü. Yüreği aralıksız davul döven bir tokmağın topuzunda bir göğüs, bir sırt kaburgalarına vurdu. Kollarının tüm gücüyle bağrına yapıştırdığı yazma olmasa, yüreği göğsünden çıkıp gidecekti. Sonunda İbni Bibi, yanına indi. Kendi kendine biçtiği yaptırım çilesi sona erdi. Artık her şey olabilirdi. Ve o her şeye hazırdı.

İbni Bibi usulca elini uzattı. Çenesini kavradı. Başını ağır ağır kaldırdı. Azbiraz eğildi. Gözlerindeki hayret şimşeklerini, cariyesinin suçlulukla ıslanan gözlerine sapladı. Efendisinin bakışlarındaki derin şaşkınlığı o zaman ayırdı. Gözbebekleri suçluluk korkusundan arındı. Şaşkın bakışlara, masmavi bir alazla karşılık verdi.

Çenesi avucunda irkildi Bibi. İlkin başını kaldırdı. Gözlerini alazın yangınından kurtardı. Sonra avucundaki çeneyi tüğ gibi kaldırarak yeniden eğildi. Çelik balkımasının yerini derinlerde gittikçe büyüyen bir kaygı almıştı. Önce şaşkın şaşkın başını salladı. Sonra bütün bağışları dertop sunan bir aydınlıkla gülümsedi.

Canibe, efendisinin kızmadığını o zaman anladı.

Bakışları yeniden alazlandı. Suçluluğun yerini şaşırtma kıvancı aldı.

İbni Bibi, Canibe'nin ayrımına ilk kez varıyordu. Belleğinin bütün köşelerini. Ne zaman alındı? Hangi işe koşulur? Akşam eve geldiğinde kapıyı açana dek hiç karşılaştı mı? sorularıyla zorluyor.. hepsinden de, bilmediği yanıtını alarak büsbütün şaşırıyordu. O şaşkınlıkla Canibe'nin mavi gözlerine yeniden baktı. Kendi kendine ve-

remediği yanıtları onun bakışlarında aradı. Orada da doyurucu bir açıklama bulamadı. Şaşkınlığı büsbütün arttı. "Olamaz!.." diye kasıldı. Gözlerini kapayarak, yeniden belleğini yokladı. Nice zorlarsa zorlasın, bir resim çıkaramıyacağını anlayınca; "Devlet işi kulu kendinden koparıyor," gerekçesine sığındı. "Vaktimin çoğu sarayda geçince, konağımda olup bitenden haberim olmuyor. Yarın ilk iş, Nebil Kâhya'yı sorgulamak olsun," derken gözleri parladı. "Yarını beklemek anlamsız. Her şeyi şimdi öğrenmek mümkün," deyince parmaklarını sıktı;

— Sen ne zamandır buradasın?

— Yılı geçti.

— Ben neden görmedim?

— Efendimiz çok meşgul. Erken gidiyor, geç geliyor.

Cariyenin gerekçesi, Bibi'ninkiyle örtüşünce, şaşkın bir sevecenlikle gözlerine baktı. Canibe şaşkınlığa da, sevecenliğe de güvenemedi. Gözbebeklerine saplanan bakışları öfkeye yordu. Suçluluk duygusu, düşünce yetisini tükettiğinden, daha bir ürktü. İbni Bibi avucundaki yüzün buruştuğunu.. gözlerindeki alazın nemlendiğini.. dudaklarının titrediğini eklem yerlerinde duydu. Ağlamasından ürktü. Bakışlarını mavi gözlerden kurtararak, şaşkınlığını açığa vurdu;

— Sen okumayı biliyorsun!..

— Heceliyorum efendimiz, sözcükleri büyük bir çabanın zorlamasıyla ağzından çıktı.

Onun günler geceler boyu uğraşıp yazdıklarını, kim olur olsun, bir yarı gecede heceleyerek okuyamazdı. Bağrına bastığı henüz bitmese de, çoğu tamamlanmış bir yazmaydı. Hecelemek için bile, belli bir bilgi düzeyi gerekirdi.

— Hepsini okudun mu?

— Merdivenden inerken elimden kaydı. Bütün sayfalar dağıldı. Verirken sabah alırın buyurmuştunuz. Sayfaları yerli yerine koyabilmenin başka yolunu bulamadım.

— Bunu hecelemeyle nasıl başardın?

— Kişi suçunu örtmek isteyince, gayreti artıyor efendimiz.

— Artar! .. Artar ya, kişi hecelemeyle okusa okusa bir gecede iki, bilemedin üç sayfa okur. Oysa sen bütün yazmayı okumuşsun. O nasıl oluyor öyle?

— Çok akıcı bir dil kullanmışsınız. İşlediğiniz konu da pek ilgi çekici. İnsan heceleyerek başlıyor. Satırlar ilerledikçe, ayırdına varmadan akışa kapılıp gidiyor.

İbni Bibi daha ilk sözcükte gözlerini kıstı. Bütün dikkatini Canibe'nin dediklerine verdi. Övülmek hoşuna gitmişti. Ama sözlerin usa dayalı düzgünlüğünü, Canibe'nin gençliğine sindiremiyor.. bir ezberin yinelenmesi diye algılıyordu. Tümce bitince, düzgün okuyamayan birinin böyle bir söz dizgesi kuramayacağını ayırdı. Ayırınca daha çok şaştı. Azbiraz gerileyerek Canibe'yi tepeden tırnağa süzdü.

Kandilin fersiz ışığında yaşı iyice belirsizleşmişti. Narin bedeni yel değmiş yaprak gibi titriyor. Suçluluk ürküsüyle büzülen omuzları düşmüş.. parmakları göğsündeki yazmada kenetlenmiş.. dirsekleri kadife fistanın içinden.. duru mavi gözleri, ikircimini taşıra taşıra yuvalarından fırlamış.. dalından koparılmış bir gonca gibi büzülmüştü.Tuğrası kulaklarına kadar indiğinden saç rengi görünmüyordu. Bilgisini denetlemek için başladığı yoklama, bedenini ölçmeye dönünce irkildi. Ama, kendi irkilmesine aldırmadan sürdürdü. Kaşları gözlerinin mavi balkımasında kızıla çalıyor.. uzun, kıvrık, doğal kirpiklerinin ucunda yakamozlar oynaşıyor.. düzgün burnu kaptığı yakamozları, hafif hafif titreyen dudaklarına aktarıyor.. oradan süzülen aydınlık, çıkık elmacık kemiklerine zıplıyor.. etli şakaklarından ağarak, gözlerinin menevişiyle buluşuyor.. duru teniyle diri bedeni, büzülmesine karşın göze batıyordu.

Elini usulca çenesinden çekti. Kaçırma telaşıyla dirseğini kavradı.

— Gel hele benimle, diye çekiştirdi.

Yazma göğsünde, dirseği Bibi'nin kıskacında dertop merdiveni

çıktılar. Dirseğini bırakmadan kandili alan Bibi, Canibe'yi odasına iterek kapıyı kapattı. Canibe neye uğradığını şaşırmıştı. Aklının her köşesinden, tutsak cariyelerin masallarıyla, hevesleri fışkırdı. Masallar, nasıl olmuşsa olmuş efendisinin dikkatini çekerek koynuna girmiş bir cariyenin.. kısa sürede gözdeliğe yükselerek, evin hanımı olması üzerine.. hevesler aynı bahtın kendilerine de açılarak, hangi rastlantıyla olur olsun efendilerinin ilgisini çekmek.. ne yapıp edip koynuna girmek.. ve sonrasında bir oğul vererek, gözdelik düşüneydi. Acaba bütün cariyelerin heveslendiği, ona mı rastlamıştı? Bu an o an olabilir miydi?

Yazmayı, kılıfının içinde aldığı gibi vermesi gerekirken dağıtmış.. okurken suçüstü yakalanmıştı. Besbelli efendisi bağırıp çağırmasının, bütün konağı daha sabah olmadan uyaracağını düşündü. Cezasını odasında vermek üzere onu sürükledi. Artık dikkatsizliğinden ötürü, itin önüne atılsa yemeyeceği ağır laflar mı eder.. bir temiz sopa mı çeker ikileminde, her ikisini de hak etmişliğine inanıyordu. Bu yüzden de, her şeye hazır büzüldükçe büzülüyor.. yazmayı göğsüne daha sıkı bastırıyordu. Satınalındığından beri üst kata çıkmamıştı. Hem Nebil Kâhya, hem Zarifi Kalfa, bunun yeni cariye için çok tehlikeli olduğunda birleşiyorlardı.

Önce aşağıda eğitilecek, incelecek.. oradakilerin her birinin huyunu suyunu.. isteklerinin biçim ve biçemini.. onları nasıl hoşnut kılacağını öğrenecek.. sonra üst katta görevlendirilecekti. Öyle olmadan çıkar... Allah korusun üst kattakilerden birinin gözüne bir minik eksiği, bir küçük kusuru çarparsa!.. Bir çuval incir berbat olur, cariye derhal esir pazarına sürülürdü. O yüzden merdiven, görevliler de içinde hepsinin karabasanıydı. Sürüklenircesine çıkarılınca, dehşet içinde cezayı bekliyordu. Birden, dirseğini kavrayan elin okşar gibi tuttuğunu ayırdı. Ayırdına vardığı yumuşaklığa tam güvenemese de, oda gözlerinin içine doldu.

Duvarına eni boyu bir kocaman bir divan yaslanmış.. üstüne iki kat kuştüyü yatak atılmış.. ipek çarşafının sarkan uçları iğne oya-

sıyla işlenip saçakla uzatılmıştı. Üstteki ipek astarlı atlas yorgan, incilerle bezenen baklava kıynaklarına bölünmüş.. her bir kıynağın çevresi, altın iplikle telkârilenmişti. Yatak kuşkusuz konağın en büyük odasının ortasına kadar uzanıyor.. orada taban tahtasını kaplayan Isfahan halısının üstüne atılmış bir ayı postu.. iki yanında, biri dolu iki kandillik olan bir rahle.. rahlede yarıdan fazlasının okunduğu ilk bakışta görülen ciltli bir yazma.. ve yandaki duvarda üstüne kitaplar yığılmış uzun, geniş bir mushaflık vardı.

Odanın sade görkemi, Canibe'yi irkilttiği an; "Sanki dedemin odası," diye düşündü. "Çocukluğumun en güzel çağını geçirdiğim oda. Onun yatağı da nerdeyse odayı kaplıyordu. Yatağı tek.. kıtığı yündü. Çarşafı ipek değil ketendendi. Onun yorganı da atlas kaplıydı.. baklava kıynağı dikilmişti. İçinin kıtığı pamuktu. Dikişi ip, kıynağı bezeksizdi. Ama halının üstündeki post aynıydı... İki yanında kandillik olan rahle, tıpkı bunun gibi ceviz ve sedef kakmalıydı. Ve en ilginç benzerlik, rahlesinde her zaman bir bölümü okunmuş bir kitabın varlığıyla.. aynı biçimde düzenlenmiş mushaflıktı. O an sanki o güzel ve âzâde çocukluğuna geri döndü. "Odasına dalar dalmaz, dedemin dizi dibine çöreklenirdim. Okuması ne kadar güzel.. yazması nasıl eğlenceliydi. Okurken işaretparmağıyla gözlerini izlerdim. Bazıları okurken mırıldanır bazıları sessizce dudaklarını oynatır.. dedemin okuması değişikti. Herkes diz çökerken, o rahlesinin başına bağdaş kurar.. herkes mıdır mıdır okurken, o işaretparmağı ve gözleriyle okurdu. Bir kezinde neden diz çökmediğini sormuştum.

"Kur'an okurken görmedin de, ondan sanıyorum!.. O göksel!.. Tanrı kelamı!.. Erişilmez, görüşülmez buyrultu. Önünde diz çökmeden, duayla öpüp başa koymadan okunmaz. Senin gördüklerinse, kul yazısı. Anlatılandan ya yararlanacağım, ya yanlış bulup eleştireceğim.. karşı çıkacağım.. belki de yargılayacağım yapıtlar. Denilebilir ki her durumda da yararı bana. Hem kitap, hem yazanıyla koşullarımız eşit. Yazıyla okuyan, ister güreşsin, ister sevişsin, aynıdır. Eşitler arasında düşmanlık olabilir. Ama yazıyla okuyan dost olmaya

koşulu. Düşman dövüşür. Dostlarsa ya güreşir, ya sevişir." Hık diye kıkırdamıştı. "Bak çapkına," dedi dedesi. "Benim halis lafımı, nelere buladı. Dur hele sen!.. Şöyle karşıma diz çöktürüp okumayı yazmayı bir temiz öğreteyim de, güreşmenin de, sevişmenin hem ne, hem de ne kadar zor olduğunu bir iyice anlayasın." Kıkırtısı hık diye kesilivermişti. Anası, ona okuma yazma öğretirken pek bir haşin olduğunu.. öğrencisini pek bir hırpaladığını söylemişti.

Dedesinin gözlerine de, İbni Bibi'ninkilere baktığı gibi korkuyla bakmış.. sevecen bir bağışlayıcılıktan başka bir şey göremeyince, ürküntüsü hemen yitmişti. Oysa şimdi bir türlü yılgıdan kurtulamıyor.. büyük bir umutla, geçmişine.. bir anlamda dedesine sarılıyordu. Okumanın değişiklikleriyle çeşitliliğini ne güzel anlatmıştı. "Kişi okudukça, birikimi çoğalıyor. Bilincinde olmadan, okuduğunu okuduklarıyla karşılaştırmaya.. ya da daha doğrusu, birikiminin miyarına vurmaya başlıyor. Ben daha iyisini söylerim, diyebildiği an yok mu kızım!.. Kişinin göğsü demirci körüğü gibi şişiyor. Yaşamak denilen şu değirmen, birdenbire anlam kazanıyor. Hatta kendi görüş ve düşünüşünün üstgeleceğini kestirirse kişi.. bütün yüce dağları kendisinin yarattığını sanıyor. Bu ne demek bilir misin?

Okumadan.. hele hele yazmadan bilemezsin ki!.. Öyleyse yarından tezi.. ananın da yadsıma hakkı yok. Derse başlıyoruz," der demez bütün şımarıklığımla atılmıştım. Hani yazı çok değerliydi.. okumak hüner isterdi?

Nasıl çırpınmıştı rahmetli?

"Yazı elbet değerli," demişti gözlerimin içine bakıp başını sallayarak; "Katıl karşı çık, her ses, söz ve tümce kavrayanı için bir yaşam serüveni.. kavrayabilmek için de, okuyanda hüner gerekir. Hünerliyse elbet. Yoksa sesi görür. Sözü okur. Tümcenin üstünden kuş misali geçer. Ama hiçbir sözden, hiçbir şey anlamadığı için, yem görmeyen kuş misali kanat çırparak geçer. Oysa, her düşünce önemlidir. Üstünde durmak.. neyi neden açıkladığını anlamak gerekir. Tut ki, senin düşüncene taban tabana karşıt. Daha bir ilgiyle anhasını

minhasını anlamak gerekir. Çünkü en azından yapılması gerekeni değilse, yapılmaması gerekeni anımsatır. Böylelikle o fikirle uygun ya da aykırı görüşün ortaya çıkar. Kabullenir ya da yadsırsın. O zaman senin usunla okuduğunla yazan, aynı düzeye gelir. Yani insan insana, fikir fikre karşıdır. Öyle olunca da, eşitler arasındaki tartışma başkadır.. erişilmez, dokunulmaz, yadsınmaz olana tapınma başka. Bundan öte okuyan birini gördüğünde nasıl okuduğuna değil, ne okuduğuna bak güzel kızım, olmaz mı?" diye uzun uzun başımı okşamıştı. O zaman sözlerini bir kalıp gibi ezberlemiş ama, hiçbir şey anlamamıştım. Acaba efendim de onun gibi mi okuyor? Görebilir, izleyebilir miyim?

Oysa ne çok sevmiştim okumasını. O ne zaman rahlesinin başına bağdaş kursa, hemen seyre koşardım. İşaretparmağı satırların altında yuvasına erzak taşıyan karıncayı andırır.. gözleri yazının üstünde kaydırağa binerdi. Parmağını tükrükleyerek sayfaları bir çevirişi vardı ki, gergin ip üstünde terazisiz yürüyen canbaz sanırsın. O okumalardan sonra, rahlenin kenarına kâğıt yığar.. kandil islerini derdiği kapaklı kâseyi, kitap taşır gibi iki eliyle kavrar.. başka zaman önünden bile geçmediği aşdamına, ağzında dualarla girerdi.

Kambersiz düğün olur mu? Tek torunu da, hemen ardından dalar.. bulduğu ilk boş yere çönerek çenesi avucu içinde, mürekkep yapmasını izlerdi.

Tam bir seyirlikti canım!..

Aşdamının eşiğinden geçip is kâsesini dikkatle ocağın yanına kor.. latasının eteğini iki ucundan kaldırıp kuşağına sokardı. Dizleri bol ağlı çakşırının altında yaşlı birer topuz gibi fırlar.. baldırları salkım salkım sarkardı. Çevresine şöyle bir göz attıktan sonra sakalını sığazlaya sığazlaya kollarını sıvar.. dizleri gibi, bileklerini de çıpladıktan sonra omzundan bir yere asılıymış gibi yavaş yavaş çönerdi.

O elinde is kabı aşdamına girdiğinde, herkes dışarı fırlardı. Bir tek benim durmama izin vardı. Öğrenmemi mi istiyordu.. seyrimden

mi kıvanıyordu, hiçbir zaman sorgulamadım. Bence öyle önemli bir iş yapıyor.. öylesine seyirlik çıkarıyordu ki!..

Ateşi kendi ölçerir.. çömleği sacayağına kendi yerleştirir.. yeterli suyu kendi doldurur.. tutkalı tutam tutam atarak karıştırmaya başlardı. Tutkal savurttuğu kaşıktan pürüzsüz akar akmaz, is kabını kavrar.. çömleğin içine boca ederdi. Çömlekten ince ince tütmeye başlayan sarı buğu, bir anda karalara bürünürdü. Karışımı savurtarak gözlemler.. katıysa sulandırır, suluysa, koyulaştırır.. kendince kıvamını bulduğu an, ya birkaç damla gül, ya da karanfil yağı damlatarak yeniden harmanlayıp karıştırır. Aşdamının içini tütsülenmiş tapınağa döndürürdü.

Bazen suyu fazla kaçırır, isi yetersiz kalırdı. Onun o andaki telaşını yeniden görebilmek için neler vermezdim. Önce bir durakalar.. biçimli sakallarını uçuştura uçuştura başını sallar. O ara dua mı, küfür mü ettiği.. hayıflandığı mı asla anlaşılmayan bir şeyler mırıldanır. Sonra bir gerinerek tunç havana uzanır. Elini yana koyar koymaz ocağın külünü deşmeye.. sönmüş ateşin neredeyse erimiş kalıntılarının külünü üfleyerek kapkara havana atmaya başlar.. doldurur doldurmaz, ele yapışır. Kömür parçacıkları kına gibi is yığınına dönüşür dönüşmez, önceki karışıma eklerdi. Elindeki kaşık, sapına kadar kömür karasına bulanıncaya yeniden karıştırır.. savurta karıştıra, divitin akıtmadan işarete dönüştüreceği yoğunluğu yakaladığı an, elinin yanacağını düşünmeden çömleği sacayağından indirir.. parmaklarını üfleye üfleye, sürahinin ağzına tülbenti yerleştirir. Mürekkebi çömlekten sürahiye.. sürahiden çömleğe aktararak hem iyice süzer.. hem de soğutur.. dolan sürahinin ağzına çam kozalağını tıkar.. kokusu uçmasın diye mi, karışını yoğunlaşmasın için mi, sorup öğrenemediğim bir nedenle, kozalağı kalın bir bezle bağlamadan önce hokkasını doldurur.. bol ganimetle dönmüş akıncı gibi kasılır. Bir elinde sürahi, bir elinde hokka, latasının uçları belinde.. kolları sıvalı.. kostak kostak rahlenin başına geçer.. sürahiyi yüklüğün girintisine, hokkayı kandilliğin üstüne yerleştirdikten sonra, üstünü düzeltir.. posta bağdaş kurarak yazmaya girişirdi.

O andan sonra yüz kişi, yüz kez odaya girip çıksa, dönüp bakmaz.. anam tepsiyi rahlenin üstüne korsa, kaldırırken birkaç lokma atıştırır.. ben suyla doldurduğum tası, burnunun ucuna tutarsam bir iki yudum içerdi. Bir kezinde anamı kendi kendine; "Acıkmıyor... Susamıyor... Yiyip içmiyor... Hatta işeyip sıçmıyor... Böyle zamanlarında in mi cin midir, kızıyken ben bilemiyorum," diye yakınırken yakalayıp ne çok gülmüştüm. O ise hiçbir şeyin ayırdına varmadan günler boyu çalışır.. gece gündüze karışır.. gündüz geceye ulaşır.. ancak kafasında beliren düşünceleri kâğıtlara geçirdikten sonra kalkardı. İşte okur yazarlığıma o kalkışlardan birinde karar vermiş.. tam karşısına diz çöktürdükten sonra, kâğıdı önüne çekmiş.. bir sesi iyice bellediğime inanınc a bir başkasına geçerek, okumayı.. onun divitini, onun hokkasına bana bana önce kargacık burgacık.. git gide onun gibi muhakkak, Reyhâni, sülüs, nesih, tevkii ve kûfi yazıların meşkini öğrenmiş.. yüzünü kara çıkarmamıştım," düşüncesiyle belli belirsiz gülümsedi.

İbni Bibi'nin gözlerini kısarak süzdüğünü ayırır ayırmaz; "Umarım kendi yüzümü de kara çıkarmam," kaygısıyla büzüldü. Oysa dedesinin yanında yanlış yapmaktan hiç çekinmiyordu. Çünkü o yanlışını hiç yüzüne vurmaz.. göstere göstere doğrusunu yapar.. duyura duyura gerçeğini söylerdi. O sayede çok kısa zamanda hızlı okumayı becermiş.. okuduğunu yazıncaya kadar aynı tutumu sürdürmüştü. Onunla okumak da, yazmak da ne kadar eğlenceliydi," diye düşündü. "Oysa aradan yıllar, başımdan neler neler geçti."

Her şey bir anda silindi. Ve mutluluk günleri kendiliğinden canlandı.

"Bunu bu oda sağladı. İlk adımda beni aldı, yılların gerisine götürüverdi. Aradaki çileyi hiç düşünmeden, oradan buraya atlamak ne hoş!.. O günlerin öğrenimiyle, onun eskimez öğütleri, benim bütün kötülüklerine karşın yaşama sımsıkı sarılmamı.. hep diri kalmamı sağlayan en büyük dayanak.. hatta tek dayanak oldu. Acıyla kendimden geçeceğim anlarda, hemen o demlere sığındım. Acım, umarsızlık ve

yoksunluğum geçmedi elbet. Dayanma gücüm arttı. Okumam yeterince hızlanınca edindiği kitapları bana okutmaya başladı. Bazen sözcük sözcük, bazen dizge dizge tartıştığımız.. ayrı görüşleri savunmaya şaştığımız olurdu. Çoğun bunu benim düşünce yetimi artırmak için özellikle yaptığını anlardım. Ama tartışma denilen ağız dalaşı öyle kıvançlı bir ortam ki, yapaylığını anında unutur, çekişmeyi sürdürürdüm. Hatta bazen sözü çığırından çıkardığım olurdu. Hiç kızmadan, öyle yumuşacık yoluna koyardı ki, utanmama fırsat kalmazdı. Demek ki bilgin ve bilgelerin ortamı aynı. Dedeminki sadeydi.. efendiminki görkemli.

Öbür cariyelerle gılmanlardan, efendimizin büyük bir bilgin olduğunu.. egemenin de, şeyhinin de onu el üstünde tutuğunu az mı duydum? Onun sadeliği bilgeliğinden, bunun görkemi bilginliğinden olmasın?

Olabilir!..

Onun kaç ödül ve bağışı geri çevirdiğine o kısacık çocukluğum tanık. Efendimi egemen el üstünde tutuyorsa, görkemin kaynağı açık. Bilge ayağını yorganına göre uzatıyordu. Bilgin ücretine göre. Bu tür karşılaşmaları da, karşıtlıkları da o öğretmişti. Boşuna mı bir kezinde; "Her öğrendiğini bildiğinle karşılaştır. Uyanı katla, uymayanı ekle. Tutmazsa, yargıla," demişti. Bu rastlantı korkudan titrerken o demleri yeniden yaşattı ya!.. Yeniden dirim, yeniden güç kazandım.

İbni Bibi beni falakaya yatırsa, canım yandı demem. Oysa bakışları duru. Işıltıları sevecen. Öyle anlaşılıyor ki, ceza niyeti yok. Yoksa beni niye buraya sürükledi? Mutlaka bir nedeni olmalı," diyerek, çevresine bakınma cesareti buldu.

Bütün araştırmalarına karşın, dedesinin afyon kutusuyla, her zaman ateşi küllü kabağını bulamadı. Gözlerindeki düş kırıklığıyla Bibi'ye baktı. O, bütün dikkatiyle bakışlarını izliyordu. Gözlerinde sevecen bir gülüş yakalayınca, irkilen Canibe oldu.

Bibi elindekini boş kandilliğe yerleştirdi. Rahlenin başına bağdaş kurdu. Yazma göğsünde ayakta bekleyen Canibe'ye gözüyle

oturmasını buyurdu. Karşısına diz çöker çökmez, yazmayı alıp rahleye koydu;

— Şimdi daha rahat konuşuruz, dedikten sonra, yazdığının beğenilmesinden hoşnut; — Demek konu ilgini çekti? sorusuyla kışkırttı.

— Mazdek'in serüveni pek çok dersle dolu. Büyük vezir mi öyle yazdı.. siz mi yeni baştan işlediniz bilemiyorum. Ama okurken kendimi, Şehrazat'ın ağzından, Binbir Gece Masallarından birini dinliyor gibi buldum.

— Hele hele, bu yabana atılır bir övgü değil.

— Yazılanlar hak ediyor. Ama, dediği an dudaklarını büzerek sustu. Söylemek istediği neyse, için için ürktüğü öylesine belliydi ki, İbni Bibi;

— Ama ne? demekten kendini alamadı.

Canibe, oku yaydan çıkarmanın kaygısıyla Bibi'ye baktı. Gözlerindeki merakın kışkırtıcılığı karşısında, susamayacağını tez anladı;

— Yalnız yazma boyunca bir şeyi anlayamadım efendimiz!..

— Hayda!.. Az önce Binbir Gece Masalı gibi okuduğunu söylüyordun. Şimdi anlamadım deyip çıkıyorsun. Neymiş o anlamadığın?

— Pek çok satırın ya sonunda, ya altında ne demek olduğunu çıkaramadığım işaretler vardı. Dikkatle yeniden baktığımda, anlatılanı kesiyor... Çoğun ilk anlatılanı tümüyle tersine çevirecek biçimde yeniden ele alıyor.. Ve işaretleri oralara koyuyordunuz. İşte bunların ne anlama geldiğini anlayamadım.

Bibi, bir kez daha şaşırdı. Yaşından umulmaz bir olgunluk... Konumundan asla beklenmez bir düşünce berraklığıyla, parmağını yazmanın can damarına basıvermişti. Bibi okuduğunu anladığı andaki şaşkınlığından daha fazlasıyla irkildi. Bir kez daha süzdükten sonra;

— Senin adın ne? sorusunu yöneltti.

— Nebil Kâhya konağa getirdiğinde Canibe koydu.

— Kâhya işinin uzmanıdır. Yakışanı yakıştırmış, dedikten son-

ra, gözlerini kapayarak bir an duraksadı. O anda, sürdürmenin sakıncasıyla, susmanın yararını tarttı. Sakınca görmeyince gözlerini yeniden gözlerine dikerek; — Bak Canibe kadın, girişiyle yanağını okşadı; — Madem okumayı biliyor.. Okuduğunu kavramanın ötesinde yargılıyorsun, şunu unutma. Yazı insanın unutmasını engellediği için yararlı olduğu kadar, unutulması gerekeni çırılçıplak göze soktuğu için tehlikelidir de...

— Bağışlayın efendimiz, dedi Canibe yumuşacık. — Bana salt yararı öğretildiğinden bildiğim o. Tehlikesi n'ola ki, bir gerçeği deşerken bilgini sustursun, bilgeyi ürkütsün?

— O kadar gençsin ki, yalınkat düşünmen doğal. Oysa yaşam denilen süreç, tam anlamıyla bir cangıl. Bir insan ömründe, iyi zaman mı, kötü zaman mı çok bilinmez.

— Ben bilirim efendimiz!.. der demez gözlerinde beliren derin acıyı gizlemek için başını eğdi. Sözlerinin gerisi birer kaya parçası gibi dilinin üstüne oturmuştu. Her birini uçurumdan tepeye yuvarlarcasına zorla yuttu.

İbni Bibi bir an ne yapacağını, ne diyeceğini bilemedi. Umarsızlıkla ellerini bağdaşının arasında kavuştururken; "Bu gecenin yarısında gökten inmiş bir melek mi?" sorusuyla daha bir şaşkınlaştı. "Minnacık bir kız. Okumayı biliyor. Okuduğunu kavrıyor. Hem de pek çok okumuşun kavrayamayacağı ölçüde... Onunla yetinmiyor. Ayrıntıların en incesini deşiveriyor. Ve daha da önemlisi çileyi biliyor. Ve hiç sözünü etmeden, içinin acısını, karşısındakinin canını yakacak ölçüde aktarmayı beceriyor. Eğer melek değilse, anamın yeniden dünyaya gelmişidir.

O da bunun gibiydi. Zamanının ulu bilgelerinden.. derin bilginlerinden.. ve en ünlü uzmanlarından biriydi. Uzaktan bakıldığında ufak tefek bir kadın.. oğul peşinde sevecen bir ana.. eşi yanında tutkun, suskun, edilgin bir hatundu. Ünü dünyayı tuttuğu.. egemenler hizmetine alabilmek için birbiriyle yarıştığı.. bilgelerle bilginler öğretisine koşuştuğu halde, uzaktan bakan biri, onu öteki kadınlardan

ayıramaz.. belli bir duyum yaklaşımında.. belli bir bilgi birikiminde olan dahi, bir ders ya da söyleşisine rastlamadıysa, deşmedikçe bilgi gayyasını sezemezdi. Kâhya bunu nerden bulmuş?"

Canibe'nin başı yerde, yutkunduğunu o zaman ayırdı. Oturduğu yerde bağdaşını bozmadan kaykıldı;

— Anlaşılan şu kısacık ömründe, kötüsünü görmüşsün?

— Gördüm efendimiz!..

— Görmüş, vaktinden önce olgunlaşmışsın.

— Güvencem sizsiniz.

— Biziz. Ve bundan öte, sana tasalanmayı yasaklıyoruz.

— Ömrünüze bereket efendimiz!..

— Bak işte bu duaya değer. Çünkü okuyan, öğrenen, yargılayan ve değerlendirendir. Bu da kaçınılmaz olarak yazanla aynı tehlikeyi paylaşmasına neden olur.

— Yazan yazdığıyla yazarken dışında yalnız değildir. Elbette yazdığını birilerine ya da kamuya sunduysa. Okuyan ise, yazıyla baş başadır. Ağzını yumdu mu, hiçbir tehlikeyle, hiçbir biçimde karşılaşmaz.

— Peki bu mümkün mü sence?

— Kalkıp görmeseniz, mümkündü.

— Kalktım... Gördüm... Foyan meydana çıktı. Hadi bu bir rastlantı diyelim. Ya yazdıklarım berbat olsa da, övgü yerine yermek zorunda kalsaydın.

— Öyle bir şey olasız efendim!..

— Neden?

— Bana yazının kutu öğretildi.

— Kim öğretti?

— Dedem...

— Deden kim?

— Tıflı Koca derlerdi.

— İlgitli Tıflı Koca mı?

— Tanıyor muydunuz?

— Babam çok sözünü ederdi. Çok iyi bir eğitmenmiş.

— Öyleydi efendim. Kolay öğretir, çabuk belletirdi.

— Öyleyse yazmayı da biliyorsun.

— Öğretilmişti.

— Unuttun mu yoksa? Gayret ederiz. Anımsarsın.

— Bilenden bilgi gizlemek zor efendimiz.

— Zor ama, bilineni açık etmek de tekin değil, öyle ya!..

— Bazen bilgi, kendini ele vermekte. Kişinin hiç ummadığı yer ve zamanda, ortalığa saçılıvermekte. Bir de saçıldı mı, örtmek de, saklamak da olasız.

— Zaten tehlikesi de o. Bilen kana kana edinir. Bilmeyen döne döne öfkelenir. Ve kabak her daim bilgiyi açıklayanın başına patlar. Sorguladığın işaretler bunun içindi.

— Sorgulamadım efendimiz. Çözemediğimden meraklandım.

— Temize çekerken koşullara bakacağım. Uygunsa kendi düşüncemi yazacağım. Değilse hiçbirini sunacağım yazmaya koymayacağım.

— Bu doğru değil efendim!.. Bana öyle geldi ki, siz bu yazmayı doğruların öğrenilmesini sağlayan o düşünceleri açıklamak için yazmışsınız.

— Öyle başlamıştım. Ama Cuveyni efendimiz, Nizamülmük zamanından günümüze çok zaman geçti. Onun sapkınını fersah fersah geçenler çıktı. Şunları bir derleyip toplasan iyi olur, deyince iş değişti. Yazıya kendinin başlaması başka. Bambaşka bir özgürlük. Fikir ve düşüncen neyse ona uygun götürüyorsun. Sipariş üzre tamamlamak başka. Ödül bekliyorsun. Ücret alıyorsun. İster istemez fikrini kiralıyorsun. Ve dahası, hiçbir baskı olmasa da, en azından sunduğunu hoşnut kılmak istiyorsun. Bu da kendin gibi düşünmek yerine, onun gibi düşünmeyi dayatıyor. Dayatınca da, kendi görüşünü ayıklamaya başlıyorsun.

— Tek tutsak biz değiliz mi buyuruyorsunuz?

— Sizden beter olduğunu söylüyorum. Bir cariye, bir efendi-

yi hoşnut edecektir. Tutkusu, isteği, tutum ve davranışı belli bir insanla karşı karşıyadır. Yazıcının tutsaklığı öyle değil. Hem kendi görüşünü koruyacak, hem efendisinin yerine geçerek, onun görüşüne uygun yazacaktır. Başkasının kafasındaki düşünceyi kim bilebilmiş de, uygun yazabilmiş?

— Haklısınız!.. Bizim tutsaklığımız somut. Kızdınızsa öfkeniz.. bağışladınızsa sevginiz açık. Oysa fikir ve düşünce soyut. Tutsaklığı da soyut oluyor. Kişinin aklına, yüreğine ve vicdanına sığdırabildiği ölçüde büyük. O yüzden, kâğıda döküldüğünde çok daha tehlikeli. Ne var ki düşünce, yeraltı suyu ya da yanardağ gibi bir şey. Ya bir çatlak bulup ya da dağları delip püskürüveriyor. İşaretlerin anlamını bağışlamasanız, bu kadar açık seçikken bile çözmek mümkün değil. Ya bir de açıklanmayan fikir, düşünce ve görüşü anlamaya çalışmak, derken Bibi'nin bağdaşında sere serpe yatan ellerinden birini yakaladı. Okşayarak öptükten sonra eğilip başına koydu.

— Sen bu odada kimsenin tutsağı değilsin, diyen Bibi'nin öteki eli kendiliğinden devindi. Uzanıp Canibe'nin başını kavradı.

Tuğrasını çıkarınca, kızıl saçları bir alev çavlanı gibi omuzlarına döküldü. Oradan da kişinin içini titreten bir ezgi hışırtısıyla beline sarktı. Yüzü açığa çıktı. Gözlerinin göğü daha bir aydınlandı. İçinde renk cümbüşüyle gökkuşakları belirdi. Renkler ayrıştı. İlkin tek tek, sonra topluca Bibi'nin gözlerine aktı.

— Allah Nebil Kâhya'dan razı olsun, dedi usul usul kızıl saçları sığazlarken; — Seni bulmuş. Bana bir baba dostunun bilge torunuyla söyleşme kutunu bağışlamış, dedikten sonra tane tane; — Bundan öte yerin bura. Ona söyleyeceğim. Herkes bilecek. Yüksünmezsen, yazdığını ilk sen okuyacaksın. Yazın güzelse, temize sen çekeceksin. Ama bir koşulum var. Aklına yatmayan her sözcük konusunda bana, ürkmeden, sakınıp çekinmeden, aklından geçeni geçtiği gibi açıklayacaksın.

— Açıklanan fikir ve düşüncenin kime ne zararı olabilir ki, sakınılıp çekinilsin?

— Açıklayana olabilir, derken kendi yanıtını çok yavan buldu; — İnsanlar yeni, aykırı ya da katılsa bile alışkanlıklarını sarsacak savlardan hoşlanmazlar, diye sürdürdü. — Hele günümüzdeki gibi zorbalıkla haksızlığın başını alıp gittiği zamanlar büsbütün tehlikelidir. İster cahil bir efendi olsun, ister bilgin yobazın biri, aykırılık gibi gördüğü her fikri, ne yapıp ederek en kaba yöntemlerle gidermeye çalışır.

— Giderilecek fikir ve düşünceyse, yanlışlığı kanıtlanır. Olur biter.

— İyi de, bu senin dediğini yapmak için, insanın fikir ve düşünce sahibi olması gerekir. Fikir ve düşünce sahibi olmak için de, bilgi baş koşuldur. Oysa hemen her yerde, genel geçer düzeni ayakta tutanların çoğu bilgiden yoksun.. hatta çoğunun okuması dahi yoktur. Düşüncesi baba mirasıyla, efendisinin buyrultusu.. bir de yaranına güdüsünden.. fikri, kendince bunlara uygun bulduğundan ibarettir. Ben basacağı mührün yerini bulamayan kaç vezir tanıdım, bilir misin? deyince Canibe'nin hayretle açılan gözlerine uzun uzun baktıktan sonra; — Böyle biri düşünceyle fikre neyle karşı çıkacak? Kırk katır ya da kırk satır seçeneğiyle he mi?

— Ama o işaretli yerlerde öylelerini ürkütecek çok fikir var.

— Emin misin?

— Evet.

— Bir örnek ver.

— Eşit kadın mal olmayı kabul eder mi, sorusu.

— Sen basbayağı bütün yazmayı bir iyice okumuşsun.

— Sayfalara numara koymamışsınız efendim. Bana güvenmiş, yapıtınızı vermiştiniz. Aldığım gibi sunabilmek için fikri izlemekten başka seçeneğim yoktu.

— İyi ki yokmuş. Yazın da okuman kadar düzgünse iyi bir yazman bulduğum inancı giderek daha pekişiyor. Şimdi söyle bakalım, soru yanlış mı?

— Değil!.. Ama günümüzün kadını eşit mi? Bencileyin, esir pa-

zarından alınanlar bir yana, nasılsa mal bilinir. Soylu ailede doğan.. düğün dernek soylu aileye varan bir kadın eşit sayılıyor mu? Asla!.. Öyleyse bugün bu insancıl soruyu kim duysa, yepyeni ve pek aykırı bir söz işitmiş gibi tüyleri diken diken olur.

— Senin oldu mu?

— Ben bir halayığım efendimiz. Sizin malınızım zaten. Eşitliği düşünebilir miyim?

— Anamdan bilirim Canibe. Okuyan, öğrenen, bilen kadın, bilgisinden olmasa, okumasından yararlanarak yaşamını kazanır. Yaşamını kendi emeğiyle kazanan hangi kişi tutsaklığa razı olur? İşinin tutsağıdır, evet!.. Belki bedeni de, koşullar gereği tutsak görünür. Ama aklı da, gönlü de özgürdür. Şu andan başlayarak, benim gözümde sen de öylesin. Sakın bir tutsak gibi davranma.

Canibe içini dolduran sevincin dayanılmaz itkisiyle yerinden kalktı. İbni Bibi'nin boynuna sarılarak, saçlarını gül yaprakları gibi gövdesine döktü.

ON ALTI

İyice yorulmuştu.

Sayramsu deresinin kıyısında durdu. Bir buçuk fersah yüksekliğinden kopup gelen sığ su pırıl pırıldı. Yatağının kara çakılları, dağdan buraya töperlenmenin arınmışlığında yakamozlara gülümsüyor.. derenin kararan rengiyle, güneşin yakamozlarla oynaşı, renklerin raksını beziyordu.

Yarısı suyun içinde, üstü kara bir mermeri andıran yayvan taşa oturdu.

Ayaklarının sızısını yoklaya yoklaya çarıklarını çıkardı. Kaval kemiklerini ova ova dolaklarını çözdü. Parmaklarının ucundan burnuna ağan kokuyla irkildi. Yüzünü buruşturdu. İvecen dolaklarını suya saldı. Çalkaladı, sıktı... Çalkaladı sıktı. Burnuna derenin kar kokusu gelince, güzelce sıktı. Ardında dertop ışılayan kızgın kayrağın üstüne tek kat uzatarak, kurumaya bıraktı. Gözü suya girmekten korkarca taşın kıyısına tutunmuş ayaklarına gitti. Yürümekten tabanları şişmişti.

"Taklamakan çölünün ardından Tanrı Dağları'nı da tanıyan her taban, davula döner. Kervancıların günde dört fersah gitmesi boşuna değil. Onun yarısında da, en az bir mola var. Sen de bir kervanın izinde gideceğine, gün doğumundan batımına durmadan yürürsen olacağı buydu. Önce Hemedanlı ozan Yusuf gibi eşkıyaya soyulur, bütün azığını kaptırırsın. Ozan olamadığın için dilini ağzında tutup çakşırının ağına dikili son kızılla yeniden azık düzer.. bir an önce buralardan kaçınayı kurarsın.

İyi de ayak başa uyarsa iyi!.. Daha Şahyar çayına varmadan Sayram kıyısında oturur kalırsa neylersin?

Yazık!..

Her biri mayalı hamur gibi kabarmış," alayıyla oturduğu taşın üstünde yana döndü. İki ayağını da cas diye suya saldı. Dere Tanrı Dağları'nın ayazını içmiş.. esrikliğini tüm Tarım havzasına yayma kararıyla, çağıl çağıl akıyordu. Kimbilir kaç kere kaç bin yıldır yuvarlana yuvarlana mı? Üstünden, yanından akan suyun okşayışlarında eriye eriye mi? Ayırması zor, bütün pürüzlerinden arınmış, uysallaşmış taşlarda zıplarken ak köpüklere bulanıyor.. köpükler gün ışığıyla oynaşır oynaşmaz yakamoza kesiyordu.

Gözleri köpüklerde, ayakları suda, sızılarını arıtıncaya bekleme isteğindeydi.

Birden irkildi. Karşıdan cıvıl cıvıl çocuk sesleri geliyordu. Sesleri izlediğinde, altı yedi yaşlarında üç çocuğun güle oynaya dereye doğru geldiklerini gördü. İkircimlenerek toplanmaya kalkıştığı an, üçünü de gözden yitirdi. Ama sesleri hemen az ilerdeki kıvrımın üstünden dereye düşüyor.. kulaklarında yansıyordu. "Besbelli çimecekler. İyi de bu sığ suda nasıl oynarlar?" sorusuyla bakındı. Çocukları yine göremedi. Belli ki, dönemecin oralarda bir yerdeydiler. Sesler çok yakındı. Kulağındaki yansının yerini araştıran gözleri, karşı kıyıda, azbiraz derinleşmiş büklümü ayırdı. Boynunu çarpıtarak büklümü bütünüyle görmeye çalışmadı. "Besbelli büklüm derinleşmiş. Minik bir göl oluşturmuş. Ve o göl, Sayram veletlerinin ılıcasına dönüşmüş. Biz Tutak akamla Kopet'te az mı çimdik?

Üstelik böyle küçük bir dere, minik bir göl de değildi suyumuz. Derindi... Genişti... Hızlı akar.. içine düşeni kapar, akıntısına katardı. Hangimiz kendini bıraksa, bir ceviz ya da kestane kütüğü gibi taşlara çarpa çarpa.. kıvrımlarda yalpalaya yalpalaya, eğimlerde çalkalana çalkalana.. bir kaya, kök ya da kıyıda bir dala tutununcaya kayar giderdi. Anamın çağrıları da, çığlıkları da gittikçe uzaklaşır... yankısı tükenmeden, babamın tek koluyla, tek kü-

rekli bir sal gibi yankeş yankeş yanımızda belirmesi.. ensemizden tutup kıyıya çektikten sonra; "Su hayattır. Girmeyin, içmeyin, kullanmayın diyen yok!.. Ama evin önündeki suyla, buradaki başka değil ki," diye çıkışması bir olurdu.

Tutak akam azarı bitene başını sallaya sallaya her sözcüğü onaylar.. laf biter bitmez de, elleriyle çıplaklığını örte örte; "Zaten biz de aynı suda yunmak için kendimizi salıveriyoruz ya," derdi. Meğer babam ona; "Çinliler, aynı suda iki kez yunulmaz, der," demişmiş.

Beklediği yanıtı alan babamın gülümseyen yüzü, eskimeyen bir tasvir.

Bu kez de o, tıpkı akam gibi başını sallaya sallaya onaylar; "Haklısınız!..Orda en iyisinden sevginin gözucunda.. gözetimi altındasınız.. biz zorlanıp bakmasak da, gözlerimiz içinizde. Dilediğiniz gibi davranamıyorsunuz. Gözden ırak olunca, içinizdeki göz de yumuluyor. Başına buyrukluk egemenlik. Her düşünmeyi bilen kişi için dünyanın en hoş, en güzel hali!.. Öyleyse siz siz olun oğullarım, şu yeryüzünde başına buyrukluktan.. yani egemenlikten yüce bir şey olmadığını.. salt o onurun bile kaç ömre değdiğini unutmayın," öğüdünü yinelemekten usanmazdı.

Babamla akamın bu sözleri çocuk aklıma pek bir gizemli görünür.. daha onlar ağızlarını açmadan ezberimden dökülüveren laf ne kadar anlamsız gelirdi.

Sanırım o zamanlar tam oyun çağında.. altı ya da yedi yaşımdaydım.

Tutak akam, babamın yıllar yıllar sonra bana da dediği, "Onun verebileceği her şeyi almış, bir otacı, bir kam," kocaman bir adamdı.

Yine böyle sıcak bir yaz öğlesiydi.

Biz yine kendimizi Kopet'in coşkun sularına salıvermiştik.

Önce ev gözden yitmiş.. sonra tapınak görünmez olmuş.. öteki kıvrımda da, kestanelikle cevizlik de yitiklere karışmıştı.

Suyun en derin yerinde oynaşıyor.. başıboşluğun tadını çıkarıyorduk.

Enseme yapışan bir pençe, oynaşımızı kesti beni kıyıya itti. Kıyıya üçümüz aynı anda çıktık. Biz bunu hep yapardık. Çıplaklığımızdan utançsız yan yana suya meydan okuyan bir kayanın üstüne oturduk. Babam gözlerini akamın gözlerine dikmiş; "Oğul atayı aşmalı," demişti. "Bunun yolu da, Nişabur kitaplığından geçer. Kendini bir iyice yokla Tutak Bab... Yetkinliğin yeterliyse, var bir vakit de orada eğlen. Bilgin tamamsa, bilincin keskinleşir. Yolunu kendin seçersin. Dileğim, üşenmemen, usanmaman ve burayı.. özellikle de anamı unutmaman. Bilirim her bilge, kamunun kanadına tüner. O nereye sürükler ya da neyi gereksiniyorsa, ordadır. Tüneme, gitme diyemem. Diyeceğim, burayı hep içinde taşı. Ve bil ki, ne zaman, nasıl dönersen dön, kolları açık bir ana kucağı bulacağındır."

On yıl sonra aynı şeyleri bana da söyledi.

Ve tıpkı ona yaptığı gibi söylemeden önce; "Dur hele," dedi. "Aç ağzını, yum gözünü." Dediğini yaptım. Yumdum gözümü, açtım ağzımı. Şak diye ağzıma tükürdü.. gözüm kapalı yuttuktan sonra, "Irkıl Koca'dan Kam Yuca'ya, ondan Kam Buran'a... Yüce Tanrı'dan adı güzel Muhammed'e, ondan Babek'e inmiş.. ve onlardan bana kalmış ne varsa şimdi sende. Geçmişin bilgisiyle birikimine sahipsin. El aldın, emanet yüklendin. Gayrı bir ocak, bir kam, bir otacı... Bir Bab oldun.

Başın sağ, gövden esen!.. Gelecek senin. Gerektiğince kur... Uyarınca kurgula ve yaraşırca yaşa!.. Son öğüdüm şu: Var şimdi Nişabur'a. Son habere göre, Tutak Bab akan orda her bilgenin ömrünü geçirmek istediği kitaplığın görevlisi.. o düzeye gelmiş bilgenin doğal işi olarak sarayın otacısı.. hem de yetkinliğinin göstergesi ahi kalfası imiş. O sana her zaman aka gibi değil, ata gibi davrandı. Öyle karşılayacağından kuşku duyma. Ne ki yüklenmiştir, aktarmayı, burada sakınmadıydı, orda üşenmez. Ötesinin yolunu da mutlaka, bütün açıklığıyla gösterecektir. Zaten o kitaplığı aklına yükleyebilirsen, her yolu bulursun. Dileğim, üşenmemen, usanmaman dır."

Ben kutlu doğanlardanım.

Babam öğretti, akam belletti. Böylece herkesin aradığı yolu gösterdi!.. Hem de, aramanın, yürümenin, yaraşmanın bütün yollarını, esirgemeden, tam bir içtenlikle. Ben nice yüce dağ aştım.. nice uçsuz çöl geçtim. Nice yorulursam yorulayım, ne üşendim, ne usandım. Bilgi kut, öğrenmek mut!..

Nişabur'dan Şam'a o kutla muta ermek için yürüdüm. Bağdat'tan Hint'e onun için. Ve hiç duraksamadan Hint'ten Çin'e, Çin'den çöle, erdemi aradım.

Yorulduğum.. soyulduğum.. dövüldüğüm anlar oldu.

Yol uzun, güç belirli. Bazı bir sözcüğün ardında.. bazı bir yazmanın peşinde, çalmadığım kapı, açmadığım kilit kalmadı. Bunca uğraşın yıldırdığı anları deveye yüklesem çekemez. İnsan nasıl da dayanıklı!..

Şu an gibi, tabanlarının şiştiği.. kemiklerimin sızladığı.. gücümün tükendiği zamanlar çok oldu. Ama her kezinde, silkinip miskinlikten sıyrıldım. Baba ocağına yüzüm ak, alnım açık varacağım. Ordan yine yola düşeceğim. Çünkü bu yol pek bir uzun.. ve ne yürümekle, ne dinlenmekle sonuna erişmek mümkün.

Kanıtı ortada.

Ben bunca yıldır yürümekteyim, ucunu bulamadım.

Ve ne kadar yazık!..

Olgunluğumu akamda sınayamadım.

Kıtlık ve salgın, her yerde, her zaman düşmanı insanlığın.

Nişabur da kıtlığının ardından veba salgınına uğramış. Anlatılana göre akam, gece gündüz, uyku durak bilmeden her hastaya koşmuş.. yetişebildiği çok kişiyi ölümün elinden çekip almış. Ama o kıyamette kendini unutmuş.

Eminim vakit bulamamıştır.

İnsan bir yana, bir hayvanın pençesine diken batsa, çıkarıp yağlayıncaya çırpınır. Onun o özgeçisini düşündükçe, kendimi hep seçici buldum. Öyle insanlar vardır ki, ne kadar özenilirse özenilsin, benzeşmek olasızdır. Tutak Bab, onlardandı. Böylesi bir salgın söz

konusu olduğunda öyle yoğunlaşır ki, kendini unutur. Adı üstünde salgın... Kılıçla yok edilmeyecek kadar çok insanın kırılması...Bir avuç otacının tamamına umar bulması demek!..

Mümkün mü?

Olmayanın, olmayacağın, olmasına koşan kişide kendini düşünecek hal mi? Otayacak mecal mi kalır? Kalsa da Tutak Bab'ı bilirim, onu birini daha kurtarmaya harcar. Olan da bana olur. Bilgimi bilgeliğinde sınamak istiyordum," dediği an, çevresine bakındı. Ve o an; "Peh!.." dedi kendine. "İyi ki o böyle bir lafı duymadı. Hemen kaşlarını çatar, 'yıkıl karşımdan kaltaban,' derdi. 'Bilgi sınanmayacak kadar bilgedir. Kendisi kendisini kanıtlar.'

Yaşasaydı da, deseydi!..Yitiğim büyük!.. Demek ki, şu yeryüzünde alınacak dersim.. bu gövdeyi koşturacak yerim var daha. Olsun!.. Bizim defterimizde ne üşenmek, ne usanmak, ne de yorulmak yazılı. Gerekirse öğrenmeye yeni baştan bir daha, bir daha başlanır. Geçilmiş yollardan geçilir.. aşılmış evreler aşılır.. ve silbaştan edilir. Kişi mutunun ardından koşar. Ondan kaçar mı?

Bak bunu iyi buldum.

Boyun çağrısı tam zamanına rastladı. Umarım vaktinde yetişir.. umulanı gerçekleştiririm. Yoksa daha Yesi'ye dönmezdim. Çağrının gereğini yerine getirir getirmez, evime varır.. ana babamda sınarım. Sağ esenseler, akamın balla sarıp diyeceğini onlar bibere banıp tıkıverirler. Yeter ki vakitleri olsun.

Umarım kentte işim tez biter.

Beni akama yollarken anam değil ama, babam çok yaşlıydı.

İvecenliğim bundan!.. Diliyorum ki, bir an önce önlerinde diz çöküp öğrendiğimi Maun Bab'la Aslıcan Hatun'a aktarayım. Korkum, yetişememek. Öyleyse devin kaltaban!.. Ayak şişmesi, kemik sızısı, oturup kalmaya neden mi? Sen bir otacısın. Şişkinliği indirip sızıyı kesemiyorsan, öğrendiğine yazık!.."

Kendi kendini azarlamanın yararını gördü.

Sızının dindiğini, şişliğin indiğini ayırdı. Suyun içinde ayakla-

rını salladı. Birkaç kez yekinerek ağırlığını tarttı. Ne ayaklarından, ne kemiklerinden ses geldi.

Yandaki taşa uzandı. Dolaklar kurumuştu. Ayaklarını sudan çıkardı. Silkeledi. Elleriyle ovuşturarak kuruttu. Dolakları doladı. Çarıklarını çekti. Elini yüzünü yıkadı. Köpükleri avucuna doldura doldura su içti.

"Demek o üçü bütün ağırlığıyla bilincimi kaplamış. Şu taşın üstünde başımı güneşe verip ayaklarımı suya salıncaya kadar, ben her bir şeyi öğrenmenin aşkına değil.. onlara göstermek için edinmişim.

Tüh bana!..

Eksiğimi onların yolunda tamamladım," diye diye üstünü başını düzeltti.

Az ötesinde dere iyice yayılıyor.. belli ki, geçit veriyordu. Davrandı. Ayakları hiç yüksünmeden gövdesini taşıdı. Belirlediği yere gelince, yanılmadığını bildi. Dere orada iyice genişliyor.. suyun yüksekliği bilek düzeyine iniyordu. Eğilip ayaklarını çıplayacağı an, suyun üstünde gülümseyen taşları ayırdı. Sıralanmış taşlardan zıplaya zıplaya karşı kıyıya ulaştı. Çocukların geldiği yöne döndüğü an, dere kıyısında yükselen tümsek yutmuş olmalı, birdenbire bütün sesler kesildi. Yönü yitirme, yoldan ırama kaygısıyla bakındı. Onlar da bizim gibi kendilerini suya salıp gitmesin, derken tümseği aşı. Giyindiklerini görünce, suskunun nedenini anladı.

"Yorulmuş olmalılar," düşüncesiyle; "Ben o kadar oturdum mu?" sorusu çakıştı. Başını sallaya sallaya çocukların üstüne yürüdü. Onu gördüklerinde aralarına girecek kadar yakınlaşmıştı. Çocuklar ürküntüyle birbirine sokulunca, gülümsedi;

— Sayram uzak mı?

— A'a, yansılaması üç ağızdan aynı anda çıktı.

— Demek yakın?

— He!..

— Oralı mısınız?

— He!..

— İşten mi kaçtınız, dersten mi?

— Ne o, ne o, dedi en küçükleri.

— Analarınızdan izin aldınız yani?

— Benim anam, babam yok!.. yanıtı aynı ağızdan geldi.

— Bağışla, bilemezdim, diyen sesteki sevecenliği anında ayıran çocuklar zınk diye durdular. Elleri bellerinde, apışları açık, gözlerinde şaşkınlıkla Arslan'a baktılar. Bir acayip nesne görmüş gibi, onu tepeden tırnağa, uzun uzun inceledikten sonra, içtenliğine inandılar. Şaşkınlıkları saygı karışımı sevgiye döndü. Yeniden giyinmeye giriştiler. Adımını biraz geniş atarak aralarına girdi. Elini en küçüğün omzuna koydu. Hemen bir üçgen oluşturdular. Dayanışmaları hoşuna gitti;

— Adın ne?

— Tutak!.. der demez sıçradı Arslan Bab. Düzlükten uçtu, az önce oturduğu taşın üstüne düştü. Su aldı onu çocukluğuna kattı.

Tutak akasını görür gibi oldu. Çocuğu baştan aşağı süzdü. Yıllardır aradığını bulmuş gibi, daldı. Tutak akasıyla, suyun içinde oynaşıyorlardı. Analarının kıyıda dikilmiş onlara baktığını görmemişlerdi. Bir ara, kim daha çok duracak diye suya daldılar. Dipteki taşlara tutunarak, dayanabildikleri kadar dayandılar. "Boğulayazmış, ilk başını çıkaran ben olmuştum." Başları çıkar çıkmaz, kulakları iki kaplan pençesinin içine düştü. Boğuldular sanan anaları telaşla suya girmiş... Yarı beline kadar sırılsıklam ıslanmasına aldırmadan, kurtarmaya kalkmıştı. Oyun olduğunu anlayınca, telaşının öcünü; "Hay haytalar!.. Ödümü patlattınız," azarıyla iki kardeşten almıştı. Kulaklarını bir iyice burktuktan sonra; "Bir daha böyle tehlikeli oyunlar oynamayın," uyarısıyla çıplak sırtlarına birer şamar atarak sarılmış.. ikisini de bedenlerinin ıslaklığına aldırmadan bağrına basarak uzun uzun koklamıştı..

Eli ayırdına varmadan kulağına gitti. Memesinden kıkırdağına alaza kesmiş.. sırtı tatlı tatlı kaşınırken teni ana sıcaklığıyla ürperdi. "Ananın vurduğun yerde gül bittiği doğru galiba," düşüncesiyle eğilerek çocuğun gözlerine baktı;

— Demek senin de benim gibi kimin kimsen yok!..

— Olma mı? Ablam var!..

— Aman, dedi bu kez azbiraz kabaca olan. — Gevher abla suya girdiğimizi duymasın.

— Yasak mıydı?

— Bize değil... Buna yasak, derken parmağıyla Tutak'ı gösterdi.

— Söz, söylemem!..

— Söyleme, dedi bu kez de öteki. — Duyarsa bize kızar.

— Kızınca da, koşar muştu verir gibi anamızı kışkırtır. Azarla kurtulabilsek kendimiz derdik. Anamız dağı üstüne yığsak ses etmez. Ama bunun ablası ne zaman bizden yakınsa, oklavayı kaptığı gibi kıçımızda paralar.

— Kıçımızda değil, kıçımda desene, dedi hemen ortadaki.

— Siz kardeş misiniz? sorusuyla dalaşmalarını önledi Arslan.

— He!..

— Anladım. Sopa sana da değer öyle ya!..

— He!..

— Öz mü?

— He!..

— Demek büyük uslanırsa, küçük izler, denmekte!..

— Hiç kuşkun olmasın.

— Madem öyle, derken ellerini yardıma koştu; — Ben hiçbir şey görmedim, duymadım, söylemem!.. Ama bana Sayram yolunu gösterirseniz!..

Tutak parmağını uzatırken, kabacaları atıldı;

— Ondan kolay ne var. Helbet gösteririz!.. güvencesinin hemen ardından, giysilerini göstererek; — Dilerseniz azbiraz bekleyin... Biz de gidiyoruz.

— Beklerim.

Ürküleri çoktan savuşmuştu.

Bekledikleri, her aykırı davranışlarında, her yaşlıdan işitmeye alıştıkları azardı. Tersine yanlarına sokulan koskoca adamın onla-

ra sığınması, güvenlerini pekiştirdi. Suya girerkenki kaçamak neşesine yeniden kavuştular. Ama onu gördüklerinden beri, önceki dalaşlarından vazgeçmiş, birer uslu çocuk kesilmişlerdi. Bedenlerini kaplayan su damlalarını göynekleriyle çakşırlarına emzire emzire, çabucak giyindiler.

Çarıklarını çıplak ayaklarına çeker çekmez, kıyıdan yamaca sardılar.

Top çamları arkalarında bırakırken;

—Tepeyi aştık mı, Sayram'dayız, dedi Tutak.

— Yakınmış!..

— Çok yakın!.. derken ağzı köpürmeye, omuzları kasılmaya başladı. Arslan, hemen bir kolunu gövdesine doladı çocuğun. Kuşağından hızla şimşir kaşığını çıkardı. Kardeşlerin dehşetle açılmış gözlerine; "Dilini ısırmasın," güvencesiyle sapını dişlerinin arasına yerleştirdi.Tutak'ın kafası, boynu boğazından yırtılmış gibi geri kaykıldı. Gövdesi kasıldı, bedeni kaskatı katıldı. Tutmasa bir kütük gibi yere düşecekti. Kolları, bacakları kasılmaya başlayınca azbiraz eğildi. Boştaki kolunu da oyluklarından geçirdi. Kurban edilmiş bir adak gibi kasılıp gevşeyen çocuğu, dikkatle kucakladıktan sonra sordu;

— Evleri yakın mı?

— Geldik sayılır, dedi kabacası. — Ölmeyecek değil mi?

— Yok!.. Biraz rahatsızlandı. Az dinlenirse, bir şeyi kalmaz.

— Oh aman iyi!.. Yetime bir şey olursa, kendimi bağışlamam.

— Olmayacak... Tasalanma!.. Hiçbir şey olmayacak!.. güvencesi iki kardeşi yerinden sıçrattı. Bir koşu öne geçtiler. Sonra durup geri dönerek yola dikildiler. Bacakları açılmış, elleri bellerinde Tutak'ı kucaklamış gelen adamı uzun uzun süzdüler. İyice yaklaştığı an, küçüğü dayanamadı;

— Sen Hızır Aleyhisselam mısın?

— Tövbe!.. Ne haddime!.. Onu da nerden çıkardın?

— Büyüklerimiz her daim, diye karşıladı çocuk; — Onun her daim tam yerinde, tam zamanında eriştiğini söylerler de, ondan!..

— Alptekin haklı, dedi Tutak'ın ayağını yardım için tutan büyüğü. — Biz onun o halini ne zaman görsek, ne yapacağımızı bilemez.. ya olduğumuz yere çakılır kalır.. ya sansar görmüş çil yavrusu gibi dağılır.. ya da yapılmaması gereken şey yapar, bilmeden bir kötülük ederdik.

— Bana hiç de öyle kolayca ürken, bir hastaya zarar verecek insanlar gibi gelmediniz.

— Hızır imdadımıza yetmese, yiğitlik de yetkinlik de mümkün mü? diye kasılan büyüğe katılan küçük;

— Güntekin akam doğru buyurur, dedi.

Yamacı aşmışlar, bayırın başına varmışlardı. Sayram, dağının yamacına serilmiş bir ipek halı gibi önlerindeydi. Kara taştan evleri.. kentin ortasından burma burma yükselen minaresi, oba kubbesiyle İshak Baba Camii.. hemen yanında kat kat yükselen Buda tapınağı.. kiremitli tavanının tepesinde Süleyman yıldızıyla iki tapınağın arasına sıkışmış havra.. ve onlara küsmüş gibi, Sayramsuyun tepedeki çavlanı yanına kurulmuş manastırıyla, kentin büyüklüğü ortaya çıkmıştı. Kırk olduğu söylenen kapılarının suya en yakınından kente girdiler.

Çocukların benzetmelerinden bunalan Arslan Bab;

— Siz şimdi in cin masallarını bırakın da, bana evlerini gösterin, diye uyardı.

— Azbiraz yürüyeceğiz, diyen Güntekin, hızla yokuş yukarı çıkmaya başladı.

Alptekin paytak paytak akasından yürüdü. Arslan, kucağında gittikçe çırpınışı artan Tutak, onları izledi. Kapının yanındaki ilk evleri hızla geçtiler. İlk dönemecin sahanlığına geldiklerinde durakladı Güntekin;

— Az daha geçiyorduk, diye önünde durduğu.. sövesinin sol üst köşesine bir ibrişim çilesi asılmış.. aynalarına oyulmuş güneş kursunun çevresinde ejderlerin dolaştığı kalın tahta kapıyı işaret etti.

— Burası mı?

Kucağında Tutak'la, kapının önüne dikildi. Kapıyı çalmak için eğrilip bükülürken, Güntekin çarıklarını çıtırdata çıtırdata ayaklarının ucunda yükseldi. Kapının kepenginde sarı sarı gülümseyen aslanbaşı tunç tokmağı iki kez kaldırıp indirdi. Tuncun tunca çarpmasından çıkan ses, bütün sokağa yayıldı. İki çocuğun, avlunun kayraklarında şakırdayan nalın sesiyle birlikte kayıplara karıştığını, kapı açılırken ayırdı. Gevher kapıyı dışarıyı görecek kadar araladı.

Arslan o aralıkta allı bir tuğra.. fesinin altında, dupduru, gömgök iki göz.. elmacık kemiklerini Nişabur elmasına çeviren iki yanak.. ince kaşların aylasından hançer ucu gibi kalkık bir burun... Azar hazırlığında büzülmüş iki etli dudak gördü.

Gevher kapı önünde, kucağında kardeşiyle dikilen adamı görür görmez kanadı ardına kadar açtı. Sorgulama gereği duymaksızın yana çekilerek;

— Buyrun, girin, diye yol gösterirken; — Yine nöbet mi geçirdi? sorusuyla tepeden tırnağa hem Arslan Bab'ı, hem Tutak'ı incelemeye durdu. Arslan Bab'ın;

— Biraz sonra hiçbir şeyi kalmaz, güvencesine;

— Bugünlerde çok sıklaştı, kaygısıyla yanıt verdi Gevher.

— Yaş atlarken öyle olur.

— Bir de haşarı ki, ne yapacağımı bilemiyorum.

— Tam haşarılık döneminde. Kızmayın!..

— Kızmıyorum. O benim tek dayanağım. Annem, arkadan da babamı öldükten sonra, ikimiz kaldık. Ne yapsa hoşgörmek istiyorum. Ama bu hastalık!..

— Derdiniz büyük. Kendini denetleyebilecek hale gelinceye yalnız kalmaması gerek.

— Bir otacı gibi konuşuyorsunuz.

— Azbiraz anlarım.

— Bana azbirazdan çoğunu anlıyormuşsunuz gibi geliyor.

Küçücük kayrak avluyu aştılar. İki basamak çıkıp evin hayatında kısa bir an durakladılar... Gevher nalınlarını son basamakta bırak-

tı. Arslan'ın kucağı doluydu. Çarıklarını çıkaramadı. Açık kapının ağzında dikilip kaldı. Hızla odaya giren Gevher, ardında duyduğu boşlukla döndü. Kapının ağzında dikilen Arslan'ın dirseğini tutarak;

— Girin girin, dedi.

Arslan, çarıklarının tabanınıkapının eşiğine yayılmış nemli beze sürttükten sonra, kayar gibi odaya girdi. Gevher duvara yaslanmış minderin başına dikilmişti. Diz çöktü. Kucağındaki çocuğu mindere yatırdı. Doğrulurken ağzındaki kaşığı çekti. Nemini abasının yenine emdirerek yeniden kuşağına soktu.

— Şimdi içim rahat, diyerek kapıya yöneldi.

— Sağolun!.. Kimbilir nöbet nerde geldi?

— Yolda yürürken tutuldu.

— Bu kötü bir hastalık. Ne yer biliyor, ne zaman. Birden basıyor. Zavallı kardeşim, küt diye düşüyor. Oyundaşları ya da bir gören olursa haber veriyor... Koşup bakıyorum. Çoğun gözden ırak olmak için kuytularda oynuyorlar. Hepsi çocuk. Tembihliyorum ama, o öyle pat diye düşünce ürküp kaçıyorlar. Uzaksa, arasam da bulamıyorum. Kendine gelince, ya başı yarık, ya suratı çürük çıkıp geliyor.

— Bu haldeyken sayıkladığı oluyor mu?

— Oluyor ama, ne dediği anlaşılmıyor, derken Tutak mırıldanmaya başladı.

Arslan Bab hemen diz çöktü. Kulağını çocuğun ağzına yaklaştırdı. Mırıltılarını dudağını kıpırdatarak yineledi. Susunca yüzü apaydın doğruldu.

— Yıldız yağıyor, dedi. Bu kamlık nişanıdır.

— Kamlık mı? Şimdiye kimse söylemedi.

— Söylemek için, anlamak gerek. Henüz o da anlamıyor. Nöbetini denetlemeyi bildiğinde hem anlar, hem söyler.

— O nasıl olacak?

— Eğer cevheri yoğunsa, yaşı yeter yetmez kendiliğinden olur. Olur ya, o zamana çok acı çeker. Eğitilirse, hem tez gelişir, hem yarasız beresiz erişir.

— Eğitmek için de bir kam gerekir. Ben bu garip halimle, kamı nerden bulurum?

— İzniniz olursa işi kolaylandı. Bulmak için elimden geleni yaparım.

Gevher'in mavi gözleri büyüdü. Arslan'ı tepeden tırnağa yeniden süzdü.

— Kişi sıkışmayınca Hızır yetişmez, derler. Galiba kardeşimin bahtı açıldı.

— Yetenekliye destek, insanlığın gereği.

— Öyle olmalı!..

— Öyledir.

— Ne var ki, kişi telaşlanınca, her gereği unutuyor.

— Bundan doğal ne var ki, diyen Arslan, kapıya yöneldi.

— Bağışlayın!.. çırpınışıyla önüne geçti Gevher. — Yolcu olduğunuz belli. Kardeşime kut, evimize umut getirdiniz. Ama ben aç, yorgundur diyeceğime, zevzekleniyorum.

— Kaygınız yersiz!.. Kim kardeşi kucağında bir yabanla karşılaşsa şaşırır.

— Yine de, hiçbir şaşkınlık konuk onurundan yoksunluğu bağışlatamaz.

— Kendinize haksızlık etmeyin, diye kasıldı Arslan. — Kapınızı konuk olarak çalmadım. Yapılması zorunlu bir iş vardı. Yaptım. Bitti!.. Yük olmam yanlış.

— Gücendirmedimse, oturur musunuz?

Arslan Gevher'in üzülmesine izin vermedi. Duru gözlerini gözlerinde taşıyarak kapı ağzına çöndü. İvecen çarıklarını çözdü. Eşiğin dışına bırakarak hemen oracığa, Tutak'ın ayak ucuna bağdaş kurdu.

Gevher sevinçle döndü.

Ocakbaşından kaptığı sofra bezini yaydı. Kasnağı, tepsiyi yerleştirdi. Bazlama bohçasını açtı. Koparılmışları ayırdı. Bir bütün bazlama çıkardı. Tepsinin üstüne yerleştirdi. Ocakta hışırdayan tencereden doldurduğu bir koca kâse çorbayı Arslan'ın önüne koydu. Tencereyi küle oturttu. Sacayağına boş bir göveç yerleştirirken;

— Siz çorbayı içene kuymaç yaparım. Seversiniz değil mi?

— En sevdiğim aştır.

— Konuk umduğunu değil, bulduğunu meseline sığınmayın n'olur!.. Kimbilir ne zamandır yollardasınız. Canınız başka bir şey çekiyorsa, söyleyin. Yaparım!..

— Sağolun. Uzun zamandır kuymaç yemedim.

— Oh iyi!... Siz buyurun, sözleriyle yeniden gözlerini Arslan'ın gözlerine sapladı.

Arslan, mavi derinliklerden kurtulamayacağını tez anladı. Az önce nemini silip kuşağına tıktığı kaşığı çıkardı. Bazlamadan kocaman bir lokma kopardı. Ağzına atar atmaz kaşığı kâseye bandırdı. Çorba sıcaktı. Buğusunu üfleyerek lokmasını ıslattı. Dilinden damağına yayılan tadın çağrışımıyla çocukluğunun, ilkgençliğinin anılarına uzandı. İkinci lokmada, ağız dolusu;

— Elinize sağlık!.. dedi. Bir an dudaklarını dişledi. Aklından geçeni söylememe fikrini tez unuttu. — Anamın çorbası da böyleydi. Eğer kuymaç da onunki gibiyse, konuktan üşeninceye burada kalabilirim.

— Başımızın üstünde yeriniz var. Onurdan üşenilir mi?

— Konuk umduğunu değil, bulduğunu diyen ne güzel demiş. Ben sadece tutarak nöbeti geçiren çocuğu evine bırakıp yoluma gitmeyi umardım. Yılların özlemi anam aşıyla doyuyorum. Bundan iyi deme olabilir mi?

— Bir yoksulun tiridini bir erenler, bir de bilgeler över. Tam zamanında ve yerinde yettiğinize göre siz her ikisini birden konuk eylediniz. Sağolun!..

— Asıl eren kardeşiniz. Bir kama hizmet etmek, herkesin görevi.

— O daha bir çocuk!..

— Ama geleceğin büyüğü bir çocuk.

— Eğitilir öğretilirse buyurdunuz az önce!..

— İzniniz olursa, eğiteceğin bulunacağıyla tamamladım ama!..

Bir süre hiç sesi çıkmadı Gevher'in. Başı önünde, gözleri göve-

cin içinde, sırtı Arslan'a, yüzü ocağa dönük büzüldü. Güvecin içindekini karıştıran kaşığın hışırtısıyla, kabaran kuymaçın höpürtüsü, birbirine karıştı. Şenlik davulu gibi evin içine yayıldı. Kâsenin boşaldığını bakmadan gördü Gevher. Onu kapıp kuymaç gövecini korken;

— Bağışlayın, izin veremem, dedi.

— Neden?

— Ana babama sözüm var. Onu yanımdan hiç ıramayacağım. Siz yolcusunuz. Nerden geldiğiniz, nereye gideceğiniz belirsiz. Yolunuz uzunsa, o benden ırayacak.

— Bakın bunda haklısınız!.. Geldiğim yer belli. Şam... İlk varacağım yer de... Delhi'ye gidiyorum. Buyurduğunuz gibi, yol uzun. Sonrası neresi olur, belirsiz.

— Gördünüz mü?

Bu kez sessizliğe gömülen Arslan Bab oldu. Uzunca bir süre, ne diyeceğini bilemedi. Doluya koydu almadı, boşa koydu dolmadı. İki ölüye verilen söz, ölümüne tutulmalıydı. Zaten tutmaya kararlı birine, vazgel denilebilir mi? sorusuyla birlikte aklına gelenle gözleri parladı;

— Sayram'a bağınız kopmaz mı?

Gevher tam karşısına diz çökmüş, onun yanıtını bekliyordu. Böyle bir soruyla karşılaşınca afalladı. İlkin ne dediğini anlamadı. Sözcükler ses ses ayrıştı. Damla damla kulağından beynine ulaştı. Orada dernendi toparlandı. Uğrun uğrun içine işledi. İşler işlemez de başı dikildi;

— Şu yeryüzünde kopmaz bağ var mı?

— İnsandan insana değişir.

— Emin misiniz?

— Demin kardeş bağının kopmazlığını söylemediniz mi?

— Bağın değildi dediğim. Sözündü.

— Yani Tutak dışında sözünüz yok.

— Yok!..

— Öyleyse siz de gelin.

— Onun için koşulsa.

— Eğitim ve öğretimi olmazsa olmaz.

— Şimdi mi gitmesi gerekir?

— Benimle gelecekse!...

— Anlaşıldı. İzniniz olursa bir de kendisine soralım. Fikri nedir öğrenelim.

Gevher'in sözü, Arslan'ın lokması bitmeden Tutak ayıldı. Minderde doğrulup oturdu. Bir süre yabansılayarak tavana baktı. Evinde olduğuna güvenince gülümsedi. Bakışlarını ablasıyla Arslan'a çevirdi.

Birden gövecin içinde yarılanan yemeği gördü.

"Yaşasın!.." çığlığıyla yerinden uğradı.

— Ablam kuymaç yapmış, demesiyle bazlamaya saldırması bir oldu. Önce kaşık arandı. Bulamayınca kopardığı bazlamayı bandıra bandıra yemeye başladı.

— Konuğundu, diye engellemek istedi Gevher.

Arslan, hemen diliyle kaşığını yaladı. Elinin tersiyle ağzını sildi. Sofra bezini dürerek kasnaktan uzaklaşırken;

— Afiyet olsun. Çok yorulmuş, iyice acıkmış olmalısın.

— Evet çok acıktım... Yoruldum da!..

— Ne yaptın ki? sorusu Gevher'den geldi.

— Üüüf!.. Bir bilsen neler yaptım.

— De de, bilelim.

— Çok acayip, şimdiye gördüklerimden acayip bir düş gördüm.

— Anlatabilir misin? diye gözlerinin içine baktı Arslan.

— Eskiden de düştüğümde düş görüyordum. Bulanık... Karmaşıktılar... Ama bu kez her bir şey apaydın, her bir şey yerli yerindeydi.

— Anlatır mısın? dileği bu kez de Gevher'den geldi.

— Karasu kıyısındaydım. Gökten bir pençesinde bir dev taşıyacak büyüklükte bir kaz indi. O koca pençesiyle beni kaptığı gibi, sırtına attı. Kanatlarının arası sanki bir tahtırevandı, sözleriyle

başladı. Hem durmadan atıştırıyor, hem iki lokma arasında; — Bir anda bulutların üstüne çıktık. Altımız Halac Mansur'un gediği gibi, atılmış pamuk yığınlarıyla doldu. Bulutların üstündeki gök senin gözlerin gibi mavi.. dupduru ve aydınlıktı ablam. Kaz durmadan yükseldi. Güneşe doğru kanat çırpıyor.. yorgunluk nedir bilmiyordu. Bir ara başımı kaldırdım. Güneş bir şeyler söylüyordu. Hiçbir şey anlamadım. Biraz daha yükselince ortalık kararardı. Dört bir yanımızdan yıldız yağmaya başladı. Çok korktum. Biri bize değse tuz buz olurduk. Galiba biri kaza değdi. Birden kanatları durdu. Süzüle süzüle aşağı indik

Gevher Arslan'a baktı. Arslan Gevher'e. Çakışan bakışlar karara dönüştü.

— Sakıncası yoksa bugün burada kalır mısınız, dedi uzatmadan Gevher. — Siz biraz dinlenmiş olursunuz. Ben, dokuduğum ipekleri, tacire teslim eylesin dileğiyle komşu ahiye bırakırım. Sabah erkenden yola çıkarız.

— Hay hay! .. diye yanıtladı Arslan Bab...

Tutak ne olup bittiğini anlamadan bir ablasına, bir yabancıya bakakaldı.

ON YEDİ

Selçuk, doyumsuz bir öğrenciydi.

Rıh nasıl kâğıt üstündeki yazının nemini emerse, o da öyleydi.

İlkin salına sallana okumayı öğrendiler. Yazı daha zor olduğundan, erişkinliğe ertelendi. Oğuz abecesinin her bir şeklinin neyi tanımladığını.. bugünkü biçiminin nasıl oluştuğunu öğrendikçe, okumayı sevdi.

Sevgi, her zaman her varlık için tutkunun başlangıcıdır.

Selçuk'ta da öğrenme kısa zamanda imeceden tutkuya dönüştü. Her sabah, gün doğarken kalkılıyor.. saray mutfağının zengin çorbaları, dersane olarak ayrılan geniş odada içildikten sonra, eğitmen bekleniyordu. Gelir gelmez, ellerine verilen abecelerde şekiller izleniyor.. yumuşak Isfahan halısına yerleştirilmiş kuştüyü minderler üstünde öğrenilen sırayla yineleniyordu. Eğitmen, gün solmaya başlarken dersi bitiriyor.. öbek öbek dağılan akranları ya koğuşun mermer sofasında aşık, ya sarayın uçsuz bucaksız bahçesinde çelik çomak oynamaya koşuyordu. O çağrıları duymazdan gelerek kendine bir köşe seçiyor.. gün boyu yineledikleri şekilleri çıkmamak üzere belleğine nakşediyordu.

Böylece her şeklin tanım ve anlamını kısa sürede kavradı.

Gün ışığından sonuna dek yararlanmak amacıyla açıklık ararken, avluda unutulmuş bir balbala rastladı. Şekilleri izleyerek, atası Deniz Han'ın kalıtlarından biri olduğunu anladı. Akşam karanlığına değin, bütününü okumaya uğraştı. Sözcükleri heceleye heceleye

okuyor.. anlamı birleştiremiyordu. Her dersten sonra günlerce balbalın başına dikildi. Sonunda çoğu silinmiş şekillerin anlamını söktü. Meğer, atalarının atası Deniz Han'ın, ırmağın öteki kıyısından attığı ok buraya saplanmış.. ondan sonra hiçbir kemankeş o uzaklığa ok üşüremeyince, o balbal, nişantaşı olarak dikilmiş. Bilginin anlam ve değerini o an keşfetti.

Şekilleri ilk kez birleştirmenin coşkusuyla bütün gece balbalı düşünde gördü. Gün ağarırken kalktı. Kimseye sezdirmeden avluya koştu. Balbal kaç bin yıldır orada nasıl durduysa, o gün de yerindeydi. Bu kez şekilleri daha kolay birleştirdi. İçi içine sığmayarak, dershaneye yöneldi. Eğitmen önce yeni sözcükler açıkladı. Sonra her derste yaptığı gibi her birini parmağıyla göstererek tek tek okuttu. Selçuk, gösterilen her şekli hecelemeden bir çırpıda okuyunca, ilk alkışını aldı.

Bu beğeni iştahını büsbütün açtı.

Ders biter bitmez, balbala gitme kararıyla, elindeki sözcükleri okuya okuya avluya yöneldi. Balbala giden aralığı geçti. Yanlış yola girdiğini üstüne koru gölgesi düşünce ayırdı. Dönmek için başını çevirdi. Ağaçların arasında o güne değin hiç görmediği türbeye benzer bir yapıyla burun buruna geldi.. Betiğini okuma isteğiyle çevresini dolandı. Hiçbir yerinde, kimliğini belirtir bir sözcük yoktu. Ama kapısı el sokumu kadar aralıktı. Yaklaştı. Parmaklarının ucuyla kapıyı itti. Kalınlığından umulmaz bir kolaylıkla yarısına kadar açılıverdi. Söveden başını uzattı. İçeri bakınca, sevincinden zıpladı. Dış avlunun ıssız ucunda bir kitaplık bulmuştu.

Sağına soluna bakındı. Azbiraz bekledi. Ne bir kimse, ne gelen giden vardı. Eşiğinden kayar gibi usullacık içeri girdi. Rafları yerden tavana kitapla doluydu. Yürüdü, tavandan ışığın yağdığı rahlenin başında durdu. İçi dışarıdan daha aydınlıktı. Ama koca kitaplıkta, derin bir suskudan başka bir şey yoktu. Ayaklarının ucuna basarak raflardan birine sokuldu. Yetiştiği ilk kitabı çekti. Bezekli cildinin üstündeki sesleri heceleye heceleye, elindeki deri yazmanın *Oğuz Destanı* olduğunu çıkardı.

Hemen bağdaş kurdu. Şekiller görünmez oluncaya dudaklarını kıpırdata kıpırdata heceledi. Birkaç kez gözlerini oğuşturdu. Şekiller yine seçilmiyordu. Kitabı aldığı yere bıraktı. Sofraya yetişmek için alacakaranlıkla birlikte koşarak saraya girdi.

Çerağı söndürüp yatağına uzandığında, onca uğraşının boşa gittiğini.. hece hece okuduklarından hiçbir şey anlamadığını, şaşarak bildi. Bir an yılgınlığa kapıldı. "Galiba Beydilili Çömçe haklı. Okumak koşul değil. Biz beyoğluyuz. Bir gün beyolduğumuzda, basarız mührü, kaç okur-yazarı kapımıza bağlarız," diye yatıştığı an, Kam Buran'ın sözü aklına geldi. "Bey bilmezse, yanılır. Beteri, yanıltılır. Al birini vur ötekine. Egemenlik usa post, bilisize yüktür. Yanılan yenilir. Yanıltılan boyuna zarar verir. Gençken öğrenmekten üşenen, posta oturtulduğunda yozar. Eh, Türkmen'in sırtında yumurta küfesi yok. Dernek derer, kurultay toplar. Yanılıp yanıltılan hanı köhne sayar. Han köhneliği nedir bilir misin? Bey, han, hakan ya da kağan, kim ve ne olur olsun, kanı haram olduğundan boynu burulur. Yerine yenisi bulunur. Ve öğrenmesini öğrenmişi han dikilene dek bu böyle sürer gider. Öylesi bulunduğunda da, boyu budunu ürer, toprağı artar, insanları gönenir. Sen sen ol, öğrenmekten yılma. İlk yılgınlığı kör inada.. sonrakini tutkuya çevirebilirsen, öğrenmenin derin hazzına erersin. Erersin ya beyoğlu!.. İşin tuhafı nedir bilir misin? Kişi öğrendikçe, bilgisinin azlığını öğrenir. Sana da öyle gelirse sakın şaşma!.." Haklıymış! ..Öyleyse yılgınlık yok!.. Bir, bir daha, gerekirse on daha okurum. Okuduğumu us defterime yazıncaya yılmak da, üşenmek de yok, kararıyla uykuya daldı. *Oğuzname*'nin sözcükleri düşünde belirip yitiyor.. sanki uykusu, kararını yineliyordu. Ama hecelediği o iki sayfa, durmadan yaklaşıp uzaklaşıyordu.

Sabah herkesten önce kalktı.

Bir koşu kitaplığa gitmeyi kuruyordu. Sofada ayak sesleri duyunca, isteğini ders sonrasına erteledi. Akranları oyuna, o kitaplığa koştu. Yine ıssız, yine aydınlık ve sessizdi. *Oğuzname*'yi aldı. Baş-

tan okumaya girişti. Dün hecelemekten anlayamadığı sözcükleri kavrayınca kıvandı. Yeniden başa döndü. Her okuyuşunda hızlandığını.. sözcüklerden sonra, tümceleri de anlamaya başladığını bildi.

Sofraya zor yetişti.

Yatağına uzandığında anladığının belleğine yerleştiğini sezdi. Kendi kendine yineledi. Oğuz'un doğuşunu.. bir emişte dillenip ikincisinde yürüyüşünün gizemini düşündü. Çocuk imgelemi anında kendisiyle bütünleştirdi. Büyüdüğüne inanarak derin uykuya daldı. Düşünü düşünde sürüyordu.

Oğuzname bitince *Manas*'ı indirdi raftan. Sözcükleri hecelemeden okuyunca bütün boş zamanlarını kitaplıkta geçirdi. Gün günden okuması hızlandı, anlamlandı. Sözcüklerin eklemlenmesi kolaylaştı. Kavramlar tanımlar ete kemiğe büründü. İlk okuduklarını yeniden okudu. Hemen tamamının belleğine çakıldığını ayrımsadı. Hevesi büsbütün bilendi. Hele her öyküsünü ezberle yetinmeyip ya düşünde, ya düşüncesinde yaşadığı *Dede Korkut* kitabını elinden bırakmaz oldu. Ve ilk kez o zaman, sözcüklerin güncelden daha ilkel yazıldığını bilince, en eski derlemelerden biri olduğunu ayırdı. Özeni daha bir arttı. Kitapları raftan okşayarak aldı, öperek bıraktı. Düşleye düşüne *Oğuzname*'yle *Manas*'tan öğrendiklerinin üstüne, ülüşü bölüşü.. toyu şöleni.. düğünü derneği.. düzeni töreni kattı.

Tabletlerden Oğuz yasasını sözcüğü sözcüğüne ezberledi.

Eline aldığı her yazıyı, takılıp hecelemeden okuduğunu ayırınca, rastgele okuma kararını verdi. Elini raflardan birine uzattı. *Vamık ve Azra*'yı bulunca sevindi. "Bir toyda.. yok yok saray akşamlarından birinde bînam ustası Tuhteri anlatmıştı. Öyküden önce de başına gelenleri ne güzel açıklamıştı. Azra, delinmedik inci tanesi, simgesel olarak bakire kız... Vamık da sevdalı demek. Aslında öykü, saflık sevdasına ayna. Nuşirevan için yazılmış. Yüzyıllar boyu dilden dile, elden ele dolaşa dolaşa babam zamanına kadar gelmiş. Altın bezekli bir yazması, Abbasilerin Horasan emiri Abdullah bin Tahir'e sunulmuş. Besbelli yazıyla yazılanın değerini kav-

rayamayan bir cahil.. en güzel ya da küçük aykırının imanını bozacağını sanan bir yobazmış. Ateşe tapanların öyküsü dine aykırı diye suya atmış. Ve Asya'nın en güzel öykülerini derleyen tüm kitapları toplatıp yakmış."

Kitabı evirdi çevirdi. Kokladı, okşadı. "Bu kitaplık çok eski. O yobaz nasıl olmuş da, buraya erişememiş? Pek de iyi olmuş. Yazmalardan birini okumak bana kısmetmiş," düşüncesiyle okumaya girişti. Aşk öyküsü, meddahın anlattığı kadar olmasa da, söz ustalığı onu şiire yöneltti. Aynı rasgelelikle uzandı. İlk raftaki kasideler uzundu. Gazeller soyut. Yine de inat etti. İlk dizeleri ezberleyinceye kadar yineledi. Ama hiçbir şey anlamadı. Tanımları, soyutlamaları çözmeye çalıştı. İnadı boşa gitti.

Kavram karmaşasıyla bunalınca, aldıklarını yerine yerleştirerek başka rafa uzandı. Elinin değdiği rafta Hanzala'nın dörtlükleri yığılmıştı. Biri pek işine geldi.

"Aslan ağzındaysa beylik, / Kelle koltukta kapıp git, / Böyle gelir egemenlik, / Yoksa kurban olur yiğit.. Hem dehşetli söz ustalığı," diyordu dörtlüklere. "Hem her sözcüğü bir hikmet. Okumak da, ezberlemek de çok kolay. Belleğine birkaç dörtlük yerleşir yerleşmez de, kişinin yüreği pır pır ediyor. Ve haddini bilmeden ben de yazarım, diyor," deyince de, denemeden durulmuyor.

Okuduklarını aklından geçire geçire bir dörtlük oluşturmaya çalıştı.

Her kezinde ya gereken sözcüğü bulamıyor.. ya hecesini denkleştiremiyordu. "Özenme Selçuk," dedi sonunda kendi kendine. "Hikmet söylemek için bilge.. sözü sözle denkleştirmek için eren olmalı. Yaşın ne, başın ne? Bilgeliğin yolu uzun.. erenliğin çilesi ağırdır, denilmiş. Nene gerek!.. Sen öğrenmeye tutun. Madem beyoğlusun, sencileyin ilk ve de teksen doğduğun an yabgusun. Yazamasan da, yazanı bulursun. Ama yazılmışı oku.. yazanı hoşla.. ereni kolla. Bilgiye saygı duy. Neyi neden, nasıl demekteler, değerlendir. Usun yücelsin ki iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ve güzeli çirkinden ayı-

rabilesin. Beye yaraşan odur. Öğrenim bile ne kadar zor, öğrenmedin mi?" içtenliğiyle aralıksız kitaplığa koştu.

Her gün sofraya geç kaldı.

Çoğun yamçısını derya, fuçusunu yel, börkünü dağ gösterebilen bînam meddahlarını.. binbir oyunla, dolabı yapma bebeklere çevirten çadırhayalleri.. söz ustalığının doruğunda biliyle bilmezliğin, anlayışla kavrayışsızlığın çelişkisini pek bir güzel anlatan gölge oyunlarını.. kopuzu zilli, eli âsâlı baksıların masallarını... Dede Korkut benzeri, curasını şelpeleye şelpeleye, geçmişin izinden geleceğin özünü çıkaran ozanların ibretlerini... Boy boylayıp soy soylayan ataların destanlarını.. çengânların iç titreten ezgilerini.. rübabânların gönül coşturan fasıllarını.. ve kemençenin çırpınışlarına dilin görkemini ekleyen yırcıların meşklerini kaçırmayı göze aldı.

Karanlık yazılanı silinceye okumaya daldı.

Yarkent bilgelerinin öğretilerini okuduklarıyla karşılaştırarak kolay özümsedi.

Okuması gelişti. Ucun ucun yazıyı denedi. Bazı sesleri birleştirebildi. Sayıları belledi. Toplama, çıkarma, çarpma ve bölmeyi diğer beyoğullarından önce öğrendi.

Töre kocalarının töre.. tüze bilginlerinin tüze.. yarkent erenlerinin tinsel.. bilgelerinin doğal niteliklerle, nicelikler üzerine düşünce.. kadıların insan ve hakkına dayalı yargı derslerini o sayede anlatılırken belleğine çaktı.

Oldum olası pek konuşkan değildi!.. Öğrendikçe, bildiğinin azlığıyla büsbütün suskunlaştı. Ve onca yıl, çok şey öğrendiği halde, sorulmadıkça bildiğini ortaya koymadı. Bu tutumu öğrenim sürecinde de, eğitim döneminde de çok işine yaradı. Bilgelerin gözünde tez belleyen öğrenci.. askerlerin aklında yetkin bir cengâver izlenimi her sınav ve yarışmada biraz daha pekişti.

Ciritte cıda değmeden, akranlarını düşürdü. Yarışmada buzkaşiyi o kaptı. Kimse elinden alamadı. Yaşı yetti, bıyığı bitti. En sonunda pusu, akın, saldırı ve savunma derslerinden de başarıyla geçti. Ve savaş eğitimi ok yarışmasıyla sona erdi.

En uzaktaki amacı, en duyarlı yerinden bir tek o vurdu.

Öğrenimini başarıyla tamamlayınca, mirahur yardımcılığına atandı. Yabgunun özel atlarının bakımı ona verildi. Her atın huyunu çabuk öğrendi. Her birine sevecen yaklaştığı.. çoğun işlerini yüksünmeden kendi yaptığından, kısa zamanda her atın sevgisini kazandı. O gün de, her günkü gibi, erkenden uyandı. Sarayın anakapısı dışında giriş çıkışı olmayan beyoğulları koğuşundan fırladı.

Sabahın ilk aydınlığından akşamın son karanlığına tavlaları dolandı. Her atı tek tek yokladı. Eksik iş görende, tamamladı. Seyisi sonra uyardı. Yemi tımarı tamam, gücü yerinde atları okşadı. Özverisiyle özgeçisi yanında, sevecenliği seyislerce çok çabuk sayılmasını sağlamıştı. Bu yüzden seyisler, sevdiği atların bakımını çok zaman ona bırakıyorlar.. ivecen bir neden ya da gereksinim için saraya çağrılmazsa, güle oynaya onları kendi suvarıyor.. uzun uzun tımarlıyor.. kürek kürek yemliyordu. Çağrılırsa, iş seyislere kalıyor.. gece çerağla gelip bakacağını bildiklerinden özen gösteriyorlardı.

O gün çağrılmamıştı. Her günkü kıvanç ve coşkusuyla atları kendi suvarmış, tımarlamış, yemlemişti. Ve her günkü gibi, yine akşam, karanlığın örtüsünü sermişti.

Son atın tımarını da bitirdi. Sağrısını okşadı, akıtmasını öptü. Elinde gönül borcunun ıslaklığını duyunca tavladan çıktı. Ahırların ortasındaki şadırvanda elini yüzünü yıkadı. Koğuşuna gitmek için, ana kapıdan sofaya girdi.

Divanhane kapısı açıktı. Yabgunun, duvarları aşan bir öfkeyle;

— Bu çöl farelerini kaç kez uyardık, diye haykırdığını duyunca olduğu yere çakıldı. Çöl Oğuz'undu. Ve fareler boydan boya çölü kaplayan Kınık obaları. Bu öfkeden hiçbir biçimde iyilik çıkmazdı. Her bir dokusu kulak kesildi. Yabgunun sesi her sözcükte biraz daha yükseliyordu; — Alışmış kudurmuştan beter!.. Onca uyarıya, onca yasağa karşın, ne akın ve baskından.. ne çapul ve talandan vazgeliyor.. ne anlaşma tanıyor, ne laf dinliyor çapulcu bozuntuları. Kenges kuruluyor. Her bir şey bütün ayrıntısıyla ayan beyan anlatılıyor.

Beyleri ağaçkakan gibi baş sallıyor. Kocaları oy oy diye bağrış çağrış alkışlıyor. Hemen ertesindegelen ilk elçi, yeni bir akın ve talan haberi veriyor. Beni ele karşı uyruğuna söz geçiremeyen.. eşitine karşı sözünü tutamayan.. ya da kendileri gibi yüz yüze oy deyip arkadan iş çeviren.. beteri söz de verse yalamak zorunda kalan köhne egemen durumuna düşürüyorlar. Bu aykırılığın bir yaptırımı olmalı. Yabgunun köhnemediği kanıtlanmalı. Hazır beyleri kış gerekçesiyle hatununun koynuna sıvışmışken tez sefer hazırlansın. Hiç ummadıkları bir zamanda çöllerini basıp obalarını başlarına yıkalım da, akın neymiş, yabgu kimmiş, yasadışı davranmak nasılmış bir iyice anlatalım!.. sözleri kulaklarında çınladı.

"Babam duymalı," düşüncesiyle içi içine sığmaz oldu. Aynı anda sezdiği bir deviniyle, yanındaki mermer sütunun gölgesine sindi. Sezgisi tez doğrulandı. Kalaç Beyi, hızla divandan çıktı. Başı önünde kapıdan fırladı. O konuşmadan sonra, fırsatı ganimete çevirmek üzere besbelli ordugâhına yöneldi.

"Bir çare bulmalı. Babamı haberlemeliyim," ivecenliğiyle, sofayı aştı. Düşünüp yol yöntem bulmak amacıyla bitişikteki aşevine uğramadan koğuşa koştu. Eyvanı geçtiğinde; "Ben ne kutlu kişiyim," sevinciyle dikildi.

Berdi Koca, kamburunu kapının sövesine yaslamış, onu bekliyordu. İyi olacak hastanın doktoru ayağına gelirmiş.

— Yarın yabgudan izin isteyeceğim, dedi yaşlı adam. — Baban Avşar'ın Boğa beyiyle söz kesti. Basabilirsen, erişkin kızı sana razı olurmuş... Basılırsan, tasalanma!.. Beyler kandırmaya karar verdiler. Gözün aydın!.. Öyle ya da böyle, güzeller güzeli Belecek Arslan bayanla evleneceksin.

— Sen onu bırak, dedi ivecen. Adamı kolundan koğuşa sürükledi. Dört bir yanı ince ince kolaçan ettikten sonra; — Tez dön, babama de ki, Yabgu Beygu, Oğuz'a sefer kararı verdi. Kalaç tüm çerisiyle öncü gidecek!..

— Ne? dedi önce Berdi Koca. Sonra duraksamasız; — Tam vak-

tinde gelmişim. Böyle bir durumda, mubalaga cenk olur. Sen burada kalırsan, kabak başına patlar, dedikten sonra; — İyi ki, seni işten alıkoymamak için atımın terini kurutup konuk tavlasına öyle bağladıydım. Dinlenmiş, yemlenmiştir. Henüz kapılar da kapanmadı. Sen de ne yap et, ardımdan yetiş. Kaşgar sapağında yarı geceye dek beklerim.

— Geleyim, gelemiyeyim sen var, haberi ilet.

— Olmaz!.. Tez umar bul. Cenk varsa, karşıtın soyunu kırmak yasa.

— Elle gelen düğün bayram. Neyleyelim?

— Derim ki, gecikmeyelim.

— Sen benim için tasalanma. Bir yol yöntem bulurum.

— İyi öyleyse, durma, ardımdan yet, diyerek konuk tavlasının yolunu tuttu.

Atının teri henüz soğumuştu. "Türkmen atının ölüsü nice çöl geçer. Rahvan geldik, bol dinlendik, sağrısı bile köpürmedi. Şimdi iş ivecen... Ilgar gideriz. Yorulursa, yorulmaz ya, sözün gelimi, yolda azbiraz mola verir, terini soğuturum," güveniyle hemen ahırdan çıktı. Atının dizgininden çekiştirerek içkale kapısına yöneldi. Korumalar karanlık basmadan geldiği gibi gidene ses etmediler. Kaleden çıkar çıkmaz atlandı.

Selçuk, Berdi Koca'nın ardı sıra, bir şey unutmuş gibi ahıra indi. Tavladan yabgunun kıratını çözdü. Eyersiz yederek kapıya vardı. Koruma Selçuk'u tanıyor... Uzun süre binilmeyen atların azdığını biliyordu. At kapanmaktan bıktı mı, ya bir süre gezindirmeli, ya aygırsa kısrağa, kısraksa aygıra çekilmeliydi. Yine de Selçuk'un önüne geçti.. duraklar duraklamaz;

— Akşam olmak üzere... Kapılar kapanacak!.. diye uyardı.

— Huysuzlandı. Verdiğim suyu devirdi. Gözeye kadar gidip gelirsek yatışır dedim.

— Tez var, tez dön. Dışarıda kalmayın.

— Kalmayız, dedi Selçuk. Adam gerileyince kaleden çıkar çık-

maz, çıplak ata atladı. At uzun zamandır bağlıydı. Çılbırını gevşetmesi yetti. Dizlerini kısmasa, Tanrı Dağları'nın buzuluna basmışça kayacaktı.

Bir anda meşeliği aşıp bir çırpıda Kaşgar sapağında bekleyen Berdi Koca'ya kavuştular. Berdi Koca'nın al kısrağı Yesi'den Yarkent'e çok gidip gelmişti. Galiba kırata da ısınmıştı. Başını başı yanında tutarak adımlarını uydurdu. Kırat uysallıkla çiftine koşuldu. İki at, bir okun ucunda tek at gibi koşmaya başladılar.

Binicileri çılbırlarını iyice gevşetti. Kendi nal seslerinin ezgisinde ılgarla akşamın içine daldılar. Gün bütün ışınlarını söndürüp gecenin koynuna yatarken Kaşgar'ı.. çobanyıldızı göz kırparken, Seyhun'un ilk gözesi Narin'i geçtiler. Al at, ırmak boyunun kervan yolunda karanlığa karşın ılgarını bozmadan ilerliyor.. kırat başı başına, kulağı kulağına değecek kadar atbaşı gidiyordu.

Gece gitgide koyulaştı.

Yıldızlar bulutsuz Asya göğünde kandil kandil ışıdı. Kayanları derin, geniş ırmağa ateş yolları çizdi. Üç kutsal dağın buzulları karardı. Görkemi geceyi örtündü.

Basan uykuyu ertelemek isteyen Berdi Koca;

— Bu yabgu, bu işe nasıl kalkışır, aklım ermedi, diye laf açtı.

— Öğle üzeri Uygur elçisinin Cürcan'dan geldiği duyulmuştu. O yakınmıştır.

— Akından yakınmak var mı?

— Engelleyemeyen yakınmasın mümkün mü?

— Niye yakınıyor, yazgısına razı olsun.

— İnsan yazgıya ne zaman razı oldu?

—O da var ya!.. Diyelim Uygur yakındı. Yabgu niye celalleniyor?

— Uygur'un yabgusu ya!..

— Olsun!.. Oğuz'a yabgu. Ve Oğuz'da çapul yasa.

— Payı gelmediyse?

— Akında pay katılanın... Ona ne olmakta?

— Herhalde o da akıncıya akın eyleyecek.

— Eylesin eyleyebilirse!..

Bir süre yanıt bekledi Berdi Koca. Ses gelmeyince, gözucuyla baktı. Selçuk, dizlerini atın böğründe bükerek, kürek kemiklerine kilitlemiş, koşan atın üstünde uykuya dalmıştı. Aklından, "iyi binici" alkışıyla gözlerini yumdu. İçi geçti.

Atlar, binicilerinin uyuduğunu sezmiş, ılgardan rahvana geçmişlerdi.

Irmağı izleyerek Taşkent'i geride bırakırlarken, ilk Berdi Koca uyandı. Bir süre sessiz bekledi. Bir süre Altayların tepesinde geceyle gündüzün güreşini izledi. Hız kesmeden ilerleyen al kısrağın yelesini okşadı. Sağrısını yokladı. Eli köpüğe sıvaşınca, Selçuk'u dürttü. Gözünü açar açmaz;

— Atlar bütün gece yürüdü, dedi. Azbiraz soluklansınlar. Nasılsa zaman kazandık. Kalaç kaltabanı kış baskınına hazırlanana, subaşı gerekli önlemi yüz kez alır.

— Peki, dedi hemen Selçuk. Atı durdurmasıyla yere atlayarak gezdirmesi bir oldu.

Berdi Koca, uzun yol için gereken önlemi almıştı. Atların teri soğur soğumaz, boncuklu halı heybesini indirdi. Hayvanları ırmak kıyısından yamaca doğru uzanan çimenlere saldılar. Her biri bir taşa tüneyerek, suya çöğdürdü. Çakşırlarının uçkurunu bağlayıp çöndüler. Gözlerinin çapağını ırmağın soğuk suyuyla arıttıktan sonra, diz boyu yeşilliğin üstüne karşılıklı bağdaş kurdular.

Berdi Koca, heybeyi yanına çekti. Bir gözünden içine peynir basılmış iki yufka dürümü... Bir kangal sucukla tülbende sarılmış pastırma çıkardı. Dürümün birini Selçuk'a uzattı. Palasıyla kangalı ikiye böldü. Pastırmayı yonga yonga tülbendin üstüne sıraladı. Güneş, billur ışınlarıyla doğayı sarıp sarmalamadan onlar da, atlar da hem dinlenmiş, hem tıka basa doymuştu. Önce ıslıklarını yarıştırarak atları suvardılar. Sonra avuçlaya avuçlaya kendileri su içti.

Berdi Koca artan pastırmayı yeniden tülbende sararak heybeye yerleştirdi.

Selçuk çıplak kırata binmiş onu bekliyordu.

Tanrı Dağları'nı Seyhun'un açtığı geçitlerden aştılar. Yesi göründüğünde, karanlık basmak üzereydi. Doğru konağa yöneldiler. Selçuk duyduklarını kendi ağzıyla aktardı. Dokak, ilkin kulaklarına inanamadı. Selçuk'u sıkılayarak duyduklarını iki kez yineletti. Aynı sözcüklerle aktarınca, öfkesi başına vurdu. Söylenerek yerinden uğradı. Kırata gibi soluyor.. burnundan buharlar savuruyordu;

— Bunca yıllık subaşı.. bunca yıllık divan üyesiyim!.. Bir kez olsun kengeşsiz karar verildiğini ne duydum, ne de gördüm. Olacak iş değil. Yasa tanımaz yabgu veriyor.. ve Oğuz üstüne akın eyliyor!.. Tez obalara bildirelim. Basılmasınlar.

Söz daha ağzından çıkarken, Oğuz'un gizemi devindi. Haber duman hızında, kutsal yüce dağları aşarak, bütün çöllere yayıldı. Çin Seddi'nden İdil kıyısına uzanmış Kınık, deprenip silkelendi. Hepsinden aynı anda, aynı yolla atlanıp pusatlandıkları haberi geldi. O zaman Dokak;

— Bakalım kengeşsiz karar nasıl olurmuş, görelim, diyerek, çoktan hazır bekleyen sancakbeylerini ikiye böldü. Bir bölüğü Selçuk'la Berdi Koca'nın yanına kattı. Erişen obalarla Kalaç'a karşı saf tutmak.. ve ne olur olsun asla çöle sokmamak üzere Altaylar'la, Tanrı Dağları'nın arasındaki İrtiş belinde beklemeye yolladı. Diğerini kendi sancağında toplayıp Yarkent'e yöneldi.

Yabgu, Kalaç'ı önden yollamanın rahatlığındaydı. Kalaç dışındaki boy beyleri kışlaklarında olduğundan onların toplanmasını beklememiş.. bütün kölemenlerinin başına geçmiş... Tanrı Dağları'nın cangıl ormanlarında sürek avına çıkar gibi elini kolunu sallayarak çöl yolunu tutmuştu.

Daha Yarkent'ten çıkıp İli ırmağını aşmadan, tepelere kurulmuş ordugâhla irkildi. Hemen orduyu durdurdu. Ordugâhın niteliğini öğrenmeye adam göndermesi gerekmedi. Dokak kıratının üstünde yamaçtan kopmuş, gözünü kapayıp açana, karşısına dikilmişti. Beklemediği karşılamaya şaşarak;

— Bir dileğin mi var? diye sordu.

— Sorum var, dedi aynı katılıkla Dokak.

— Nedir?

— Sefer eylediğin haberi doğru mu?

— Doğru!..

— Ama kengeşin haberi de, kararı da yok!..

— Olmasın. Ben karar verdim.

— Kengeş dermeden, nasıl karar verirsin?

— Öyle gerekti.

— Gerekemez!.. Kengeşsiz sefer olabilmez.

— Ben Oğuz yabgusuyum. Gerekir kengeş dererim. Gerekir kendim karar veririm.

— Veremezsin!..

— Verdim gitti!..

— Verdinse ya hemen geri al, Kalaç'ı çağır!.. Ya da ben çevirmeyi bilirim.

— Bilirmişsin de, ne yaparmışsın?

— Gerekeni yapacağımdan hiç kuşkun olmasın. Yasa herkes içindir, Oğuz yabgusu!.. Hiçbir kimse kendinde ayrıcalık göremez. Görüp de yasayı aşarak kendi başına karar verdiğinde, uygulamaya koşulduğu yasayı kendi bozar. Bu zulümdür. Zulüm de hiçbir devleti ayakta tutamaz. Kusurluyu uyarmak, görenin ödevi. Benden söylemesi. Yol yakınken buyruğunu kendin yoksay ki, kişilere yasal hak doğmaya!..

— Doğarsa n'olurmuş?

— Her işin bir karşıtı vardır. Yasa açık, kural belli. Haddini bilmeyene bildirilir.

—Sen beni tehdit mi ediyorsun?

— Öyle görüyorsan, öyle say.

— Demek öyle!..

— Evet öyle!..

— Baka Türkmen beyi!.. Yolunu kestiğin kişi Uygur'un Oğuz yabgusu!..

— Uygur, töre bilisiz bir köşeği yabgu seçtiyse, kendi sorunu... Başımızdaki zalimin aykırılığı bizim sorunumuz. Uygur kendininkini, biz bizimkini çözmeye koşuluyuz.

— Sen ne demek istiyorsun, açık söyle.

— Söyledim!.. Söz daha açığını bulmakta yetersiz!..

— Yani biz anlamamaktayız öyle mi?

— Öyle anlaşılıyor!..

— Haddi aşmamakta mısın?

— Haddi aşan, kurulun yerine geçmeye kalkışandır.

— İş ivecense, senin keyfini mi bekleyecek?

— İki el kanda olsa, kurulun kararını bekleyecek.

— Ya beklemezsem?

— Beklemek zorunda olduğu, anlamayana anlayacağı biçimde anlatılır, dediği an yabgu kaykıldı. Gözlerinde yıldırımlar şakıtarak kılıcını çekti; — Kararı kendin verdin Türkmen kocası!.. Madem haddini bilmeyene bildirilir.. al bakalım, diye bağırarak, Dokak'ın boynuna savurdu.

Dokak bir nice kocalsa da, yetkin bir cengâver... Kırat nice dost bilse de, her dem tetiktedir. Şimşek hızıyla kılıçtan sakınırlar. Ne var ki, kılıcın yüzüne değmesini engelleyemezler. Dokak'ın suratı kaşından şakağına nar misali yarılır. Kanı, gür bir pınar gibi şorlar. Atının üstünde kaykılır. Anında kaldırdığı gürz, göz açıp kapayana yabgunun tepesinde patlar... Tolgasını, demirden bir tas benzeri kellesine oturtur. Ve depere tutulan yiğit taslağı, şallak mallak atından düşer.

Dokak daha o, yerde debelenirken;

— Yasaya aykırı zulme kalkanın en hafif cezası budur, diye naralanır.

Yerde toza toprağa belenen yabgu bir süre yardım bekler. Gelmeyince ahlaya oflaya kalkar. Silkelenerek, tolgayı kafatasından çıkarmaya uğraşır. Yarım yamalak sıyırdıktan sonra ıkına sıkına atına biner. Biner binmez de, şallak mallak bekleyen kölemenlerine bağırır;

— Yakalayın!.. Öldürün!..

Oysa sancakbeyleri Dokak'ın çevresini sarmış.. yamaçtaki cengâverler adım adım yaklaşmaya başlamıştır. Kölemenlerin eli ayağı kesilir. Başkomutan Dokak'la Yabgu Beygu arasında devinisiz, kıpırtısız kalakalırlar.

Kölemendirler. Ama Oğuz'durlar. Ve Oğuz yasası, yasaya aykırı buyruğu geçersiz kılar. Kengeş derip divan kurmadan.. kimin haklı, kimin haksız olduğunu ortaya çıkaracak soruşturma yapılmadan.. ve karar oybirliğiyle verilmeden küçük olsun, büyük olsun, herhangi kimseye karşı yaptırımda bulunulamaz.

Sessizlikle devinisizlik, Dokak'ın hakkının teslimidir.

Ancak Oğuz devleti yasa, barış, adalet ve boylar, ahiler, bilginlerle çiftçilerin uzlaşması üzerinde süreklilik sağlar. Yüreklerinin bütün gücüyle Dokak'ı onaylayan beyler, divan kurmak için çağrıya gerek duymadılar.

Görevliler dışında hepsi oradaydı. Bakışlarıyla anlaştılar. İvecen ikiye bölünüp iki kurul oluşturdular. Kurullardan biri; "Düzeni yasanın ayakta tuttuğu.. kim olur olsun bir kez bile aşarsa kişi, oymak, boy ve budun hakkının örseleneceği.. bunun da ülke ve devletin yıkımına neden olacağında," direten Dokak'ın yanına vardı.

Ne olur olsun, "Egemenliği temsil edene, el kaldırma yanlışlığını" anlattılar.

Dokak kurulu saygıyla dinledi. Fakat bir türlü dinmeyen kanını avuçlayarak;

— Yabgu yerinin adamı değil, diye yakındı. — Ben sözle yasayı anımsattım... O kılıçla karşılık verdi. Gayrı araya kan girdi. Bunun yunması gerek, diye direndi.

Beyler, kanı kanla yumanın en yanlış yol olduğu... Oğuz boylarını yönetme onuruna ermiş kişilerin, fikir ayrılıklarını kan davasına dönüştürmelerinin hiç iyi bir örnek oluşturmayacağında direttiler.

Bir bölüğü yabguyu aralarına aldı. "Yasada boşluk varsa yararlanmak kişilerin hakkı... Her türden boşluğu doldurmaksa ege-

menlik ödevini üstlenenlerin görevi" olduğunu.. "oysa yasada boşluk olmadığını... Dokak'ın yasayı, dolayısıyla devletin sürekliliğini savunduğunu," söylediklerinde yalıgu;

— Gürzle atımdan düşürüldüm... Bu bir isyandır. Ve yasaya göre âsi, herkese ders olması için yakalanıp mutlaka cezalandırılmalı, diye ayak diredi.

Ama beyler ağız birliğiyle; "Yasaya aykırı düzenlenen seferin, ulusta kin üreteceğini.. bunun da boyların boylarla, kişilerin kişilerle çatışmasına neden olacağını.. toplumun bölünmesinin ülkenin örenleşmesi ve devletin dağılmasına gerekçe sağlayacağını anlattılar. Hem zaten biri atından düşecek.. diğeri yanağı deşilecek biçimde döğüştüklerine göre, alınacak bir öcün de kalmadığını.. devlet adamlarının öç, hınç, öfke, kin ya da dostluk, hısımlık, sevgi, beğeni benzeri duygularla değil.. toplum, ülke ve devlet yararına akıl, bilinç, bulunç ve öngörüyle davranmasının zorunluluğunu" belirttiklerinde ikisi de yumuşadı.

Hemen bir barış şöleni düzenlendi.

Yabgu Beygo ile Subaşı Dokak, kengeş üyeleriyle her iki ordunun tanıklığında kucaklaşıp birbirinin baş, yüz ve omuzlarını öptüler.

Kurbanlar kesildi... Büryanlar yenildi. Kımızlar içildi. Lülesine bol bol tütün basılan barış çubuğu yakıldı. Elden ele, ağızdan ağıza dolandıkça dumanı, elek kasnak göğe ağdı. Orada barış bulutuna dönüşüp ülkenin dört bir yanına barış, erinç, kıvanç ve güven yağdırdı. Böylelikle Dokak'ın gücü.. gücüyle birlikte de ünü arttı.

Diviti hokkaya bandı. Canı çıkarıp sürdürmeyi istemedi. Postun üstüne yayılırken, aklı yazdıklarına gitti. "Bu eski insanlar, ne biçim bir insanlar?" diye mırıldandı. Mırıltısından ürkerek kaykıldı. Baldırları gerildi. Belinde belli belirsiz bir çıtırtı duydu. Kandillerden ikisinin söndüğünü.. diğerlerinin de ferini yitirdiğini o zaman ayırdı. Düşüncelerini kaldığı yerden sürdürmek için, diviti hokkadan aldı. Mürekkebini silerek kılıfına yerleştirdi. Hokkanın kapağıyla birlikte gözlerini kapattı.

"Hakan kengeş kurmadı diye savaş ilan ediyor. Besbelli çağdaş uygarlığa uzak kalmışlar. Hakan bu!.. Tanrı'nın soylu ve seçkin kulu!.. Diler sefer eyler.. ister ödüle garkeyler!.. Tutup da buyruğundaki bir komutana mı soracak?

Soracakmış meğer!..

Yoksa bütün geçmiş ve yaşayan ustalarımız; "Bir gün Uygur'un Hazar Yabgusu Beygu, kengeş kurmadan karar verdi. Bir Türk oymağına karşı, kimisi Müslüman, diyor ya, o zaman bütün Oğuzlar dini mübin onuruna ermediğinden, doğrusu Oğuz olsa gerektir, büyük bir sefere kalkıştı. Bunu duyan Dokak pek kızdı," diye kıvana kıvana yazabilirler miydi?

Efendisine kızan bir kul!.. Mümkün mü? Yazabildiklerine göre, mümkünmüş.

Kişi iki dünyada da cayır cayır yanar yahu!..

Yine de şu yeryüzünde, olmayan olmaz. Efendi de, kul da insan. Ve öfke bir insanlık durumu!..Ne var ki, efendi apaçık kızar. Kul, öfkesini yutkunmak zorunda... Günümüz kulu öfke bir yana incinmek hakkından bile yoksun.

Kızmaz mı?

İnsandır!.. Her insan gibi küplere bindiği durum, ortam ve zaman olur. Ancak nice öfkesi olsa, fırtınasının tamamını içinde estirir. Dokak da insan. Beyliğinden mi, komutanlığından mı, davranışı, kulunkinin tam tersi!.. Günümüzde böyle bir şey olabilir mi? Ardında bir ordu varsa, neden olmasın? Hele bir de kılıcın keskin, bileğin güçlüyse!.. Güçlü elde keskin kılıç, derde devadır. Çünkü ölüm arkasında yalnız ağıt bırakır. E, Kınık beyi Dokak'a da adı sanıyla demir yaylı deniyor. Demir yayın kirişini güçsüz kemankeş gerebilir mi? Tut ki, kalkıştı. Attığı ok, ümük delip geçeceğine, azmak sazı gibi saplandığı yerde yalpalar durur.

Bileği gücünde yüreği her ne kadar bizim akıl havsalamıza sığmasa da, açık seçik görülüyor. Çünkü tanıklığını yazıya geçiren bilgelerin tamamı; "Ordusuyla yabgunun yolunu kestiğinde" buluşuyor.

Doğrusu yaklaşımları başka nedene dayansa da, buluşmaları ilginç!.. Zaten tarihin hükmünü de, bu çelişik buluşmalar oluşturmuyor... Gerçeği arayana, o ipuçları yol göstermiyor mu? Anlaşılan Beyhakî ve Cardizi benzeri ilk yazıcılar, o çağla, o düzenin insanıydılar. Bu davranışı boy beyliğinin kaçınılmaz ödevi... Kişinin, yönetenden hesap sormasını doğal karşılıyor... Umursamıyorlardı. Ardılları bizcileyin bu yıkılası düzene doğdular. Gözlerinin kepengi kendiliğinden kapandı. Beyin soylu çıkışını, kutsala isyan gördüler. Bu çarpık bakışa eklenen, efendi öfkesinden çekince.. kamu azarından sakınca.. gemisini sakin sularda yüzdürüp özel çıkarlarını incitmeme gerekçesiyle yazmazlarsa, gizlediklerini sandılar.

Bundan olsa gerek, hiçbiri bu davranışın özellikleriyle, nitelik ve niceliğini incelemeye yanaşmıyor. Yanaşsalar o günkü düzenin bugünkünden ayırımı.. hatta daha da ötesi, kulluğa alışmışları dehşete düşürecek eşitliği bir iyice aydınlanır.

Ve belki o zaman, İbni Yusuf'la, Maverdi'nin açıklamaları, kafamıza olmasa bile gönlümüze yatar.. içimizdeki insanı rahatlatırdı. Ama o zaman da, bu zaman da biraz aklı eren, kullukla eşitliğin farkına varır.. bencileyin durumuna hayıflanmaktan, işini geciktirirdi. Lakin tarih yazıcısının, tabu kepengini söküp gözünü dört açması.. her bir bilgiye erişip her bir şeyin anhasını minhasını öğrenmesi kaçınılmaz.

İlk ibreti kendi göremiyorsa, ona bu onuru verenlere nasıl gösterecek?

Ah keşke, ben de gerçek bir tarihçi gibi; "Dokak günümüz emirlerinden biri değil.. egemen ordusunda memluk ya da kölemenlikten yükselmiş ücretli asker hiç değil. Bilgi ve bilek hakkıyla, Kınık boyunun seçilmiş beyi. Ordusu, boy yiğitlerinden oluşan ganimet eri. Bey buyursun buyurmasın, toplaşıp akın düzer, sefer eyler... Yurt açtı, kale düşürdü mü, talana çöker, yağmaya yarışır," diye yazabilsem.

Bizanslı bir mimarın... Galiba Yustinyen'le Teodora'nın mimarı Prokopos'un, gizli bir tarih yazdığını... Orada efendilerini acıma-

sızca yerden yere vurduğunu ilkin Mevlana dervişlerinden Yâni candan duymuş.. sonra birkaç yerde okumuş.. bazı alıntıların dehşeti karşısında, şaşkınlıktan parmağımı ısırmıştım. Şimdi bu belgileri gözden geçirip olayların içine girince, aynı duyguya kapılıyorum.

Ben de öyle bir şey yapsam mı? Olmaz!.. Olabilmez!..

Gizi tutacaksan, kendine dahi söyleme.. uykuda sayıklar, işrette mıyıklarsın. Bir duyan olur. Ondan duyan, buna, bundan duyan şuna aktarır. Tez günde kamuya yayılır. Firigya kralı Midas'ın berberi, aklının bekçisi olsun!..

Hani efendisinin saçını keserken, kulaklarının iriliğini görmüş... Şaşırıp durunca efendisi, gördüğünü bir kişiden duyarsam, kelleni alırım, demiş. Ne var ki, fukaranın gördüğü, içinde gün günden büyüyen bir ur olmuş. Ölüm korkusuyla kimselere diyemediğinden azmağa varıp sazlara fısıldamış... Onlar da her yelde eğilip kalkarken; "Midas'ın kulakları eşekkulakları... Midas'ın kulakları eşekkulakları," demeye durmuş ya!.. Ulu Mevlana ondan esinlenerek boşuna mı; "Dinle neyden çün hikâyet etmede, / Ayrılıklardan şikâyet etmede," diyor. O yüzden sakın, gizli yazınca, gizli kalır sanma. Yazı insan belleğinin eksiğini gidersin diye bulunmuş. Mimarinki Nasrânî, Süryânî dolana dolana... Kaç yüzyıl sonra, sana ulaştığına göre, tarih denilen bilim, besbelli bataklıktaki sazdan daha kovcu, deyiveriyor!..

Hem de gizini, gizlediğinle birlikte. Galiba dilimize yapışan tarihin hükmü bu!..

Her bir şeyi olup biterken kaydetmekle yetinmiyor... Her şey bittikten sonra da her bir tanığı dinliyor... Her bir kanıtı özümsüyor... Her bir tarafın savunmasını bir güzel örtüştürüyor... Her bir savı aynı mercekten geçirdiğinden en kıytırık ayrıntıyı ışığa boğuyor. Ve yargısının en bir ibretli özetini, en bir mankafanın belleğine çakıveriyor. Gayrı gerisi ona kalmış. Tarihten habersizse, yineliyor... Haberliyse, yeniliyor. Çünkü her haberli gibi, hükmünden korkuyor.

Bundan olsa gerek, hiçbir büyü, giz ve gizemi ondan saklamak mümkün değil.

Bilgelerin hiçbiri, yabgunun neden kengeşsiz davrandığını yazmamış. Oysa neden çok açık!.. Çeri Kınık oymaklarını basmaya gidiyor. Kınık Oğuz'un, Çin'den Hazar'a uzanan Kıpçak Çölü'ndeki boylarının en kalabalığı... Beyi başkomutan olduğuna göre, han soyu... Buna ipek ve baharat yolu kentlerinin Oğuz tüccar ve ahileri de eklenirse, yabguluğun en büyük kitlesi.

Kengeş ya da kurultaydan, onun üstüne çeri yollama kararı çıkmaz. Oysa durum ivecen.. yakınma kitlesel boyutlara erişmiş. Tutalım divandan oybirliğiyle yaptırım kararı çıktı. Kim uygulayacak? Başkomutan Kınık beyi!.. Peh peh peh!..

Yabgu bu yüzden, danışmadan buyurur. Ve o çağdan bu çağa süregelen anlayış, egemenin buyruğunu yasayla sınamaz. Sınamayınca da, aykırılığı kimsenin aklından geçmez. Çünkü hepsinin gönül gözündeki yabgu, egemenliği kutlu doğumla kazanmış bir soylu.. Dokak'sa, yaşamı onun elinde bir kuldur. O yüzden kurulları işlevsizleştirmek için kulluğun bütün cilveleriyle allayıp pullamışlardır. Onlara göre, Dokak efendisine ağır laf etmekle yetinmeyip düpedüz başkaldırmıştır... Günahı bir yana, yaptırımı da hak etmiş.. ve yüce efendi Yabgu da gereğini yapmıştır. İyi de, yabguya efendilik bağışlayanların hiçbiri, Dokak'a kuldur diyememiş.

"O küçük, yabgu büyük," diyorlar. Ast üst yani!.. Ama zaman, zamanımıza yaklaşınca; "Dokak'a din gayreti üstün gelip kinle yabgunun yüzüne bir tokat vurdu ki, aklı başından gidip az daha helak ola. Bu durumu gören emir ve sipahiler, Dokak'a saldırarak gazap ateşi üstüne attılar..." diye çarpıtmanın doruğuna erenler de gani!..

Öyle ya!..

Genel geçer anlayış, çağımıza geldikçe yoğunlaşıyor. Eşitlik hafazanallah!.. Kulluk bile haramlar arasında. Değerli sayılan kölelik. Efendinin kararına karışmak kulun ne haddine!.. Tam tersine, egemenin buyruğunu yasa, haksızlığını bağış saymak.. kişiliğimize do-

kunsa da, en ağdalı övgüyle alkışlamak çok uzun zamandır ilikle-rimize işlemiş. Herhalde kula kulluğun en sefil yanı da bu!..

Bundan kurtulmanın bedelinden yılıp katlanmanın erincine sı-vaştığımız için, diklenmek bizden ırak. Diklenen gazap ateşlerine atılmazsa, sevinmeli. Çünkü egemenlik, kayıtsız koşulsuz haklılık de-mektir. Hakkı haksızdan alıp sahibine vermek erdemdir. Feryada çığlık dinmeden erişen egemen, adaletiyle övülmeli değil mi? De-mek ki, o düzende değilmiş!..

Bak düşündüğün yöntem işe yaradı.

Tarih yazıcısının, tarihin hükmüne yaraşır olmasının koşulu bu anlaşılan. Olayı içine sindirince, ayrıntıların giziyle gizemini kolay çözüyor. Demek ki, o dedi, bu dedi aktarmacılığıyla bu iş olmuyor. Okuyacak, öğrenecek, yargılayıp özümseyeceksin. Ve kimseye an-latamasan da, sen bileceksin. Yetmez mi? Hadi bakalım Müneccima Hatun'un oğlu Bibi... Bunu bugünün kârı say!..

Gece yarıyı çoktan geçti. Anahtarı sana boşuna vermediler. Var biraz dinlen. Saray sinisinin ağırlığını Canibe hatunun sabırlı öfkesinde erit," diyerek kalktı.

Uyarıldığı gibi kapıları kilitleye kilitleye saraydan çıktı.

Evinin yolunu tuttu.

ON SEKİZ

Dokak'ın yüzündeki kılıç yarası, gün günden azdı.

Öncesinde elmacık kemiklerine sıvaşan derisi sırım sertliğinde ışılar.. yüzüne bakan hiçbir biçimde yaşını kestiremez.. her daim genç görünmenin gizemine takılır kalırdı. Oysa yüzü çizildiğinden beri, kanı durmadı. Gün günden etleri şişti, yer yer irinlendi. Yanağından başına.. saçından ayaklarına dayanılmaz sızılar yürüdü. Demir yayı geren kolları pörsüdü. Çelik kılıcı çeken elleri titredi. Gözlerinin feri eridi. Yemeden içmeden, uykudan düşten kesildi. Yataktan çıkamaz, kıratına binemez, hiçbir görevi yapamaz oldu. Boyun her işi Selçuk'un üzerine kaldı.

Hastalık haberi çöllere dağlara yayıldı. Umar uman, çoğun umduğunu bulan kamlar üşüştü... Bir nice tören yapıldı. Göktanrı'ya bir nice yalvarıldı. Tapılara tapıldı.. sunaklara sunuldu. Bir nice soylu at kurban eylendi. Bir nice et alevlere atıldı. Bir nicesi közlere yatırılıp bir nicesi küllere basıldı. Bir nice toy, bir nice şölen verildi. Bir nice mal yağmalandı. Kaz misali kızlar, pars benzeri kızanlar toplaşıp yakardılar... Kamlar kâhinler, bilgeler bilginler derilip derneştiler... En keskin soluklular yüce tanrılardan esenlik diledi. Zerre kadar fayda etmedi.

Çare bende diyen otacılar koşuştu... Sıcak soğuk yakılar yaktılar... Yumuşak sert melhemler çaldılar... Ballı biberli haplar yutturdular. Hiçbir yararı olmadı. Ne yanağından sızan kan durdu... Ne her yanını kavuran sızı dindi. Sonunda Yesi'yle yöresinin eren-

lerinden umut tükendi. Uçlara haber salındı. Ve durum olduğu gibi bütün boyun bilgisine sunuldu.

Her oba ve oymakta kurullar derneşti... Her dernekle kurulda kocalarla bacılar söyleşti. Dokak bey gibi beydi. Hiçbir tartışma, köhneliğine karar veremedi.

Çıkmadık candan umut kesilmez kavliyle otası olanın erişmesi kararında birleşildi. Çöllerden göllere.. dağlardan ovalara.. obalardan otaklara.. kurtlardan kuşlara haber salındı. Şu yeryüzünde kimin elinde beye yarar umar varsa, tez yetişmesi dilendi. Hiçbir yerden, hiçbir ses gelmedi.

Hep olduğu gibi, umarsızlık çeneleri düşürdü... Hastalık üstüne yorumun bini bin yere dağılıp yeri göğü sardı. Kocalmışlar, yaşlı kamlarla atalarından devraldıkları söylenceye sarıldılar. Bir zamanlar buralarda bir Maun Bab varmış... Yel gibi yeter, Hızır gibi koşarmış... Ölümün elinden dirimi çalarmış öyküsünü anlata anlata bitiremediler. Çok gezmişler oğulluğu Tutak Bab'ın Nişabur'da olduğunu.. atasından artık esenlik sunduğunu.. gözü deyince ağrının, eli dokununca sızının son bulduğunu.. çok sayrıyı, otsuz melhemsiz sağlığına kavuşturduğunu söyleye söyleye dillerinde tüy bitti. Çok bilenler yabgunun kılıcına kobra ağusu sürüldüğünü.. değdiği yeri dağladığını belirte belirte günleri doldurdular. Sonunda toplanan kocalar kurulunca karar verildi. Nişabur'a, Tutak Bab'ın tez erişmesi için çağrıcı gönderildi...

Yazık!..

Gidenden gelen haber, hiç de umulduğu gibi değildi!..

Tutak Bab, bütün Asya'yı kasıp kavuran Nişabur salgınında, binlerce kişiyi ölümden almış.. canını diyet vermişti. Denildiğine göre kardeşi Arslan Bab'ı kendinden öteye ulaştırmıştı. Ama o daha ötelere ulanabilmek amacıyla Hint diyarında uzak bir Buda manastırına gitmişti... Beyin acısı bilindiğinden, Nişabur'a giden kurul, aralarından birini ulak seçmiş.. atı çatlayanda yenisini pazarlıksız alabilsin diye ellerindeki tüm altını beline sarmış.. hiçbir yerde, hiç-

bir biçimde oyalanmaması için ulaklığını belirten bir belgeyi koynuna sokmuş.. ve n'edip eyleyerek Arslan Bab'ın tezden yetmesini sağlama ödeviyle Hint'e gönderilmişti. Nişabur'da haberi bekleniyor.. gelir gelmez iletileceği belirtiliyordu.

Gün günden Dokak'ın sızıları, boyun kaygıları arttı.

Selçuk, babasının yokluğunda yeteneğini kanıtladı. Boyun hiçbir hizmeti, hiçbir biçimde aksamıyor.. her bakan Selçuk'u bir işin içinde görüyordu.

Sonunda beklenen muştu geldi.

Arslan Bab, daha ulak sözünü bitirmeden her bir şeyi bırakıp yola düşmüştü. Muştu sevincinin üstüne gün doğmadan Bamyan'dan, yel gibi koşan develerden birinin üstünde kucağında küçümen bir oğlanla bir hatun.. birinde gözleri ateş saçan bir kam.. bir diğerinde elindeki zembili uyurken bile bırakmayan bir ergenin geçtiği haberi erişti. Akşamına geceyi Hocent'te geçirdiği öğrenildi... Taşkent'ten bir solukluk duraklayıp sadece yolluk düzdüğü haberi dumanla... Otrar'a uğramadan Yesi yoluna düştüğü bilgisi güvercinle geldi.

Haber kulaktan kulağa ulaşmaktayken, Yesi kalesinin kapısından girdiler.

Selçuk kapının eyvanında onları bekliyordu. Tanıma uygun bulur bulmaz, öndeki devenin yularına yapıştı. Aşağıdan yukarı süzme gereği duymadan;

— Arslan Bab olmalısınız?

Babasından önce Maun çocuk atıldı;

— Ta kendisi!..

— Bağışınıza minnet, hızınıza bereket!.. Hızır gibi yettiniz. Hoş safa geldiniz, onur verdiniz, diyen Selçuk, Arslan'ın bindiği devenin çılbırına yapıştı. Kale korumaları onu izleyerek ötekileri çektiler. Bey konağının yolunu tuttular.

Daha Otrar haberini yeni özümseyen Yesi, kulaklarına inanamadı. Sonra sanki aynı anda aynı yerlerine bir şeyler batmış gibi çalkalandı. Kaygı kurtarıcıya, hasta otacısına kavuşmuştu. Tüccar ka-

panlarını.. ahiler dükkânlarını aynı anda kapadılar. Kadınlar bebeleri kundakta, balaları ellerinden tutarak.. yaşlılar sopalarını yolun taşlarına vurarak kalenin girişindeki Han konağına yollandı.

Develer ıhtırılır ıhtırılmaz, Maun anasının kucağından atladı. Aradığını bulma kıvancındaki Selçuk Maun'un elini kavradı. Tek sözcük etmeden, adeta çocuğu sürükleyerek konağa yöneldi. Dış kale yiğitleri hemen selam durdular. İçkale cengâverleri, sevinç içinde yol açtılar. Arslan, Gevher ve Tutak ivecen onları izledi.

Haberin çoktan konağa vardığı belliydi. İçkale kapısıyla konağın arasına sancakbeyleri dizilmiş... Bediş Hatun, elleri belinde, gözleri kale kapısında, burgulu mermer merdivenin sahanlığına dikilmiş, onları bekliyordu. Görür görmez merdivenin başından dibine uçtu. İlk basamakta Gevher'i kaptı. Yol tozuna bulanmış yüzünü.. ipek sari dolanmış omzunu öptü. Elinden tutarak divanhaneye götürdü. Atılmış yün kıtığı mindere oturtur oturtmaz, gümüş ibrikle leğeni kaptı. Bütün çekincesine karşın Gevher'in eline su dökerek arınmasını sağladı. Görücüsüne kımız sunan bir erden inceliğiyle ibrişim peşkiri sundu. Maun'u anasına bırakmadı. Kendi arıttı. Kolu boynunda yekindirip divanhanenin ortasına kurulmuş sofranın başına oturttu.

Sininin üstündeki gümüş sahandan gelen kokuyla, tavana ağan buğu, Maun çocuğun iştahını kışkırttı. Gözü ne divanhaneye doluşan sancakbeylerini.. ne akasıyla ana babasını gördü.. kocaman kocaman açılarak, sininin üstünde buğusu tüten sahana dikildi. Buğu tüttü o yutkundu. Buğu tüttü, o yutkundu. Sonunda daha fazla dayanamadı. Ellerini Selçuk'la Bediş'in pençelerinden kurtardı. Dudaklarını yalayarak sininin başına çöker çökmez Arslan Bab;

— Siz yiyin, dedikten sonra gözüyle Tutak'ı çağrılayarak; — Biz beyi bir görelim, diye girdiği kapıya yöneldi.

Selçuk hemen öne geçti. Beğeni bakışlarını topuklarında sürükleyerek, divanhaneden çıktılar. Sofaya adımlarını atmalarıyla, yandaki kapı açıldı. Arslan'la Tutak ilk kez irkildi. Bediş Hatun'u söveye yaslanmış, yalvaran gözlerle bakar görünce şaşırmışlardı. Az ön-

ce Gevher'in eline su döken aynı insan değil miydi? Ne zaman önlerine geçti? Ne zaman kapıyı açtı? Ne zaman söveye yaslandı, sorularına yanıt aramadılar. Arslan hiç oyalanmadan eşiği aştı. Doğru yatağa yöneldi.

Tutak'la Selçuk ardınca ilerledi.

Dokak, iki kat yatağın üstünde şişirilmiş boğa tulumu gibi yatıyordu. İnlemeyi kendine yakıştıramadığı morarmış dudaklarından belliydi. Arslan, başucuna diz çöktü. Yorganı araladı. Eliyle yanağından başlayarak bütün bedenini yokladı. Başını çevirdiğinde Tutak, devesinden inerken bile elinden bırakmadığı zembili önüne koydu. Telaşsız bir ivecenlikle zembilin bağını çözmeye girişti. Arslan yoklamasını bitirmiş, gözlerini Dokak'ın kapalı gözlerine dikmişti;

— Zehir bütün bedene yayılmış. Hemen hemen dokuların tümünü sarmış, dediğinde Dokak, asılı değirmen taşlarını kaldırırca zorlanarak, gözlerini azıcık açabildi. — Kan değiştirmek için bile geç kalmışız. Ama sızıyı dindirmek mümkün!..

Dokak'ın gözleri biraz daha açıldı. Arslan'ın gözbebeklerinde, acısız ölümü görmüş gibi gülümsedi. Şiş yüzü bastırılmış hamur bezesi gibi yayıldı. Isırmaktan morarmış, yer yer kanayan dudakları kıpırdadı;

— Zahmetinize alkış, dedi. Bir süre yutkundu. Diliyle dudaklarını yalamak istedi. Bir türlü beceremedi. Gözlerini Arslan'ın gözlerinden ayırmadan, derin bir soluk gibi: — Sızı dinsin, yeter, dedi.

Tutak zembilin kapağını çoktan açmış... Arslan'ın dizinin dibine sürmüştü. Uzun zamandır, sözsüz anlaşıyorlardı. Arslan bakışlarıyla ağrı kesiciyi istedi. Tutak zembili açtı. Minik bir çini sürahiyle, bir tülbent yumağı çıkardı. Arslan yine gözüyle, tülbendi işaret etti. Tutak ivecen açtı. İlk katına sıralanan haplardan birini aldı. Arslan'a uzattı. Bediş hatun hapı görür görmez, Dokak'ın başucundaki testiden tası doldurup uzatmıştı. Arslan Dokak'ın başını hafifçe kaldırarak, kolunun üstüne yatırdı. Hapı güçlükle açılan ağzına tıktı. Bediş'ten dolu tası aldı. Dudaklarından akıttığı su ağ-

zının iki yanından boynuna dökülünce, tası yere bıraktı. Başını biraz daha kaldırarak Dokak'a;

— Zor da olsa em, dedi.

Dokak önce dudaklarını, sonra gözlerini yumdu. Yüzü şişkinlikten öyle gerilmiş ki, dudakları bir türlü büzüşmüyor.. dilini damağına bastıramadığından hap üstünde olduğu gibi kalıyor... Her yutkunma çabasında suratı pençe pençe morarıyordu. Arslan başını biraz daha kaldırdı. Bediş hemen sırtına bir yastık sokuşturdu. Dokak uzun oturmuştu. Hap kendiliğinden erimeye başlamış... Tükrüğü ağzına dolmuştu. Var gücüyle yutkundu. Hap tükrüğünün içinde yüzerek yutağına dayandı. Küçük dilinden başının içine.. başından gövdesine dayanılmaz bir sızı yayıldı. Buna karşın yeniden yutkundu. Şiş bedeni kasıldı. Avurtları şişti. Hapı dilinin altına kıstırdı. Çırpına çırpına tükrüğünü yuttu. İkinci yutkunma sanki daha kolay gırtlağına yöneldi. Arslan'ın kolundaki başı kasılmamış, yüzü morarmamıştı. Üçüncüsü yutağından yağ gibi geçti. Bedeninin gerginliği belli belirsiz gevşedi. Sızısı azaldı. Hap ağzının içinde bütünüyle eridiğinde gözleri hafifçe açıldı. Bebeklerinde ışılayan fersiz bir gönül borcuyla Arslan'a bakarak derin bir;

— Oh!.. çektikten sonra; — Eline, biline, himmetine bereket Bab!.. Sızı şimdiden katlanılır hale geldi, sözleriyle ellerine sarılmak istedi.

O kollarını yorganın dışına çıkaramadı. Ama odayı kaplayan sevinç, konaktan taştı. Kısa sürede Yesi'ye... Kınık'a... Kıpçak çölüne ulaştı.

Bediş Hatun, aynı zamanda onun yerine Arslan'la Tutak'ın ellerini yakaladı.

— Yüce Ülgen razı olsun. Ulu Erlik sonunda sizi yetiştirdi. Kaç günlerdir inim inim inliyor... Bize duyurmamak için acılarını katmerlemek bahasına kendini zorluyordu. Bu "oh" için nice bekledim, bir bilseniz. Elinize, bilinize sağlık!.. Yetişen gövdenize esenlik!.. Sağ olun, varolun!.. Konağımıza adım attığınız anda, Göktanrı'nın ışı-

ğını doldurdunuz. Umarı konuğumuz eylemeyi bağışladınız. Ödenmez biliyorum, ama bizi borçlandırdınız, derken irkildi. — Kişi dertlenmemeli!.. Yoksa bencileyin çenesi düşüyor... İşini düşünü, ödevi görevi unutuyor. Bağışlayın!.. Sevindirik oldum. Uzun yoldan geldiğinizi düşünemedim. Aç, yorgunsunuzdur. Hele buyurun divanhaneye, bir lokmalanın... Odanızda uzanıp azbiraz dinlenin!.. Öyle anlaşılıyor ki, bağışladığınız onurla gönenecek zamanımız çok, diyerek divanhaneye, sofranın başına sürükledi.

Girdiklerinde Maun nerdeyse doymuş... Gevher sininin bir köşesine diz çökmüş... Gümüş kakmalı şimşir kaşığa elini sürmeden onları bekliyordu. Eşiği geçerken, az kıpırdandılar. Bediş Hatun gözlerinde beğeniyle ana oğulu süzdü;

— Beyime Hızır'ın eli değdi, muştusunu aktardı. — Bizi mi beklediniz?

Maun anasının bir şey söylemesine zaman bırakmadı;

— He!.. Ben çok açtım, duramadım. Anam bekledi.

— Yeseydiniz, dedi o zaman Arslan Bab, işimiz uzayabilirdi. Maun;

— Anam uzamaz, bekleyelim, dedi ya, ben bekleyemedim. Sözünü kaptı Bediş;

— Uzamadı!.. Bab'ımızın ayağında kut, elinde mut, bilisinde simya var. Adımını attığı kapıdan erinçle bilece giriyor. Yataktakiyle, ayaktakilerin içini aydınlatıyor. Sayrımızı yoklamasıyla, oğlumuzun şurupla hapı ortaya çıkarması üst üste geldi... Hap daha bir geçerli olmalı. Emilmesiyle sancının kesilmesi bir oldu. Beyim gözünü açtı. Oh, dedi. Şimdiden hafifledi. İnanır mısınız, aylardır konağın tavanı başımı döver eylemiş... — Eliyle kalbini bastırarak; — Şuramda zonklayan sızı, usumu başımdan alıp beni divaneye çevirmişti. Beyim oh, dediği an, tavan üstümden kalktı, duvarların üstüne yerleşti. Sızı cırp diye kesildi.

— Keşke tez haberlensek, daha erken yetebilseydik, hayıflanmasıyla bakındı Arslan.

Bediş Hatun, bir sofraya diz çöküyor... Bir ayaktaki konuklarına katılıyordu.

Arslan Bab bakınınca, gereksinimi sezdi. Hiç kimseye fırsat vermeden, kapı ardında her zaman dolu tutulan gümüş ibrikle leğeni kaptı. Askıdaki telkâri bezekli, iğne oyalı ibrişim peşkiri koluna artarak koşturdu.

Tutak, ibriği almaya davrandı. Vermedi. Kollarını sıvayan Arslan'ın önüne leğeni sürerek, ibrik elinde bekledi. Arslan, direnmenin anlamsızlığını tez anladı. Yorgunluğundan umulmaz bir çeviklikle çöndü. Ellerini leğenin üstüne tuttu. Bediş hünerli bir halayık gibi, usul usul su döktü. Arslan ellerini yıkar yıkamaz, ibriği ayaklarının arasında yere bıraktı. Koluna arttığı peşkiri uçan kuş kanadı gibi açtı. Arslan'ın ıslak ellerinin üstüne usullacık kondurdu. O kurulanırken dolaklarını çözdü. Ayağının birini kaptığında Gevher yerinden uğradı. Arslan anında bir boa yılanı gibi ayaklarının üstüne çöreklendi. Yuvarlanırcasına sofraya yanaşarak bağdaş kurdu.

Tutak ibriği almadan ne çöndü, ne elini uzattı. Aldıktan sonra, bir eliyle ibriği tutup bir avucuna su döke döke temizlendi. Arslan Bab'ın uzattığı peşkirle kurulandı. Bediş Hatun daha fazla hizmet ettirmeyeceklerini anlamıştı. Peşkiri Tutak'ın elinden kaptıktan sonra, yine kimseye fırsat vermeden leğenle ibriği aldı. Kapı ardına bıraktı. Peşkiri astı. Leğeni avludaki vişne ağacının dibine döktü. Geri döndüğünde, Arslan'ı sofraya bağdaş kurmuş.Tutak'ı ötekiler gibi diz çökmüş buldu.

Ona kala kala sofra hizmeti kalmıştı. Karnını yenice doyurmuş bile olsa, konuklarıyla oturup iştahla atıştırdığı izlenimi vermesi töreydi. Oysa o bir oturuyor.. bir taze gelin çevikliğiyle aşdamına seyirtiyor.. elinde bir gümüş sahan, bir taze yufka ya da bazlama.. bir çömlek veya göveçle, divanhaneye dönüyordu.

İzin verseler, konuklarının ağzına lokma tıkmaya hazır oturup kalkıyordu. Maun, herkesten önce kaşığına doldurduğu pilavı ağzına atar atmaz;

— Ööf, diye zıpladı. Babasına dönerek; — Bey kazanı daim kaynar derdin, doğruymuş. Pilav o kadar bekledi, yine kaynak. Yandım, yakınmasıyla ağzını açtı. Başını Gevher'e çevirdi. Arslan sözünün unutulmamasından mı, doğrulanmasından mı hoşnut olduğu belirsiz, gülümsedi.

Anasından önce davranan Bediş, çocuğun açık ağzına üflerken, Selçuk yüzünde güller açarak girdi. Yanıbaşlarına diz çöktükten sonra;

— Günlerdir ilk kez uyudu, muştusunu verdi.

Bediş derin bir soluk bıraktı;

— Üstünü örtseydin!..

— Örttüm. Beyleri başında. Tasalanma.

Sözü biter bitmez, gözlerini Arslan Bab'ın gözlerine dikti. Bediş onu izledi. Bab, gözlerine saplanan dört göze aldırmadan lokmasını yuttu. Yeni bir lokmayla ağzını doldururken Tutak'a baktıktan sonra;

— Durumu hiç gizlemeden kendisine açıklayıp iznini aldık, diye söze girdi Arslan; — Bey Alp Er Tunga kadar güçlüymüş. Aynı zehir, azbiraz zayıf birine işlese, çoktan yüce Ülgen'e yürümüş.. izi imi kalmamıştı. Doğrusu dayanıklılığı bizim bahtımız oldu. Güçlü bedenin, otacı ölçüsünde önemli olduğunu anladık. — Bediş'in;

— Bir de ağısağarı olaydı!.. dileğine;

— Bir gün geçtikten sonra olabilemezdi.

— Demek o kadar umarsız?

— Yarasına işleyen zehir bir fili anında öldürecek şiddetteymiş. Yerinde ve zamanında erişilse bile, kanını değiştirmeden sağarı bulunur muydu, kuşkuluyum.

— Böyle olduğunu biz bilemezdik, çok kişi de bilemedi, savunması Selçuk'tan geldi.

— Kan sızması her zaman kötüye işaret etmez.

— Herkes atarın gücüneöyle güveniyordu ki, tez zamanda geçer umdu.

— Yazık!.. O umut çok gecikilmesine neden olmuş.

— Hiçbir umarı yok mu, diye diretti yine Bediş:

— Gayrı, Lokman Hekim gelse, Göktanrı'ya ağrısız sızısız varmasını sağlamaktan öte yapacağı bir şey yok. Ama bey çok otacıyı şaşırtacak denli güçlü. Belli olmaz ki!..

— Öyle acı çekti ki, babam razı. Bize de, Bab'ımızla atamızın kararına uymak düşer. Çünkü biri umarı elinde tutuyor. Biri acıyı çeken, dedi Selçuk. — Bizimki dıştan yırlama. Ne daha iyisini yapacak bilimiz.. ne karar vermeye yetkimiz var. Bunca zamandır hiçbir yakı, hiçbir melhem, hiçbir ilaç kâr etmediydi. Şu ana kadar bir siz sızısını kestiniz. Alkışımız da, borcumuz da ödeyemeyeceğimiz kadar büyük.

— Bir acının bitmesi, bir sızının dinmesi, hiçbir borca değmeyecek ölçüde mutluluktur beyoğlu, dedi Arslan. — O yüzden bilesin ki, borçlanan biziz.

Çevrelerini saranların bakışları büyüdü. Bediş Hatun yerinden fırladı;

— Bugün bizim kutlu günümüz. Konağımıza ışık yağdı. Onca yorgunluğa karşın bilenin bilisini, gereksinim duyana borç sayan bir bilgeyle tanışma onuruna erdik.

— Yazık!.. Keşke çok daha önce haberlenseydik. Daha yararlı olabilirdik.

— Bilir miydik yüce kam? Bilsek durur muyduk?

— Bilinseydi, dedi beyler.

— Bilinmezdi, yanıtını verdi Arslan. — Ağu, uğrun uğrun, acısız sızısız işlemiş. Kişi yüz vermezse, atlatacağını sanır.

— Sandı, diye atıldı Bediş. — Bizim kaygı ve telaşımıza, her kezinde güldü. Şimdiye kaç yerimde, kaç kılıç, kaç cıda, kaç gürz iz bıraktı. Hepsi tez günde geçti. Bu da geçer... Bir çizik için ortalığı ayağa kaldırmak gereksiz diye izin vermedi.

— Yabgunun kılıcına ağu içirildiğini kim bilebilirdi? — Sorusu Berdi Koca'dan geldi. — Biz cengi mertçe yaparız. Böyle bir kalleşlik düşünülebilir mi?

— Savaş hilesiz, diye bilinmez mi? diyerek gözlerinin içine baktı Arslan.

— Hiledir elbet, dedi Berdi Koca. Düşüncesinden gerilemeye hiç niyeti yoktu. — Hiledir ya, hasmını pes ettirecek, olmadı öldürecek hiledir. Pusu kurarsın. Baskın eylersin. Her türünde karşıdakine savunma hakkı tanınmıştır. Yenilmeseydi, ölmeseydi der, çıkarsın. Ama, hiçbir savaş hilesi, ağuyla acı çektirme kalleşliğine izin vermez.

— Biz buna güvendik, dedi Selçuk.

— O da güvenmiş olmalı, diye tamamladı Bediş. — Güvenmiş olmalı ki, aradan bir nice gün geçip kan durmadığı halde, böyle bir şey aklına gelmedi... Galiba biz de, dediği gibi olmasını istediğimizden hıştınmadık. Günler böyle geçti. Gün günden acısı artıyor.. sızı her yanına yayılıyordu. Fakat demir yaylı, demir gibi dikiliyor.. kimseyi dinlemek istemiyordu. Ne zaman ki yatağa düştü, kamlarla otacılar üşüştü. Gün günden kötüleşti. Gün günden acısı arttı. Ve hiçbir bili, hiçbir sezi, hiçbir çaba, acısını dindiremedi. Sonunda size ulaştık. İlk kez oh, dedi.

— Bey bize atamızın armağanı!.. Hastalığını duyar duymaz, her bir şeyi bırakıp yola düştük. Mümkün olduğunca hızlı geldik. Ne var ki, yol uzundu, derken gözü Maun'a ilişti Arslan'ın. Son lokmalarda uyuyakalmıştı.

Onunla birlikte gören Bediş Hatun çırpınmaya başladı;

— Kişi dertliyse bir nice bencil oluyor!.. İlgisini de, sevgisiyle saygısını da bir türlü kendinden gayrısına çeviremiyor. Yorgunluğu biliyor.. yorgunsunuzdur diyor da, konuğuna dinleneceği yeri göstermekten üşeniyor, sözleriyle Maun'u kucakladı. Sanki bir tutam pamuk taşıyor gibi sekerek.. uyuşan ayaklarını ova ova yerinden fırlayan Gevheri ardına takarak, divanhaneden çıktı. Sofada büsbütün hızlandı. En sondaki kapının önünde durdu.

Selçuk, hepsini geride bırakarak ardı sıra seyirtmişti. Hemen kapıyı açtı.

Bediş Hatun'un daha geleceklerini duyduğu an hazırlamaya baş-

ladığı iç içe iki oda, kandil ışığına serildi. Yere yünü yeni atıldığından, kişinin dizine kadar kabarmış, üst üste çifte yatak yayılmış.. yumuşacık Isfahan halısının üstünde birer kümbet gibi konuklarını bekliyorlardı. İbrişim çarşafları kenarlarından sarkıyor.. iğne oyasıyla renk cümbüşüne bulanmış yastıkları, her başa dinginlik sunuyor.. dürülmüş atlas kaplı yün yorganlar kapıda dikilenlerin yorgunluğunu artırıyordu.

Onlar hürp diye kalkınca, Arslan Tutak'a işaret etti. Son lokmalarını ağır ağır çiğnediler. Tutak, bakışların üzerlerinde kilitlenmesinden yararlandı. Divanhaneyi dolduranlar işaretleşmenin anlamını çözmeye uğraşırken hızla kalktı. Kimsenin davranmasına bırakmadan kapının ardına seyirtti. İbrik, leğen ve peşkirin yerini öğrenmişti.. anında izleyen Arslan Bab'la, birbirine su dökerek, ellerini ağızlarını yıkadılar. Kurulandıktan sonra Tutak elinin içi, dizinin dibinden ayırmadığı zembili kaptı. Divanhanedekilerin saygın bakışlarını sürüye sürüye sofaya çıktılar. Divanhanedekiler depreniip arkalarına düştüğünde onlar yandaki kapıyı açmış.. ayaklarının ucuna basa basa, iki cansuyu gibi, derin ve düzenli soluklarla uyuyan hastanın başına akmışlardı.

Arslan Bab yorganı hafifçe aralayarak, gözleriyle ölçtüğü bedenin şişliğini, Tutak'a gösterdi. İkisi aynı anda başlarını salladılar. Hasta dingin ve düzgün nefes alıp vererek dalgın uyuyordu. Tutak'ın aklından şiş bedeni melhemle ovmanın geçtiğini, zembili tutuşundan anladı Arslan. Bakışlarıyla durdurdu. Tutak başını salladı. Tanıları doğruydu. Zehir hiçbir panzehirle arınmayacak ölçüde işlemişti. Ve Dokak, günlerdir belki de ilk kez derin bir uykuya dalmıştı.

Sızının dürtmesi yakındı. Melhemi, uyanınca çalarlardı.

Yatağın iki yanına geçtiler. Biri bağdaş kurdu, biri diz çöktü. Bir süre arkalarına doğru kaykılarak, gözlerini dinlendirdiler. Arslan'ın içi geçer gibi oldu. Tutak dayanıklıydı. Yol boyunca beşik gibi sallayan hecin devesinin üstünde yeterince uyumuştu. Şimdi günlerce uyumasa gözünü kırpası gelmiyordu.

Kirpiklerini kırpıştırırken irkildi. Dokak gözünü açmıştı.

Çok iyi tanımasına karşın, Arslan Bab'ın aynı anda uyanmasına şaştı. "Öyle olabilir miyim," diye geçirdi. "Uykusunu hastalığın sızısına bağlıyor. Onda beliren her devini bunda davula inen tokmak etkisi yapıyor. O yüzden, hastası uyuduğu an, hiçbir kaygı duymadan o da uyuyor. Ben uyursam uyanamam korkusundan, uykusuzluktan ölsem gözümü kırpmıyorum. O hiç umursamıyor. Derin bir soluk... Kapanan gözler... Ve birden irkilerek, hastanın gereksinimine sıvanmak, onun özelliği. Başka hiç kimsenin beceremeyeceği bir hüner!.." Bu kez Arslan Bab'ın işaretine gerek kalmadı. Sızıların başlamasına fırsat vermeden, Tutak'ın hazırladığı hapı, bir tas suyun yardımıyla yutturdular. Dokak'ın kana kana su içişi, çocukla anasını, anasıyla bırakan Selçuk'un odaya girişine rastladı. Olduğu yerde dikilerek uzun uzun babasını seyreyledi. Kaç gündür bir yudum su içmediğini hesaplamaya çalıştı. Babasının derin soluğuyla vazgeçti. Dokak içinin yangınını söndürür umuduyla bir tas daha içti.

Selçuk, zarar verebilir kaygısıyla Arslan'a baktı;

— İç bey, diye kendi eliyle doldurup uzattı Arslan. — İç... Canının istediğini ye. Biz buradayız, acı sızı duymaman için elden geleni yaparız.

— Yaptınız, dedi hemen Dokak. — Umamıyacağım kadar fazlasını yaptınız, dedikten sonra başını Selçuk'a çevirdi. Tutak'ın yanına diz çökünce; — Ölüm korkunç değil oğlum, diye sürdürdü. — Sen sen ol, giderme kararı verilen birine sakın eziyet etme. Asılacaksa as... Kesilecekse kes. Ama adak kurban eyler gibi, bir anda gelsin ölüm. Bu benimki gibisi sefillik!.. İnsan öyle acı çekiyor ki, bin kez ölmeyi yeğliyor. Yüce kam, Arslan Bab'la kavilleştik. Ağrısız sızısız Kara Yer Han'a yürüyeceğim. Kurultay seçerse Kınık'a bey olacaksın. Oğuz'a subaşı atanacaksın. İnsanlara iyilik de, kötülük de edebilecek yerde bulunacaksın. Kötülükten sakın. Ava bile çıktığında can taşı yanın sürünmesine neden olma. Vur, anında canını al. Acı ve sı-

zı çok kötü. Onu yaşamak zorunda kalmış bir babanın tek öğüdü olarak hiç unutma, olur mu?

— Olur atam, dedi Selçuk. — Hiç unutmam.

Günlerdir ilk kez yüzü güldü Dokak'ın. Gülmeyi unuttuğunu sanıyordu. Gülüşüne kendi de sevindi. Yüzü daha çok aydınlandı. Şiş etlerinin gerildiğini ayırıyor.. ama acı duymuyordu. İçinden kalkıp dolaşmak geçtiğini bakışlarından anladı Arslan'la Tutak. Biri hafifçe omuzlarından bastırırken, Arslan;

— O kadar değil bey, dedi. — Yeniden uğraşmaya hiç isteğimiz yok.

Sonra yorganı açtı. Geceliğini çıkardı. Her yanı şişmiş bedeni, Tutak'ın hazırladığı melhemle ovmaya başladılar.

Göğsünden karnına indiklerinde;

— Oh, dedi yeniden Dokak; — Sanki alazım küllendi.

Arslan, ovmasını kesmeden;

— Amacımız o. Acı, sızı olmamalı, dedi.

Herkes dikkat kesilmiş, yapılanlarla söylenenleri belleklerinin unutmaz köşelerine yerleştirmeye çabalıyordu. Onlar şiş ve pörsümüş bedeni boynundan ayak tırnaklarına melhemlerken; "Beyin ölümü bile beyce," diye düşündü Berdi Koca. "Daha dün hepimiz karabasanlardaydık. Bey acıya sefillik diyor ya, umarsızlık ondan bin beter. Şimdi ne kadar rahatız. Arslan Bab var. Umarsızlığın bütün yükünü o omuzladı. Bey ölüyor. Ama daha bu sabah kıvrım kıvrım kıvranırken, şimdi güle güle gidiyor. Gerçekten ölümün sefili de, güzeli de varmış. Bunu bize Arslan Bab gösterdi. Sağolsun!.." derken ayırdında olmadan, Arslan'ın sırtını okşadı.

Arslan sezmemiş gibi davrandı. Ama Tutak, haktanırlıktan pek hoşnut oldu. Dizleri üstünde doğrularak onu selamladı. Anında yanıt aldı.

Hasta sızılardan arınma güveniyle, derin uykulara dalıyor.. babların biri her olasılığa karşı başında beklerken.. öteki dinleniyordu.

Günler gecelere... Geceler günlere kavuştu. Dokak subaşı, ağrısız sızısız Kara Yer Han'ın ülkesine yürüdü. Oğuz'un yetişebilen beyi çobanı yetmiş... Her boydan yuğcularla sagıtçılar gelmişti. Tırnaklarıyla yüzlerini yırtıp parmaklarıyla saçlarını yolarak ağıtlar söyleye söyleye altın tabutun ardı sıra yürüdüler. Ay doğanda cilasunlar at bindi. Türlü çeşit savaş oyunuyla batana dek, subaşılarını Tanrı Dağı'nın bağrına gömdüler. Atlarını taze toprak höyüğüne sürerek, hiç kimsenin bir daha yerini bulamayacağı biçimde düzlettiler. Kır atı yularından tutarak, sunağa yaklaştırdılar. Başka zaman üç seyisin zor tuttuğu at, uysal bir koyuna dönmüştü. Selçuk gözbağıyla yanaştığında, gözlerinden damlayan yaşla başını uzattı. Atın yaşlı gözlerini öptükten sonra boynuna sarıldı. Kendi gözyaşlarını yelesine sildi. Sonra okşaya okşaya gözbağını düğümledi. Gözü bağlı sunağa çekildi. Sahibini bir an önce Ülgen'e ulaştırmak için kendiliğinden başını uzattı.

Arslan Bab gelir gelmez, boyun yitirdiği ulu kam Buran'ın yerine geçmiş.. her girişim onun izin ve işaretine bakar olmuştu. Yaşlılığına karşın katılanlarca törenin balbalı sayılmıştı. İşareti üzerine Tutak zembili açtı. Önceden bilediği bıçağı uzattı. Arslan'ın yeni bir bakışıyla kolunu geri çekti. Sunağın başına dikildi. Çok kişinin göremediği bir hızla devinen bıçak, atın başını Selçuk'un ellerine düşürdü. O iki elinin arasına aldığı başı, sızan kan üstüne değmesin diye, uzakta tutarak, konağa yöneldi.

Kırat çevresini kuşatanların şaşkın bakışları altında, uzun süre ayakta kaldı. Boyu yetmeyenlerle, çemberin gerilerinde kalanlar hâlâ kurban için ne bekleniyor, diye mırıldanırken, başsız boynundan şorlayan kan, sunağın deliğinden ayazma kanalına aktı. Kaynağından dupduru gelen su, kızıla kestikten sonra at, birdenbire sırtüstü düştü. Kesimoğlu'yla yamakları başına üşüştüler. Bir kementle kanı duran boynunu boğdular. Arka ayaklarından birini delerek, el körüğünün emziğini geçirip bağladılar. Körüğün her soluğu, atın derisini etinden biraz daha ayıra ayıra şişirdi. Boynundaki kement zor-

lanmaya başlayınca, sunağın yanındaki yaşlı cevizin dalına astılar. Et soğumadan yüzdüler.

Oğuz töresince parçaladılar, ölü toyu için konağa koşturdular.

Arslan Bab, gün doğarken dernek kurdu.

Selçuk'u babasının yerine posta oturtup üç kez havaya kaldırdılar.

ON DOKUZ

Kınık'a bey seçilen, başka bir işlem gerekmeksizin, yabguluğun subaşısı oluyordu. Bu nedenle Selçuk'un kış zorluğuna karşın, Yarkent'e gidip postuna oturması gerekiyordu. Yabgunun kır atını izinsiz almıştı. Davranışını bağışlatmak için yanına otuz dokuz at daha kattı. Çıplak bindiği ata, kaltağı altın, palanı elmas kakmalı, üzengileri gümüşten bir eyer, yakut bezekli bir koşum yaptırdı. Boy sandığından seçtiği değerli armağanları bir heybeye doldurdu.

Her şey tamamdı.

Hava açar açmaz yola çıkma kararıyla, sancakbeylerini topladı.

Karla karışık yağmur, gözü gözden sakınıyordu. Ortalık erkenden kararmış, akşam yemeğinin zamanı yaklaşmıştı. Avlu, yapının geniş, oymalı nakışlı saçaklarına karşın soğuk ve ıslaktı. Yedi katlı bacanın altındaki meydan ocağı yakılmış.. sofra sıcacık divanhaneye kurulmuştu. Karanlık tam bastırmak üzereyken, konağın önünde bir at durdu. Koşturan seyisler, tanımadıkları birinin indiğini.. atının yularını ellerine tutuşturup yamçısını silkeleye silkeleye konağın eyvanına yürüdüğünü gördüler. Süvari, hiç yabancılık çekmeden, önüne kimsenin geçmesine izin vermeden, eyvanı geçti... Güvenli adımlarla, çizmesini çıkarmadan sofaya girdi. Divanhanenin eşiğini aşarak kapıda dikildi.

— Çömçe can, diye postundan fırladı Selçuk. — Hoş safa getirmişsin. Bu havada bir nice zahmet çekmiş, evimize onurların en yücesini bağışlamışsın, dedikten sonra, sarıldı. Birbirlerinin yüzü-

nü, omuzlarını öptüler. Ona postunda yer gösterdi. Beylerden tanıyanlar selamlaşmak için kalktılar. Tanımayanlar birbirlerine baktılar. Kol kola posta varıp yan yana bağdaş kurdular.

Çömçe oturur oturmaz, uzatılan peşkirle yüzünün çisentisini sildi.

— Beyler kışlaklara dağılınca babam divan nöbetine kalmıştı, diye söze başladı; — yabguyla hatununun, seni at hırsızlığıyla suçladıklarını.. başkente varır varmaz hemen tutuklanıp öldürülmeni.. gecikirsen beyler dönüp yeni bir kengeş sorunu çıkarmasınlar diye, av gerekçesiyle baskın verilmesini konuşurlarken duymuş. Bana izin aldı. Çöle girmeden sana haber iletmemi buyurdu. Önlem alsın ki, subaşı acısına onunki eklenmesin buyurdu.

— Ve sen de, bu kış kıyamette onca yol teptin karagün dostum, dedi Selçuk.

— Güvenilir birinin haberlemesi gerekirdi.

— Alkış sana Çömçe Bey, sözleriyle çırpındı Berdi Koca; — Yabgumuz kin gütmede develeri geçti. Tam zamanında yettin. Bey yarın yola çıkacaktı. Çerisiz gittiği için de bize ağıtı kalacaktı. Baban ne yapılması gerektiğini de buyurdu mu?

— Ben de sordum. O bir bey, dedi. Haberi ilet, derneğini dersin, yapılması gerekene kendi karar versin. Dokak subaşı haklıydı. Bu tür başına buyruk davranışlarla devlete hile sokuyorlar. Bu iyi değil. Var yanına anlat. Selçuk Bey'in kararı ne olursa, benim adıma katıl, buyurdu. Subaşının ölümü duyulduğunda çok üzülmüştü. Bu da üstüne binince, divandan karar çıkaramaz. Ama, bir orduluk kölemeni var. Onları ardına takar, ava gidiyor gibi başkenti terk eyler. Irmak aşağı inip Yesi'ye baskın verir. Tez var Selçuk'a durumu ilet. Önlemsiz yakalanmasın, diye ekledi.

Selçuk gibi, divanhanedekiler de sözünü kesmeden, Çömçe'yi dinlediler. Susar susmaz, gözlerini bağdaş kurup duvarlara yaslanmış kocalarla sancakbeyleri üzerinde gezdirdi çömçe. Susku bulut oldu, üstlerinde yoğunlaştı.

— Ne yapılmalı? sorusu bu nedenle bir süre havada asılı kaldı. Berdi Koca önaldı;

— Madem aranmakta, çöle haber salalım. Çerimizi derelim, cenkleşelim. Kınık'ın çiğnenmiş lokma olmadığını yabguya da, kölemenlerine de anlatalım.

— Cenk yanlış olur, dedi beylerle kocaların şaşkın bakışlarına aldırmadan Tutak. — Yesi Başkent'e yakın. Yabgu tez erişir. Parça bölük kırıma uğranır.

— Elimiz armut toplamıyor, dedi Berdi Koca. — Kırdığı kadar, o da kırılır.

— Elbet bu bir yol. Ama basılınca girilecek yol. Savunma hakkı kutsal. Ne var ki, en kötü barış, en görkemli cenge yeğdir. Şimdi haberliyiz. Kınlıp kırma yerine, cenksiz önlem düşünmeye, en azından uzunca bir zamanımız var.

— Bu fikrin dayanağını anlatır mısınız, dedi bu kez de Çömçe.

— Bana öyle geliyor ki yabgu, saltanat savında. Öyle olunca Oğuz yasasından sıkılması doğal!.. Dokak subaşının yitim biçimi bunun kanıtı. Egemenliği hiçbir biçimde paylaşmak istemiyor. Bunun yasaya aykırılığı ortada. Direneni hile hurda, olmadı zorla kırarsa, hevesini dayatacağını sanıyor. Kendince tam işi kotarmışken, subaşının davranışı pişmiş aşa su kattı. Kısa yoldan saltanatını dayatmaya kalkışan yabguya Oğuz düzenini dayatıverdi. Besbelli bu olay sıkıntısını iyice artırmış. Şimdi onun çarpık aklınca, at hırsızlığı gibi bir gerekçeye sahip. Selçuk Bey'i yasa gereği yitirirse, subaşının yine kendince kötü sayılan davranışının da öcünü alacağını... Oğuz'u pıstıracağını sanıyor. Çömçe Beyimizin bunca zahmete katlanarak burada oluşu, umduğunu bulamayacağının delilidir. Bilinir ki, egemenlik bir bütün ve paylaşmak kolay katlanılır bir özellik değildir. Kurultay bütün bir toplumu.. kengeş, beyleri karara kattığı için egemene dilediğini yapma fırsatı tanımaz. Bu zorunluluk, çoğun kurucudan sonraki kuşaklara yük gelir. Oğuz yabgusu da, kurucunun kaç kuşak sonraki ardılı. Saltanatın kendisine yüce Göktanrı'dan bağış-

landığına inanması kolay!.. İnanınca da, kengeşsiz kurultaysız, hatta belki de yüce divansız buyurgan olmak ister. Yasayı bozar. Bunu Oğuz'a hoş göstermek mümkün değil. Dayatmaya koşulu. Zorbalığa gücü yeterse, dayatır da! .. Eğer dileği buysa biz istemesek de, cenge zorlar. Bir egemen, bindiği dalı kesti mi, düşmesi yazgı. Biz işini niye kolaylayalım? Niye çekilecek çilenin sorumlusu olalım?

— Bunlar doğru sözler, dedi Berdi Koca. — Bilinen gerçekler. Dayanağı nedir?

— Yeri ışık olsun, Arslan Bab'la Hint'ten gelirken, yolların güvensizliğini yaşamış... hemen tüm Oğuz kentlerinin düzensizliğine şaşmıştık. Yol güvensiz, kent düzensiz oldu mu, yasa gevşedi, devlet kağşadı demektir.. Şu yeryüzünde kağşayan devletin ayakta kalabildiği de görülmemiştir. Yabgunun fırsatı ganimet sayıp öç derdine düşmesi gözlemimizi doğruluyor. İş buraya vardı, yasayı uygulamakla yükümlü olanlar, yasanın boşluğundan yararlanmaya kalktı mı, o devletin zıvanası yerinden çıkar. Ne topluma yarar karar alabilir, ne aykırıya yaptırıma gücü yeter. Öyle olunca da, toplulukları birbirini kırmaya girişir. Kargaşa alır başını gider. Kocalan devlet bir cenkte bozguna uğrar uğramaz çöker. Anlaşılıyor ki, yabgunun devleti de, saltanatı da pamuk ipliğine bağlı. Dilediğince hileye başvursun. İstediğince yaptırıma kalkışsın, böyle bir egemenliğin sürmesi olasız. Siz şimdi, baskın basanındır derseniz, hiç kuşku yok, basarsınız. Sonuçta, yabgu yiter, devleti biter. Ama Oğuz devletsiz kalır. Yüce Tanrı da, tarih baba da tanıktır... Oğuz, devletsiz kalamaz!.. Kalamayınca hiç yoktan oluşturulacak bir devlet, çok kan akmasına neden olur. Her acı çeken, her içi yanan da, buna neden oldunuz diye sizi suçlar.

— Yapılmayacağı öğrendik, dedi Selçuk. — Yapılacağı duyabilir miyiz?

— Bilinen kuraldır ki, bir şeyin yerine geçeceği hazır etmeden var olanı yitirmek aklı olana yaraşmaz. Bence yapılması gereken odur.

Beylerle kocalar, gözleriyle birlikte ağızlarını da açmış şaşkın-

lıkla Tutak'a bakıyorlardı. En çok şaşan da, Çömçe olmuştu. Ağzını açar açmaz, düşünülebilecek en geçerli önlemin yönünü değiştiren bu bilge kim olabilirdi?

Gözlerinde soru işaretleriyle Selçuk'a bakınca, o gülümseyerek;

— Bu görüşü biraz daha açar mısınız Tutak Bab? deyince ünü çoktan başkente ulaşan bilge olduğunu anladı.

Çömçe onu ilk kez görüyordu. Ama öteki beylerle kocalar, Arslan Bab'la geldiğinden beri tanıyorlardı. Şu ana dek yeme içme dışında ağzını açtığını.. bir kez olsun tek sözcük ettiğini görüp duymadıklarından dilsizliğine inanmışlardı. Şimdi birden, üstelik çok çetrefil bir sorunla karşılaşılan bir anda.. derneğin tam ortasında, hiçbirinin aklına gelmeyen ve hepsince geçerli bir gerekçeyle şakıması, divanhanenin ortasına gülle düşürdü.

Berdi Koca yine dayanamadı;

— Az önce, yedeğini hazırlamadan, olan yıkılmaz buyurdunuz. Eğer bir yedeğiniz olmasa, dilsizliğinizi sürdürürdünüz, demekten kendini alamadı.

Selçuk bütün bedeniyle ona dönerek;

— Yedeğiniz neyse, bizimle paylaşmaz mısınız? deyince Tutak;

— Bence cenkten önce, yeni bir kuruluş yeğdir. Çömçe Bey'in bildirdiğine göre, yabgunun amacı Selçuk Bey. Onu bulursa, öcün de yıkımın da sorumluluğunu yükleyebilir. Bulamazsa, Kınık'a neyler?

— Neyleyecek, dedi Berdi Koca. — Çerisiyle konukluk eyler.

— Konuk kuttur... Başımızla beraber, dedi tamamı bir ağızdan.

— İyi de, ben neyleyeceğim? çırpınışıyla bağdaşını bozarak, dikildi Selçuk. — Her bir ödevi bırakıp bilinmez, bulunmaz bir yerlere mi sıvışacağım... Burda kalıp Belecek Hanım'la, Bediş Hatun'un eteği altına mı gizleneceğim?

— Öyle ya!.. hepsinin ağzından yankılandı.

Tutak;

— İlk söylediğiniz sizin de aklınıza yatmakta he mi?

— Aklınızdan geçen kaçınam mı?

— Niye kaçasınız?

— İlk aklımdan geçen buyurdunuz. Sıvışmaktan söz ettim.

— Bence, yabgunun ulaşamayacağı, Oğuz uçlarından biri kaçmak değil, yepyeni bir girişime gerekçe, yepyeni bir oluşuma neden sayılabilir.

— Nasıl yani?

— Oğuz bunaldı beyim!.. Yoksa bu olanların hiçbiri gerçekleşmezdi. Boylar ayrışmaya başladı. Her biri kendi davulunu çalmakta. Ve her davul aynı zamanda ayrı bir inancın tokmağıyla gümbürder. Her açıdan bölük pürçük hale geldik. Devlet diye baksak, her ilde bir ayrı devlet sancağı dalgalanır. İnanç diye alsak, kimimiz şaman.. kimimiz Brahman... Dârâ'dan bu yana Zerdüşt olanımız var. Hazar gölgesinde Museviliğe geçenimiz çok... Pek çok boy İsevi... Bazıları Muhammediliğe yaslanarak devlet olmaya sıvanır... Bilgeler bilge Erke Han'ın; "Her şey sende başlar, sende biter... Sorumlu sensin..." Bilge Kağan'ın; "Sen birliği korursan, yer yarılmadıkça, gök delinmedikçe, Oğuz'a zarar gelmez..." Uygur Han'ın, "Birlik, dirliktir..." Yatuk Buğra Han'ın; "Tutkal dinde," sözlerini asla unutmayalım. Bütün bu bilge kurucular öğütlüyor ki, Oğuz'u Oğuz'a yapıştıran inançta birliktir. Ne yapıp edip bu sağlanmalı. Bunun da tüzesi belli. "Nerde bir Türk ola... Kurultay yasağı duya... Ya ola, ya öle!.." O halde gittiğiniz yerde tezelden İçoğuz, Dışoğuz, Dokuzoğuz, Onuygur'un çağrılacağı bir kurultay toplanır... Orada herkes, her inanç eteğindeki taşı döker. Artığı eksiği uzun uzun tartışılır. Eğer sonunda bir inanç birliği sağlanırsa, dört yön, sekiz cihette yeni bir oluşumun muştu mehteri çalınır. O zaman varışınız hem kaçış sayılmaz. Hem cenge gerek kalmadan güçlenmeyi sağlar.

— Böyle yer çok, dedi Çömçe. — Bence en uygunu Cend'dir.

— Bence de, diye onayladı Berdi Koca.

— Bence de, oyunu herkes paylaştı.

Selçuk düşünceliydi. Ağır ağır başını kaldırdı;

— Kurultay gerekçe ister, ne diyeceğiz?

Tutak yedeğin her evresini çoktan kafasında oluşturmuş gibi gözlerini kalabalığın üstünde gezdirdi. Sonra başını dikerek;

— Devlet işi denilirse, pek çok boyda, isyan izlenimi doğar. Kurultay eksik kurulur. Din birliği gerekçesi, herkesin isteğine uygun olur.

— Kendi dinimizle alıp veremediğimiz ne? sorusu Berdi Koca'dan geldi.

— Alıp veremediğimiz yok, dedi hemen Tutak. — Ama, bir başkaldırıyı yasallaştırmak istiyorsak, bir yere dayanmak zorundayız. Bu yer de ancak inanç olabilir. Oysa inanç ayrılıkları, kışkırtıcıların elinde en bir büyük kozdur. Geser ya da Hızır yanlılarıyla Erlik yanlılarının Oğuz'u nasıl ikiye böldüğünü bilmeyen var mı? Yine bilinir ki, o demden beri her yeni kuruluş için, bir yeni dayanak, bir geçerli gerekçe koşuldur. Yoksa, yabgu benden öç alacaktı. Ben de bu yüzden kurultay toplayıp onu köhne hakan saydırıyorum mu denilecek?

— Bilge haklı!.. O türden bir ima, isyan bile sayılır, dedi Çömçe.

— Peki, tutalım o yola girdik. Ben ağırlıklarımı burada bırakarak, Çömçe'nin buyurduğu Cend'e vardım. Kurultayı kim nasıl çağıracak?

— Ben çağrılarım, dedi Tutak.

— Çağrı pîr atadan gelir... Buyurduğu gibi bölünme herkesi bunalttıysa, Oğuz eksiksiz derilir, diye güvence verdi Çömçe.

— Oy, oy, onayı sanki gökte yankılandı.

— Ben de uygunu budur diyorum. Sabah erkenden Belecek Hanım'la kimseye yük olmayacak biçimde yola düşerim.

— Ben de seninle geleceğim, dedi Çömçe. — Burda bulunmam doğru olmaz.

— Olur, dedi Selçuk. Sonra arkadaşının omzunu tıpışlayarak; — Hadi bakalım, sözleriyle ayaklandı. — Madem pîrimizin gölgesinde çıkar yolu bulduk. Erken yatalım ki, sabah Cend yoluna çıkmakta gecikmeyelim.

YİRMİ

Sabah karanlığına gözlerini açtı.

Canibe gece yarıyı geçene beklediği Bibi'yi ayakta karşılamıştı.

Sokak kapısı açılıp kapandığı an sıçramış.. kurulu sofradaki sahanı, deştiği mangala oturtmuş.. oda kapısından girdiği an, çorbayı sininin üstüne yerleştirmiş.. elleri kucağında ayağa dikilmiş... Bibi, börkünü, kaftanını çıkarırken yanında bitmiş.. kaptığı gibi dürerek yüklüğe yerleştirmişti. Saray şöleni, çoktan ermiş.. yeniden acıkan Bibi, sininin başına bağdaş kurarak, sofra bezini dizlerinin üstüne örtmüş.. kaşığını sahana daldırırken;

— Sen yemedin mi? sorusu aklına gelmiş.. sessiz bakışlarından aldığı yanıtın güveniyle kaşığı havada; — Yemeliydin, dedikten sonra; — Bilirsin, işe daldım mı, zaman beni terk eyler. Ben zamanı unuturum. Bir daha bekleme. Şimdi otur bakayım karşıma da yediğim içime sinsin, der demez, diz çöküp kaşığı kapmıştı.

— Bunca gecikeceğinizi bilemedim.

— Yazmanlığım gündüz. Yazıcılığım burada, gözünün önündeydi. Aşımı, suyumu.. namazımı niyazımı sen düzenliyordun. Sarayda çalışınca pusula şaştı. Bağışla, haber de veremedim.

— Haber verseniz de, içime sinmezdi.

— Sinsin sinmesin, bundan öte sen vaktini şaşma.

— Siz orda aç susuz çalışırken, ben nasıl bir insan olmalıyım ki, aşa elim, suya dilim varsın.. onlar varsa, kursağını alsın!.. Benden bunu istemeyin.

— Sen benim orda aç susuz çalıştığımı mı sanıyorsun?

— Öyle değil mi?

— Saray israftan, işretten uzak olsun yazılı mı Canibe Hatun? Hakka hukuka pek önem vermez. Ama yeme içmede bir vakit sektirmez. Eh, madem biz de bunca sofranın dibinde yalanıyoruz.. artanla atılandan epey kemik de bize düşer, tasalanma. Düştü, hem de, altın tepsi üstünde, altın sahan içinde. O yüzden zaman akıp gitti ya!..

— Olsun!.. Siz orda yine doyunun. Afiyet şeker olsun!.. Ama ben, elimle sunmadığım, yuttuğunuzu görmediğimde, doyduğunuza inanmam... İnansam da, içime sinmez, derken boşalan çorba sahanını siniden almış.. mangalda fıkırdayan et sahanını parmakları yana yana siniye oturtmuştu.

İbni Bibi, çoktan doymuştu.

Yine de, aç acına kendisini bekleyen Canibe'ye göstere göstere atıştırıyor.. bunca bekleyişi ödüllendirmek için onu kışkırtıyordu. Pilav sahanı da boşalınca sofra bezini dizlerinin üstünden indirdi. Canibe iç içe yerleştirdiği sahanları siniye koydu. Ayaklarının ucunda bir koşu, sofaya bırakıp döndü. Kasnağı kaldırdı. Sofra bezini dürüp kasnağın çemberine tıkıştırarak sininin yanına koydu. Kapı aralığından, Bibi'nin bağdaşını bozmadan oturduğunu görünce, topladıklarını kaptı. Sinin üstüne yığdı. Tasmaları altın bezekli yemenilerini çıkardı. Merdivenin gıcırtısını çıplak ayaklarına emdirerek, bulaşıkları mutfağa koymasıyla, ivecen geri dönmesi bir oldu.

Bibi yerinden kıpırdamamıştı.

"Çok çalışmış... Çok yorulmuş olmalı," diye düşündü. "Ancak o zaman böyle oturur kalır. Besbelli her yanı kasılmış zavallının. Egemene hizmet kolay mı? Ben şimdi onun düğümlerini çözerim."

Hemen Bibi'nin arkasına.. duvarla sırtının arasındaki boşluğa diz çöktü. Usul usul omuz boşluğuna uzandı. Ellerini yuma açа, kulunçlarını ovmaya başladı.

Kınalı parmaklar, bir sâzendenin rübabından taşan ezgileri ya-

kalama telaşıyla gezindi. Düğümlenen sinir uçları, papatya falı açan minik çimdiklerle çözüldü. Ensesi katılığını yitirdi. Boynu ılıdı. Yumuşacık sıvazlamalar omuz kaslarını okşadı. Her dokunuş kulunçlarını yumuşattı. Gergin kasları okunu fırlatmış yay gibi pörsüdü. Avuçlarından kulunçlarına akan ısı, gitgide gövdesine yayıldı... Düğüm düğüm katılaşan dokuları kabardı, mayalı hamura döndü. Okumaktan sulanan gözleri kurudu. Dönmekten eğrilen boynu doğruldu. Yazmaktan kasılan omuzları gevşedi... Gide gele tutulan kolları açıldı... Divit sıkmaktan katılan parmakları kütürdedi. Yorgunluğu dinginliğe yöneldi. Nefesi genişledi. Bedeni dirildi.

Canibe, parmaklarının ucundan bileklerine ağan ince sızıyla, dirilen bedeni aynı anda algıladı. Ellerini kulunçlardan çekti. Bileklerini silkeledi. Parmaklarını tek tek çıtlatıp sızıları attı. Uzandı, usulca Bibi'nin kuşağını çözdü. İpek göyneği belinden araladı. Yumuk ellerini arasından sokarak, kürek kemiklerinin altında gezdirdi. Bibi ilkin kamburlaştı, sonra kaykıldı. Ellerin ayasından kamburuna yayılan ılımla, sırtı dikleşti. Çıplak teni pençe pençe yandı. Yangını sırtından beline indi. Kasıklarında kaynadı. Yorgunluğu unuttu. Elini sırtına uzattı. Çimdik çimdik sırt kasını izleyen bileği yakaladı... Yuvadan düşmüş serçe yavrusunun ürkek titreşimleri pençesini gıdıkladı. Bileğine yansıyan ılımı iyice özümsemek amacıyla ağır ağır elini burnuna götürdü. Avucunun içindeki nemli gülü derin derin kokladı. Burnundan ciğerlerine gülistan yeli indi. Parmaklarını dudakları, dişleri, diliyle damağının arasına sıkıştırdı.

Canibe'nin gözleri kaydı. Soluğu sıklaştı.

Bibi'nin ciğerlerinde güller açtı. Ensesinden yanardağlar püskürdü.

Ovan el, gövdeyi dolandı. Bağrının ağarmış kıllarını eze eze derisinin üstünde gezindi. Gövdesi nazlı nazlı sırtına sürtündü. Kolları katılaştı. Bedeni, bedenine yapıştı. Kendi gücüyle göğüslerini ezdi. Kemiklerinde ince bir sızı duydu. Sızı hazza dönüştü. Bibi çekip almasa sırtüstü dizine düşecekti.

Çekince boylu boyunca kucağına uzandı.

Bibi kolunu ensesinden geçirerek başını yüzüne yanaştırdı. Gözlerini bir süre, dupduru, masmavi, gökyüzünün kayan yıldızlarında yıkadı. Yüreği, gözlerinden taştı. Bibi'nin yüreğinde attı. Her gözü öpe öpe dudaklarıyla kapadı.

Canibe sevmenin coşkusuyla, sevilmenin hazzını yaşıyor.. kapalı gözkapakları sevda masallarına perdelik ediyordu. Bir daha açmadı. Elma alı yanaklarda dolaşan kalın dudakları tutuşunca, kuruyan tükrüğünü yutkundu. Canibe'nin ikiz bademin zor sığdığı tomurcuk ağzında serinletmeyi denedi. Daha bir yandı. Bütün gücüyle bağrına bastığı fidan gövde, kütürdedi. Boynuna dolanan kollar nefesini daraltti. İvecen kollarını çözdü. Ensesinde kilitlenen yumuk elleri ayırdı. İpeğin pembe yenlerinden, birer fildişi yontu gibi fırlayan kolları yavaşça araladı. Taze cevizin ince zarını soyar gibi tek tek cepkenini, fistanını, şalvarını çıkardı. Kandilin cılız ışığında sedeften artık parlayan diri tenini doya doya seyreyledi.

"Kişi yaşını alınca," diye düşündü. "Sübyancılıktan utanıp sıkılmıyor.

Bağban nice goncaya meraklıysa, kocalmış onca tomurcuk peşine düşüyor.

Öyle ya İbni Bibi!..Şu hali düşünde görsen, korkuyla uyanmaz mısın? Belleğin sevdayı çoktan silmiş. Yüreğinin közü nicedir küllenmiş!.. Bedenin ununu eleyip eleğini çoktan duvara asmış. Öyle biliyormuşsun. Bildiğin ne kadar yanlışmış!.. Sevda denildiğinde gülüp geçer.. o eşitler arasındaki Çin vazosu.. ya da âşıkın boynunda yağlı kement, sanır mısın?

Halife Mu'tezid yerden göğe haklı!..

Efendi kul arasındakinin bir yanı itaatse, bir yanı tensel haz... Ya da pek çok güçlünün vicdanını arıtan gerekçe, diye yorumlar.. Malından yararlanma!.. Düpedüz, güçlünün zayıfa tecavüzü!.. En bağışlanmaz zina!.. diye kostaklanır mısın? Al sana sevdanın hası... Al da nerene çalarsan çal bakalım!.." İçi yandı. Eli ayağı kesildi. Bedeni

katıldı. "Kişinin kendiyle hesaplaşması ne zor Tanrım!.." düşüncesiyle kaykıldı. Canibe, onun içinde esen fırtınayı, bakmadan gördü. Birden gözlerini açtı. Bakışlarını Bibi'nin gözbebeklerine dikti. Gözkapaklarında oynaşan saf hazzın bütün menevişlerini bir firuze ırmak gibi içine akıtmakla yetinmedi. Yaşlı gövdeye sımsıkı sarılarak; "Efendim!.. Ah efendim!.." diye başını boynuna yatırıverdi.

Bibi'nin başında yeller esti... Kulaklarında çanlar çaldı. Yüreğinde rübaplar zonkladı. İçinin içindeki küller savruldu. Kızıl kor, kıvılcımlar saçarak bilincini kavurdu.

"Olabilir mi?" sorusuyla, kendine direnmeye kalkıştı. "Niye olmasın?" yanıtıyla, direncini kırdı. "Sevdada kul efendi, eşit uşak, yaşlı genç hesabı tutar mı?

Tutuyor mu?

O açmak için bülbülünü bekleyen bir gonca. Ben yolunun çoğunu tüketmiş bir koca. O sevilmeyi bile yeni tanıyor. Ben sevmeyi unutmuşum. Şimdi birden içimde yanardağlar deviniyor... Başımda kavak yelleri esiyor. Pörsük bir pîrî fâni olduğumu biliyorum. Ama şu halimde, tuvana yiğitlerle aşık atabilirim.

Onca ömür sürdüm. Nice umur gördüm. Kimbilir kaç cariye gönlümü eğledi... Kimbilir kaçını eskitip attım. Onların vebali mi? Âhir ömrümde bu başıma gelen nedir? Tutku değil!.. Tutkunun âlâsını bilirim. Çok gördüm geçirdim. Bu başka!..Bu kız bambaşka!.. Şu haliyle efendisinin gönlünü eğleyen bir halayık değil. Sevdasına canını sunan bir canan. Dupduru... Apaydın!.. Ve Tanrı'ya uzak dönemlerin kurbanı gibi, kuşkusuz, ivecen ve mutlu!.. Tanıdığım andan beri incitmedim, incinmedim. Sevdasına dayanabilir mi yorgun yüreğim?" çekincesiyle ellerini sedef tende gezdirmeye başladı. Her dokusunun, her hücreden aldığı yanıt, önce yüreğini, sonra bedenini büsbütün canlandırdı. Çarpışan gövdelerin kütürtüsü önce Canibe'nin kulaklarında yankılandı... Sonra Bibi'nin damarlarında zonkladı.

"Salt hizmet güdüsü olsa, böyle teslim olamaz," umuduna eri-

şince gençliğini kucaklarcasına dirildi. Canibe'nin tuğrasını başından aldı. Uzun kızıl saçları bir çavlan gibi çıplaklığına döküldü. Zonklayan bedeninin istemsiz devinilerine uydu. Tutku hızında giysilerinden sıyrıldı. Canibe'nin çıplak gövdesini kayar kaygısıyla bağrına basarak yatağa devrildi.

Sabahın karanlığına, akşamın hazzı balkıyan gözlerini açtı.

Canibe ondan önce uyanmış.

Konak derin uykulardayken, ocağa inmiş.. kimseye sezdirmeden, hamamlık bakracını sürekli kaynayan kazandan sıcak suyla doldurmuş.. merdiven başındaki kandili hamamlığın su erişmeyecek yükseklikteki nişine yerleştirmiş.. suyun buharı ısıtsın diye hamamlığın kapısını kapatmış.. ayaklarının ucunda başına dikilmişti.

Gözlerini açtığında, onu kendini seyreylerken yakaladı. Yorgan sıcaklığından kolunu çıkardı. Pençesini oyluğuna geçirdi. Kolunu kasar kasmaz Canibe üstüne düştü. Yorganı üstlerine örterek, gözdesini yeniden soydu. İçinin ateşi sönünceye seviştikten sonra, yorgana bir tekme attı. Hamamlık kapısının aralığından sızan cılız ışıkta, uzun uzun Canibe'nin utançsız çıplaklığını seyretti. Sonra içine sığdırırca kucakladı. Hamamlığın yüksek eşiğini atlarca aştı. Yüklüğün yanına sıkıştırılmış Kafkas maunu hamamlığa birlikte girdiler. Sedef kakmalı tokmağın üstüne birlikte oturdular. Gümüş tasmalı nalınları birlikte giydiler. Canibe hamamlığın köşesinde hep dolu duran ağzı kapaklı küpten kabak kabak aldığı soğuk suyla bakraçtakini ılıştırdı. Çıplak bedenlerin arasına, ılışan sudan yükselen buhar girdi.

Canibe su kabağını nişin altındaki çıkmaya koyarak, tası aldı. Bakraçtan ılık suyla doldurdu. Bir Bibi'ye döktü, bir kendi döküdü. Birbirlerini ova ova boy aptesi aldılar. Hamamlığın kapısına çakılmış altın başlı çivilerde, bürümcük peştamallar asılıydı. Canibe yavrusunu yalayan bir ahu gibi uzandı. Peştamallardan biriyle Bibi'yi sardı. Birine kendi sarınarak hamamlıktan çıktı.

Göz açıp kapayıncaya giyindi. Onu izleyen efendisini kurula-

dı. Giydirdi. Bibi çakşırını çekerken, gözü, derin çorba sahanını siniye yerleştiren Canibe'ye ilişti. "Ne kadar genç, ulu rabbim," diye iç geçirdi. "Ve ne kadar hünerli!.. Hamarat da!.. Birkaç işi aynı anda bir arada yapmazsa, rahat etmiyor.

Sen kutlu bir adamsın Bibi Müneccima'nın oğlu!.. Çok kutlu bir adamsın. O gece sidik zoruyla çişe kalkıp sızan ışığın ayırdına varmasan.. merdiven başında uykunu açarak, okuryazarlığını anlamasan, bu kız Nebil'in elinde zebil olup gidecek.. sen de bu muttan yoksun kalacaktın.

Kalkarken ne kadar kızmıştın!.. Ve o andan beri, her anı değişik.. her anı tutkulu.. ve her dem coşkulu bir hazzı nasıl doya doya yaşamaktasın. Anlatmaya gücün yeter mi? Mutluluğu bilgin anlatamaz Bibi'm!.. Yüreğin yetiyorsa ozanlığı sına. Sına ya, çoğun o bile anlatamaz. Sevdayı anlatır. Hüznü betimler. Acıyı tanımlar. Mutluluğu anlatan var mı? Kays'tan Yunus'a... Hafız'dan Mevlana'ya nice ermiş kişi insanın her bir halini pek güzel anlattılar da, mutluluğu hiçbiri anlatamadı. Yoksa mutluluk anlatılmayacak.. paylaşılmayacak.. kıskanılacak kadar içsel ve bir o kadar özel bir durum mu? Oysa bilgeler, dert paylaştıkça azalır, mutluluk üleştikçe çoğalır buyurmuşlar. Buyurmuşlar da, hiçbiri mutluluğu anlatan bir bilgi kırıntısı bile bırakmamış. Ben yaşadığımı, kendime anlatabiliyor muyum?"

Kâseye son kaşığı saldığında, sabah salası veriliyordu. Hızla sofradan kalktı. Hızla evden çıkarak, ıssızlıkta sarayın yolunu tuttu.

Hazine dairesinin önünde durdu. Anahtarı giderken koyduğu yerden aldı.

Akşam söndürdüğü kandillerin tümünü yanıyor bulunca bir an, "söndürmemiş miydim?" diye düşündü. Her birinin önünde tek tek durarak fitillerini parmağıyla sıkışı gözünün önünde canlandı. "Sarayda herkes işini iyi yapıyor. Hiçbir şeyin aksamasına izin verilmiyor. Ben bütün kandilleri söndürmüştüm. Herhalde gece nöbetçisi, sabaha karşı yaktı. Hepsinin içi dolu, fitili taze," güveniy-

le, akşam *Melikname*'yi koyduğu sandığı açtı. Kitabı alırken, bir alttaki kitabın kapağını kaldırdı. Açılan kitabın, cildiyle ebrusu arasında bir yazma vardı. *Melikname*'yi bıraktı, o ince yazmayı aldı.

"Ben şeyhimi, Tutak dayı olarak doğduğumda tanıdım," dizgesiyle, irkildi.

İyi ki, o dönemi yaşıyorcasına öğrenmeye uğraşıyorum. Öyle olmasa bu satırı okur okumaz burnumu kıvırır.. hemen kaydığı yere tıkıverirdim. Oysa bu Tutak, pek bir bildik. Ulu şeyhimiz, Türkistan pîri Ahmet Yesevi hazretlerinin İslamla nurlanıp onurlanma öncesindeki ulu kamlık adı olsa gerek. Öyleyse gökte aradığımı yerde buldum. Zaten ben, bahtı açık bir adamım. Kadir gecesinde doğmuşum. Bu dünyada neredeyse hiç çile çekmeden, çok şeye kondumsa, o baht sayesinde kondum.

Bilginlerin yalancısıyım!..

Anam gökbilimde, Birûni ve Hayyam'la ölçüşürmüş. Besbelli gökyüzü dönencelerini nasıl hesaplıyorsa, döllenmesini de öyle ince ince hesaplamış. Yeri cennet, ruhu şâdolsun!.. Bulgusuna uygun zamana denk getirmek için zavallı babacığımı kim bilir nasıl zorlamıştır? Işık içinde yatsın!.. Çok bir iyi etmiş!.. Sayesinde, açmaza düştüğüm an çıkar bir yol bulmam.. yoksullaştığımda ödüle konmam hep bahtımın açıklığından," güveniyle rahatladı. Yazmayı okumaya daldı.

"Atam Maun Bab'ın oğlu, babam Arslan Bab'ın yanında dünyayı gezişine.. kamlığın, otacılığın ve bilgeliğin bütün evrelerini geçip doruklarına erişine tanığım. Anamla birlikte hep yanlarında, hep birlikteydik. Bana eski yazıyı da, yeni elifbayı da... Rumcayla Sanskritçe, Süryaniceyle Arapçayı da o öğretti. Çok okumanın, çok bilmeyi değil, öğrenme iştahını geliştirmeye yaradığını anlamamı sağladı.

Öğrendikçe bilginin gücünü.. bilimin değerini.. hikmetin anlamını kavradım. Zaten ben de onun gibi bir gördüğümü asla unutmaz.. bir duyduğumu aynen yineler.. bir okuduğumu nice uzun olur-

sa olsun, bir yazma gibi belleğime kaydederdim. Ve unuttuğunu sandığım nice ezber, yeri zamanı geldiğinde tıpkı onunki gibi ağzımdan, divitimden dökülüverir. Onun tilmiziydim. Şimdi postunda oturmakta.. ve bıraktığını yarına taşımakla ödevliyim. Salt pek kısa sayılmayacak yaşamın içinde öğrendiğimin borcu olarak değil!.. Anacığıma süt borcumla ödemeye verdiğim sözden ötürü.

Çünkü Yesi'ye varışımızdan bir ay sonra, ağrısız sızısız Dokak Subaşı'yı... Ondan bir gün sonra da babamı Kara Yer Han'a yolcu ettiğimizde, anam, hıçkıra hıçkıra boynuma sarıldı; "Dayın olmasa, sen olmazdın," diye başlayarak; "Ana babamız öldüğünde bacı kardeş kalakalmıştık. Ben o zaman eli iş tutar gelinlik kız, dayın daha süt bebesiydi. Bizde analar kızlarını sütten keser kesmez eğitmeye başlar. Ahilikte kuraldır, herkes ardılını kendi kanından, kendi eliyle yuğurur.

Anam Sayram'ın önde gelen ipekçilerindendi. Böcek yetiştirmeyi.. tohumu tırtıla.. dut yaprağını kozaya.. ibrişime.. ipeğe dönüştürmeyi.. renk renk, desen desen dokumayı ondan öğrenmiştim. Kardeşimi doğururken anamız.. dişi çıkıp da, sütten kesildiğinde sütanadan alır almaz babamız Kara Yer Han'ın ülkesine yürüdü.

İster istemez her bir işin başına geçtim. Bebek bakmayı bilmezdim, öğrendim. Gidenler bana güvenmiş... Anam ne dedi bilmiyorum. Ama babam, ona iyi bak, hiç bırakma, buyurmuştu. Bırakmadım. Demese de bırakmazdım. Et tırnaktan ayrılır mı? O gün bugün hiç birbirimizden ayrılmadık," diye çocuk belleğimin hiçbir köşesinde, hiçbir zaman bulamayacağım varoluş gizimin ayrıntılarını özetledi.

"Bir gün benden habersiz akranlarıyla Karasu'ya çimmeye gitmiş. Dönerlerken nöbeti tutmuş. Nöbeti bilirsin. Geldi mi, seni senden geçirir. Onu da geçirmiş. Yolun ortasına yığılıp kalacakmış. İyileşecek sayrının otacısı ayağına gelirmiş. Baban tam o düşeceği sırada oradaymış. Gerekçesi de tam ona göre. Nişabur'da olgunlaştığı inancıyla, Hint'e ermeye gitmekteymiş. Dayın kasılıp kalınca, kucakladığı gibi eve getirdi. Kendinden pay biç!..

Nedense bütün yalvaçlar, kamlar ve bilgelerin tamamı saralıdır!..

Ya tanrılar özellikle öylelerini seçiyor... Ya bizim göremediğimiz onlara o halde görünüyor.. Bilemediğimiz o sayede biliniyor. Ondan olsa gerek baban da, dayında, sonraki halini görmüş. Olanak bulur kapıları açılırsa, bir bilge olacağını anlamış.

Lafı hiç dolandırmadan, eğitip yetiştirmek için onu yanına istedi. Kişi olanı da, olması gerekeni de doğruluğundan kuşku duyulmayacak biçimde anlatırsa, inandırıyor. Ben yine de ana babama sözüm üzre, olmazlandım. Baban insanın içinden geçeni de, doğanın gizemiyle, cevherinin niteliklerini de, nedenleriyle birlikte sezen bir bilgeydi. Olmazın gerekçesini söylemeden anladı. Yine aynı sadelikle; 'Sen de gel,' demez mi? O zaman hiç ummadığım... Sanırım öyle bir çağrıya olasılık vermediğimden, derin bir şaşkınlığa düştüm. Hemen ardından önlenemez bir isteğin tutkulu çevrimine girdim. Kardeşimi kucağında getiren yabancının, sapsade; 'Sen de gel,' çağrısına, sanki onu bekliyormuşum gibi aynı dinginlikle, olur, dedim.

Artık çocukluk mu, delilik mi, her neyse!.. İyi ki demişim.

Yaşamımda ilk kez gördüğüm... İyice kocalmış... İmi timi belirsiz... Nerden geldiği, nereye gideceği bilinmez bir adama böylesine güveneceğimi.. dahası bütün ömrümü dolduracak bir tutkuyla sevdalanacağımı.. onsuzlukta bile onunla dolup taşacağımı, düşte görsem, karabasan diye sıçrardım. Oysa ben ona olur dediğim o günden bugüne, hiçbir düşün veremeyeceği mutluluğu yaşadım. Hiçbir gün, hiçbir an en küçük kırgınlık, en ufak pişmanlık duymadım.

Hele sen olduktan sonra, sevdam büsbütün katmerlendi. O bizim babamız, sevgilimiz, eşimiz, enişte miz, güvencemiz, mutumuzdu. Ama aynı zamanda umutsuzlara umar. Dertlere derman. Yoksullara harman. Yoksunlara kirman. Sayrıların esenliği... Gayrıların pesenliği... Bilginlerin bilgisi... Bilgelerin bilgesi... Dört öğenin en hası... Dört kapının bekçisiydi yavrum!.. Ne ki öğrendik, sayesinde... Ne ki yaşadık, gölgesinde. Dayın işte öyle bir insanın vekili ve ardılı!..

Giderken beni de, seni de ona emanet etti.

Kardeşim o ilk günden bugüne, o ne der, ne isterse hiç yorulup erinmeden işledi. Daha bir banam çocukken bana; 'Kendine yarar gibi istiyor. Yapınca yararın sana olduğunu anlıyorsun. Bilginin ötesinde bu adam... Erişilmeze ermiş,' demişti. Şimdi onun yerinde. Yerini tutmaya adandı. Senden dileğim, dayın ne der, ne isterse, onunkinin aynı davranmandır. Yoksa analık hakkım haram olur," demişti.

Zavallı anacığım!.. Ömrünü bilgelere adadığı halde, bilge yadsınır sanıyor. Belli ki uzun süremeyen mutluluğu, kendi yaşamından çıkan dersi unutturmuş. Anımsasa, gel dediği an, hiç tanımadığı bir bilgenin ardına düşüp hiç bilmediği Hint'e gittiği gözünde canlanacak... Canlanınca da bir gün, bir şeyi yadsımanın mümkün olmadığını görecek. Acaba kendisi babama herhangi bir konuda olmazlandı mı?

Ben hiç anımsamıyorum. Eli hep üstümüzde, omzu omzumuzdaydı.

Sanırım, tırnak ucu kadar aklı olan, bir bilgenin gereken dışında ne bir habbe, ne de kubbe isteyeceğini bilir. Gereken de, her zaman ona değil, istenene yarar. Ve onun iyiliğine istenmiştir. Yadsırsa, gerektiğini anladığında geç kalır. Ne var ki, insanoğlu her zaman, bilisizlikten yitirdiğini aramaz.. burnunun dibinde, avuçlarının içindeyken kaçırdığı değerin ardından koşmaz mı?

İnsansak, aynı kusurdan arık olalım mümkün mü?

Orada doğdum ama, onların Hint'teki ilk zamanlarını bilmiyorum. Bebekliğim anamın masalı. Çocukluğumun ilk yılları, dayının oyuncağı.. ilk yaşlarımı, belleğimin derinliklerinden bir türlü çıkaramıyorum. Öğrendikleri Hinducayı, sözcük oyunlarıyla mırıl mırıl geliştirmeleri en eski anım. Onların mırıltısı ninnimdi. Sonraki kalın kalın kitaplar. *Mahabharatta* ya da *Ramayana* olduğunu okuyunca öğrendiğim.. bazen sabahlara kadar tek sözcüğünü tartışmalarına hak verdiğim bilim ve sanat simyaları. Onlar tartışırken,

kaç kez uyuyup uyandığımı... Hangi sözü niye tartıştıklarını bile unuttum... O demlerden anımsadığım en canlı söz, anamın hep aynı çıngırağın çınısıyla, azbiraz dinlenseniz, uyarısı. Herhal, üçümüz dizdize öğrenmeye daldığımızda sürekli yinelediğinden bu kadar duru. Ve ola ki, bana öğüdünün altında o alışkanlığın güveni yatıyor. Sonraları aralarına benim de katıldığım iki bilgeyi sık sık uyarabildiğine göre, oğulcuğuna haydi haydi öğüt verir.

Çocukluğumun Hint'inden kalan son tasvir ise, her an gözümün önünde. Dayısının dizi dibinde, sırtı kamburlaşmış bir çocuğun, şekilleri hecelemesi. Bir de, hemen hemen her şeyimizi bırakarak ivecen çıktığımız yolculuk. Bindiğimiz hecin develeri öylesine güçlü, öylesine dayanıklı.. bizi Hint'ten Yesi'ye öyle hızlı getirmişti ki, geçtiğimiz kentlerde, yolluk düzdüğümüz kapanlar.. karanlığa rastlayan derbentlerde gecelediğimiz hanlar.. mola verdiğimiz ipek ve baharat yollarında ağırlandığımız kervansaraylar dışında bir şey göremedim. Devenin hamudu beşik, anamın kucağı kuştüyü yatak gibiydi.. ben daha çok küçüktüm. Galiba yedim uyudum, içtim uyudum. Nedense çocuk belleğimin o günleri de silik.

Ama Yesi'de uyandığım sabahtan bu yana olup biten ne varsa, hepsi dün gibi.

Ben, karnım doyunca küp gibi uyudum. Gözlerimi dayım Kum'da yerleşinceye oturduğumuz odada açtım. Uyanır uyanmaz babamla dayımın yanına varacaktım. Anam, cepkenimin sırtından yakaladı. Az daha kapaklanacaktım.

Akşam olurken, Selçuk Bey onlara yemek götürdü. Ardına takıldım. O gün bugün, o nereye ben oraya hep yanında oldum. Sağolsun, eksikliğimi hep duydu. Biraz ayrık dursam, hemen elini uzatıp gövdemi yanına çekti. O siniyi taşıyordu. Ben etmeği kaptım. Birlikte Dokak subaşının odasına girdik. Yoldan gelen babamla dayım, hastanın başucuna bağdaş kurmuşlardı. Gözlerinin çapağından, bir kez dahi kırpmadıklarını ben bile anladım. Siniyle etmekleri önlerine sürdük. Ağzımı sulandıra sulandıra birkaç lokma yediler yemediler, Dokak subaşı gülerek gözlerini açtı.

Hemen siniden yüz çevirdiler. Dayımın zembilden çıkardığı melhem gübürünü açtılar. İki ellerini bana bana subaşının her bir yanını ovdular. Yenice sundukları çorbaya etmek basarak yumuşattılar. Karışımı kaşık kaşık içirdiler. Subaşı odanın içindeki herkese.. en çok da Selçuk'la Bediş Hatun'a gülümseyerek yeniden uykuya daldı. Ancak o zaman çorbaya kaşık saldılar. Etli nohutu rahat rahat yediler. Ama nedense, iki koca adam küçücük sahandaki aşın tamamını tüketmediler.

O zaman nedenini anlamamıştım. Şimdi biliyorum Kişi çok yerse uyku basıyor.

Dokak subaşı uyur uyumaz ortalık sessizliğe büründü. Selçuk Bey siniyi ayaklarının ucuna basarak taşıdı. Babamla dayım yıllardır konuşmadan anlaşırdı. Ben ilkin Selçuk Bey'e katıldım. Ayaklarımın ucunda onu izledim. Koca konak yatır sessizliğine bürünmüştü. Azbiraz büyüdüğümde babamla dayıma katıldım. Gözlerin bilene çok şey anlattığını o zaman öğrendim.

O andan sonra ben de, Dokak subaşı uyuduğunda, bütün boy gibi sessiz suskun bekledim... Uyandığında melhemlere banışlarını dikkatle izledim. Ağaç yaşken eğilir savsözü, yaşamın her alanı için doğru. İnsan çocukluğunda gördüğünü bir daha unutmuyor. El alışkanlığı uygulamayla ulaşılan bir hüner!.. Ama neyi nasıl yapmak gerektiği, ya eğitim ya da meşkle öğreniliyor. Öğrendim.

Ben çoğun Selçuk Bey'e takılıyor.. o nereye giderse, ya yanında, ya ardında ben de gidiyordum. Babasının acılardan kurtuluşuna öyle seviniyordu ki, dayıma da bana da kardeş gözüyle bakıyor.. hiçbir dileğimize, hiçbir zaman olmaz demiyordu. Beylerinin hoşnutluğuyla beyoğlunun sevgisi bütün boyun yakınlığını sağlıyor.. bana boyun genişliğince oyun alanı açıyordu. Öyle ki, akranlarım çok zaman işledikleri suçu bana yüklüyor.. sayemde azardan kurtuluyorlardı.

Beyoğlundan sonra en büyük koruyucularım Bediş Ana'yla, Berdi Koca'ydı.

Her üçü de nice yaramazlık yaparsam yapayım, hoşgörüyor.. anam kızacak olsa, "ettiği ne ki" çırpınışlarıyla kolluyorlardı. Yine de Gevher Hatun'a dikkat etmek gerekiyordu. Aklıma olmayacak bir şey geldi de, işlemeye kalkışacaksam, köşe bucak anamı gözetliyordum. Hafazanallah!.. Görüverirse, kıyameti koparırdı.

Dayımın çocukken, çimmek için neden o kadar uzağa gittiğini tez öğrendim. Gevher ablasının öfkesinden başka türlü sakınamazdı ki!..

Kanıtı çocukluğum. Onun görmediği her suçum, boyun her bireyince hüner sayılırken, gördüğü her kusurum yüce dağlar kadar büyüyor.. kendi öfkesine yenilip parmak kadar oğluna bir vakit küsüyordu. Oysa gözünden ırak bir yerde bir zarar versem, hemen başımı bir el okşuyor.. kulaklarımda, "alkış" sözcüğü çınlıyordu. Aynı şeyi anam görmesin. Bir "Maun" deyişi vardı ki, yüreğim ağzıma gelirdi. Ama hemen, çocukluğun en hoş yanı devreye girerdi. O çağda, azarın işitilmesiyle unutulması arasındaki süre hiçbir zaman ölçülemiyor. Böylece işlenen kusur da, işitilen azar da tez unutuluyor. Ve insanın o güzel, yetkin ve sorumsuz çağı çok çabuk gerilerde kalıyor. Sonradan anımsandığında.. işitilenler azar ya da öğüt olmaktan çıkıyor.. utanç ve ezinç bataklığında yetişen birer özlem övgüsüne dönüşüyor. Sağolsun Selçuk Bey, benim yaverliğimden hep hoşnut göründü.

Gittiği her yere gitmeme, giriştiği her işe bulaşmama hiç ses etmedi. Hatta beni yanında göremezse, gölgesini yitirmiş abdal benzeri fır dönerek arandı. O zaman anam bile olmazı unutuyor. Beni kendi eliyle yanına katıyordu. O sayede Yesi'nin bütün hanlarını.. hamamlarını.. kapanlarıyla arastalarını öğrendim... Dihkanları, tacirleri, ahileri, fıtyanıyla yiğitlerini tanıdım. Bilginler, kamlar ve sancakbeyleri zaten ya divanhanede söyleşiyor.. ya hasta başında bekleşiyordu.

Ama en sevdiğim yer, tavlaydı. Kınık beyinin ahırı da, yılkısı da yavuz atlarla doluydu. Hint'ten gelirken bol bol deveye binmiştim.

Ama Selçuk Bey, kendi elleriyle kaldırıp kır atın çıplak sırtına oturtuncaya kadar, hiçbir ata binmemiştim.

Tavladaki bütün diğer atlara seyisler bakıyordu. Seyislerin hepsi de, Dokak subaşının sancakbeyleriydi. Biraz alışınca, herkesin kendi atıyla ilgilendiğini.. bir tek Selçuk Bey'in iki kırata birden baktığını öğrenecektim. Biri beni de bindirdiği yabgunun.. diğeri babasının kıratı. İkisi de, güzel attı.

Denildiğine göre, ikisine de sahipleri dışında bir Selçuk Bey binebilirmiş. Onların dışında kim binmeye kalkışsa, ya binemez... Ya da biner ama, dizleri demir kıskaç olsa, üstünde duramazmış. Dokak subaşının kırı bu konuda çok daha seçmeci, çok daha hırçınmış. Binmeye devinen yabancı, hele sevmediği biriyse üstünden fırlatmakla yetinmez, bir güzel çiftelermiş. O yüzden onca usta binici, çok darda kalmadıkça o iki atın yanına bile yanaşmazdı. Oysa Selçuk Bey'e karşı nasıl sevecendiler. Daha tavlanın kapısında görünür görünmez kişnerler.. hangisinin yanına varsa, başlarını koltuğunun altına sokarlardı.

O da pek bir yaman biniciydi. Yeterince tavlandıkları an, eyersiz yularsız üstlerine atlar, ırmağa doğru salıverirdi. Yürük bir atın üstünde kanatlanmış gibi giden usta biniciyi izleyen, seyirlerin en güzeli, en doyurucusuyla gönenirdi. Diyebilirim ki, çocukluk haylazlığımın en hoş anları, kıratlarla, Selçuk Bey'i izlediğim o anlardı. Çünkü o ürkünç hayvanlar, Selçuk Bey alıştırdığından mı? Çocuk olduğumdan mı? Şimdi bile bilemediğim bir nedenle, iş bana düştüğünde hırçınlık göstermeden katlanırlardı. Bana öyle geliyordu ki Selçuk Bey, babası yerine gördüğü bütün diğer ödevleri, sanki o iki ata bakma zamanına kavuşturan oyalanışlar diye alırdı.

Gün ferini yitirdi mi, iki eli kanda olsa çemrenir.. ahıra koşar, seveokşaya tımarlar.. ıslık çala çala sular.. ölçe biçe yemleyerek atlara mutlaka kendi bakardı.

Ama kamu hizmeti, koşulana ağır yüktür!.. Gerekeni, gereken yer ve zamanda gerektiğince yapmak kolay mı? Seyhun'da meleyen

bir oğlakla, Ceyhun'da ağlayan bir bebeğin sorumu kişinin omzunda. Meleyeni susturacak, ağlayanı avutacak yöntemi hemen bulamazsa, değeri ucuzlar. Bulursa, Seyhun'a Horasan... Ceyhun'a Mongolistan eklenir. Zaten bir topluluğa baş olmanın gereği de budur. Bey bunu bilir.

Bu yüzden de, uzak yakın, ağır hafif diyemez. Koşuşturur, her neyse yüklenir. O koşuşturmasırasındabazen, iş uzar... Yesi'den uzak düşer. Ya hiç dönemez... Ya karanlık bastığında döner. İşte o zaman, benim komşu bahçesinden çaldığı meyveyi yiyen çocuk kıvancım başlardı. Atlara ben bakardım. O ne yapıyorsa özenir.. sıralamasına uyarak onun ustalığı ölçüsünde olmasa da, çevrelerinde dört döner.. ezberimde ne varsa, tıpkı onun gibi uygular.. ikisini de hoş tutmak için elimden geleni yapardım. Başka seyisler yanaştığında huysuzlanan atlar, bana ses etmez.. işim bitinceye uslu, dingin dururlardı. Ama nedense, onca hizmetime karşılık, ona gösterdikleri sevgiyi, benden esirgerlerdi.

Bir gün bu değer bilmezlikten dert yanmadan edemedim.

"Aldırma," dedi gülerek. "Hani at sahibine göre kişner denilir ya. Bunlar işte o atlardandır. Seçicidirler. Sahiplerinden gayrısına yüz vermezler. Düşman gibi binse de, dost gibi bakan sahiplerine sadıktırlar. Sen daha hiçbirine binmedin. Belki o yüzden yakınlık göstermiyorlar."

— Binebilir miyim?

— Neden olmasın, demesiyle beni tuttuğu gibi yabgunun kıratı üstüne konduruverdi.

Haklıymış!..

At o koca kafasını çevirip şöyle bir baktı. Sonra sanki üstüne bir tutam pamuk konmuş gibi aldırışsız yemine sundu. O beni umursamadı. Ama ben üstünde olmayı çok sevdim. Bir anlatılmaz düşteydim. Yavuz atlar üstünde uzak seferlere giden bir akıncıydım. Masallarımın altın kanatlı, altın boynuzlu atına binmiştim. Altın kamçını kullanmadan o yönünü buluyor.. her kanat çırpışında bir dağ,

bir ova, bir derya aşıyordu. Birden ne oldu bilmiyorum. Havalandık. Göğün yedinci katına, Erlik Han'ın yanına vardık. Kayan yıldızları topladım. Koynuma doldurdum. Selçuk Bey'e sunmak için eğildiğimde, kendimi Dokak subaşının kıratında buldum. Yabgunkinde yeterince kaldım diye, kaldırıp ötekine bindirmiş. Dizlerimin arasında teninin titrediğini ayırdım. Düşmemek için çırpındım.

Yazık!.. O telaş içinde düşümü düşürdüm.

Ama kırat, dönüp de binen kim diye bakmadı bile. Ne yalan söyleyeyim, onun bu aldırışsızlığına bayağı bozuldum. Ancak o günden sonra, bakımları bana düştüğünde, sevecen davrandılar. Hatta Dokak subaşının atı, bir kezinde elimi bile yaladı. Atlarla Selçuk Bey sayesinde kurduğum dostluk, bana ders oldu. Hiçbir varlığa, eksiğini arayan, gediğini bulan bir hoyrat gibi değil.. varsa eksiğini tamamlayıp gediğini kapattıktan sonra anlatan biri oldum. Bu sayede, varlıkların cevherini görmeyi öğrendim. Öğrendiğimi babamla dayıma aktardığımda, sırtımı iki el sığazladı. Babam aklından geçeni bakışlarıyla dayıma iletmiş olmalı. Dayım, gözleri ışıl ışıl; "Öğrendiklerimiz boşa gitmiyor Maun Bab," dedi. "Alkış sana!.. Yaklaşımın gizini çözmüşsün. Bunu hiç unutma."

Unutmadım. Zaten istesem de unutamazdım. Olaylar öylesine yoğunlaşıp hızlandı ki!.. İzleyenin dahi başı dönüyordu. Oysa biz tamamını başından sonuna içinde yaşadık. Olanları yazmak için uzunca bir zaman beklememin nedeni bu. Zamanın eskittiği yaşam, çok telaşa melhem oluyor. İnsan belleği akan bir ırmak gibi. Önüne kattığı bütün acıları arıtıyor. Sonra da, taştan taşa vura vura pürüzlerini ayıklıyor. Kaya sanılan dert, yumuşacık avuca giren bir çakıl taşına dönüyor. Benim anlatacaklarım da böyle.

Babamla dayım, ilginç bir yöntem uyguladılar. Dokak subaşı menziline o sayede ağrısız acısız yürüdü. Onu törenle yerine yerleştirdik. Meğer subaşı babamın can suyuymuş. Nerden bilirdik? O gece bütün yorgunluğunu bastıracak kadar çok, ölü aşı yedi. Odasına çekildi. Günlerin uykusuzluğunu çıkarmak isterce hiç konuş-

madan uzandı. Ertesi sabah, dayımla ben dış odada uyandık. Birbirimizle yarışarak geceliklerimizi çıkarıp işliklerimizi giydik. Az sonra iç odadan anamın hırıltısı geldi. İki meraklı, anında sese koştuk. En ufak çıtırtıda derin uykulardan sıçrayan babam, ikimizin karga tulumba odaya dalmasına karşın, gözünü açmıyordu. Meğer anam da, uyanmadığını görünce dürtmüş. Sonra kucaklayıp kaldırmaya devinmiş.

Tenin soğukluğu koluna işleyince ürkmüş. O ürküyle bizi çağırmaktaymış. Ama ağzı açılıp kapanıyor.. sesi çıkmıyormuş. Dayım, kandillikte yatan gümüş aynayı kaptı. Babamın başını koluna yatırarak, uzun uzun burnuna tuttu. Boşuna beklemişti. Ayna bir türlü buğulanmıyor.. babamda hiçbir yaşam belirtisi görünmüyordu.

Dayım hiç uzatmadan; "Başımız sağolsun," der demez anam yüzünü yırtıp saçını yolmaya başladı. Konak gürültüye koştu. Bediş Hatun'un çığlığını hiçbir zaman unutamam; "Görkemli konağım ölü evine döndü," diyerek anama katıldı. Çömçe Bey, o tekinsiz haberi işte tam o sırada getirdi. Divanhanede ben de vardım. Her bir şey dayımın önerdiği üzere kararlaştırılınca, ömrü uzun olsun Selçuk Bey; "Arslan Bab'ı yerine elimle yerleştirmeden gitmem," diye kestirip attı. Kim olmaz diyebilirdi ki?

Gün öğleyi bulmadan tören kotarıldı.

Güneş yolunu yarılarken ölü aşından lokmalanan Selçuk Bey, babasının atına bindi. Yabgu gelirse orada.. gelmezse Yarkent'e götürüp teslim eylemek üzere kıratı bana bıraktı. Belecek Hatun, bebesi İsrail'in beşiğini yüklediği deveye bindi. Sancakbeyleri atlandı. Selçuk Bey, Çömçe Bey'i de yanına alarak önlerine düştü. Cend kapısından çıkıp gittiler. Tam zamanında gitmişler.

Daha akşam olmamış.. kalenin kapıları kapanmamıştı. Ben ahırda kırata bakıyordum. Dayım sabah erkenden dumanıyla kurultay çağrısı için kale bedenine saman yığıyordu. Kapı gözcüsü gelenler olduğunu haberledi. Bediş Hatun hemen kaftanını giyerek kapı kulesine çıktı. Bakmasıyla; "Bu yabgu," demesi bir oldu. İçkalede kim

varsa işi gücü bıraktı, kapıya seyirtti. İlkin bozuk düzen yığılmışlardı. Bediş Hatun'un bir bakışıyla saf tuttular. Çobanlar semiz kuzu kesmeye, yaşlılar bir orduyu doyuracak aş pişirmeye koştular.

Yabguyla kölemenleri, karanlık basmadan kaleye girdiler. Girer girmez;

— Selçuk Bey nerde? diye sordu yabgu. Bediş Hatun'un;

— Seçim tamam olunca, katınıza eli boş varmamak için vergi toplamaya çıktı. Sanırım bugünlerde Karakum'a varmıştır, yanıtı besbelli yabgunun hiç hoşuna gitmedi. Ama ister istemez;

— Ben de hem başsağlığına, hem kutlamaya gelmiştim, demek zorunda kaldı.

Tam o sırada ben, kıratı yede yede içkale alanına geldim. Atını besili bakımlı gören yabgunun gözleri ipildedi.

— Gelmeseniz, Yarkent'e kadar binme onuruna erişecektim, demem pek hoşuna gitti. Börkümün üstünden başımı okşayarak;

— Sen buna binebilirmiş misin?

Bindim, diyemedim. Ağzımdan;

— Denerdim, çıktı.

— Ya!.. dedi sadece.

Bin de görelim dese ne yapardım bilemem. O sırada herekten kucağında saman balyasıyla inen dayımı gördü. Bediş Hatun;

— O ulu kam Tutak Bab, yabgum, dedi hemen. — Bu atınızı tutan yiğit de, Arslan Bab'ın oğlu, kamımızın yeğeni Maun.

— Peki bu saman ne olmakta?

— Ulu kam Arslan Bab bu sabah sizlere ömür yabgum, dedi bu kez de dayım. — Sabah gün doğarken onu haberliyeceğim. — Yabgu hâlâ atından inmemişti.

Yeniden kaykılarak bir; "Ya!.." daha dedi.

Galiba geciktiğini geç anlamıştı. Hemen atından indi. Kölemenleri onu izlediler. Çerisine sancakbeylerinin koğuşları gösterildi. Kendisine konağın has odası sunuldu. Karınları doyar doymaz yol yorgunluğunun dayanılmaz ağırlığı bastı. Bir süre direnmek is-

tediler. Ama bir türlü esneyen çenelerini yerinde tutamıyorlardı. Sonunda erkenden yattılar. Dayım onlar daha uyanmadan beni de yanına aldı. Kale bedenine tırmandık. Elindeki çerağı saman yığınının altına sokunca samanlar tutuştu. Sarı ve yoğun bir duman, bacadan tüter gibi kalın kalın göğe ağdı. Sırtından abasını çıkardı. Dumanı kese kese kurultay çağrısını tamamladı. Saman sönünceye uzakları gözledi. Olur yanıtları dört bir yanda tütmeye başladı.

Kale bedeninden indiğimizde, saman küle dönmüştü. Konağa döndüğümüzde, yabgu ve çerisi kalkmış, sabah çorbalarını içiyorlardı. Amaç ortadan kalkınca, yay germe anlamını yitirmişti. Yabgu kıratı yedeğe, çeriyi ardına alarak geldiği yöne gitti.

Dayım bir yandan hazırlık gördü. Bir yandan Selçuk Bey'den haber bekledi.

Sonunda, Cend'e yerleştiği haberi geldi. Kurultay yeri belirlenmişti. Çağrı sahibi olarak dayımın bir an önce oraya gidip hazırlık görmesi gerekiyordu. Giderken bizi ve Bediş Hatun'u da götürecekti. Ama o;

— Siz ödevlisiniz, dedi dayıma. — Gidin. Ben burada kalacağım.

— Kavlimiz böyle değildi.

— Çok düşündüm. Hepimiz gidersek, Yesi elden çıkar.

Haklıydı!..

Selçuk Bey kaçak... Yesi başsızdı. O da giderse, Kınık beyinin dönüş umudu kesilir.. çağın yasası gereği kent, kapanın elinde kalırdı. Oysa o varken, boyun egemenliğine kimse göz değdiremezdi..

Eşyalarımızla, kitaplarımızı develere yükledik. Bediş Hatun develere eşeğiyle bir sarban.. büyüdüğüm için bize de birer uysal at verdi.

Yol zahmetine alışkındık.

Cend'e vardığımız an dayım, Selçuk Bey adına Yesi'de hazırladığı dilekçeleri önüne sürdü. Her yön, her dinden egemenlere gönderilecek bu dilekçeler; "Boyum, ben ve sancakbeylerim topluca dine girme kararı verdik. Kurultayımız tavşan yılının ilk çağında ku-

rulacak. Bize o zaman Cend'e bulunmak üzere.. her konuda yetkin ve mümkünse dilimizi bilen bilgin yollarsanız, seçimimizi kolaylaştırırlar," diyordu.

Selçuk Bey birini başından sonuna dikkatle okudu. Hepsini tek tek elden geçirdi. Aynı olduğunu görünce, işaretparmağındaki yüzük mührü çevirdi. Keçeye emdirilmiş çini mürekkebine bana bana, bir tepelerine.. bir diplerine bastı. Sonra her biri ayrı ayrı dürüldü. Ek yerlerine balmumu akıtılarak yeniden mühürlendi. Her biri bir sancakbeyine verildi. Yanıt almadan dönülmemesi tembihlenip Harizm'e, Buhara'ya, Hazar'a, Ermeniye ve Bizans'a yollandı.

Gözlerinin büyüdüğünü sezdi. İkisini birden kapayarak; "Bu ne biçim bir iş yüce tanrım!.." demekten kendini alamadı. "Oğuz boyları, Emevi Halifesi Muaviye ve Yezid'in Horasan valilerinin kılıcı sayesinde din-i mübinle onurlanınadı mıydı?

Bu yazmaya göre öyle değilmiş!.." Yazmayı evirdi, çevirdi.

"Yazanın kimseye yalan borcu yok!.. Hem üstünde, hem altında koskoca Türkistan Pîri, Şeyh Maun'un mührü basılı. O Şeyh Maun ki, pîr atamız Ahmet Yesevi'nin yeğeni ve ardılı... Onu eğitip pîr atalığa yücelten Arslan Bab'ın oğlu," derken yazıları, gölgesinin silikleştirdiğini ayırdı. Sandığın başından hızla rahlenin aydınlığına geçti. Yazmayı çaprazına serdi.

Kaldığı yerden merakla okumaya başladığı an, kapı sessizce açıldı. O ana dek yoklanmamaya alışmış İbni Bibi irkildi. Koruma kapıya dikilmişti, Bibi'nin soran gözlerine bakarak;

— Yüce vezir sizi yemeğe beklemekte, deyip hemen çıktı.

YİRMİ BİR

Bibi yazmayı rahlenin üstünde bırakarak doğruldu.

"Yüce efendimizi bekletmek, bağışladığı onuru ucuzlamakla bir!.. Zaten kutlu şeyhimiz, velayetname değil, Firdevsî'ye özenip şehname yazmışlar," diye söylene söylene çizmelerini giyerek, kapıları kilitledi. Cuveyni sarayının yolunu tuttu.

İvecen İlhan sarayının, vezir sarayıyla buluştuğu kapıya vardı. Kapıcıbaşı onu bekliyordu. Hemen yol gösterdi. Dış kapıdan iç kapıya giden yol, boydan boya mermer döşeliydi. Ak mermerler, ay ışığında misvaklanmış dişler gibi parlıyordu. Ulu ağaçların arasından gecenin kokusunu soluya soluya, yan yana geçtiler. İç kapının yüksek tavanlı, geniş eyvanına birlikte girdiler. Kapı kanadının yanına, kıtığı atılmış, kadife döşeli bir sedir yerleştirilmişti. Alışkanlıkla oturdu. Eğilmesine kalmadan diz çöken kapıcıbaşı çizmelerini çekti. Yan duvardaki pabuçluğa dizdi. Alt raftan her gelişinde giydiği yemenileri, kuş kanatları gibi ayağının altına sürdü.

Onun devinilerindeki kararlı yumuşaklığa uzun uzun baktı. İçinden; "Hizmetin en incelikli ustaları, her zaman en büyüklere, dememiş miydim?" diye geçirdi. "Adam çizmemi çorap gibi çekti. Hangi yemeni kimin, elyordamıyla bildi. Bizim Nebil Kâhya, çizme çekmek, yemeni sunmak bir yana, kapıyı adamın suratına çarpacakmış gibi açıp kapar. Biraz bunun yanına versem de, yontulsa mı?" fikriyle, uzanan adamın giydirmesine bırakmadı. Ayaklarının ikisini birden, aynı anda, tasmaları telkâri, tabanları ince deriden yemenile-

re geçirdi. Sedirden hızla kalktı. Bildik adımlarla, eyvanı selamlığın upuzun dehlizine bağlayan iç kapıya yöneldi. Adamın ne zaman önüne geçtiğini bilemedi. Kapı sanki kendiliğinden açıldı. Daha öteye geçmeden, eliyle içeriyi göstererek, kapattığı kapının arkasında yitti. İbni Bibi uzun dehlizin loşluğunda yapayalnız kaldı. Yalnızlığı tez tüketmek amacıyla geniş adımlar atarak.. her adımına bin düşünce katarak.. mermer oymaları, gölge oyunlarıyla ışıl ışıl sayvanlı kapıya yöneldi. Yumuşak yemeniler içindeki ayakları, kalın Isfahan halısının üstünde kayar gibi ilerliyor.. her adımında ayrı bir duyguya kapılıyor.. özenmeden beğeniye.. beğeniden kıskançlığa.. kıskançlıktan yetinmeye gidip gidip geliyordu.

"Cuveyni görkemi bilinmedik şey değil," diyordu iç sesiyle; "Kaç kuşaktır vezirlik etmekte.. pek çok ülke, pek varsıl bir hazineyi beceriyle yönetmekteler. Kimin üstüne o göğün yağmuru yağsa, boylu boyunca altın suyuna banar. Serpintisi de, bizim gibi kaç kulu, en azından bizcileyin gönendirir. Efendimin ataları Selçukluların.. Akası Şemsettin Cuveyni, Hasan Sabbah'ın Alamut'unu da... Hilafetin tahammül mülkünü de yıkan Hulagu Han'ın veziriydi. Ölüm, ya bizim inandığımız gibi Allahın emri... Ya şeyhimizin velayetnamesinde Guru Sharama'nın pek güzel buyurduğu gibi, her yaşayanın sonu, minvali üzre, büyük hakan yüce Tanrı'nın rahmetine kavuşunca, Abaka Han'da hizmetini sürdürdü.

Ne var ki, bu dünya da, insan ömrü de gerçekten geçici. Biz bir nice konduramazsak konduramayalım, insan kendince en yüksek basamağa çıktığında dahi, düşüveriyor. O yüce vezir de, üç hakanı yüce Tanrı'nın şefkat ve merhametine teslim eyledikten sonra, aynı yolun yolcusu oldu. Toprağı bol.. makamı cennet-i âlâ olsun!.. Abaka Han, hiç zaman yitirmeden yerine kardeşi, efendimi atadı. O gün bugündür İlhanlı devletinin "Sahib-i Divanı" o. Elbette devleti ölçeğinde şatafat da ona yaraşır. Baksana çevrene Bibi!.. Daha selamlık dehlizinden taşan görkeme ulaşmak için Cuveyni soyundan mı.. yoksa ülkesi büyük, hazinesi zengin bir egemene vezir olmak mı gere-

kiyor?" diye düşündüğü an; "Aman Allah korusun!.." mırıltısıyla salavat getirdi. "Şu kısacık ömrümde bile kaç vezirin feci bir biçimde öldürülüşünü izledim. Görkemi eksik olsun. Kişi güneşe nice yakınsa, onca yanar. Vezir demek, altın kafesteki kuş demek. Sahibi onu, yemin hasıyla besler. Sonra bir gün canı çeker, kesip ağzını şapırdata şapırdata afiyetle yer!.. Neme gerek, ben her sarayda dıdının dıdısıyım. Sıram gelinceye ya gazap eden ölür, ya da ben," dediği anda, ürküyle çevresine bakındı. "Bayram değil, seyran değil. Efendim şimdi beni niye çağırdı? Sakın vezirlere düşündüğüm şey, benim başıma gelmesin?"

Kaygıyla çevresine bakınması çok ayrıntıyı ilk kez görmesini sağladı. Dehlizin iki duvarı da mermerdendi. Neredeyse üç adımda bir açılmış sayvanlı nişlerinde, çerağlar yanıyor.. tavanın Ferhat'a özgü nakışları insana kişi sevdasıyla istencinin dağları nasıl deldiğinin masalını anlatıyordu. Son adımında kulağına çalınan rübap nağmeleriyle duraksadı. Loşluğun dibinde nur inmiş gibi ışıyan kapıdan taşan neva, o yaklaşınca şed'e döndü. Oyma sayvanlı selamlık kapısının önünde durdu. Derin derin soluyarak ezgiyi içine sindirdi. "Bırak olumsuz düşünceleri Bibi," dedi anında. "Bir tekinsizlik olsa, seni bir başına korlar mı? Daha rahlenin başında, iki yanına iki izbandut dikilir. Karga tulumba ya zindana atılırsın. Ya siyaset meydanında asılırsın. Besbelli çağrılman hoşluk için. Yılgını bastır, ürkünü ürküt. Gir de bak bakalım. Çağrı şöleneyse, iç bade, güzel sev, varsa akl-ı şuurun... Dünya var imiş, ya ki yok olmuş ne umurun... İyşü nûş eyle bügün anma gâmı ferdayı... Sana mı ısmarladılar bu yalan dünyayı... Sana ne? Madem çağrılmaktasın, dal hazzın deryasına... Gecen aydınlansın. Ko gerisini, görkem sahibi düşünsün." Adımını içeri atarken kendi düşüncesinden irkildi. "O benim velinimetim," diye acındı. "Kıyamam!.. Efendisine değen cıda, kulun boğazını deler. Bu yaştan sonra yeni efendi aramak kolay mı?" sorusu ezginin kanatlarına tünedi. Selamlığın ortasında dolunay gibi ışıyan mermer havuza savruldu. Havuzun ortasında, kaskatlı bir fıs-

kiye vardı. Mermer lülesinden bir yelpaze gibi dal dal fışkıran su, sanki rübabın ezgisiyle oynaşıyordu. Duru, dingin onlarca yay ipil ipil suya iniyor.. kandillerin bol ışığında, fıskiyeyle havuz arasında gökkuşakları oluşturup birden yükseliyor.. yakamozlarını tavanın renk cümbüşüne kattıktan sonra, şapır şupur havuza düşüyordu.

Tam önüne geldiğinde yükselen suyla irkildi.

— Gel Bibi, otur şöyle, diyen Cuveyni'nin tok sesiyle düşüncelerinden arındı.

Rübabın dolgun sesi, kulaklarına doldu. Havuzun şapırtısı ezgilere dolandı. Bir an, fasıl heyetinin suyun dibinde çaldığını sandı. "Hiçbiri görünmüyor," diye düşündü. "Ne ustalık!.. Mimarını kutlamalı." Sonra, sarayın çok eski, mimarının çoktan ölmüş olabileceği geçti aklından. Telaşsız adımlarla sofraya yürüdü.

Günün yorgunluğu daha oturmadan solmuştu.. İki büklüm, altın kaplama kasnaklı, altın sininin yanına diz çöktü. Sofranın çevresine üç minder konulmuştu. Bir göz kırpışında çevreye bakındı. Onun üçüncü kişiyi aradığını anlayan Cuveyni, merakını daha fazla mıncıklamadan;

— Efendimiz onur verecekler, dedi.

— Efendimiz mi?

— Dün kendilerine hem devlet işlerini.. hem uzak diyarlardan tutsaklanmış on körpe cariye, on taze civan ile iki sandık ganimet paylarını sundum. Besbelli çok hoşnut kaldılar. Bir ara, senin işi sordular. Ferman buyurur, bağışlarsanız kendisi anlatsın, dedim. Yarın akşam sana geleyim, o da bulunsun buyurdular. Neredeyse gelirler," deyince yüreği hopladı Bibi'nin. "Daha ortada fol yok, yumurta yok. Ben bu İlhanlı'ya ne anlatabilirim?" derken, karşılanışı gözünün önüne geldi. Cuveyni'ye sezdirmeden kendi kendine güldü; "Hay Allah!.. Meğer kapıcıbaşı efendimizi beklemekteymiş. Sen de kendini bir matah sanıp davul gibi şişinmiştin. Tüh sana!.. Kimbilir adam senin kostaklanmana ne biçim gülmüştür," diye sırıttı.

Allahtan Cuveyni, sırıtmasını böyle bir onurun kıvancına bağışladı. Zaten başka söze yer kalmadan, kapıda kapıcıbaşının başı göründü. Cuveyni yerinden fırladı. Kapıya koştu. Bibi dizlerini havada çözdü. Önce tahta gibi dikildi. Sonra ellerini göbeğinin üstünde kavuşturup sırtını kamburlaştırdı. Gözleri kısılı, başı gövdesinde kulak kesildi. Ezgiye karışan su şapırtısının içinden, yumuşak halıda fısıldayan ayak seslerini ayıkladı. Dehlizde önce ivecen uzaklaşıp sonra ağır ağır yaklaşmalarını izledi. Yoğunlaşan dikkatiyle gümbürdeyen yüreği fıskiyenin şapırtısıyla, rübabın ezgisini bastırdı. Sesler kapının ağzındayken duası tükenmiş gibi kıyamını bozdu. Hızla secdeye vardı. Başını ellerinin üstünden belli belirsiz kaldırdı. Gözleri fıldır fıldır, dört ayağın izini sürdü. İkisi sağına geçti kayboldu. İkisi soluna geçti bağdaş kurdu.

Omzuna değen bir elle, yavaş yavaş doğruldu. O ana dek kapalı gözlerini açtı. Üç kez secde ederek Abaka'yı selamladı. O, iri Moğol bedenini üçgenin çatısına yaymış.. nerden ne zaman çıktıkları belirsiz, hurileri kıskandıracak cariyelerin üst üste yerleştirdiği kuştüyü yastıklara sırtını dayamıştı. Cuveyni, Bibi'yle diz dize gelecek yakınlıkta bağdaş kurmuş.. hurilerin sırtını beslemesine yardım ediyordu. Birden butlarının kuştüyüne battığını ayırdı. Hafifçe kaykıldığında, sırtı sanki buluta yaslandı. Elinde altın sürahiyle başlarına dikilen sâki, o an Abaka'nın solunda diz çöktü. İpek sarisinden fırlayan iki fildişi, sarı pembe ayva tüylerini uçuştura uçuştura siniye uzandı. Dizleri üstünde azıcık doğruldu. Dal gövdesi şimşir bir yay çizdi. Teninin gül esansını, Abaka'nın ciğerlerine sindirecek yakınlıkta billur kadehe uzandı. Altın sürahiyi, bir eli kulpunda, bir eli dibinde incelikle eğdi. Kan kırmızı şarap, sanki damarından akıyordu. Billur ağır ağır kızardı. Misket kokusu, ten kokusuna karıştı. Kadeh dolar dolmaz, daldan kopan kuş yeğniliğiyle doğruldu. Önce Cuveyni'nin sol yanına diz çöktü. Onun kadehi de al kanlara bulanınca, yeniden kalktı. Bu kez de, Bibi'yle Cuveyni'nin arasındaki daracık alana evcil bir güvercin gibi kondu. Son kadehi de

doldurduktan sonra, tıpkı öncekiler gibi görünmez oldu. Abaka kadehini, hiçbirininkine değdirmeden kaldırdı. Cuveyni onu izledi. Bibi, her ikisinin gözlerinden "iç" komutunu alıncaya elini uzatmadı. Alır almaz bir Abaka'ya, bir Cuveyni'ye doğru secde ederce eğildi. Kadeh elinde, onların içmesini bekledi.

Abaka, onlar ilk yudumlarını alıncaya, kadehini boşaltmıştı. Boş kadehi siniye koymadan dilini uzun uzun damağında gezdirerek;

— Meyin çok güzelmiş!.. dedi hoşnutlukla; — Nerden geliyor?

— Doğduğum yerden efendimiz. Horasan'da, Cuveyn'in Azadvar'ındaki bağımızdan.

— Beğenim boşuna değilmiş!.. dedikten sonra, Bibi'ye dönerek; — Bu Cuveyniler ne üretseler, en iyisi oluyor. Şemsettin Atabek'in gönderdiği de aynı yerdendi demek. Her dem soframda tuttuğumun aynı. Sevdiğimi söyledim de, kaynağını sormadıydım. Belli ki, sizin bağın üzümü değişik.

— Her bağın, hatta her asmanın üzümü değişiktir efendimiz!.. Bizimki, çölle dağın birleştiği yerde... Zaten yamacın asması verimli olur. Baharda yemyeşil uç veren filizleri, hatta yaprağı bile mis gibi kokar. Zarı kalın, eteni dolgundur. Hazar'a ters düştüğünden çöl yeliyle, su yeli bizim bağda buluşur. Bağbanımız, mey demlemenin ustası bir soydan gelir. Atası, nur içinde yatsın atam Cuveyn'e kadı atandığında yanımıza girmiş... Kaç kuşaktır ailemizden biri gibidir. İlk gençliğinde, ülke ülke, bağ bağ, mahzen mahzen dolaşır. En iyi mey hangi asmadan, nasıl kesilip çiğneniyorsa öğrenir. Hangi ağacın futası daha iyi demler, bilir. Her bağbozumu için, iki yelin buluşmasını bekler. O dem, görmelere sezadır. Salkımlar düveli inek memesi gibi sarkar. Üzümlerin zarı buğulanır. Buğulu salkımları gün doğmadan kesip alır.

Bibi, Abaka'nın kadehinin hep dolu duruşuna şaştı. Oysa durmadan içiyordu. "Bu sâki, yüce Tanrı'nın cennette vaat ettiği hurilerden biri olmalı," diye düşündü; "Abaka İlhan, kadehi siniye koymadan nasıl dolduruyor?" Gözlerini dört açarak baktığında gizi çöz-

dü. Abaka her kezinde olduğu gibi kadehi bir dikişte boşalttı. Boş kadehi sininin üstüne koyduğu an, altın sürahinin ibriği uzandı. Abaka doluyu kaptı. Son yudumu, diliyle damağı arasında uzun uzun ezdi. Şarabın misket kokusunu genzinde tutu. Boş kadehi dolarken, elini altın sahana yayılmış sülünün nar gibi kızarmış göğsüne uzattı. Bir çimdikte lop et, parmaklarının ucunda sallandı. Onu ağzına atarken, çipil gözlerini kırpıştıra kırpıştıra;

— Hani sen de bağbanından kalır değilsin!..

— Çocukluğum içinde geçti efendimiz. O zaman, her şey oyun diye yapılıyor. Akam hizmetinizdeyken ben Bağdat'ta görevliydim biliyorsunuz. Geçmişe özlem mi, üretme kıvancı mı, öğrendiğini pekiştirme hevesi mi, seçemem. Her yıl, yüce kata gelmenin zamanını o günlere rastlattım. Yellerin buluşmasını beklediğim zamanlar, okumak, araştırmak ve düşünmek için pek elverişliydi. Böylece hem yazma, hem öğrenme fırsatım oldu. Bağbanlarımız merakımı bildiklerinden, her kezinde elime bir bıçak verip beni de salkım dermeye saldılar. Kişi anılara dalınca, çenesi düşüyor, deyip kadehinden bir yudum aldı. Tıpkı Abaka gibi diliyle damağı arasında eze eze yuttu.

— Bilginlerle yazıcılar bir başka insanlar. Yalnız güzel işlemiyor.. güzel anlatıyor. Bir an ben de seninle birlikte bıçak elimde bağa girdim. Sonra?

— Salkımlar sepetleri doldurdukça, mermer dibeğe dökülür. Cariyelerin en gençleriyle en şişmanları dibeğe çıkarılır. Üzümün zarı ezilinceye çiğnerler. Dibekten indiklerinde pembe topuklarının üstüne basamazlar. Şıra dibeğin çörteninden alttaki havuza akar.

— Ordan da yallah fıçılara!..

— Fıçılara ya, ipek tülbentten süzmeden olmaz.

— Eee!.. Demek vezirlik ve bilginliğin yanında mey ustalığı da var öyle mi?

— Kişi bakmak yerine, görmeyi becerince öğreniyor.

— Doğru dersin!.. Bakmakla görmek, çok başka şeyler, derken yine Bibi'ye baktı.

Bibi başı yerde, gözleri sininin kıyısına takılmış, suskun oturuyor. Cuveyni her kadeh kaldırışında dudaklarının ucuyla bir yudum alıp minik bir lokmayla yetiniyordu. Cuveyni'nin gözlerini baktığı yerde bulunca başını kaldırdı.

Abaka İlhan, söyleşiye onun da katılmasını istiyordu.

— Çok doğru buyurdunuz efendimiz, dedi bunun üzerine Bibi; — Bakmak, bir nesnenin biçimini algılar. Görmek ise özünü. Ve özü gören, cevheri bulur.

— Tarih bilimi de böyle mi?

— Hele o!.. Hele o, diye ikisi aynı anda yanıtladı.

— Ya!.. Biz günde ve geçmişte olanı aktarır biliyorduk.

— Olanı aktarır, diyen Bibi, belki o sürdürmek ister umuduyla yutkuna yutkuna Alaatin Cuveyni'ye baktı. Bu kez hem başı, hem gözleriyle devam etmesini buyurdu vezir; — Bilim, olmayana inanmaz. Elbette olanı aktarır. Ama aktarılanın bilimsel olması için, özünü öğrenmek, anlamak ve belgelemeyi gerektirir.

— Nasıl yani, derken bir kadeh daha tüketti Abaka.

Şimşek hızıyla, "Bu Moğollar küpü içiyor, esrimiyor," diye düşünerek;

— Şöyle efendimiz, diye kaykıldı. — Yüce varlığınız İlhanlı tahtını onurlandırdığı anda, tarih biliminin kişilerinden biri oldunuz. Bendeniz de o bilimin erlerinden biri olarak, sizin her davranışınızı yazıyorum. Bu kadar yakın olabilme bağışından da yoksunum. Ve varlığınızla yücelen bu sofraya ancak uzaktan bakabiliyor.. bilge sözlerinizi ya duyamadığım ya da anlayamadığım için, özünü değil, biçimini görüyorum. Ve salt deviniyle, olanları yazıyorum. Ortada somut görünen ne var? Yenilen içilen... Bunları bütün ayrıntılarıyla yazıya geçirdiğimde okuyana ne aktarmış olurum?

— Ayyaş bir Han!.. İşretine ortak bir vezirle, bir bilgin!..

— Ya sözlerinizin hikmetini kavrar da, gördüğümü aktarırsam?

— Devlet yöneticisinin işrette bile öğrenme çabasını, dedikten sonra Abaka, kadehini ilk kez Cuveyni'ye uzatarak; — Doğru kişi seçmişsin beğenisiyle şak diye tokuşturdu.

Alaeddin Cuveyni, dizlerinin üstünde hafifçe doğruldu. Kadehinin ağzını Abaka'nınkinin dibine tuttu. Billurun çınıltısı sürerken, Bibi'ye uzattı Abaka. Bibi hemen Alaeddin'e öykündü. Her ikisi de, taşmasın diye kazandıkları onuru bastırmak amacıyla küt diye yeniden dizlerinin üstüne oturdular. Üç billur kadehin içindeki duru şarap, kandillerin ışığını kaptı. Her bir zerresi nurtopuna döndü. Hem bir yanından öteki yanı, hem damlalarında yakamozlar göründü. Bir an duraksayarak rübapla fıskiyelerin ezgisine karışan billurların şıngırtısını izlediler.

— Has bilginlerle söyleşi, insanın ufkunu açıyor, dedi Abaka; — Bilginimiz yazarken de bu ilkeden şaşmazsa, bize de, tarihe de büyük hizmette bulunacak. Her okuyana, devlet ve yöneticinin ne olduğunu.. yükselişin evreleri ve gerekçeleriyle, düşüşün kırılma noktalarını anlayabilene ayrıntılarıyla öğretecek. Ve sanırım sizinkinden de, Taberi'nin *Uluslar ve Hükümdarlar,* Birûni'nin *Âsar-ı Bakiye*'sinden de değişik bir tarih okuyacağız. Çok iyi, Gazneli Mahmut'un cilaladığı aynayı önümüze koyacak. Şimdiden sabırsızlanmaya başladım, kıvancıyla kadehi ağzına götürürken; — Bu kez doğru düzgün için ama, buyurdu.

Onların yudumlarını gözleyerek kadehini boşalttı. Sâki üç kadehi de yeniden doldururken, rübaplara tar, sitar, ney, cura, kopuz, çeng ve teflerle dümbelek katıldı. Ezgi birden yükseldi. Neva faslının iniş çıkışları fıskiyeninkiyle uyum içinde alçalıp yükseldi. Ezgi serpintiye dönüştü. Damla damla, renk renk tavandan üstlerine döküldü. Bir süre susup sazendelerin ustalığını kulaklarından yüreklerine aktardılar. Fasıl, git gide sesini yükselterek Neva'dan Uşşak'a dolaştı. Havuzla sofra arasına, yine nerden nasıl geldikleri belirsiz rakkaseler doluştu. Ezgi, onların peri yürüyüşleri, biçimli duruşlarına uyarak köçekçeye dönüştü.

Sanki simyacı, bakırı altın eyleyen büyüsünü ortalığa saçıvermişti.

Alışkın gözler, önce aldırışsız, sonra tutkuyla kıvranan dal göv-

delere yapıştı. Kabaraları yıldız yıldız, telkâri çiçeklerle bezenmiş, kadife cepkenleri savruldu. İpek fistanların her kıvrımı, nağmelerin yeliyle titredi. İnce şalvarların büsbütün açığa vurduğu sütun bacaklar devindi. Çıplak ayaklar, Isfahan halısına gömüldü. Taze bedenlerinin tomurcukları büyü sisinin içinde gözleri kamaştırdı. Minik ayaklarını, bileklerine bağlayan burma halhallar ışıladı. Kınalı parmaklara takılı ziller, avuçlarının içinde şıngırdadı. Minik ayaklarının ince bileklerine takılı gümüş halhallar şıkırdadı. Ezgi yükseldi. Devini hızlandı. Her nağme bir başka dönüşün hızına kapıldı. Onca ayak, onca beden, tırnak ucu kadar sekmeden aynı anda, aynı ölçüyle, aynı biçimde kıvrılıp bükülmeye başladı.

Ne İlhan bir şey dedi. Ne Cuveyni'yle Bibi yanıt verdi. Kadehler doldu, boşaldı. Ağızların şapırtısı azaldı. Havuz şakırtısı, fıskiyenin sesi kısıldı. Uzunca bir süre selamlığı ezgiler, deviniler kapladı. Abaka kızaran gözlerini, bir dağılıp sininin çevresinde dönenen. bir toplaşıp dertop devinen rakkaselerden ayırmadan çat diye kadehini tokuşturdu;

— Hayyam gibi bir rind; "Şarapla neşelen, ayrılma kadehten, /Vazgeç artık geçmiş, gelecek derdinden, / Beden zindanındaki eğreti ruhu, / Kurtar bir an olsun akıl zincirinden," demekte madem; "İç bade, sev güzeli, / Varsa aklı şuurun, / Ahret varmış, ya ki yok, / Niye neden umurun." İçelim de, kendimizden geçelim, dedi.

İkinci kadehten sonra, onların yudumları da büyümüştü. Hemen ona katıldılar.

Sülünden bir çilkim koparan, Alaeddin;

— Rindlerin yolunda, kendini unut, / Namazın orucun kökünü kurut, / Gel dinle Hayyam'ın şu sav sözünü, / Bade iç, yol kesme yoksulları tut, diyebilen bir Hayyam daha gelir mi bilemem efendimiz, dedi.

Bibi bir İlhan'a bir vezire bakıyordu. "Kendini tut," diye uyardı. "Madem işret sofrası açıldı. Rindlerin yoluna girildi, her bir şey mübahtır, deme. İlhan sofrasındasın. Efendinin efendisi onur ver-

miş... Bilece olmayı içine sindirmiş. Densizlik edip; "Salt bilgiyle değil adamlık, / Sevgidir, vefadır insanlık, / Ulular ulusu olunur, / Verilen söz ere tutmalık," falan demeye kalkma. O Hayyam. Rindlerin pîri. Selçuklu'nun eşitlik döneminin bilgesi!.. Sakın; "Putlar ya da Kâbe, hepsi bir, / İstedikleri köleliktir, / Mihrap, haç, kilise ve tespih. / Fikre de duyuya da zincir," de deme. Moğol taze Müslüman. İncinir. Dönme yobazdan beterdir, bilmez misin? Hem uygun düşmez. Hem durduk yerde bağışladığı onurun içine edersin. Beteri öfkesini çekersin. Ko Hayyam gözlemevinde feleği gözlesin. Bade içip, gördüğünü, gördüğü gibi söylesin. Hür olanla, kul bir mi? Durduk yerde, başını derde sokarsın," uyarısıyla yutkundu.

Belleğini harmanlayarak, uygun dörtlük aramaya başladı.

Aksi gibi ya; "Girme alçakların hizmetine, / Konma sinek gibi her nimete, / Lokmana kanını katık et de, / Elin haramına minnet etme," gözlerinin önüne geliyor. Ya; "Yıkık bir saray, dünya dedikleri, / Gece gündüz atının uğrak yeri, / Kaç Cemşit gelip geçmiş bu meclisten, /Kaç Behram, temelli sanmış kendini," dizeleri beliriyordu. "Nekre bir ihtiyar olacağına, sevimli bir bende ol Bibi," azarıyla yutkuna yutkuna aradığını buldu;

— Buyurduğunuz üzre Hayyam'a dıştan bakınca, derbeder bir rind efendimiz!.. Azbiraz sokulunca görüşü iki dünyayı da kapsayacak kadar derin. Hem çok büyük bir bilgin... Hem yüce bir ozan. Şu dörtlük her iki dünyayı, gönül gözüyle görmeden söylenebilir mi? diye bilgiçlik taslamadan edemedi; "Dünyayı güzellerle bezersin Rabbim, / Ardından da sakın bakma dersin, Rabbim, / Güya elime dolu bir kadeh verip, / Hem eğ onu, hem de dökme dersin Rabbim," — deyince İlhan;

— Ne güzel!.. Biz biz olalım, bilginlerin bilgisine, bilgelerin erdemine özenelim. Ve ne eğelim, ne dökelim. Hem bakalım, hem içelim ki, onun gibi yakınmayalım, dedikten sonra göz açıp kapayana boşalttı.

— Zaten, diye onlara katıldı Alaeddin; — "Sonsuz gizemi ne

sen bilirsin ne ben, / Şu yanılmaçı ne sen çözersin, ne ben, / Rindlerin sözü, perdenin gerisinde, / Perde inerse ne sen kalırsın, ne ben," dörtlüğünden bakılırsa, iki dünyanın gizemi yanında, yaşamın gizini de açıklar.

— Öyle, dedi Abaka; — Yaşam herkes için bir giz. Dün olduğumuz belli. Bilge tarihçiler her bir şeyi açık ya da anlayanın anlayabileceği ustalıkla imalı yazıyorlar. Bilmemek ayıp değil, öğrenmemek ayıp. Bugün de safa içreyiz. Yarın kimin ne olacağı belli mi?

— Geçmişi bilen, geleceği kestirebilir, savladı Alaeddin.

— Bu kadar kolay mı?

— Değil efendimiz!.. O yüzden bilir, demedim. Çünkü geleceğin koşullarıyla, kişi ve toplulukların davranışı dünden de, yarından da değişik olabilir.

— Kestirilebilir olan ne öyleyse?

— Geçmiş iyi bilinirse, kök ve köken tanınır. Tohumun başağı, filizin meyvesi çok fazla yanılmadan tanımlanabilir. Üreten önlemini bu tanıma göre alırsa, ziyanı önler, ürünü yararlandırabilir. Tıpkı bizim bağbanın sürekli bakımla bağı verimli.. üzümü leziz.. meyi, efendimizin beğenisine sunacak değerde üstün kılması gibi.

— Doğru dersin. Sonuç ortada. Mahzenimiz dört bir yandan sunulan meyle dolu. Ama ben, onu her içişimde İrem bağlarından geldiğini sanırdım. Demek her yıl dolu yollanan küpleri Cuveyni bağının usta bağbanı doldurmaktaymış.

— Elbette efendimiz!.. Ululuğunuza, her şeyin en iyisini sunmak ödevimiz.

— İnsan denen varlık çok tuhaf!.. Hoşnutsuzluğunun nedenlerini araştırıyor da sevdiği, beğendiği şeyler, nerden gelir, nasıl oluşur, hiç merak etmiyor.

— Birini haksızlık, birini hak saydığından olsa gerek efendimiz!.. diye atıldı Bibi.

— Doğru!.. Hakkı olağan saymayan var mı?

— Haksızlık yoğunsa efendimiz, dedi ardını getireceğini vur-

gularcasına yumuşacık Cuveyni, hakkın kırıntısı olağanüstü sayılabilir.

— Bak bu da doğru. Öyle durumlarda, biz neciyiz?

— Haksızlığın kaynağı... Adaletsizliğin nedeni... Zulmün üreteni değilsek eğer, her tür haksızlığı giderme ödeviyle yükümlü kişileriz.

— İnsanın bunca ağır yükümü taşıması kolay mı? derken bakışlarını Bibi'ye çevirdi.

Cuveyni'nin gözleri de onun bakışlarını izleyince Bibi komuta uydu;

— Kolay kula hak efendimiz, sözleriyle bedeni hafifçe büküldü. — Çünkü o ne işlerse, efendisinin buyruğuna uygun işler. İyilikse, iyide sevabı.. kötüyse, kötüde vebali yoktur. Çünkü işlemin kararını o vermemiştir. Efendisinin buyrultusu neyse, aynen onu işlemiştir. Kul buyruktan taşmaz, taşamaz. Taşkınlığının vebali de efendinindir. Ya göz yummuş, ya önlemekte yetersizdir. Yetkinlik odur kim, en baştan en uca, her buyruğunun istencine uygun gerçekleştirilmeyi gerektirir. Çünkü her şey onun adına uygulanır. Kul kişisel hınçla yakınlığı buyrulanın içine karıştıramaz. Karıştırdığında bu yüzden hiçbir biçimde sorumlu tutulamaz. Tasavvufta Hazreti Ali radyallahu anhın buna benzer bir söylencesi vardır. Bir cenginde, kâfirin birini bastırmış... Tam kaddini bükecek, adam besbelli korkudan, şap diye yüzüne tükürmüş. Aliyi Murtaza tükrük suratına yapışır yapışmaz hürp diye ayağa kalkmış. Serbest kalmaktan şaşkın adama; "Ben seninle din adına cenkleştim. Oysa sen benim yüzüme tükürerek hakaret ettin. Şimdi seni öldürürsem, bu cihat değil cinayet olur. Var git işine," buyurup adamı salıvermiş.

— Onlar başka insanlar, dedi Abaka. — Yüce dinimizle ilk onurlananlardan. Şimdi dünyanın bir yarısı, dini mübinle müşerref. Ama, onların zamanında inanmış olanları kimi bilginler yüz on iki kişi diye bildiriyor. Kimileri henüz ana rahmindeki ceninleri de sayarak yüz on sekiz kişi. Ve Hazreti Ali, o bir avuç Eshabın önde gelenlerinden

biri. Peygamber efendimizin amcasının oğlu... Kutlu kızı, Fatma anamızın kocası... Ehli Beyt'in babası... Seçilmiş son halife... Devri Saadet'in son temsilcisi... Yüzüne tüküren tutsağını bağışlayabilecek ölçüde büyük bilge... Tek başına Hayber Kalesi'ni düşürecek yiğitlikte eşsiz bir cengâver... Gönüller sultanı... Yaşarken cennet muştusu almış, kutlu kullardan. Herkes öyle dört başı bayındır olabilir mi?

Bibi dilinin ucuna geleni yutabilmek için hemen kadehi ağzına götürdü. Aklına doğanı koca bir yudumla boğazına tıkarken, önce Alaeddin'e, sonra Abaka'ya baktı.

Birinin bakışları kışkırtıcı, diğerininki meraklıydı.

İyice açılmış gözler, birer hançer oldu içine işledi. Midesindeki misket şarabı, fokur fokur kaynadı. Az önce güçlükle yuttuğu sözcüklerin külünü deşti. Her biri bir kor parçası halinde gırtlağını yakarak dudaklarından döküldü.

— Olamayan onların yerine özenmeli mi?

Alaeddin bu kadar açık söyleneceğini beklemiyor olmalı. Derin bir şaşkınlıkla önce irkildi, sonra çakacak şimşekle, inecek yıldırımdan sakınmak isteğiyle büzüldü. Abaka içinde boşanan bir yayla kaykıldı. Çekik gözlerini önce kıstı... Sonra kırpıştıra kırpıştıra Bibi'ninkileri süzdü. Gözbebeklerinde artniyetin zerresini göremedi. Keskin dudaklarını büzdü. Ağzından çıkacak tüm sözcükleri bentleyerek düşünceye daldı. Çıkık elmacık kemikleri zonkladı. Dişlerini kenetlediği görüldü. Ablak Moğol yüzü bir an allak bullak oldu. Öfkeyle bozgun arasında gitti geldi. Sakağı sarktı... Uzun seyrek sakallarını titretti. "Bu bizi nereye sürüklemek ister?" sorusu akıl terazisinin kefelerini birkaç kez indirdi kaldırdı. "Şunun ettiği lafa bak!.. Kurucular gibi olamıyorsa, onların yerine özenmeli mi demekte? Düpedüz madem onlar gibi değilsin, tahtlarında işin ne?" mi diyor hiç çekinmeden bu adam!.. Diyebilir mi? Bunca bilgili biri, egemen gazabından habersiz olabilir mi? Bile bile dediği buysa, orada durup düşünmek gerek. Çünkü bu lafı yüzümüze karşı edebilecek kişi, ya çılgın olmalı, ya ermiş... Çılgın olsa bu lafı etmez. Ede-

mez!.. Saçmalar... Saçmalarının cuk oturduğu da olur. Giydirirsin deli gömleğini tıkarsın tımarhaneye. Lafı oturttuğu için değil, çılgınlığı düzelsin diye. Bunca düzgün konuşan bir bilgin, çıldırabilir mi? İnsandır!.. Ve insanın halleri, bir tuhaftır. Bunda tuhaflık da yok. Ermiş belki. O da sakıncasız düşünür, gıllığışsız açıklar. Ama kıyamet kopsa işrete katılmaz. Bunun boşalan kadehi yeni doldurudu. Cuveyni vezir onu ödevlendirirken, 'Muhiddini Arabi ile Hazreti Mevlana'nın ilk öğrencilerindendir. Bilgisi umman gibi... Görgüsü incelikli... Duygusu çok gelişmiştir. İsteğinizi, istediğiniz gibi kotaracak tek bilgindir,' dememiş miydi?

Bilginin sözü hem imalı, hem çok anlamlı olur. Hele iyice düşün Abaka İlhan. Hem bilgin, hem yazıcımız olduğuna göre, gazabımızı bilir. O Beydaba, ben Debşelim değiliz. Olmadığımızdan, belki düşünür. Ama küt diye de söylemez... Söyleyemez!.. Geriye ne kalıyor? Bir işret sofrasında, seni bu kadar düşündürecek bir deyiş. Alkış ona!.. Besbelli incelikle, özenmeyen, haddini bilip kendince yaşamalı.. özenen hileye hurdaya sapmadan özendiğini izlemeli. Hiçbir biçimde kendi kimlik ve kişiliğini bırakıp onların yerine geçmeye kalkmamalı, anlamında söyledi. Yanlış mı? Yanlış anlaşılmaya çok açık bir laf!.. Mankafa birine çattığında, başını belaya sokacak, canını burnundan getirecek bir söylem. Cuveyni anlatmıştı. Melikşah'ın pek sevdiği nedimi Caferek, lalası ve veziri Nizamülmülk'ü taklit eder.. davranış ve sözlerini çarpıtıp onu gülünçleştirerek sultanı eğlendirirmiş. Şaklabanın bazı sözleri, dilden dile dolaşa dolaşa, Belh valisi ve büyük vezirin oğlu, Cemalilmülk'ün kulağına kadar gelmiş. Bir görevle Belh'e giden Caferek'i tutturmuş... İbreti âlem için dilini ensesinden.çektirmiş. Ve Melikşah gibi bir cihangir, büyük vezirine saygısından onu, gizlice zehirletmiş. Ama Caferek dilinin belasını bulmuş. Aynı zamanda tarihçi olan Cuveyni bunu bilir de... Arabi'nin öğrencisi... Mevlana'nın mevlası, biz gücenirsek, başına beterinin geleceğini bilmez mi? Yine de lafı ediyorsa, gerekiyor demek ki!.. Yer ve zamanında söylenen doğru söze kızılmaz Abaka

Han!.. Az önce, katlanmak, diyordun. Atanla baban nelere katlandı. Bir doğru ve gerekli söz seni zıvanadan çıkarmalı mı? Hayır!.. Kızacağına, iyice düşünürsen, söz onundur ama, yararı sana olur. Sakın özensek n'ola, deme. Özensen gülünç olursun!..

Göze alıp kalkışsan, hangisine özeneceksin? Atan Cengiz'e mi? İç badeyi, sev güzeli, konduğun mirasın değerini bil!.. Sen obasız oymaksız bir tutsaktan, dünya egemeni bir cihangir çıkarabilir misin?

Baban Hulagu'ya mı? Tut ki, özendin. tahammül mülkünü yıkabilir misin? Herşey bir yana... Onca eğitim gördün. Onca bilgi edindin. Aynı suda iki kez yıkanılmayacağını bilmez.. sıvansan da, birinden birinin yerine geçebilir misin? Atan Cengiz Han'ın benzeri yok. Baban Hulagu Han, akası Mönge Kağan'ın ilharı. Senin gibi yani. Ama o bir cihangir. Sen bir ilhansın. Onların hangisi birilerine özendi? Daha da doğrusu hiç özendiler mi? Onlar özenmediyse, biz niye özenelim? Demek istediği kesin öyle!.. Ötekini de dese, suç sende ulu hakan. Söyleşiyi sen istedin. Ozanlar ve bilginlerle işrete otururşan, birinden birinin olmadık bir lafla canını sıkacağı belli... Öfke yanlış!.. Düşün... Değerlendir, katlan ve özümse. Aklına yatmayan yeri varsa sor, öğren. Nasılsa olan oldu. O şu ya da bu anlamda lafı gediğine yerleştirdi. Bundan öte, geri aldırabilir misin?

Gazneli Mahmut'la alay edersin he mi? Al sana onun kadar beterini... Yok canım, bunun yine de değişik yorumu var. O kadar kesin değil. Madem bilginlerle işrettesin, her bir doğruya hazırlıklısın demektir. Lafı iyiye yor. Sana yaraşanı da, bu açık sözlülüğün yakışığı da katlanmaktır. Belli etme!.." kararıyla rahatladı.

Ayırdına varmadan dolan kadehini bir solukta boşalttı. Yenisi dolarken;

— Bu tarihin hükmü olsa gerek, fikriyle kösüldü.

— Evet efendimiz, dedi hemen burukluğu giderme kaygısıyla Alaeddin; — Tarih pek çok hükümranı böyle yargılar.

— Tarihçimiz de, her gerçek bilgin gibi o yargıyı, çırılçıplak önümüze seriverdi he mi? der demez, gözlerini iki bilgine dikti. Bir sü-

re, Alaeddin'in telaşıyla Bibi'nin kaygılı kıvranışını seyreyledikten sonra gülümseyerek; — İyi de etti, ağzı dert görmesin, dedi. — Herkesin ardından verilen hükmü, bizim yüzümüze çarparak, uyardı.

Alaeddin kıvandı. Bibi kaygıdan arındı. Söyleşi koyulaştı;

— Yüzünüze laf çarpmak haddim de niyetim de olamaz efendimiz!.. Amacım, bu hükümden yola çıkarsak, diye sözü bıraktığı yerden sürdürdü Bibi; — Şu yeryüzünde sorumsuz uygulama kadar kolay bir şey yoktur. Oysa karar katı olan buyurgansa, işlemin tam yetkilisi.. yetkili olduğu için de tek sorumlusudur. Devlet yönetimi hata kaldırmaz. Çünkü bir kişi hata işlerse, bedelini kendi öder. Bir oymakbaşı işlerse, oymağı... Ama devlet yöneten işlerse, salt bütün bir halkı değil.. devletiyle birlikte başka devletlerle insanlar da öder. O yüzden devlet işinin büyüğü küçüğü yoktur. En küçük sorun, devlet ölçeğinde büyür. Böylesi bir konuda karar vermek kolay mı? Verilen her karar, enine boyuna düşünmeyi.. yararıyla zararını sarraf terazisinde tartmayı.. en deneyimsiz ödevlinin uygulayabileceği biçime sokmayı gerektirir. Lao Tzu bu yüzden; "Bilgelik erdem, erdem Tanrı, Tanrı devlettir," der. Sokratis; "Devletleri bilgeler yönetmeli." Böylesine zorlu bir işi yüklenmek her yiğidin harcı değil. Elbet hakkın sevabı da, zulmün vebali de ona aittir.

— Günahı vebali boynuna, dedikleri bu değil mi?

— Evet efendimiz!..

— Desenize Gazneli Mahmut; — "Cilaladım aynamı, karşıma astım, / Sonra pürdikkat eğilip ona baktım, / Öyle çok, öylesi çoktu ki ayıbım, / Sildi benimkinden gayrısını aklım," demekte yerden göğe haklı, dediğinde Cuveyni, Bibi'den önce atıldı;

— Sözü çelik kadar metin, altın kadar parlak efendimiz. Bilginler, sorulana doğru yanıt vermek zorundadırlar. Yanıtın doğrusuna katlanmak, soranın yükümüdür. Ama bir bilge egemenin, kaç bilginin arayıp bulamadığını ortaya koyması da görülmemiş şey değil!.. Yeri cennet olsun, Gazneli Mahmut Han öyle egemenlerden biriydi. Kişi kendini böyle sarsabiliyorsa, bilgelik merdiveninin en

üst basamağındadır, dedikten sonra durakladı. Bir süre Abaka'nın gözlerindeki kıvancı izledi. Kışkırtıcılığına güven duyunca, sürdürdü;

— Pek çok egemen, yönettiklerine hizmet için orada olduğunu unutur. Hükmünü bağış beller. Ve o bağışın değerini bilmeyene, hak mıdır, şımarıklık mı, ayırmadan zulmeder. Bilirsiniz Zal oğlu Rüstem, pehlivanların en puladıdır. Yeke yek cenkleştiğinden, onun bile en katı zulmü, bedene eziyettir. Ama bir devletlinin en küçük eziyeti, aynı zamanda tinsel olduğundan zulmün en ağırı!.. Gazneli Mahmut Han da, sizin gibi bunu bilen.. bildiğinden toplumun erinci uğruna kendine eziyet edebilen.. ve her an, her durumda katı gücünü denetlemek adına bilgin ve bilgelerle söyleşmekten.. söyleşemiyorsa onların her girişimini, sonuna kadar desteklemekten geri durmazdı. İkinci öğretmen, ulular ulusu Farabi'yi ömrünün sonuna kadar Şam'da.. bilginler bilgini, bilgeler bilgesi Birûni'yi veziri ve danışmanı olarak yanında daima kollayıp gözetmekle.. ozanlar ozanı Firdevsî'nin, en bir ağır taşlamalarına katlanınakla yetinmedi. Başkalarına bırakmadan, kendi hakkında en ağır hükmü de, kendi verdi. Bu nasıl bir bilgelik, nasıl bir civanmertliktir ki, kişi kendini öz aynasında böyle görebilsin? Başkalarından önce kendini, kendisi bu kadar ayıplı sayabilsin!..

— Öyle!.. Kişinin kendini dış gözle görüp kendi diliyle, kendi içinde hırpalaması, kolay katlanılır bir şeydir. Pek pek kendi vicdanını arıtır. Kendi gözünde aklanır. Kendi pişirmiş, kendi yemiş gibi olur. Ama yazıya döküp geleceğe bırakmak, büyük cesaret ister. Bu da ermişler, bilginler, bilgeler ve bir de çılgınlarda bulunur. Bir cihangire, her nice çılgın olsa, çılgınlık kondurulur mu? Hele bizim gibi, yüzyıl sonranın cihangir özentileri, buna cesaret edebilir mi?

Bibi söyleşinin ılımına kapılmıştı. Alaeddin'in ağzını açmasına fırsat vermeden;

— Kung-Fu bilge, "kendini ucuzlayabilen, yücedir" buyurur efendimiz!.. Çok da doğru buyurur. O nedenle, bunu başarabilene yalnız cihangirler değil!. tırnak ucuna sürülecek aklı olan hiç kim-

se, saygı ve övgüden gayrı şey konduramaz!.. Sıradan bir kişi için bile ayıplılık çok zor kabul edilen bir kamburdur. Bilgeler için, aynı açıklıkla arınmasını sağlamak yüküm. Cahiller içinse ucuzlama nedeni olabilir. Ucuzlamayı göze almak kolay mı?

Alaeddin sözü Bibi'nin ağzından aldı;

— Kişinin büyüğü zor olanı yüklenmez mi? Hizmet, ister büyüğe, ister küçüğe, diler devlete, diler topluma olsun, başlıbaşına büyük çaba ve emek gerektiren bir yüküm. Ve bu yükümü uygun biçimde taşımak, özveriyle özgeçisiz mümkün olmaz. Elbet yerini hizmet için değil, salt hükmetmek için doldurduğunu sananlar da çoktur. Tanrı toplumları böyle egemenlerden korusun. Böylesi her aklına geleni yasa, her sözünü özdeyiş beller. Ve belki çok iyi niyetli olsa da, ya zulmeder, ya zulme alet olur. Öyle olunca bilgeler, eksiğini söyler. Onları susturur. Bilginler ürker, ülkeyi terk eyler. Ve onların bıraktığı her boşluğu, dalkavuklarla, çıkarcılar doldurur. Sonunda zulüm öyle büyür, öyle ağırlaşır ki, toplumun her bireyi katlanamaz hale gelir. Tanrı her egemeni onun sonucundan korusun. Çünkü kıyam olur!.. Oysa hizmeti yüküm bilen bir yönetici, haksızlığın her türünden sakınır. Yolsuzluğa izin vermez. Ne mutlu yöneteni bilgiyle donanmış toplumlara... Nice kutludur ona kavuşan devlet!..

— Bilgiyi kazanmak ne kadar zor, dedi Abaka. — Nasıl bir yüküm? Oysa gücendirmek de, yitirmek de çok kolay!.. Tıpkı egemene zulmün kolay, erdemin zor oluşu gibi!.. Ve ilginçtir, bütün cihangirler, zora katlananlardan çıkıyor. Gazneli de bilgiyi kazandığından cihangir oldu. Umarız bizim için de öyle denir, dedi hıçkırır gibi Abaka. Eli kadehinde gözlerini kapadı. Cennette İrem şarabı sunan huri benzeri sâki, usullacık yaklaştı. Eline damlatmadan kadehini doldurdu. Yine bir dikişte içti.

— Deneceğinden kuşkunuz olmasın efendimiz!.. girişiyle iç çekişini karşılamaya çalıştı Bibi; — Bilen bilir, diye bir deme vardır. Bilginin güçlüğünü, öğrenen bilir. Her bir şey, elde edildiğinde ucuz-

lar. Bilgi tersidir. Elde edilenin yetersizliğini çağrıştırır. Ötesinin zorluğu, var olanın üstüne yüklenir. Böylelikle değeri artar. Cihangirlerle, bilge yöneticilerin katlanması her bilgiyi değerlendirmesindendir. Çünkü bilim tanıktır ki, bilginin en basitinde dahi, büyütülmesi gereken bir gerçek vardır. Hüner onu bulup çıkarmak.. gerektiğince değerlendirerek yararlı kılmaktır.

Abaka, kadehi yeniden dolarken;

— Ozan da yazan da tehlikeli, diye gülerek gözlerini açtı; — Çok tehlikeli. Çünkü söylenen her duyanla, yazılan her okuyanla hem yineleniyor, hem yenileniyor. Dolayısıyla yeniden yaşama kavuşuyor. Oysa bir zalim, bir nice güçlü, görkemli ve egemen olursa olsun, tafrası yaşamıyla sınırlı. Günü doldu mu, "Ne kendi etti rahat, / Ne âleme verdi huzur, / Geçti gitti dünyadan, / Dayansın ehl-i kubur!.." Yine de onun için, ozanla yazanı öldürmek kolay. Bana kalırsa, küstürmektense öldürmek yeğ!.. Eğer Gazneli de öyle yapsaydı gücenmiş Firdevsî; "Ey Fatih Sultan Mahmut, eğer benden korkmazsan Allah'tan kork," diyebilir miydi? Asla!.. Oysa o, öldüreceğine, küstürmüş. O yüzden zamanında katlanmanın ötesinde, kaç yüzyıla uzanan azarı hak etmiş. Eh!.. Eden bulur, denilmiş!.. dedikten sonra kadehini boşalttı.

Bibi'yle Cuveyni de onunla birlikte yudumladılar.

Abaka, dilini damağında dolaştırdıktan sonra ağzını şaplatarak;

— Doğrusu çok merak ettim, dedi. — Bir sefer de varıp o bağı görelim.

— Ferman efendimizin.

1. CİLDİN SONU

EROL TOY

BADE HARAB 1

OBADAN ULUSA

Geçmişin İzi Geleceğin Özü

Üç ciltten oluşan "Bade Harab" dizisinde, Oğuz boylarının birleşerek bir imparatorluğa doğru yol almasının ve Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun kurulmasının serüveni anlatılıyor. Birinci cilt olan *Obadan Ulusa*'da, 960'ta Cend'de toplanan Oğuz kurultayının, Oğuz boylarını tek bir din çatısı altında birleştirmesi öyküleştiriliyor.

Kurultay bütün dinleri inceler: O dönem için etkisini dayatabileceği en zayıf egemenlik, Abbasi hilafetinin temsil ettiği İslamiyettir. Duraksamasız o seçilir. Yetmiş bin oymak, kurultay kararıyla aynı anda Müslüman olur.

Cengiz Han'ın torunu Abaka İlhan, babası Hulagu'nun yerine geçmiştir. Yazıcıların en yeteneklisi İbni Bibi'yi bir Selçuklu tarihi yazmakla görevlendirir. Bunun üzerine, Cengiz İmparatorluğu'nun kapsadığı bütün ülkelerden derlenen devlet arşivi ona açılır. "Bade Harab" dizisi bu inceleme süreciyle başlar. Gözden geçirdiği belgelerle, içinde bulunduğu ortamı karşılaştıran İbni Bibi'nin kendi kendisiyle hesaplaşmasını kapsar ve Kınık beyi Dokak'ın, Oğuz yabgusu Beygo'ya başkaldırısıyla devam eder. Dokak, kurulacak imparatorluğa adını veren Selçuk Bey'in babasıdır.

Bu dizide Erol Toy'un usta kaleminden bir imparatorluğun destanını ilgiyle okurken, o dönemde yaşananlarla Cumhuriyet tarihimiz arasındaki benzerliklerin izini süreceksiniz.

ISBN 978-605-4083-97-5

9 786054 183975

11.34.Y.0298.093

18 TL

Cumhuriyet Kitapları